

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

GAZETECİLİKTE PREKER EMEĞİN
TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

DOKTORA TEZİ

Sarphan UZUNOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İnci ÇINARLI

AĞUSTOS 2017

T.C.

**GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

**GAZETECİLİKTE PREKER EMEĞİN
TÜRKİYE'DEKİ DURUMU**

DOKTORA TEZİ

Sarphan UZUNOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İnci ÇINARLI

AĞUSTOS 2017

ÖNSÖZ

Guy Standing'in *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* kitabı tüm dünyada emeğin statüsüne ilişkin yeni soruların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu yeni sorular, bir yandan teorik öte yandan da politik olarak içinde yaşadığımız dünyayı kavramak adına önemli sorulardı. Standing'e göre başka bir ülkeye sığınmış bir göçmenin emeğinin durumundan, günlük olarak evlere temizliğe giden bir işçinin emeğinin durumuna, hatta üst düzey bir holding yöneticisinin durumuna dek uzanan geniş bir güvencesizlik, esneklik ve ucuzlatılma dalgası dünya emek piyasasını sarmıştı. Arkadaşlarımdan öğrencilerime çevremdeki insanların hayatlarında preker emek rejiminin yarattığı etkiyi görmemek imkânsızdı. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları Programı'na başvurduğum günden bu yana aklımda Standing'in tezinin etrafında; ancak meseleyi çalışma ekonomisinin çerçevesine indirgemeyen, ekonominin yanında teknolojik ve politik dönüşümü de ele alan bir çalışma yapmak vardı.

Bu çalışmayı mümkün kıldığı için, hem entelektüel hem akademik anlamda sürekli olarak yanımda olan danışmanım İnci ÇINARLI bu yükü hakkıyla taşımak konusunda bana en büyük yardımı sunan insan oldu; dahası profesyonel hayatta da bir yol gösterici olarak teze ve bana akademik bir kimlik kazandırdı. Tez İzleme Komitesi'nde yer alan Banu BAYBAYS HAWKS ve Nilgün TUTAL CHEVIRON'a da teşekkür ederim; komiteyi maksimum düzeyde işlevli kılmalarının yanı sıra çalışmayı daha iyi bir düzeye taşımak için eleştiri ve katkılarını asla esirgemediler, tavsiyeleriyle beni her daim daha iyisini aramaya ittiler. Onlarla birlikte Tez Savunma Jürisi'ne dahil olan diğer üyeler F. Zafer YÖRÜK ve Çiğdem BOZDAĞ ise eleştiri ve önerileriyle yeni yollar açtılar; kendilerine sadece bu çalışma için değil, gelecekteki muhtemel çalışmalar için de teşekkür ederim; zira akademik alanda ilerleme konusunda aldığım ilhamın bir kısmını da kesinlikle kendilerine borçluyum. Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'ndeki

Çalışma arkadaşlarım ile süreç boyunca dalgınlık ve yorgunluğuma her daim anlayışla yaklaşan öğrencilerime de teşekkür ediyorum. Süreç boyunca gazetecilerle iletişimi her daim kolaylaştıran ve beni bu alanda çalışmaya hep teşvik eden Türkiye Gazeteciler Sendikası'ndan Mustafa KULELİ'ye, en zor zamanlarda ihtiyaç duyduğum dayanışmayı bir an düşünmeksizin gösteren Anıl Eren KÜÇÜK'e ve henüz üniversite birinci sınıfta beni ekonomi politik konusunda çalışmaya iten Onur ATEş'e de teşekkür ederim. Doktora döneminde Galatasaray Üniversitesi çatısı altında tanıştığım ve tezin gelişmesine fikirleriyle katkı sunan Orhan şENER ve Sergül TAşDEMİR'e de önerileri ve destekleri için teşekkür ederim.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu da (TÜBİTAK) alışmayı gerçekleştirmemde önemli katkıda bulundu. *2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı* kapsamında sağladığı destekten ötürü *TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı* birimine teşekkür ederim.

Aileme, seçimlerimi ihtirasla savunabilecek bir insan olarak beni yetiştirdikleri için teşekkür ediyorum. Elbette sevgili eşim Duygu UZUNOĞLU'na da teşekkür etmek istiyorum. O, preker emeğin sardığı bir dünyada dayanışmanın ve sevginin ne kadar önemli olduğunu bana göstermeseydi ve bu tezin içinde tek bir yazım ve anlam hatası dahi olmaması için günlerce işini gücünü bırakıp gönüllü şekilde emeğini ortaya koymasaydı, benim fazla teknik dil kullanımım okur için oldukça can sıkıcı olabilirdi, dahası benim yerime yüklendiği onca yük olmasa bu çalışma asla bitmeyebilirdi. Onun sayesinde diyebiliyorum ki bu çalışma, bu çağda çok ihtiyaç duyulan ama pek rastlanmayan türden bir dayanışmanın ürünüdür ve dayanışmaya en çok ihtiyaç duyanların hikâyesini anlatmayı amaçlamaktadır.

Sarphan UZUNOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
Résume.....	vi
Abstract	x
Özet	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Sorunsalı	4
1.2. Araştırmanın Önemi ve Özgünlüğü.....	9
1.3. Araştırmanın Yöntemi	10
1.3.1. Araştırmanın Örneklemi	14
1.3.2. Araştırmanın Temel Soruları	16
1.4. Araştırmanın Tezleri.....	18
2. NEOLİBERALİZM VE PREKERLEŞME	21
2.1. Neoliberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik.....	21
2.2. Devlet ve Şirketlerin Neoliberal Emek Politikaları	27
2.3. Prekarya ve Prekerleşme.....	31
2.4. Bir Durum ve Tehlike Faktörü Olarak Prekerleşme.....	46
3. YENİ KAPİTALİZMDE GAZETECİLİĞİN PREKERLEŞMESİ	55

3.1. Yeni Kapitalizmde Zaman, Mekân ve Emek.....	55
3.2. Yeni Medya Teknolojileri ve Prekerleşme	57
3.3. Üretim ve Tüketim Aracı Olarak Yeni Medya Araçları	64
3.4. Yeni Medya Ekonomisinde Prekerleşmenin İşlevi.....	71
4. TÜRKİYE’DE GAZETECİ EMEĞİNİN PREKERLEŞMESİNİN HUKUKİ VE TARİHSEL ARKA PLANI.....	74
4.1. Türkiye’de Emek Politikalarının Tarihsel İzleği	74
4.2. Gazetecilerin İş Sağlığı ve Güvenliği	81
5. TÜRKİYE’DE MEDYA SAHİPLİĞİ, ÇALIŞMA REJİMLERİ VE PREKERLEŞME	85
5.1. Anaakım Medyada Prekerleşme	88
5.2. Alternatif Medyada Prekerleşme	98
5.3. Freelance Çalışma Pratiğinde Prekerleşme	109
6. TÜRKİYE’DE GAZETECİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE PREKERLEŞME	116
6.1. Türkiye’de Kadın Gazeteci Emeğinin Prekerleşmesinde Mobbing Faktörü	119
6.2. Türkiye’de Çatışma Ortamında Kadın Gazetecilerin Preker Emeği ...	122
6.3. Türkiye’de Gazetecilik Sektöründe Statü Ediniminde Cinsiyet Faktörü	125
7. TÜRKİYE MEDYASINDA YENİ SİYASAL ve MESLEKİ EĞİLİMLERİN PREKERLEŞMEDEKİ ROLÜ	127
7.1. Türkiye’de Yeni Teknolojik Eğilimler ve Prekerleşme.....	127

7.2. Türkiye’de Gazetecilikte Taraflaşma ve Prekerleşme	133
7.3. Türkiye’de Gazetecilikte Genç Emeği ve Prekerleşme	135
8. TÜRKİYE’DE GAZETECİ ÖRGÜTLENMELERİNİN PREKERLEŞMEYE BAKIŞ AÇILARI.....	140
8.1. Türkiye’de Gazetecilik Sendikaları ve Prekerleşme.....	140
8.2. Türkiye’de Gazetecilik Meslek Örgütleri ve Prekerleşme	159
9. TÜRKİYE’DE NİTELİKLİ GAZETECİ EMEĞİNİN İŞVERENLERCE TANIMLANMASI.....	165
10. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	180
10.1. Gazetecilerle Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler	182
10.2. Meslek Örgüt ve Sendikalarıyla Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler	190
10.3. İşveren ve Yöneticilerle Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler	196
10.4. Tezlerin Sınanması	201
KAYNAKÇA.....	206
GÖRÜŞME YAPILANLAR ve GÖRÜŞME TARİHLERİ.....	224
ÖZGEÇMİŞ	226
TEZ ONAY SAYFASI	227

Résumé

Cette étude porte sur des expériences des journalistes en Turquie à l'époque de la précarisation due aux changements politiques, économiques et technologiques au niveau national et international. Alors que certains journalistes en Turquie, qui travaillent dans la rédaction tentent de réagir contre la précarisation dans le milieu du travail journalistique et aussi de résister contre des changements dramatiques dans la nature de leur industrie soit d'une manière individuelle ou collective; certains d'entre eux ont été exilés de l'industrie ou n'ont jamais pu devenir une main-d'œuvre stable de l'industrie du journalisme en raison des méthodes d'emploi néolibérales et d'emploi restreintes.

Cette étude examine les principaux facteurs dans la précarisation du travail des journalistes en Turquie qui sont employés à plein temps ou qui travaillent à distance ou bien qui avaient travaillé mais maintenant qui ne peuvent plus, due aux certains phénomènes comme la précarité du travail, l'insécurité, la souplesse, l'avilissement du travail et la dégradation du travail. Dans la partie introductive de l'étude, la méthodologie, le contenu et le sujet du recherche se situent dans le contexte des facteurs d'originalité et de ses avantages, tandis que dans la deuxième partie est consacré à l'approche théorique concernant les concepts du néo-libéralisme et la précarisation qui sont utilisés fréquemment au cours du mémoire. Dans cette partie, d'abord les racines politiques et historiques de l'approche du néolibéralisme qui rend le travail à bas prix, souple et inorganisé a été traité; et puis la naissance des politiques néolibérales de l'emploi comme la stratégie commun des états et des entreprises ont été encadrées. Tout comme la rhétorique de la crise, les relations d'endettements qui sont déterminants dans les politiques néolibérales de l'emploi et toutes les relations économiques dans l'histoire du monde, et qui font partie des éléments indispensables de la vie précaire ont également été mis sous les feux des projecteurs dans cette section. Après avoir défini la place des citoyens, des

entreprises et des états dans les relations d'endettement, l'auteur a tenté d'ouvrir un débat sur le concept de précarité de Guy Standing (2014), un débat qui devient plus populaire de jour en jour, qui définit ainsi l'orientation du mémoire. Dans cette partie qui est le deuxième sous-chapitre du deuxième partie, la distinction entre précariat et précarisation ou bien la situation d'être précaire a été faite; et la raison pour laquelle la notion de précarisation a été choisie au lieu de précariat a été expliquée. Dans cette section, le débat concernant l'industrialisation au cours de la première moitié du XVIIIème siècle et le débat souvent concernant la dégradation du travail face aux nouvelles technologies ou bien le travail informel qui prend ses racines du contexte d'automation au cours de la deuxième moitié du XIXème siècle ont été mentionnés fréquemment. La base originelle du concept de précarisation utilisé dans le mémoire est fondée sur les données du débat de précarité qui a commencé au cours des années 1960 avec le concept de marginalité et qui continue avec des notions comme le secteur informel et exclusion sociale. Suite à cette partie, la précarisation d'aujourd'hui est expliquée comme un processus qui a un impact simultané à plusieurs niveaux et des critiques concernant les approches qui dégradent la précarité aux pratiques des cols blancs ont été abordés. A la fin de cette section, la précarité est définie comme un danger du point de vue de Standing et la raison pour laquelle la précarité est un facteur de danger est expliquée dans son contexte politique, économique et sociale. Le troisième chapitre du mémoire est consacré à l'étude des cas et des pratiques globales concernant la précarisation de l'emploi des journalistes sur la base du cadre théorique décrit dans le deuxième partie. Dans cette partie, tout d'abord le débat sur le temps, l'espace et le travail dans le nouveau capitalisme parallèle au débat concernant le secteur de travail informatique a été ouvert, et ensuite la relation entre nouvelles technologies médiatiques et précarisation a été abordée. Le débat qui surgit de ces deux piliers est important en fonction de fournir les raisons qui expliquent la flexibilité, la précarisation et le retrait de la main-d'œuvre organisée due aux technologies. Au cours du chapitre, le débat concernant le rôle du travail numérisé au sein du journalisme, qui est un sujet important depuis des années 1960 et qui aujourd'hui devient de plus en plus populaire est étudié, ensuite en ouvrant le débat sur l'exploitabilité du travail numérisé par l'intermédiaire de l'insécurité, la flexibilité, la globalisation et l'irrégularisation des processus du travail numérisé; les effets du travail numérisé et des contenus produits par des consommateurs sur le travail traditionnel du journaliste sont évalués. A la fin du

chapitre, il est expliqué pourquoi l'économie néolibérale a besoin de précarisation dans le contexte des nouveaux médias et comment le processus du travail précaire a changé le flux du travail dans la rédaction et dans les médias est mis en question.

Dans le quatrième partie, afin de rendre le cadre concernant la précarité causé par les nouveaux médias et néolibéralisme plus accessible pour le cas de la Turquie, l'arrière plan historique et juridique de précarisation du travail précaire en Turquie est traité. La première partie de ce chapitre se concentre sur la désyndicalisation, la diminution des statuts des journalistes et les transformations des politiques du travail au cours des années en Turquie, alors que la deuxième partie traite la santé et la sécurité au travail journalistique. Le cinquième chapitre de cette étude compte les résultats d'études ethnographiques, des entretiens et l'évaluation des données acquises par l'examen de la recherche secondaire. Dans cette partie, les pratiques actuelles dans la précarisation du travail journalistique sont décrit par rapport aux besoins, aux pratiques et aux narrations des associations de journalisme et des employeurs. Dans la première partie de ce chapitre, la structure de la propriété des médias et les politiques de l'industrie sont traités en fonction du précarité. Toujours dans la même partie, en faisant une distinction entre médias traditionnels et médias alternatives par rapport aux structure du capital et aux visions de diffusion, les narrations et les expériences des journalistes sont prises comme base. Quant à la deuxième partie, mobbing issue du facteur de sexe qui est un élément indispensable de précarisation, et journalisme dans des zones des conflits ont été abordés comme sous-chapitres. Dans ces sections, à la fois des expériences personnelles des journalistes et des rapports et opinions des organisations professionnelles ont été utilisés. Cette section implique également le débat sur l'impact de la transformation des technologies médiatiques sur l'industrie du journalisme en Turquie et sur leur relation avec la précarisation. En observant les impacts de la polarisation dans la rédaction, la transformation financière et les changements technologiques sur la précarisation, on a découvert que les stratégies des entreprises et les pratiques du journalisme néolibérales en Turquie rendent les journalistes en Turquie désespérés et les journalistes ne savent pas ce qu'ils vont faire pour garder leur emploi garanti et stable. Cette section traite également des programmes de droit d'auteur et d'éducation en Turquie créés par des ONG, des syndicats ou des entreprises privées afin de soutenir un travail journalistique de haute qualité par des journalistes et des pigistes sans emploi; et éduquer les étudiants en journalisme et les journalistes au chômage

au sujet de nouvelles tendances de médias et de nouveaux techniques de production qui peuvent permettre de bien garder leur travail. Le chapitre suivant est conçu afin d'analyser les entretiens approfondis et de créer un lien entre la base théorique de l'étude et ces résultats. Dans ce chapitre, les différences et les similarités entre les expériences journalistiques nationales et internationales dans différents types de médias ont été comparées et de nombreux points communs ont été découverts. Dans le sixième et dernier chapitre est consacré aux suggestions pour surmonter les pratiques précaires dans la sphère du journalisme en Turquie et à la contribution possible de ce mémoire pour ouvrir un chemin aux nouvelles études et pratiques dans le domaine.

Abstract

This study is about experiences of journalists from Turkey in the age of precarization with reference to political, economical, and technological transformations in national and international level. While some journalists in Turkey, who work in newsrooms, try to react against the precarization in journalistic labour environment and dramatic changes in the nature of their industry individually and collectively; some of them have been exiled from the industry or never have been able to become stable labour force of the journalism industry because of neoliberal methods of employment and narrow job opportunities. The study focuses on some basic phenomenons such as insecurity, lack of confidence, flexibility, cheap labour and decreasing quality in journalistic labour, which are leading factors in Turkey's journalism environment.

In the introduction chapter; content, theme, originality and benefit of this study is explained. While that chapter starts with explanation of key terms such as neoliberalism and precarization, it also tries to provide background information about existing labour regime and market conditions. The following chapter is about neoliberalism and precarization, which are the keywords of this study. While that chapter starts with a narration and background research about how neoliberalism changed the nature of labour and made it cheap, flexible and disorganized; political and historical roots of neoliberal age are tried to be explained. Besides, changes in labour policy in the age of neoliberalism, state and private sector partnership in that process is also underlined in that section of the chapter. As inevitable parts of precarious life, functional use of discourse crisis discourse and indebtedness relations are also observed in that chapter due to their determining role in labour policies and international economic relations. After defining the position of citizens, corporations and states in indebtedness relations and labour market, Guy Standing's theoretical approach to the notion of precarity, a very popular debate in 2010s, is questioned in

the second section of chapter two (Standing, 2014). In that section, a distinction among precariat, precarization and the status of precarization is proposed and approach of the study regarding using the precarization as keyword of the study instead of positioning precariat as a social class is explained. In that section of the chapter, there are some references to discussions that emerged after industrialization process in first half of the 1800s and automation in late 1900s regarding informal labour or devaluation of human labour compared to emerging technologies and changes in the industrial production methods. The original basis of precarization, which is keyword of the study, is explained through discussions regarding some key terms such as marginality, informal markets and social exclusion. That section is enriched through some global examples and critiques of how precariat is reduced into a theoretical approach regarding white-collar workers. At the end of the chapter, precarization as a danger is tried to be explained, and emerging threats related to precarity in political, economical, social and technological fields are examined. Third chapter of the thesis is reserved for observing precarization of journalistic labour in global sense with reference to framework proposed in chapter two. In this chapter, firstly, parallel to the debates on the cognitive labour sector, debates on time, space and labour in the new capitalism are viewed, and then the relationship between new media technologies and precarization was put to the table. The debate that springs from these two pillars is important in terms of providing and understanding regarding flexibility, non-security and the removal of organized labour due to technology related reasons. After studying the impact of machines on labour market, impact of digitalized labour processes on insecurity, flexibility, globalization and informalization are observed in terms of journalistic labour. In the end of that chapter, it is discussed why neoliberal economy triggers and need precarization and how neoliberal and precarious labour processes changed the flow in the newsroom. In the fourth chapter of the thesis, in order to provide background information about situation of journalistic labour in Turkey, history of journalistic labour in Turkey is handled. Accordingly, de-unionization, diminish of statuses and transformation of the industry is explained. In the fifth chapter of the study, there are outcomes of ethnographic studies, in-depth interviews and evaluation of data gained through secondary research review. In that section, narration of journalists, journalism unions, journalism associations, initiatives and employers are included. In that chapter, first of all, changing media ownership structure of Turkey and company

policies are observed in the context of precarization. Within this section, mainstream and alternative media categorizations were made according to the capital structure and publications of the institutions, and the journalists' experiences were taken as basis. In the second section of the chapter, gender factor mobbing, which is an indispensable part of the ongoing pre-conquering activities all over the world, and journalism in conflict zones are taken into consideration. In these sections, both the personal experiences of the journalists and the reports and opinions of professional organizations were utilized. This section also involves the debate regarding the impact of transforming media technologies to journalism industry and their relation to precarization. Observing impacts of polarization in newsroom, financial transformation and technological changes on precarization, it is found out that strategies of companies and neoliberal journalism practices in Turkey make journalists in Turkey desperate and journalists are not aware about what they are going to do to keep their jobs secure and stable. This section also deals with copyright and education programs in Turkey created by counter-precarization NGOs, unions or private enterprises in order to support high quality journalistic work by unemployed journalists and freelancers; and to educate journalism students and unemployed journalists about new mediasphere and new production trends that may keep their labour fashionable. The following chapter is designed in order to analyze outcomes of in-depth interviews; and create a link between theoretical basis of the study and those outcomes. In that chapter, differences and similarities between national and international journalistic experiences in different media types have been compared and many common points have been met. In the sixth and the final chapter, suggestions for overcoming the precarious practices in journalism environment in Turkey are proposed and this study's possible contribution to further studies and practices in the field is discussed.

Özet

Bu çalışma Türkiye'nin içerisinde geçtiği politik, ekonomik, teknolojik ve sosyal dönüşüm süreci içerisinde sınıfsal aidiyet ve toplumsal hayata tutunma bağlamında bir çeşit kriz içerisinde olan ve işverenlerin sık kullandığı kriz söylemi nedeniyle hızla yaşadığı prekerleşmeye karşı örgütlü yahut bireysel bir reaksiyon oluşturan, oluşturamayan; haber odalarında ve şirket politikalarında yaşanan dramatik değişimlere rağmen çalıştıkları kurumda düşük profil sergileyerek tutunmayı ya da ortaya koyduğu bireysel ya da kolektif reaksiyon nedeniyle işten çıkarılan habercilerin tecrübesini konu almaktadır.

Çalışma iş güvencesizliği, güvensizlik, esnekleşme, emeğin ucuzlaması ve emeğin niteliksizleşmesi gibi temel bazı olgular üzerinden Türkiye'de haber içeriği konusunda örgün olarak haber odasında ya da uzaktan emek üreten veya geçmişte üretmiş; artık üretememekte olan gazetecilerin emeğinin prekerleşmesindeki temel faktörleri incelemektedir. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın yöntemi, içeriği, konusu, özgünlük faktörleri ve faydaları bağlamında bir içerik yer alırken, ikinci bölümde tez boyunca sıkça kullanılan neoliberalizm ve prekerleşme kavramlarına dair tezin teorik yaklaşımı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ilk olarak neoliberalizmin emeği ucuz, esnek ve örgütsüz hale getirme yaklaşımının politik ve tarihi kökenleri ele alınmış; ardından da devletler ve şirketlerin ortak stratejileri olarak neoliberal emek politikalarının ortaya çıkışı çerçevelendirilmiştir.

Tıpkı kriz söylemi gibi neoliberal emek politikalarında ve dünya tarihindeki ekonomik tüm ilişkilerde belirleyici olan ve güvencesiz yaşamın da vazgeçilmez unsurlarından biri olan borçluluk ilişkileri de bu bölümde mercek altına alınmıştır. Yurttaşların, şirketlerin ve devletlerin borçluluk ilişkilerindeki yerinin tanımlanmasının ardından, her geçen gün daha popüler bir tartışma olan, Guy Standing'in (2014) prekarya kavramı üzerine teorik olarak tezin de yönelimini

tanımlayan bir tartışmaya girilmiştir. İkinci bölümün ikinci alt kısmı olan bu kısımda prekarya ve prekerleşme yahut prekerlik durumu arasındaki ayrım yapılmış; prekerleşme kavramının prekarya kavramına neden tercih edildiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kısımda 1800’lü yılların ilk yarısındaki endüstriyelleşme ve 1900’lü yılların ikinci yarısındaki otomasyon temelinde ortaya çıkan, çoğunlukla enformal emek veya emeğin teknoloji karşısındaki niteliksizleşmesine dair tarihi tartışmalara sıklıkla değinilmiştir. Tezde kullanılan prekerleşme kavramının özgün temeli olarak ise 1960’larda marjinalite kavramı ile başlayan ardından enformal sektörler ve sosyal dışlanma gibi kavramlarla devam eden güvencesizlik tartışmasının çıktıları yerleştirilmiştir. Bu kısmın devamında ise günümüzde prekerleşmenin birçok katmanı eş zamanlı olarak etkileyen bir süreç olduğu çeşitli küresel vaka ve örneklerle anlatılmış, prekerliği beyaz yakalılık pratiklerine indirgeyen yaklaşımlara dair eleştiriler sunulmuştur. Bu bölümün sonunda prekerlik Standing’in tanımladığı bağlamda bir tehlike olarak tanımlanmış ve prekerliğin neden bir tehlike faktörü olduğu politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik bağlamıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Tezin üçüncü bölümü, ikinci bölümde çizilen teorik çerçeveye dayanarak neoliberal dönemde gazeteci emeğinin prekerleşmesine ilişkin küresel vaka ve pratiklerin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak, bilişsel emek sektörüne ilişkin tartışmalara paralel olarak yeni kapitalizmde zaman, mekân ve emek tartışması açılmış, ardından da yeni medya teknolojileri ve prekerleşme arasındaki ilişki masaya yatırılmıştır. Bu iki kısma yayılan tartışma temel olarak esnekleşme, güvencesizleşme ve örgütlü emek tiplerinden uzaklaşmanın teknolojiye dayalı nedenlerini sunması bakımından önem teşkil etmektedir. Bölüm dahilinde 1960’lardan bu yana önemli bir tartışma başlığı olarak ele alınan ve bugün gazetecilik alanında da fazlasıyla popüler olan gazetecilik ortamında robot emeğin rolü tartışması güvencesizleşme bağlamında incelenmiş; ardından da dijitalleşen emek süreçlerinin güvencesizleşme, esnekleşme, küreselleşme ve atipikleşmesi üzerinden dijital emeğin sömürülebilirliği tartışması açılarak; dijital emeğin ve kullanıcı tarafından üretilen içeriklerin geleneksel gazeteci emeğine etkileri ele alınmıştır. Bölümün sonunda, medya endüstrisi temelinde yeni medya bağlamında neoliberal ekonominin prekerleşmeye neden ihtiyaç duyduğu ve prekerleşmiş emek süreçlerinin neoliberal haber odaları ve medya kuruluşları için ne tür olumlu çıktılar yarattığı sorgulanmıştır. Tezin dördüncü bölümünde ise küresel bağlamdaki yeni medya ve neoliberalleşme temelli güvencesizleşme pratiklerine dair çizilen çerçeveyi

Türkiye özelinde ele almayı kolaylaştırması bakımından Türkiye’de gazeteci emeğinin prekerleşmesinin hukuki ve tarihsel arka planı ele alınmıştır. Bu bölümde ilk kısımda Türkiye’de emek politikalarının tarihsel olarak yaşadığı dönüşümler, sendikasılaştırma ve gazetecilerin statüsüzleştirilmesi ele alınırken, ikinci kısımda ise gazetecilerin iş sağlığı ve güvenliği ele alınmıştır. Çalışmanın beşinci bölümü ise, etnografik çalışma ile elde edilen bilgilere, derinlemesine görüşmelere ve ikincil istatistiklere dayanmaktadır. Bu bölümde Türkiye’de gazeteci emeğinin prekerleşmesindeki güncel pratikler gazeteciler, meslek örgütleri ve işverenlerin ihtiyaç, pratik ve anlatılarına bağlı olarak aktarılmaktadır. Bölümün ilk kısmında Türkiye’deki değişken medya sahipliği yapısı ve şirket politikaları güvencesizleşme temelinde ele alınmıştır. Bu kısım dahilinde kurumların sermaye yapısı ve yayın anlayışlarına bağlı olarak anaakım ve alternatif medya kategorizasyonu yapılmış, gazetecilerin anlatıları ve tecrübeleri esas alınmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise tüm dünyada süregelen prekerleşme çalışmalarının vazgeçilmez bir parçası olan prekerleşmede cinsiyet faktörü mobbing ve çatışma bölgelerinde gazetecilik gibi alt başlıklar eşliğinde ele alınmıştır. Bu kısımlarda hem gazetecilerin şahsi tecrübelerinden, hem de meslek örgütlerinin rapor ve görüşlerinden faydalanılmıştır. Türkiye’deki vakalar üzerinden ilerleyen bu bölüme Türkiye’de gazeteci emeğine yeni medya teknolojilerinin yaptığı katkıya ilişkin tartışma, görüş ve gözlemlerle devam edilmiştir. Türkiye’de dönüşen medya ortamında polarizasyon ve teknolojik gelişimin prekerleşmeye etkilerinin de tartışıldığı iki alt bölümün de yer aldığı bu kısım, teknolojik ve politik dönüşümün iç içeliğini ve emek politikalarına ilişkin stratejilerin Türkiye’deki izdüşümü karşısında gazetecilerin şaşkınlık ve çaresizliğini belgeleme konusunda önem teşkil etmektedir. Prekerleşme karşıtı sivil toplum veya özel teşebbüsler aracılığıyla oluşturulan telif ve eğitim paketlerinin de ele alındığı bu kısmın ardından tıpkı cinsiyet gibi belirleyici bir faktör olarak genç emeği ve üniversite mezunu gazetecilerde işsizlik sorunsalı ele alınmış, merkeziliğin ve prekerleşmenin yarattığı istihdam kuraklığına dikkat çekilmiş, ardından da alternatif medyadan anaakım medyaya her alanda süren güvencesizliğin yarattığı ve artık birçok gazeteci için son sığınak olan bir statü olarak freelance gazetecilik freelance gazetecilerin deneyimleri üzerinden ele alınmıştır. Bireysel tecrübelerle ilişkin derinlemesine görüşmeler üzerine inşa olan bu bölümün ilgili kısımlarının ardından güvencesizleşmede önemli bir boyut olarak tanımlanan örgütsüzlük ve sendikasızlık durumu göz önünde tutularak gazetecilik örgütleri ve sendikalarla yapılan

görüşmelere ve bu kurumların çözüm önerileri ve bakış açılarına yer verilmiş, bu bakış açıları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerinden çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Altıncı ve son bölümde ise, yoğunlukla beşinci bölümde elde edilen veriler üzerinden, Türkiye’de gazetecilik ortamındaki prekerleşme pratiklerinin kırılması ve güvenceli, süreklilik arz edebilecek politikalarla ikame edilebilmesi için öneriler sunulmuş, başta bireysel sözleşme ve toplu sözleşmeler olmak üzere enformal emeği engelleyici, yaratıcı, özgün ve örgün emek süreçlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik öneriler sunulmuş ve gazetecilerin medya kuruluşları tarafından istihdam etmesi için gerekli çalışma ve geliştirmeler konusunda tespitler yapılmıştır.

1. GİRİŞ

Ekonomik kriz günümüz istihdam ilişkilerinde en çok dillendirilen; kullanımı, güvencesizleştirme için bir strateji haline getirilmiş kavramlardan biridir. Jacques Attali, 2008 ekonomik krizine atıfla insanlığın uzun süredir iyisi kötüsüyle yaşadığı her şey gibi bu krizin de kendinden öncekilerin en derini, en hoyratı, en geniş çaplı ve en güçlüsü olma niteliğine sahip olduğunu ifade eder ve bu krizi gerçek anlamıyla ilk küresel finansal kriz olarak tanımlar (Attali, 2014, 21). İlk küresel ekonomik krizin 2008 yılında yaşandığına dair bu varsayıma rağmen 20. yüzyılda da sık sık başvurulmuş kriz kavramı, neoliberalizm evresinde yeni bir nitelik kazanmıştır ve bir strateji olarak hayatımızdadır. İşyerinin içinden devletler arasındaki ilişkilere kadar birçok alanda kriz önleme ve risk yönetim stratejileri günümüzde yönetimin ana öğeleri haline gelmiştir. Ekonomik kriz, risk, devlet ve sermaye arasındaki parasal ilişki bugün sosyal hareketlerin yapısına dahi yansımış ve dolayısıyla siyasette özneye ilişkin tartışmanın öne çıkmasına neden olmuş, çalışma ekonomisinde yeni kavramların ve yaklaşımların ortaya çıkmasına aracılık etmiştir. Ekonomik krizler, halk sınıfları üzerindeki baskıların bahanesi olarak kullanılmış, çoğunluğun satın alma gücünde duraklamaya, ekolojik felaketlere, gezegenin ısınması, sosyal korunma sisteminin erozyonu gibi sonuçlara yol açmıştır (Duménil, Lévy, 2015, 9). Bu sonuçlar klasik sanayi toplumu sonrası dünyanın fotoğrafının bir parçası haline gelmiştir; ancak Beck'in (2011, 11) ifade ettiği üzere nasıl ki 19. yüzyılda zümre ayrıcalıklarının ve dini dünya görüşlerinin büyü bozulduysa klasik sanayi toplumundaki bilim ve teknoloji anlayışının büyü de bozulmaktadır. Bu büyü bozumu, oluşan yeni durum içerisindeki yapısal ilişkilerin masaya yatırılmasını ve eleştirel teorinin işletilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bu büyü bozumu yanında sürekli olarak tekrar eden bir ekonomik kriz ihtimali söylemini ve risk yönetimine ilişkin yeni yaklaşımları getirmiştir. Ekonomik kriz, 1970'ler itibarıyla yerleşmeye başlayan neoliberal istihdam stratejileri ve ortaya çıkan farklı risk

kategorileri farklı sektörlerdeki çalışma pratikleri üstünde etkin belirleyiciler haline gelmiş, 2008 sonrası oluşan büyük borç dalgalanmaları, artan gözetim, yeni üretim teknolojileri ve üretim araçlarının erişilebilirliği gibi birçok başlık gündelik çalışma pratiklerini doğrudan etkilemiş, dünyadaki servet paylaşımının adaletsizliğine ilişkin birçok sorunun ve sistemin adaletine dair birçok sorgulamanın tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak 1970 sonrası yerleşen neoliberal paradigmaya dair bir anlatı oluşturmak gerekirse bu anlatıyı Occupy Wall Street gibi eylemlerde sıklıkla vurgulanan azınlığın zenginliği argümanından başlatmak gerekebilir. Özellikle de 2008 ekonomik krizi sonrası ABD'deki yoksullaşma ve zenginleşme eğilimlerine bakmak ekonomik krizin ortaya çıkardığı tablonun işverenler ve büyük sermaye sahiplerince nasıl işlevli kılındığını gösterecektir. Örneğin ABD'deki milyarderlerin sayısı 1982'ten 2007'ye kadar geçen süreçte 40 katına çıkarken en zengin 400 Amerikalının varlığı 169 milyar dolardan 1 buçuk trilyon dolara yükselmiştir ancak buna karşılık dünyada üç milyar insan günlük 2 dolarlık gelir sınırının altında yaşamaktadır (Davies vd., 2008 ; Gallo, 2013). Küresel eşitsizlik uç noktalara evrilerek günümüzde dünyanın %1'lik kesimi dünyanın geri kalanının toplamından daha büyük bir refaha sahip hale gelmiştir. Oxfam'ın raporuna göre günümüzde vergi cennetleri, en zengin bireylerin 7.6 Trilyon Dolar tutarındaki parayı gizli tutmalarını sağlamış, eşitsizlik krizi konusunda gerekli adımlar çoğu zaman atılamamıştır. Oxfam'ın verileri dünyanın en zengin 62 kişinin dünyadaki 3.6 milyar insanın toplam servetinden daha fazlasına sahip olduğunu gösterirken son beş yıl içerisinde dünyanın en zengin 62 kişisi servetlerini üç kat arttırmışlardır. Raporda "Herkesin refahı için işleyecek bir ekonomi yerine, gelecek kuşaklar ve gezegen için, yalnızca %1'lik kesim için bir ekonomi yarattık" eleştirisi yer almıştır (Hardoon vd., 2016). ILO'nun küresel maaş endeksine ilişkin 2015 tarihli raporu ise tüm dünyada üretkenliğin arttığını ancak buna rağmen üretkenlerin gelir düzeyinde bir artış meydana gelmediğini belirtmektedir (ILO, 2015). Burada Bauman'ın (2013, 19) orta sınıfın dahi korunmasız çalışanlar sınıfına dönüşüyor olmasına dair tespitine vurgu yapmak, sermaye konsantrasyonunu anlamak ve %1'e karşı %99 gibi söylemlerin nasıl destek bulduğuna dair fikir edinmek için yararlı olacaktır. Zira Oxfam raporunda vurgulandığı üzere (Hardoon vd., 2016, 18) ekonomik gücün yoğunlaşması bazı sektörlerin, şirketlerin ve bireylerin avantajına olurken, elitlerin piyasalar üzerindeki kontrolünü arttırmasına neden olarak elitlerin rakiplerine ve çalışanlara dezavantaj olarak dönmüştür.

Kadınlar ve enformal sektörler ise kriz söylemi etrafında süren bu düzenden en büyük zararı görenler olmuş, düşük ücretler kadınlar ve enformal sektörlerde çalışanlar için temel problemler haline gelmiştir. Enformal sektörlerin yükselişiyle iyice güvencesizleşen emek, gelişen teknolojilerin yarattığı ucuz, esnek ve örgütlenmeye müsait olmayan pazarlar ve farklı kimlikler için geçerli hale gelen istihdam pratikleri üzerine olan tartışmalar da bir yandan sınıfsal öte yandan da kimlik temelli toplumsal hareketlere ilişkin teorik tartışmalara neden olmuş, çalışma rejimi ve sınıfsal ilişkiler üstüne prekarya, freeter ve benzeri kavramlar öne çıkmaya başlamıştır.

Tüm dünyada olduğu üzere Türkiye’deki emeğe ilişkin tartışmalar ve çalışma sürecinin kendisi de bu sistematik teknolojik-ekonomik değişimden, eşitsizlikten, adaletsizlikten ve beslendiği krizlerden doğrudan bir biçimde etkilenmiştir. Bu değişimler ve bu değişimlerle senkronize olarak gerçekleşen 2013 Gezi Parkı eylemleri gibi dünyada da benzerleri görünen sosyal olaylara katılan demografiye yönelik gözlemler benzer neoliberal döneme ilişkin sınıf teorilerinin daha fazla rağbet görmesine yol açmıştır. Hatta bu teorilere ilginin artması üstüne Marksist düşünürlerin polemikçi alışkanlıkları gereği yeni ve eski sınıflar üstüne oldukça hararetli tartışmalar ortaya çıkmıştır (Ergunalp, 2016, 12). Ekonomik krizin yol açtığı söyleme, neoliberal ekonominin kapitalizmin üretim maliyetlerini ve ücretleri düşürme stratejileri etrafında şekillenen yeni sınıf tartışmaları eşlik etmiştir ve üretim teknolojileri bu tartışmanın gizli başrol oyuncusu olmuştur. Özellikle de bilişsel emek üzerinden işleyen üretim süreçleri, üretim araçlarının sahiplik ve kullanım hakları üzerinden geçirdikleri dönüşümler ve bildiğimiz üretim süreçlerinin yapısının değişimi gereği tartışmaların temeline oturmuştur. Bu ise sınıfların yeniden tanımlanmasının gerekliliğine ilişkin uzun soluklu ve henüz sona ermemiş bir tartışmayı gündemde tutmaktadır. Bu tez çalışmasında üstünde durulacak olan prekarya kavramı, yeni çalışma durumlarının ve neoliberal dönemde emek rejimlerinin karakterlerinden daha fazla spot ışığının altında duran bir kavram haline gelmiştir ve bu çoğu zaman sağlıklı bir tartışmanın sürdürülmesini engellemektedir. Yine de fikir takibi sağlamak ve tez içerisinde kullanılacak kavramların gerekçelerini sunmak üzere Marx ve Bourdieu’den bugün Marksistler ile çoğunlukla kültürel çalışmalar alanından gelen akademisyenler arasındaki tartışmaya referansla bu yeni

sınıf tartışması tezin bir bölümünde ele alarak kullanılacak terimlere ve ana referanslarla bu mantık tanımlanacaktır.

Tezin konusu olarak Türkiye’de teknolojik, ekonomik ve politik dönüşümün en dramatik şekillerde gözlemlendiği alanlardan biri olan haber odalarında örgün ya da uzaktan çalışan ya da çalışmış olan gazetecilerin prekerleşme pratikleri seçilmiştir. Araştırmanın konusu, amacı, sorunsalı ve tezlerine dair açıklamaların ardından, kuramsal çerçeve çizilecek, bunun ardından ise bir bilişsel/kültürel bir emek sektörü olarak da tanımlanabilecek; sermaye yapısının ve üretim süreçlerinin son yıllarda yoğun bir şekilde değiştiği Türkiye gazetecilik endüstrisi emek piyasalarındaki rejim değişimini gözlemek için makul bir örnek sunması gerekçesiyle ele alınacaktır. Çalışma vesilesiyle güncel çalışma rejiminin Türkiye’deki haber üretim süreçlerinde gazetecilik pratiğine doğrudan ve dolaylı etkileri teknolojik, politik ve ekonomik bağlamıyla ele alınacak, sonuç bölümünde ise Türkiye’de haber üretim süreçlerindeki prekerleşme pratiklerinin aşındırılması ve güvenceli, sürdürülebilir, kapasite gelişimine açık bir gazetecilik pratiği için öneriler sunulacaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Sorunsalı

Gazetecilik sektörüne yönelik teknolojik, ekonomik ve politik etkileri açıklayabilmek için Türkiye’deki gazetecilik ortamının somut durumundan bahsederek başlamak gerekmektedir. Türkiye’deki gazetecilerin statülerinin ve güvence durumlarının hukuki çerçevesi çizilmiş gibi görünse de gelişen teknolojiler ve neoliberal üretim ve emek stratejileri nedeniyle bir belirsizlik hâkimdir. Post-endüstriyel dönemde Türkiye’de farklı teknolojilere ve daha esnek çalışma rejimlerine dayanan profesyonel gazetecilik girişimleri büyük artış göstermiş, gazetecilik sektörü istihdam alanını ve ürün yelpazesini genişletirken, yeni medya teknolojilerinin de ortaya çıkışıyla birlikte gazetecilik faaliyetinin ekonomik yapısı ile birlikte pratiği de değişime uğramıştır. Ancak bu değişim olumlu bir seyir izlemek yerine, siyasal ve hukuki pratikler eşliğinde gazeteciler açısından daha güvencesiz, ucuz ve örgütsüz emek koşulları yaratmıştır. İstihdam, sahiplik ve dönüşümü birlikte anlatmak amacıyla 2015 yılından başlayarak gazeteci işsizliğini ve medya sahipliğini birlikte ele almak Türkiye’deki mevcut istihdam ilişkilerini anlamamızı kolaylaştıracaktır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından hazırlanan 2015 yılı değerlendirmesine göre 2015 yılı son çeyreği itibariyle basın sektöründeki işsizlik

Türkiye'deki işsizlik ortalamasının üç katına çıkmış, TÜİK ise 2015'te 7 bin gazetecinin işsiz olduğunu açıklamıştır. Yine 2015 yılında yayınlanan TGC raporuna göre 500'e yakın gazeteci işsiz kalmış durumdadır. Yine TGC'nin (2015) raporuna göre 2015 Nisan ayında basın sektöründe toplu işten çıkarma tavan yapmış, Kanal A'da 65, FOX'ta 75 çalışanla birlikte basın sektöründe 150'ye yakın kişinin işsiz kaldığı haberlere yansımıştır. Buna ek olarak 2015'in Ekim-Kasım aylarında İpek Medya Grubu'na kayyım atanmasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir bürolarından 200'e yakın kişinin işten çıkarıldığı bilinmektedir. 2015 Aralık ayında ise TRT Türk'ten sayıları 80 olduğu belirtilen çalışanın işten çıkartıldığı aktarılmış, Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji ekiyle İzmir Bürosu'nun kapanması nedeniyle 23 gazeteci işten çıkarılmıştır. 2016 yılında ise durum daha da kötüleşmiştir. 2016 yılının ilk çeyreğinde kayyım atanan Zaman Gazetesi'nde 150 gazeteci işten çıkarılmıştır. Bursa merkezli yayın yapan Olay Gazetesi ise Ankara Bürosu'nu kapatmış, büroda çalışan muhabirlerini işten çıkarmıştır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 1 Mayıs 2016 tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye'de her yıl 500-1000 aralığında gazetecinin işsiz kaldığını belirtirken, basın sektöründe işsizlik ortalamasının Türkiye ortalamasının üç katına ulaştığını belirtmiştir. Açıklamada TÜİK istatistiklerine göre işsiz gazeteci sayısının 7 bini bulduğu, Avrupa'da %25 olan gazeteciler arasındaki sendikalaşma oranının ise Türkiye'de %3,5 ile sınırlı kaldığı belirtilmiştir. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Sınır Tanımayan Gazeteciler'in (RSF) Türkiye'de Medya Sahipliği Raporu'na göre (RSF, 2016) Temmuz ayı içerisinde 28 televizyon kanalı, 3 haber ajansı, 29 yayınevi, 15 dergi, 45 yerel ve ulusal gazete, 34 radyo kanalı kapatılmıştır. Yine 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası 620 gazetecinin girişim sonrasındaki ilk iki ay içerisinde sarı basın kartlarının iptal edildiği bildirilmiştir. Ekim 2016 istatistiklerine göre ise kapatılan medya şirketi sayısı 107, iptal edilen basın kartı sayısı da 775 olarak belirlenmiştir (RSF, 2016). İstihdam oranlarında ve işsizlikte durum böyleyken medya sahipliğinde ise devlet kurumlarının işleyişinde ve tüketici alışkanlıklarında meydana gelen gelişmeler de gazeteciliğin pratiği, ifade özgürlüğü ve haber yapım süreçlerinin ekonomi-politiği konusunda değişikliklere yol açmıştır (Kurban ve Sözeri, 2014). Bu değişiklikler çeşitli meslek örgütleri, işsiz gazeteciler ve siyasal partiler tarafından hükümetin sorumluluğunda gerçekleşen gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Baydar, 2015 ve Ağbaba vd., 2014). RSF ve Bianet işbirliğiyle hazırlanan Türkiye'de Medya Sahipliği 2016 Raporu'na göre ise Türkiye'de 2016 yılında medya sahipliğinde üç temel trend belirleyici olmuştur:

kapatılan medya kuruluşları, politik yönelimler ve işe dair çıkarlar. Kapatılan medya kuruluşlarının yarattığı istihdam erimesinin oranlarına değinmiştik, bu kısımda politik yönelimler ve işe dair çıkarları tanımlamak şarttır. Türkiye’de medya sahipliği yapısı incelenirken en çok dikkat edilmesi gereken unsurların başında kuruluş sahiplerinin ya da kuruluşların çatısı altında barındıkları şirketlerin dahil olduğu devlet işleri gelmektedir. Rapora göre Türkiye’de en çok takip edilen 10 haber portalından 5 tanesinin sahiplik üzerinden devletle anlaşmalı ya da devlet destekli işleri olduğu görülmektedir. Yine aynı araştırmaya göre Türkiye’de en çok okunan 10 gazeteden 9’unun devletle iş yapmakta olan şirket ya da kişilere ait olduğu görülmektedir. Söz konusu televizyon kanalları olduğunda ise Türkiye’deki en çok izlenen 10 televizyon kanalından 9’unun devletle doğrudan ya da dolaylı işbirliği içerisinde olduğu gözlenebilir (RSF, 2016). Bu yapı yalnızca devletle yapılan işlerle sınırlı değildir, medya sahiplerinin devletle iş yapmayan ama çıkar çatışmalarına yol açabilecek farklı yatırımları da bulunmaktadır. Türkiye’deki medya sahiplerinden Doğan, Doğuş, Demirören, Ciner, Albayrak, Turkuvaz / Zirve / Kalyon, İhlas ve ES grupları inşaat, enerji, madencilik, turizm, telekomünikasyon, bankacılık ve finans gibi sektörlerde faaliyet göstermektedir. Birçok alanda faaliyet gösteren bu kuruluşların 9 gazete (Hürriyet, Posta, Sabah, Türkiye, Takvim, Habertürk, Milliyet, Yeni Şafak, Güneş), 7 televizyon (Kanal D, CNN Türk, ATV, A Haber, Show TV, Star TV, NTV), 5 radyo (A Haber Radyo, Kral FM, NTV Radyo, TGRT FM) ve 5 web sitesine (hurriyet.com.tr, sabah.com.tr, milliyet.com.tr, haberturk.com, gazetevatan.com) sahip oldukları bilinmektedir. Bu grupların bazılarının son üç yıldır İstanbul’un üçüncü havalimanından metro inşaatı ve kentsel yeniden geliştirme projelerine kadar geniş çaplı kamu ihaleleri kazandıkları bilinmektedir. Bu sahiplik ilişkileri üzerine konumlanmış olan medya sektöründeki işten çıkarmalarda kriz ve kârlılığa geçiş için yapılan yeniden yapılanma hamleleri gerekçe olarak öne çıkmaktadır. Örneğin Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahibi Erdoğan Demirören 21 Ocak 2016 tarihinde yalnızca işten çıkarma için değil zam yapmama ya da çalışma şartlarını iyileştirmeme gibi eylemlerini açıktan savunurken kârlılaşmadığı halde sahip oldukları ulusal yayınları bir dakikada kapayabileceğini ifade etmiştir. Demirören’in işten çıkarılanların tazminat talepleri hakkındaki söylemleri ise Türkiye’deki medya sistemi içerisinde çalışmanın iş hukuku kapsamındaki dayanakları ne olursa olsun ne kadar zor olduğunu kanıtlamaktadır: “Eğer bizimle uzlaşmayı kabul etmiyorsanız yasal tazminatınızı da vermiyoruz gidin mahkemeden

alın.” Demirören örneği Türkiye’de gazetecilik sektöründe çalışma rejiminin siyasal yapıya bağlı olduğu iddia edildiği gibi medya patronlarının çalışma hukukuna dair istihdam stratejilerine de bağlı olduğunun bir kanıtı olarak ele alınabilir. Araştırmada odak grup olarak ele alınacak gazetecilerin, medya sahipliğindeki mevcut yapının sorunlu durumu ve dönüşen istihdam politikaları ile artan işsizliğin yanı sıra yaşadığı bir kriz de gazeteciliğin statü krizidir. Türkiye’de gazetecilik bir kavram olarak oldukça farklı bir statüdedir ve farklı tanımları yapılmaktadır. Tanım sorununu da aşan ve gazetecilerin çalışma koşullarına dayanan, gazetecilik faaliyetinde bulunan ama gazeteci sayılmayan emekçiler bu statü sorununun en önemli boyutunu oluşturuyor. Türkiye’de gazetecilik statüsünün belirleyicisi olarak tanımlanan 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun¹ gazetecilik faaliyeti içindeki tüm bireylerin statü sorununa bu haliyle çare bulamamakta hatta mevcut düzende statülerini kapsamasına rağmen birçok gazeteci 5953 sayılı kanunun tanıdığı hak ve güvencelerden yararlanamamaktadır. Oysa bu kanunun hükümlerinin Türkiye’de yayınlanan gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunundaki "işçi" tarifi şümulü haricinde kalan kimselerle bunların işverenleri hakkında uygulandığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada üstünde durulan prekerleşme faktörüne karşı gazetecileri korumaya mahir olduğu savunulan kanunun kanunun 6., 7., 10. ve 11. maddelerinde yer alan kimi önemli hususlar şöyledir:

Meslekte en az beş yıl çalışmış olan gazetecilere kıdem hakkı tanınır. Kıdem hakkı gazetecinin mesleke ilk giriş tarihinden itibaren hesaplanır. Akdin feshi halinde gazeteci, bu süreye göre hesaplanacak tazminatı almaya hak kazanır. (5953. Kanun/ 6. Madde)

Gazeteci yıllık iznini kullanmamışsa, işine son verilmesi halinde, izin müddetine ait ücreti kendisine peşin olarak verilir. İşverenin maddi imkansızlık sebebiyle gazetecinin tazminatını bir defada ödeyememesi halinde, tediye en çok dört taksitte yapılır ve bu taksitlerin tamamının süresi bir yılı geçemez. Ancak, bu bölünme o iş yerinin mali vergisini tahakkuk ettiren maliye şubesinin, müessesenin zarar etmekte olduğu kararı üzerine yapılabilir. (5953. Kanun / 7. Madde)

¹ Bu kanun gazeteciler arasında 212 no’lu kanun olarak anılmaktadır.

Mesleke ilk intisap eden gazeteciler için tecrübe müddeti en çok üç aydır. Bu müddet içinde taraflar iş akdini ihbar müddetine ve tazminat mükellefiyetine tabi olmaksızın feshedilebilirler. Stajyer adedi, mukaveleli yazı işleri kadrosunun yüzde onunu geçemez. (5953. Kanun / 10. Madde)

Bir mevkutenin veçhe ve karakterinde gazeteci için şeref veya şöhretini veya umumiyetle manevi menfaatlerini ihlal edici bir vaziyet ihdas edecek şekilde bariz bir değişiklik vukuu halinde, gazeteci ihbar mühletini beklemeden akdi feshedebilir. (5953. Kanun / 11. Madde)

Örgütlenme ve sendikalaşmaya ilişkin bölümde de değinilecek gazeteciliğin tanımına ve statüsüne ilişkin önemli ileri haklar sunan bu kanunun uygulanmaması, gazetecilerin bu statüde çalışmamalarına dayanan sıkıntılar ise, gazetecilerin örgütlenme, sendikalaşma ve hak arama mücadelelerine bazen olumsuz olarak yansımış, bazen de sendikalaşma bu kanuna tabi çalışmanın garantisi olmuştur.. Türkiye’deki medya yoğunlaşması ve şeffaflık devlet tarafından yeterince denetlenmemekte, medya işyerlerinde 5953 sayılı kanunun sağladığı haklar siyasal ve ekonomik gerekçelerle gazetecilere sağlanmamaktadır. Her geçen gün ortaya çıkan yeni medya uygulamaları yeni gazetecilik girişimlerine olanak tanırken, artan gazetecilik girişimleri ve hukuki sınırları belirlenmiş gazetecilik tanımı arasındaki çelişkiler artmaktadır. Bu da gazeteciliğin emek bakımından olduğu kadar ifade özgürlüğü ve toplumun haber alma hakkı gibi bakımlardan da tehlike altında bulunmasına neden olmaktadır. Gazetecilik statü bakımından, görev tanımı bakımından ve çalışma süreçlerinin denetlenmesi bakımından önemli bir krizin içindedir ve gazeteciler de ekonomik ve politik olarak bu krizden etkilenmektedir.

Bu çalışmanın amacı gazeteciliğe ilişkin akademik ve yarı akademik çalışmalarda gelenekselleşen perspektifin aksine Türkiye’deki medya sisteminin ekonomik arka planını tek başına belirli bir siyasi öznenin –devletin yahut hükümetlerin– faaliyetlerine ve tasarrufuna yahut salt medya sahipliğine göre değerlendirmeden, gazeteciliğin emek statüsüne ilişkin üretim ve dağıtım teknolojilerinin gelişimine dayalı olan kapsayıcı bir tartışma başlatarak gazetecilerin neoliberal sistemdeki güvencesiz emek düzeni içerisindeki tecrübelerini, gazetecilikteki prekerlik durumunun sektörel ve bireysel etkilerini incelemektir. Çalışmanın bu açıdan geniş kapsamda Türkiye’de haber odalarında ya da uzaktan

Çalışma pratiklerinde gazeteci emeğinin prekerleşmesi üzerine yapılmış ilk örneklerden biri olacağı düşünülmektedir. Zira bu çalışmadan önce Türkiye’de gazeteci emeğinin son durumu üzerine prekerleşme kavramının temeline oturduğu teorik zeminde yapılmış az sayıda çalışma bulunmakta; bu çalışmalar da bir saha çalışmasına ve derinlemesine görüşmelere dayanmaktan ziyade çoğunlukla çalışma rejimine dair kuramsal tespiti yönelmektedir (ığ ve ığ, 2015). Bu alışma ise çalışma ekonomisi ile medya ve iletişim çalışmaları arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır.

1.2. Araştırmanın nemi ve zgnlğ

Araştırmanın teorik bağlamdaki özgünlük iddiası hem yapılan görüşmelerdeki çeşitliliğe hem farklı kurumlardan alınan güncel verilere hem de prekerleşme ve prekarya kavramına ilişkin Türkiye’deki tartışmalarla dünyadaki tartışmalar arasında bir bağ kurarak, bir ereve oturtmaya çalışmasına dayanmaktadır. Bu bağlamıyla çalışma dünyada dönüşüm, melezleşme (Bgenhold ve Fachinger, 2013) ve benzeri başlıklar üzerinden çoğunlukla da prekerleşme kavramı bağlamında ele alınan emeğın dönüşümüne dair araştırmaların Türkiye’deki gazetecilik alanına dair ayağı olarak görülebilir. Medya sahipliği, istihdam ve statüye ilişkin bu problemler, gerekçeleri ve çözümleri geleneksel olarak tek boyutlu olarak ele alınmakta ve ortaya çıkan temel sıkıntı olan güvencesizlik boyutu çoğu zaman ikinci plana atılmaktadır yahut tamamıyla reel politik bağlamında oluşturulmuş argümanlara dayandırılan bir istihdam stratejisinin parçası olarak tanımlanmaktadır. Gazetecilerin istihdam edildiği medya sektörüne ilişkin akademik ve akademik olmayan araştırmalar çoğunlukla Türkiye’deki siyasal kanaatlere ve oluşlara dayanarak yapılmakta, Türkiye’de yeni medya teknolojilerinin ve medya sermayesinin yeni konumlanışının etkilerinin erevesi izilememekte, neoliberal ekonomik yapının tahlili yapılmamakta; ortaya kesin bir sonuç çıkarılamamaktadır. Medya sahipliğine, işsizliğe ve kanuni yaptırımlara dayalı sektörel analizler dönüşen emek paternlerini ve emeğın niteliğine ilişkin tartışmaları gölgede bırakmaktadır. Genel verilere dayalı olarak çizilen tablolara bağlı kalınmakta, buna bağlı olarak da gazeteci emeğine ilişkin belirleyici bir kanaat elde edilememektedir.

Bu araştırmanın özgün yanı, çalışma boyunca Türkiye’deki haber odalarında ve uzaktan çalışma pratiklerinde gazeteciliğin ekonomik, politik ve teknolojik olarak

güvencesizleştirme stratejilerinin ele alınması, gazetecilerin bunlara karşı gösterdikleri direniş ve reaksiyonların kayıt altına alınarak, medya ortamındaki prekerleşmede gazeteciler ve gazetecilik örgütlerinin reflekslerinin değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve incelenmesidir. Bugüne dek sivil toplum alanında yapılan raporlama ve araştırmalarda gazetecinin anayasal, ekonomik ve iş hukuku bağlamındaki statüsü es geçilmekte, gazetecilik bir meslek olmaktan çok siyasal bir pozisyon ya da enstrüman olarak ele alınmaktadır (RSF, 2016; Baydar, 2015; Kurban ve Sözeri, 2014). Bu çalışma ise freelance gazetecilerle örgün çalışan gazetecileri ayrı iki grup olarak ele almaktansa, prekerleşme olarak adlandıracağı süreç bağlamı içerisinde bu gazetecileri bir durum çerçevesi etrafında akademik bir bakış açısıyla incelemektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de gazetecilik alanının prekerleşmesine ilişkin bu çalışmada birebir derinlemesine görüşmelerden, ikincil verilerden ve etnografik araştırma sonucu ortaya çıkan bulgulardan yararlanılması tasarlanmıştır. Buna bağlı olarak tezin hazırlanması sürecinde tezin yazarı Türkiye’de gazeteci emeğinin güvencesizleşmesine karşı projeler üreten kurumlardan birinde yarı zamanlı olarak çalışmış, bu türde çalışmalar yürüten kurumlarla sürekli temas halinde yahut farklı projeler dahilinde içerisinde olmuş, projeleri yürüten ve projelerde yer alan gazetecilerle görüşmüş, projeye katılmış ya da katılmamış farklı medya tiplerinde çalışan ya da çalışmayan gazetecilerle görüşmelerde bulunmuştur. Bu süreç içerisinde ayrıca tez için veri toplanması bakımından araştırmacı gazetecilerin günlük üretim pratiklerine katılmış, prekerleşen medya ortamında ortaya çıkan dijital haber odalarının ve onların ekonomik modellerinin sürdürülebilirliğinin nasıl sağlandığının anlaşılması için gazetecilerle, proje koordinatörleriyle ve meslek örgütü temsilcileriyle birlikte zaman geçirmiş; prekerleşen ortamda işsiz ya da freelancer gazetecilere kaynak yaratma amacı taşıyan projelerden birinde de aktif olarak yer almıştır. Buna bağlı olarak araştırmanın temel yöntemlerinin derinlemesine görüşmeler ve etnografik çalışmaya bağlı olduğunu söylemek gereklidir; ancak derinlemesine görüşmeler sürecinde görüşmecilerin ortaya koydukları ifadeler sonucu ortaya çıkan anlatılar temel odak noktasını oluşturacaktır.

Tez kapsamında yapılan derinlemesine birebir görüşmelerde elde edilen ifadeler Hinchmann ve Hinchman'ın (1997, xvi) belirttiği üzere olayları anlamlı bir şekilde birbirine bağlayan, belli bir kitleyle ilgili fikirler edinilmesini sağlayan ve böylece insanların deneyimlerini aktaran net bir sıralı düzen içindeki söylemler olarak ele alınmıştır. Anlatıların birbirleriyle paralel bir içerik arz etmesi sağlanmış, bir anlatıya ilişkin kronolojiklik, anlamlılık ve toplumsal karşılığı olma şartları göz önünde bulunarak tez dahilinde görüşmeler sonucu ortaya çıkan anlatılar görüşmecilerin statüleri göz önüne alınıp kategorize edilerek sunulmuştur (Elliot, 2005, 4). Tezde birinci el anlatılar öncelikli olarak dikkate alınmış, görüşmelerde ve etnografik çalışma boyunca karşılaşılan ikinci el anlatılar güvenilirlik bakımından ikincil planda ele alınmıştır; ancak bu anlatılar da görüşmecilerin ve araştırılan grubun sosyal yaşantısına ve sosyalleşme biçimlerine ilişkin bilgi verdikleri için dikkate alınmıştır (Abbott, 1988). İkincil anlatıların dikkate alınmasının bir başka sebebi de, çalışmanın hedef grubunda olan bireylerin bir hikâyeye verdikleri tepkinin de o bireylerle ilgili ilişki kurma biçimleri bakımından bilgi sunuyor olmasıdır (Richardson, 1990, 25).

Bu araştırma aşamasında birebir görüşmelerin tercihinin bu tür görüşmelerin sebebi, görüşmelerin görüşülen kişinin sosyal yaşamının doğası hakkında bilgi vermesi, insanların mesleklerini nasıl anlamlandırdıklarını ve değer yargılarını görebilmeyi sağlaması, karşılaştıkları zorlukları daha rahat ifade etmeleri ve içsel tecrübelerini kendi anlatımlarıyla öğrenmek gibi fırsatlar sunuyor olmasıdır. Böylece sevinçten acıya, görüşülen kişilerin her tür deneyimiyle ilgili bilgi edinilebilecektir. Her ne kadar araştırma konusu kapsamında derinlemesine görüşmede görüşülenlere yöneltilen sorular bireylerin doğrudan özel hayatlarıyla yahut saklamak isteyebilecekleri mahrem detaylarla doğrudan ilgili olmasa da birebir derinlemesine görüşmelerin bu konuda rahatlık sağladığı bilindiği için bu tür bir yöntem benimsenmiştir. Görüşülen kişilerin bir kısmıyla etnografik çalışma ve günlük hayat kapsamında bireysel ilişkinin bulunmasının görüşmecilerin belirli bir kapsamda rahatlamasına yol açtığı gözlenmiştir. Bu da Potter ve Mulkay'ın görüşmenin ana belirleyicilerinden birinin görüşen ile görüşülen arasındaki ilişki olduğuna dair kanısını doğrular niteliktedir (Potter ve Mulkay, 1985). Bu kapsamda görüşme yapılan kişilere ilişkin kişilerin deneyimlerinin ne olduğu, neler yaşadıkları, neyin gündemlerinde olduğu, insanların gündemde olanlara nasıl tepki verdikleri ve olan

bitenin onlara ne ifade ettiği gibi önemli anlatı parçaları edinilmek üzere sorular sorulmuştur. Görüşme ile elde edilen bilgiye ilişkin her daim şüpheli bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Ancak kendi hikâyelerini anlatan görüşülen gazeteciler, elbette tamamıyla şeffaf bir portre ortaya koymasalar da, kendi hayatlarına bakış açıları ve kamusal olmayan bazı bilgiler konusunda bilgi sağlayabilecektir. Mishler (1986) birçok araştırmada görüşmecinin görüşülen insanı cevaplarını kısaltmaya yönlendirdiğini yahut uzayan hikâyeleri kesme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir. Özellikle de yapılandırılmış görüşmelerde meydana geldiği söylenen bu durumun meydana gelmemesi için bu tez kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme yapılan kişinin sözünün kesilmemesine dikkat edilmiş, araştırma kapsamına birebir girmeyen bir konu üzerinde daha fazla konuşma isteği varsa görüşülen kişi bu konuyla ilgili bastırılmamıştır; ancak türlü yönlendirmeler yapılmıştır. Çünkü Holstein ve Gubrium'un (1995,39) görüşlerinden yararlanılarak hikâyenin genişletilmesi için aktif bir görüşme tarzının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme için sorular hazırlanırken Türkçe dışındaki dillerden gelmiş teknik kavramların kullanılmasından kaçınılmış, özellikle tez çalışmasının üstüne kurulduğu ve yabancılaştırıcı etkiye sahip olma ihtimali olabilecek prekerleşme kavramından uzak durularak işsizlik, güvencesizlik, sigortasızlık, geçim sıkıntısı, ödemelerde gecikme, kadrosuzluk gibi iş yaşamından aşına olunduğu öngörülen kavramların kullanılmasına dikkat edilmiştir (Elliot, 2005, 29). Derinlemesine görüşmelerde sürenin 70-100 dakika aralığında tutulmasına dikkat edilirken bu süre bazı görüşmelerde beklenenden daha kısa bir zamanda bitmiştir. Özellikle alandaki çalışma tecrübesi arttıkça, görüşülenlerin sorulara yanıtlarının ve anlatılarının çeşitlendiği ve detayların arttđı görülmüştür. Yapılan birebir derinlemesine görüşmelerin değerlendirmesinde ise anlatı performansından ve anlatıyı meydana getiren yan öğelerden ziyade anlatının içeriğine odaklanılmıştır. Kullanıcıların biyografik anlatıları ile profesyonel tecrübeleri bir arada ele alınarak karşılaştırmalı analizler eşliğinde sonuç bölümünde kullanılmıştır. Bireysel biyografik hikâyelere olan bu ilginin temelinde bu biyografileri, sosyal gruplar, sınıflar ve kültürler ile bunların arasındaki yapısal ilişkiler konusunda bir anlayış geliştirmek için kullanma ihtiyacı yatmaktadır (Elliot, 2005, 39). Özellikle gazetecilerin sınıfsal aidiyeti ve bu sosyal grubun profesyonel hayatta kalma

hamleleri üzerine yapılan bu çalışmanın yapısı gereği görüşülenlerden eğitimleri, dil becerileri ve gelir durumları ile ilgili bilgi istenmiş; geleceğe yönelik mesleki gelişim faaliyetleri sorgulanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada birebir görüşmelerin yanı sıra entografik araştırma da hem dönemsel şartların müsait olması, hem Türkiye'deki gazetecilik örgütlerinin durumun belgelenmesine ve katkıya açık olması gibi durumlardan mümkün olmuş, araştırmacı birebir görüşmelerin yanı sıra etnografik yöntemlere de başvurmuştur. Etnografiyi bir grubun davranışını doğrudan gözlemlemek ve bu gözleme dayanarak bu gruba ilişkin bir betimleme yapmak olarak tanımladığımız takdirde bu süreçte araştırmacının temel motivasyonu gazetecilerin prekerleştirme pratikleri karşısındaki davranışlarını, ortaya çıkan direniş, içerilme ve dışlanma durumlarını yerinde ve birebir inceleme fırsatı bulmasıdır (Agafonoff, 2006, 117). Bu bağlamda araştırmacı hem gazetecileri izleme hem de onların oluşturdukları gazeteci örgütlenmesi ve meslek pratiklerine katılma imkânı bulmayı çalışmanın başından itibaren kendisine iş edinmiştir. Zira katılımcı gözlem metoduyla veri toplamanın geçerli yöntemi bunu topluluk içinde aktif olarak yapmaktır (Becker, 1958, 652). Buna bağlı olarak araştırmacının etnografik kısmı için araştırmacı Türkiye'deki farklı statülerdeki gazetecileri izlemek ve sosyal etkileşimlerini, örgütlenme tiplerini, yaşam biçimlerini katılımcı olarak gözlemek için Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın çeşitli uluslararası kuruluşlarla birlikte yürüttüğü projelere eğitim koordinatörü olarak katılmış ve gazetecilere yönelik eğitimlerde yer almış, Türkiye'de gazetecilik kültürünün gelişmesi ve bir birikim elde edilmesi için kurulan journo.com.tr isimli yine Türkiye Gazeteciler Sendikası tarafından açılmış portalın kuruluşunda yer almış; aynı şekilde Türkiye'de ulusal ve uluslararası birçok gazetecilik meslek örgütünün, ifade özgürlüğü ve emek eksenli organizasyonların etkinliklerine katılmış; gazeteciler tarafından gayriresmi olarak düzenlenen toplantı ve görüşmelerde yer almıştır. Araştırmacının görüşme yaptığı gazetecilerin bir kısmı da araştırmacının dahli olan proje kapsamında freelancer olarak çalışan ve proje dahilinde telifli haberler yapan yahut proje kapsamında verilen yeni medya eğitimleriyle kendilerini geliştirme amacı içerisinde olan bireylerdir. Bu kapsamda araştırmacı preker üretim süreçlerine iştirak ettiği gazetecilerle neden bu şekilde üretim yapmak zorunda kaldıkları yahut bu tür bir üretim rejimi içerisinde olduklarını tartışma fırsatı bularak gazetecilerin davranışlarının arkasında yatan

nedenleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Jackson, 1983). Bilindiği gibi sınırlı sosyal etkileşim yahut araştırılan grupla araştırmacının sadece sosyal amaçlarla buluşması katılımcı gözlemin kapsamını tam anlamıyla karşılamaz, eksikliklere neden olur. Bu bağlamda araştırmacının bu süreçte nasıl bir zaman dilimi dahilinde ve nasıl bir bağlam içerisinde gözlem yaptığı önem kazanmaktadır. Türkiye Gazeteciler Sendikası çatısı altında gerçekleştirilen sendikal eğitim faaliyetleri ve journo.com.tr üzerindeki aktif gazetecilik faaliyetine katılım ile haftalık olarak journo.com.tr'nin freelancer gazetecilere açık olarak yaptığı gündem toplantılarına katılım bu mesainin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Araştırmacı tez araştırmasının gerçekleştiği bu süreç içerisinde 1 yıllık bir süre boyunca journo.com.tr için açılan dijital haber odasının içerisinde olmuş ve yürütücülüklerinden birini üstlenmiştir; TGS Akademi adı verilen Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın çalışan, işsiz ve öğrenci gazetecilere yönelik eğitimlerini de 2015 yılından bu yana yöneten konumundadır. Araştırmacı ayrıca tez konusu vesilesiyle katıldığı birçok mesleki temalı toplantıda gazetecilerin ve medya endüstrisinin soruları ve sorunları üzerine bilgi edinme şansı bulmuştur. Birçok etnografik araştırma için geçerli olan avantaj ve dezavantajlar elbette bu araştırma için de geçerlidir. Zira derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkmıştır ki etnografik araştırmalar görece yüzeysel ya da kalın denebilecek tanımlamaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ortaya açık uçlu ve tartışmalı sonuçlar çıkabilmektedir. Etnografik araştırma, araştırmacının ciddi bir zamanını alana ayırmasını gerektirmektedir. Ek olarak kişiler gözlemlendiklerini bildiklerinde davranışlarını dönüştürebilmektedir. Bu gibi zorluklara rağmen verilerin toplanması ve tutarlılıklarının değerlendirilmesi süreçlerinde parametrelerin çeşitliliğinin artırılmış olması da bir avantaj olarak değerlendirilebilir durumdadır.

1.3.1. Araştırmanın Örneklemi

Çalışmaya odak meslek grubu olarak gazetecilerin seçilmesinin nedeni, gazetecinin hem mesleğinin kamuoyu için ürettiği bilginin niteliği, gazeteciliğin geniş tanımıyla statü belirsizliğinin yarattığı eşitsizliklerin ve finansal adaletsizliğin bilinirliği ve entelektüel emeğin yeni ekonomik düzen içerisindeki kritik konumunun ve yeni medya teknolojilerinin bir meslek olarak gazeteciliği doğrudan etkilemesidir.

Araştırmanın gazeteciler ile derinlemesine görüşmeler kısmı için farklı görev ve sorumluluklara sahip geleneksel ve yeni medya mecralarında görev yapan 21

gazeteci ile statüleri, hakları, sorumlulukları, özgürlükleri, mesleki pratikleri ve güvence durumlarını kapsayan derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin ardından elde edilen verilerin ikincil verilerle birlikte ele alınmasının ardından gazetecilik örgütleri ve gazetecilik sendikalarıyla yapılacak görüşmelere geçilmiştir. Buna bağlı olarak ikinci aşama görüşmeleri gazetecilikle ilgili emek ve meslek örgütlerinin 5 temsilcisi ile 4 görüşme yapılmıştır. Ardından da 5 medya yöneticisi ile gazetecilik endüstrisinde kaliteli emeğin tanımlanması ve istihdam stratejilerindeki belirleyici faktörlerin ortaya çıkarılması amaçlı görüşmelere geçilmiştir.²

Görüşülen gazetecilerin isimlerinin belirlenmesinde prekerliğin belirleyici bir faktörü olarak sayıldığı için eşit cinsiyet dağılımının yanı sıra politik farklılıkların temsilinin de sağlanmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Araştırmada görüşülecek gazetecilerin belirlenmesi sırasında gazetecilerin o sırada gazetecilik endüstrisinde tam zamanlı olarak bir işte çalışmıyor olmaları yahut tam zamanlı çalıştıkları endüstrinin gazetecilik görevini gerçekleştirmedikleri bir endüstri olması şartı aranmıştır.

Bilindiği gibi son yıllarda Türkiye’deki medya sahipliği yapılanmasında büyük değişiklikler meydana gelmiş, daha önce hiçbir medya sahipliği tecrübesi bulunmamış birçok grup sektöre giriş yapmıştır. Bunlara örnek olarak 1990’larda Uzan ailesi tarafından kurulan Star Grubu’nun TMSF tasarrufları çerçevesinde el konularak sahibiyetin değiştirilmesi ve 2007 yılında iflas eden Sabah-ATV grubunun TMSF müdahalesinin ardından 2008 yılında Turkuaz Medya grubuna satılması gösterilebilir. İki ulusal kanal, bir dijital TV platformu ve iki günlük gazeteye sahip olan Çukurova grubunun mal varlıklarına da 2013’te TMSF tarafından el konmuştur ve bu çalışmanın gerçekleştiği aşamada grup çatısı altındaki bazı mecraların satışı gerçekleşirken bazıları için ise satış henüz gerçekleşmemiştir (Baydar, 2015, 135-137). Buna bağlı olarak değişen medya sahipliklerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni gazetelerin mevcut ya da eski çalışanlarına da ulaşılmaya çalışılmış, farklı gruplardaki farklı çalışma tecrübelerine ilişkin pratikler de incelenmiştir. Bu yaklaşımla çalışma için içerilme, dışlanma ve direniş olarak tanımlanan preker

² Görüşmelerin tarihlerine ve görüşme yapılan kişilerin isim ve istihdam durumlarına “Görüşme Yapılanlar ve Görüşme Tarihleri” kısmından erişilebilir.

Çalışma düzenindeki üç ayrı pozisyonun çalışan tecrübeleriyle tanımlanması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmaya başlanılmadan önce tasarlandığı üzere görüşülecek meslek ve emek örgütleri araştırmanın birinci derinlemesine görüşmeler kısmında kendileriyle ilgili tecrübelere gazetecilerin değinmeleri gereği sırasıyla Türkiye Gazeteciler Sendikası, ağdaş Gazeteciler Derneği (GD), DİSK BASIN-İş olarak belirlenmiştir. Güvencesizleştirme temalı bu araştırmada Türkiye Gazeteciler Sendikası ve DİSK BASIN-İş gibi sendikaların yanı sıra derneklerin de görüşlerinin başvurulmasının nedeni alandaki güvencesizleşme faktörünün yalnızca emek temelli politikalarla tanımlanamıyor olması, ifade özgürlüğü ve siyasal gelişmeler de dahil olmak üzere birçok başlığın gazetecilerin istihdam durumlarını etkiliyor olması, GD ve P24'n de özellikle ifade özgürlüğü ihlallerine dayalı güvencesizleştirme ve istihdamın yok edilmesine ilişkin pratiklerdeki aktif roller gereği çalışmada ifadelerinin yer alması gerekli görülmüştür.

1.3.2. Araştırmanın Temel Soruları

Gazetecilerin alışma rejimleri ile kurdukları ilişki bağlamında çalışmamızda cevaplanması tasarlanan temel soru şudur: Türkiyeli gazetecilerin yeni preker düzen içerisindeki pozisyonları nelerdir, gazetecilerin aldıkları siyasal pozisyonlarda ve kariyer seçimlerinde bu yeni ekonomik durumun rolü nedir? Gazetecilerin preker sistem içerisindeki statü belirsizliği gibi temel problemleri mesleki tercihlerine ve mesleki pratiklerine nasıl etki etmektedir?

Bu ana sorudan yola çıkılarak, işlerini kaybeden ya da kaybetme riskiyle karşı karşıya olan gazetecilerin aldıkları kişisel ve kolektif önlemler ve bunların haber süreçlerine ve ifade özgürlüğüne etkileri de preker çalışma durumunun ifade özgürlüğüne etkileri kapsamında araştırılacaktır. Buradaki varsayımım preker durumun yarattığı tehdit ve kısıtlarla birlikte karşı-hegemonik bir yaratıcı eylemliliği hegemonyanın direnişe açık dinamik yapısı gereği tetiklediği (Williams, 1977), medyada hâkim söylem karşısında alternatif ağların yeni medya teknolojileri aracılığıyla oluşturulmaya başladığı yönündedir.

Ancak bazı noktalarda bu gazeteciler sisteme entegre olmayı seçebilmekte yahut sistem gazetecileri mesleklerini sözleşmesiz ya da parça başı çalışarak dahi yapamaz hale getirebilmektedir. Bu durum çalışma boyunca dışlanma durumu olarak tanımlanacaktır. Bu tespitlerden hareketle temel olarak preker düzen içerisinde gazetecinin üç temel pozisyonda bulunduğu öne sürülebilir: içerilme durumu, direniş durumu ve dışlanma durumu.

Bu tez ışığında ilk olarak içerilme tecrübesi, preker durumdaki gazetecilerin iktidar medyasında çalışma ihtimalleri ve istekleri üzerine konumlandırılmıştır. Çalışmamızın varsayımı Türkiye’de bir iktidar alanından diğer alana geçiş yolu siyasetin mevcut tansiyonu gereği o kadar açık olmadığı, Standing’in yeni tehlikeli sınıf tabirine bağlı olarak dile getirdiğimiz içerilme seçeneğinin bazı baskılayıcı karşı-hegemonik mekanizmalar gereği gerçekleşme sıklığının düşük olduğudur. Buna bağlı olarak gazetecilerin olduysa iktidara yakın medyada çalışma tecrübeleri ya da bu konudaki girişimleri veya düşünceleri sorgulanacaktır.

Dışlanma ya da dışarıda kalma olarak adlandırılması planlanan davranışı tanımlamak için gazetecilere kendi sektörlerinden ayrılıp başka sektörlerle geçmeyi düşünüp düşünmedikleri, böyle bir tecrübe yaşayıp yaşamadıkları ya da böyle bir girişimlerinin olup olmadığı sorulacaktır. Çalışmanın bu konudaki varsayımı, birçok gazetecinin böyle bir varsayım ya da tecrübesi olduğu, bazı gazetecilerin gazeteciliğe devam edebilmek için gazetecilik dışı alanlardan para kazanmayı denedikleri yönündedir.

Çalışmanın üçüncü ilişkili alt-sorusu ise preker durumda çalışan gazetecilerin editöryal özgürlük tecrübesinin seviyesine ilişkindir. Burada preker durumda çalışan gazetecilerin editöryal özgürlükleri sorgulanacak, editör ve sermaye sahibi ile ilişkileri ele alınacaktır. Preker çalışma durumu çoğu zaman yaratıcılık bakımından itici bir güç olarak gösterilmekle birlikte bazen de kısıtlayıcı ve uzmanlaşmanın önünde engel olarak tanımlanmaktadır. Sennett (2003, 51) modern esneklik biçimini üç farklı öge üstünden tanımlamıştır: kurumların kökten dönüşümü, üretimde esnek uzmanlaşma ve iktidarın merkezileşme olmadan yoğunlaşması. Burada merkezileşme olmadan yoğunlaşma, haber odalarındaki baskı mekanizmalarının gelişimi üzerinden sorgulanacaktır.

Çalışmanın dördüncü sorusu, Türkiye’deki medya kuruluşlarında son zamanlarda sıkça karşılaşılan borçların ödenmemesi durumuna ilişkin olacaktır. Gazetecilerin örgütsüzlük ve prekerlik durumu içerisinde ödemelerinin yapılmadığı süreçlerin hukuki takibini nasıl yaptıkları, günlük yaşamlarını sabit gelirlerini elde etmeden nasıl sürdürdükleri incelenecek; gazetecilerin ek gelir kaynaklarına olan yönelimleri ve alan dışı çalışmalara yönelme ihtiyaçları tartışmaya açılacaktır.

Türkiyeli gazetecilerin yaşadıkları statü problemlerinin alanda ve haber yapım süreçlerinde de haberin niteliğine ve içeriğine etki ettiği bilinmektedir. Buna bağlı olarak çalışmada farklı statülerdeki gazetecilerin alan tecrübeleri, kolluk kuvvetleriyle, toplumla ve haber kaynaklarıyla ilişkileri bakımından ayrı bir alt başlık dahilinde sorgulanacaktır. Araştırma içerisinde sorgulanacak kavramlardan bir diğeri de gazetecilerin işten çıkarılma süreçlerinde de istihdam süreçlerinde de karşılarına sıkça çıkan kriz söyleminin kullanımıdır. Kriz söyleminin gazetecilerin ücret skalalarının belirlenmesinde, çalışma akitlerinin yenilenmesindeki rolü gazetecilerin, meslek örgütlerinin ve işverenlerin ifadelerine dayanarak ele alınacaktır. Kapitalizm için hedef, boş zamanı ele geçirmek, maksatlı kullanıma açmak, bu yolda yeni boş zaman etiği yaratmak (ideoloji, değer, kanaat vs.) olarak tanımlanmaktadır (Aytaç, 2004, 116). Buna bağlı olarak çalışmada sorgulanacak bir başka başlık ise boş zaman kavramı ve preker çalışma rejiminde zaman-mekân kısıtının (Harvey, 1999) ortadan kalkmasının rolüdür. Gazetecilere yeni medya teknolojileri aracılığıyla hayatlarına giren yeni üretim pratikleri ve bunların özel hayata müdahaleleri iş etiği ve gözetim temaları etrafında sorgulanacaktır.

1.4. Araştırmanın Tezleri

Gazeteciliğin hukuki, siyasal ve ekonomik statüsündeki güvencesizleşmeyi Türkiye örneği üzerinden dönüşen üretim ve tüketim şekilleri temelinden inceleyen bu tez çalışmasının dünyada son dönemde yeniden artış gösteren ekonomi politiği temelli yaklaşıma dayanan iletişim araştırmalarından biri olması tasarlanmıştır. Bu noktada, bir önceki bölümde Türkiye’deki genel gazetecilik ortamının dönüşümüne dair anlatılan ve yeşeren yahut yerleşmekte olan teorik yaklaşımlara dair ortaya konulacak literatür taramasını da göz önüne alarak böyle bir teze ve bu tezin ekonomi politiğinin teorik kavrayışına ve hatta ortodoks olmayan veya enformasyon toplumuna ilişkin yaklaşımların da tez boyunca kullanımına ihtiyacı kavramak

gerekmektedir. Bu ihtiyaç temel olarak 1980 sonrası medya araştırmalarının ortak karakterinde de kendini göstermektedir.

Lyotard'ın (1986, 210) kapitalizmin dahi, liberal ya da neoliberal, kredibilitesini yitirdiğine ve sistemin kendisini nasıl meşrulaştıracağı konusunda bir kriz yaşadığına dair söyledikleri ve kapitalizmin krizinde enformasyon toplumunun yeni bir boyut olduğuna dair söylemi bu tezin çıkış noktasıdır. Bu nedenle gazeteciliğin ekonomi politiği ve gazeteci emeğinden yola çıkarak yapılan bu çalışma boyunca sıklıkla dijital sektörlerin ve yeni tabirle dijital kapitalizmin işleyişi ve emek piyasalarına, çalışma koşullarına etkisi de kapsanacaktır. Bu bağlamıyla bu çalışma, klasik bir çalışma ekonomisi alan araştırması olmaktan ziyade i ie geçmiş yeni ve eski üretim biçimlerinin işlendiği gazetecilik alanında bu yeni ve eski üretim biçimlerinin siyasal ortamla birlikte nasıl bir etkileşim sağladığını ve çalışma rejimlerini, dolayısıyla da gazeteciliğin doğasını nasıl etkilediği ile ilgilidir. Çalışmanın doğasına bağlı olarak da tezleri dijital kapitalizm içerisinde gazeteciliğin günlük geleneksel üretim/tüketim pratiklerine dayanmayan, daha ziyade sosyal ağlar ve genel olarak web 2.0 sonrası dönemde ortaya çıkan tüm mecralardaki üretim doğasına ilişkin yaklaşımların izlerini taşımaktadır. Bu yaklaşıma bağlı olarak çalışmanın tezleri aşağıdaki gibidir.

Bu çalışmanın birinci tezi, Guy Standing'in yeni tehlikeli sınıf tanımının açtığı tartışmadan yola çıkarak; ancak prekarya kavramı yerine prekerleşme kavramına başvurarak, prekerleşmiş emekleriyle gazetecilerin kendilerine toplum tarafından atfedilen bilgilendirme ve gerçeği açığa çıkarma gibi mesleki rolleri yerine getirmekten ziyade günlük ihtiyaçlarını karşılamak, yaşamlarını sürdürmek, statü atlamak gibi öncelikleri olduğu; ve bazı gazetecilerin bu ihtiyaçlar etrafında gazeteciliğe ilişkin etik ve toplumsal beklentilerden ödün verdikleri, bazılarının bulundukları kurumlar içerisinde gazetecilik yaparak ama aynı zamanda mesleki sorumluluklarına da bağlı kalarak bir direniş içerisinde oldukları, bazı gazetecilerin de gazetecilik sektöründen bir daha profesyonel olarak gazetecilik yapamayacak şekilde dışlandıkları ya da bilinçli bir şekilde meslekten ayrıldıklarıdır.

Bu çalışmanın ikinci tezi, yeni medya ve enformasyon teknolojilerinin gazetecilerin çalışma statüleri ve çalışma rejimleri üstünde önemli değişikliklere neden olduğudur; ancak bu değişikliklerin gerekçelerinin yalnızca gazetecilik

sektörüyle veya yeni medya teknolojileriyle sınırlanamayacağı, bunun neoliberalleşme ve preker çalışma rejiminin sistemli bir uygulaması olduğu ve dünyada çok daha geniş bir emekçi nüfus için benzer şartların geçerli olduğu göz önüne alınmalıdır. Bugün tarım toplumlarından ileri endüstriyel toplumlara farklı metaları farklı sömürü mekanizmaları etrafında üreten meslek grupları benzer güvencesizlik ve esneklik koşullarında çalışmaktadır. Hindistan'da bir çağrı merkezinde çalışan Hintli ile mevsimlik bir tarım işçisinin şartları arasında benzeşmeler vardır (Fuchs, 2014, 415-416).

Çalışmanın üçüncü tezi, Türkiye'de sendikalaşma koşullarının günümüzde hukuki güvence altında olmamasının ve sendika karşıtı yönetsel tasarruflara karşı hukuki yaptırım uygulanmamasının güvencesizleştirme konusunda işverenin elini güçlendirdiğidir. Bu noktada önem sırasıyla işçilerin, işçi temsilcilerinin ve işveren temsilcilerinin ifadelerine başvurulacaktır.

Çalışmanın dördüncü tezi, gazetecilerin siyasal tercihlerinin Türkiye'de artan siyasal baskı ve güvenlikleştirme politikalarının da etkisiyle kazançlarına, mesleki statülerine ve itibarlarına birer profesyonel olarak sahip oldukları profilden daha etkili bir şekilde yansımasıdır. Buna bağlı olarak gazetecilerin ekonomik çıkarları gereği siyasi tercihlerinde değişikliğe gidip gitmediği ya da mevcut siyasi tercihlerine sıkı sıkıya bağlanıp bağlanmadıkları sorgulanacaktır.

Çalışmanın beşinci tezi, dünyadaki prekarya çalışmalarında prekaryanın cinsiyetine ilişkin, preker durumda olanların kadın yoğun, esnek ve örgütsüz bir grup olduğuna dair tezin gazetecilik alanında kendini doğruladığı, güvencesiz, sözleşmesiz ve zaman-mekân kısıtlarına dayanmayan çalışma şartlarının çoğunlukla da kadınlara uygulandığıdır.

Çalışmanın altıncı tezi, preker durumda olanların, çoğunlukla toplumun periferilerinde yaşayan insanlar olarak tanımlanmasından hareketle, toplumsal düzen içerisinde gazetecilerin yaşam biçimlerinin de geçicileştiği, güven ve istikrara dayanmayan ekonomik ve günlük tecrübelerin gazeteciler üzerinde psikolojik bir baskı aracına dönüştüğüdür. Gazetecilerin günden güne toplumsal rutinin dışında yaşayan, günlük hayatla bağları esneyen bir grup haline geldiği savunulacaktır.

2. NEOLİBERALİZM VE PREKERLEŞME

2.1. Neoliberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik

1929 Büyük Bunalımı öncesinde liberal ekonomistlerin düşünceleri piyasayı yönlendirmiştir. Her arzın kendi talebini yaratacağına dair fikir ön plandaydı ve üretim arttıkça talebin de artacağı varsayımına dayalı bir üretim stratejisi söz konusuydu. Adam Smith'in görünmez el teorisi dahilinde serbest piyasa koşulları benimseniyor, devlet müdahalesine kesinlikle karşı çıkılıyordu. Ancak liberal ekonomi ve onun görünmez el teorisine dayalı anlayışı sosyal faktörlerin belirleyiciliği karşısında ilkesel ve pratik olarak zayıf kalmıştır. 1929'da ABD merkezli olarak gerçekleşen büyük bunalım endüstriyel şehirleri vurmuş, işsizlik ve evsizliğe yol açmış, inşaat sektörünün uluslararası bir kriz yaşamasına neden olmuştur. Tarım ürünü fiyatlarındaki düşüş kırsal bölgelerdeki nüfusu olumsuz biçimde etkilerken krizin 50 milyon insanın işsiz kalmasına, yeryüzündeki toplam üretimin %42 oranında ve dünya ticaretinin de %65 oranında azalmasına neden olduğu ifade edilmektedir. 1929 büyük bunalımının ardından tüm dünyada Keynesyen Ekonomi Okulu'nun öğretileri ve "müdahaleci devlet" anlayışı öne çıkmıştır. Keynes talebi yaratması gerekenin işçiler olduğunu vurgulamıştır. Onun görüşleri dünya bunalımının bir yansımasıdır. Düşünceleri dönemin en önemli sorunu olan eksik istihdam sorununu konu almıştır (Paya, 2001, 205-282).

Keynes kendinden önceki bütün iktisatçıları klasik iktisatçılar olarak tanımlamış ve kendi düşüncelerinin klasik düşüncelerden tamamıyla farklı olduğunu ifade etmiştir. Klasik düşünceler olarak ifade ettiği düşünceler genel olarak Pigou'nun iktisadi düşünceleridir. Keynesçi iktisatçılara göre ekonomide toplam talep, özel ve kamu kesiminin çeşitli kararlarından etkilenir ve bazen düzensizlikler gösterir. Onlara göre ondan önceki geleneksel iktisatçıların savunduğunun aksine

toplam talep istikrarsızdır ve maliye ile para politikalarından etkilenmektedir. Bu etkiler üretim ve istihdam süreçlerinde gözlemlenebilir. Keynes ekonomisine göre fiyat ve ücretlerin esnekliği sınırlıdır ve talepteki değişikliklere yavaş tepki gösterirler. Keynesçi iktisatçılar aktif iktisat politikalarının müdahalelerinin gerekliliğine inanırlar, piyasa aktörlerinin belirsizlik ortamında karar verdiğini vurgularlar. Böyle bir ortamda piyasaların arz ve talebi koordine edebilmesi kesin olmadığı için Keynesyen iktisatçılar devlet müdahalesine bu ortamın gerekçe oluşturduğunu savunmuşlardır (Paya, 2001, 206-208).

Neoliberal iktisatçılara göre ise bahsedilen gerekçelerle benimsenen Keynesyen politikalar neticesinde devletlerin ekonomideki rolleri de fonksiyonları da genişlemiş, devletin büyümesi bir problem halini almış, bütçelerde düzenli biçimde çıkan açıklar, yüksek vergi yükü, enflasyon gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Neoliberalizm, Keynesyen Ekonomi Politikaları ekseninde ortaya çıkan bu sorunlara çözüm üreten bir iktisadi akım olarak da tanımlanmıştır; ancak bu politikalarla Keynesyen politikalar arasında bir neden sonuç ilişkisi yoktur, zira söz konusu olan eş zamanlı olarak klasik liberalizmin krizi karşısında ortaya çıkan farklı eğilimlerdir. Köken olarak neoliberalizm, 1930'lu yıllarda Avrupalı liberal akademisyenlerin klasik liberalizm ve sosyalist sistem arasında üçüncü bir yol olarak ortaya attıkları bir düşüncedir (Mirowski ve Plehwe, 2009). Louis Rougier, Walter Lippmann, Friedrich August von Hayek, Ludwig von Mises, Wilhelm Röpke ve Alexander Rüstow gibi isimler Walter Lippman Kollokyumu altında 1930'lu yıllarda bir araya gelmiş ve yeni bir liberalizm ihtiyacı etrafında fikirler ortaya koymuşlardır. Neoliberal doktrinin gücü 1960'lı yıllarla birlikte akademide 1970'lerle birlikte ise siyasal alanda hissedilir olmuştur. Bu düşüncenin siyasal yükselişini hazırlayan ise 1970'lerde gelişmeye başlayan faktörlerdir. O döneme dek başarı ile işleyen Keynesçi ekonomi düzeninin dünya petrol fiyatlarının OPEC petrol krizi (1973-1974) sonrası aniden yükselmesi ve dolayısıyla sıkıntıya girmesi Hayek ve Friedman gibi isimlerin üzerine çalıştıkları neoliberal ekonomiye geçiş düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Siyasal olarak Neoliberalizm Şili'de 1973'te Pinochet'nin, 1976'da Arjantin'de Videla'nın başta olmak üzere Latin Amerika'daki diktatörlüklerin kurulmasından, Thatcher ile Reagan'ın sırasıyla 1979 ve 1981'de seçilmelerinden itibaren yeni toplumsal düzenin kurulması ve yayılması etrafında ortaya çıkan ve

egemen ülke ABD hegemonyasını uluslararası düzeyde genişletme hedefi olan bir dinamik olarak tanımlanmıştır (Duménil ve Levy, 2015, 6).

Günümüz neoliberal politikalarının Keynesyen sosyal politikaların geri püskürtülmesini, sendikasılaştırılmayı, emek pazarının yeniden yapılandırılmasını, risklerin bireyselleştirilmesini ve çalışan nüfusun uçsuz bucaksız bir kısmının yaşam standartlarının düşüşünün öncülüğünü yaptığı ifade edilir (Fanelli ve Shields, 10). Neoliberalizmin savunucuları çoğunlukla özelleştirme, finansal kemer sıkma, deregülasyon, özgür ticaret ve devlet harcamalarında kısıntılar gibi özel sektörün rolünü genişleten ekonomik liberalleşme politikalarını savunagelmışlerdir. Neoliberalizmin bazı temel özellik ve yaptırımları şöyle sıralanabilir: Devlet harcamalarında mali disiplinin sağlanması; eğitim, sağlık ve altyapıya yönelik kamusal harcamaların kısılması, yüksek gelirlilerin vergi yükünün hafifletilmesi, faizlerin serbest bırakılması, döviz kurunun serbest bırakılması, ticari serbestleştirme, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirme, piyasaya giriş ve çıkışların kuralılaştırılması, kamulaştırmalara karşı sermayenin mülkiyet haklarının güvenceye alınması (Baraka, 2014; Paya, 2001). Kapitalizmin asla liberal olamamış daima devlet kapitalizmi olmuş olduğuna dair Deleuze ve Guattari tarafından öne sürülen ifadeyi savunan Lazzarato (2015, 10) neoliberallerin krizde, mümkün olduğunca az yönetmeyi değil, tam tersine, en küçük ayrıntısına kadar her şeyi yönetmeyi denediklerini, piyasanın serbestliğini ve hukuk devletini değil zaten kifayetsiz olan demokrasinin askıya alınmasını telaffuz ettiklerini belirtir ki bu da siyaset organının çalışma politikalarındaki her ölçekten müdahalesine dair bakışımızda yararlanabileceğimiz bir perspektiftir.

Emek verenlerin düzeyinde ele aldığımızda ise Wendy Brown'a göre neoliberalizm mantığında insanlar pazarın aktörü haline gelmekte; herhangi bir alanda yapılan aktiviteler pazara ait olup ve her türlü kişilik (kamu ya da tüzel; kişi, işletme veya devlet) bir şirket nasıl yönetiliyorsa o şekilde yönetilmektedir (Shenk, 2015). Tabii burada Foucault'nun yönetimsellik kavramına da başvurmakta fayda vardır, zira esnek ve uyarlanabilir mevzuatlar dizileri aracılığıyla bireyin davranışlarını düzenlemek olarak tanımlanabilecek yönetimsellik yaşamın tüm alanlarında geçerli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Lazzarato, 2015, 10-11). Yönetimselliğin yanı sıra neoliberalizmin önemli etkilerinden bir diğeri de bu

kurumsallaşmayla ironik bir şekilde eş zamanlı işleyen işçileştirme olarak öne çıkmaktadır. Kendilerine çalışan zanaatkârlar, küçük ve orta ölçekli işletmeciler, seyyar satıcılar, serbest meslek sahipleri (taşeron, fason, sözleşmeli çiftçilik vb. esnek üretim istemleri içinde) neoliberal ekonomi içerisinde işçileşir. Bu işçileştirme politikalarına paralel olarak geçmişte küçük burjuva sanılan devlet memurları da proleterleşmiş, bazı işçiler de daha da yoksullaştırılarak kent yoksullarına dahil olmuşlardır. Bu dönüşüme işsizler kitlesinin büyümesi ve sendikal hareketin dolaylı krizi de eşlik etmiştir (Baraka, 2014). Bu da ortaya çalışmamızda durumlarını ileriki kısımlarda preker durum etrafında tanımlayacağımız, işsizler ve geçici işler yapanların domine ettiği geniş bir işçi kitlesinin çıkmasına neden olmuştur.

Günümüzde esnek olarak bilinen ya da standart olmayan emek tipleri olarak tanımlanan çalışma biçimleri çoğu kez güvencesiz istihdam koşullarının oluşmasındaki başlıca nedenlerden sayılmaktadır ve bu sistem temel olarak duruma bağlı çalışma, özel istihdam büroları aracılığıyla işçi kiralama, alt işveren sözleşmeleri, çağrı üzerine çalışma, aile içinde ve kendi hesabına çalışma, tele çalışma ve evde çalışma gibi durumlara dayanmaktadır (Savul, 2012, 124). Güvencesizleştirme kavramı dönem dönem farklı kavramlarca ikame edilmiştir. Standart dışı, kuralsız, korumasız, kırılğan, eğreti, geçici ve düzensiz gibi kavramlar sık sık kullanılmıştır (Kutlu, 2012, 65). Bu tez çalışmasında ise güvencesiz emek preker emeğin ana karakteristiklerinden biri olarak tanımlanmaktadır, güvencesizleştirme ise prekerleştirme kavramı altında yer almaktadır. Güvencesizleştirme ya da esnekleştirme kavramları yerine neden prekerleştirme kavramının kullanıldığı ileriki bölümlerde açıklanacaktır; ancak buna destek olması bakımından güvencesizlik pratiklerinin neoliberalizm içerisindeki rolünü de tanımlamanın gerekli olduğu ortadadır.

Güvencesizlik ile ilgili akademik çalışmalara bakıldığında çoğunun başlangıcının ülkelerdeki neoliberalleşme hamleleriyle eş zamanlı olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Çin'deki güvencesiz çalışma pratikleri 20. yüzyılın son çeyreğinde görülmeye başlamış; ihracatını her geçen yıl katlayan ve 21. Yüzyılın ihracat devi haline gelen Çin'de günde 16 saat çalışan işçilerin tuvalet sürelerinin dahi hesaplandığı bir yapı söz konusudur. Bir neoliberal strateji olarak güvencesizleştirme sistemler ötesi bir ön kabule erişmiş, ülkelerin ekonomik motoru

haline gelmiş, her ülke kendine özgü bir güvencesizleşme modeli oluşturmuştur. Güvencesizleşmeye çoğu kez özellikle siyasetçilerin kullandığı gelişme kavramı eşlik etmiştir (Parlak, 2012, 200-202). Çin'deki güvencesizleşme sürecine özelleştirmelerin hızla artması, devlet işletmelerinde çalışanların iş güvencesi hakkının kaldırılması, özel şirketlerin önünün açılması gibi reformlar eşlik etmiştir (Parlak, 2012, 207-208). Çin'in ekonomik dönüşümünde gerçekleşen bu reformlardan bazılarının da benzer şekillerde Türkiye'de ve diğer neoliberalleşen dünya ülkelerinde gerçekleşmesi ise tesadüfi değildir.

Görüldüğü üzere neoliberalizmin güvencesizleştirme pratiği programlı bir süreç olarak tanımlanabilir. Neoliberalizm döneminde emeğin istihdam piyasasında konumlandırılışında çeşitli değişikliklere gidilmiş, kalıcı, tam zamanlı, kazanılan vasıflara uygun, istihdam güvencesi ve sosyal güvenceye sahip olunan çalışma koşulları değişerek, vasıf düzeyine uygun olmayan, esnek, geçici, belirsiz süreyle, işsizlik baskısı altında meta, bilgi ve teknoloji üretilen bir düzene geçilmiştir. Geçmiş dönemden farklılığı açıkça göze çarpan bu yeni istihdam düzeni bazen standart dışı ya da atipik istihdam olarak adlandırılmaktadır (Çolak, 2015, 25).

Atipik istihdam biçimlerini tanımlayabilmek için tipik istihdam ve unsurları tanımlamak gerekmektedir. İş anlaşmasının süresinin belirsizliği, tam zamanlı çalışma olması, tek işverene karşı sorumluluk, iş hukukunun haksız sözleşme feshi ya da işten çıkarmalara karşı koruma sunması tipik istihdamın karakterleridir. Bu tür nitelikleri taşımayan istihdam biçimleri ise atipik olarak adlandırılmıştır (Bronstein, 1991, 291).

Neoliberal dönemde normalleşen tipik ve atipik istihdam süreçlerinin işleyişi ile ilgili yapılacak en güzel tanımlamalardan biri ABD'deki marketler zinciri Walmart'taki iş süreçlerini tanımlamak için yapılmıştır: Walmart'takine benzer işler tuzak haline gelir: düşük ücretler, cimrice yan ödemeler, aptallaştırıcı çalışma, saygının olmaması, geleceksizlik (Gupta, 2015, 14). Burada kullanılan geleceksizlik kavramından çalışmada Türkiyeli gazetecilerin meslekleri hakkındaki kanaatleri incelenirken yararlanılmıştır.

Neoliberalizmin önerdiği çalışma düzenini simgelediği kabul edilen Walmart'ın girdiği eyaletlerde perakende sektörü işçileri arasındaki ücretlerde %10,

sağlık sigortası gibi alanlarda %5 gerileme görülür. Walmart’ın stratejisi bugün dünyanın her yerinde artan zincir girişimlerin çoğunda rastladığımız ve artık perakende sektörünün dışındaki kognitif emeğe dayalı sektörlerde de rastlanan sendika karşıtlığı ve düşük ücrete dayanan stratejidir, dahası bu strateji geçmişte “orta gelirli” olarak adlandırılan işlerin de sayısında azalmaya neden olmuştur (Gupta, 2015, 19-20).

Walmart örneğinde somutlanan neoliberal ekonomi normları içerisinde, özellikle de geçici statüde çalışmak mesleğin risk faktörünü de arttırmaktadır; üstelik işçi için bu risk faktörü finansal ya da sosyal-stratejik olmanın ötesinde fiziksel hasara ve onun karşılanamamasına yol açabilmektedir. Zira geçici statüde çalışanların ya da stajyerlerin kaza geçirme oranları diğerlerinden daha yüksektir (Thébaud-Mony, 2013, 23). Peki neoliberalizmin getirdiği bu güvencesiz ve geçici çalışma rejimi içerisinde iş kazaları nerede durmaktadır? Daubas-Letourneux ve Thébaud-Mony (2001) iş kazalarını aslında tamamıyla finansal bir mesele olan işverenle ücretli arasındaki katı sözleşme mantığından çıkararak kamu sağlığı perspektifinden konuya yaklaşmış; iş kazasını bir sağlık olayından çok organizasyonel bir olay olduğunu belirtmiş işverenlerin iş organizasyonlarının değişimine yoğunlaşmışlardır. İş kazaları söz konusu olduğunda işyeri güvenliğinin ötesinde iş organizasyonundaki öznelerle dair bu bakış, işyeri hiyerarşisinin ve işler hiyerarşisinin (yani yalnızca işyeri içindeki görev ve pozisyonların değil, ayrıca iş üstlenici kurumlararası hiyerarşi ve ilişkilerin) yeni yapılanmasının işçilerin güvence durumunun saptanmasında etkili olabileceğini ortaya koymuştur. Geçici işçilerin işleri kalıcı işte çalışan personel tarafından çoğu zaman güvenlik tehdidi olarak algılanır. Tam zamanlı işçiler “dışarıdan” gelen işçilerin yaptıkları işlerin ne içeriğine ne kurallarına hâkimdirler. Bu çalışmalara destek vereceklerine bu işi küçümseme eğilimindedirler (Thebaud-Monny, 2013, 34). Bu da bir ayrımın, farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olur.

Güvencesizleşme elbette yalnızca en aşağıdaki çalışanlar için geçerli değildir. Homo Sapiens isimli popüler çoksatarın yazarı Yuval Norah Harari’nin Standing’dan farklı olarak ortaya çıkardığı gereksizler kavramı provokatif olmasına rağmen, hatta yazarın da kavramı provokatif bulduğunu belirtmesine rağmen, insanın emek ve üretim süreçleri bağlamındaki gerekliliği bağlamının çözülmesi üzerine kuruludur.

20. asırda devletlerin, savaşa döndürmek ve fabrikalarda çalıştırmak için insana ihtiyaç duyduğunu öne süren yazar dünya savaşlarına bakıldığında, kadınların seçme hakkını kazanmasının bir nedeninin, devletlerin kadınlara ihtiyaç duyması olduğu iddiasını öne sürmüştü. Zira kadınların savaş döneminde fabrikalardaki emek ihtiyacını karşılaması gerekiyordu ve bu toplumsal fayda karşılığını oy verme hakkı olarak bulmuştu. Harari'nin bu provokatif ve üstünkörü yaklaşımında asıl önemli olan kısım ise onun bize sunduğu bir sorudur: Peki insanlar artık sisteme faydalı değilse ne olacak? Harari'nin aksine çokluk fikrinin yaratıcıları ve imparatorluk üzerine tezleriyle günümüz sosyal hareketlerine ve hegemonik yapısına dair önemli tespitleriyle öne çıkan Hardt ve Negri'nin insanların gereksizliğini görmediğini iddia eden Zizek (2013) de işçilerin her geçen gün daha gereksizleştiğini savunmaktadır. Üstelik Zizek'e göre burjuvazi de işsizleşmiş, güvencesizleşmenin yeni bir boyutu da orta sınıf ve burjuvazi için ortaya çıkmıştır. Ona göre kapitalizm eskiden kendisinin işlettiği ve örgütlediği bir işe kendi parasını veya ödünç aldığı bir miktar parayı yatıran ve kâr eden bir girişimciye dayanırken bugün yeni bir ideal tip doğmaktadır. Artık girişimciler dahi kendi şirketlerinin sahipleri değildir, ortada bankaların sahip olduğu bir şirketi yöneten bir yönetici (ya da bir CEO'nun başkanlık ettiği bir yönetim kurulu) veya farklı alanlara dağılmış yatırımcılar vardır. Bu, günümüzde dağıtılan KOSGEB kredilerinden, daha birçok kamusal ve özel teşvike kadar birçok alana yayılan teşviklerin, bankalarla kurulan ilişkilere dayanan özel teşebbüslerin ve nihayetinde maaşa bağlanmış burjuvazinin, şirketlerin en üst düzey koltuklarının bile bordrolu hale getirildiği yeni bir sistemin işaretidir.

2.2. Devlet ve Şirketlerin Neoliberal Emek Politikaları

Özellikle 2008 finansal krizi sonrasında yapılan araştırmalarda toplumların tam zamanlı emekle ilgili önemli değişiklikler yaşadığı, tam zamanlı pozisyonlarını kaybeden kitlelerin farklı arayışlara girdikleri ya da bulundukları sektörün dışına itildikleri anlatılır. Günümüz neoliberal sistemi içerisinde 20. yüzyılın yoğunlukla yerleşmiş tam zamanlı çalışma üzerine kurulu işçi-işveren ilişkilerinin bulunduğu endüstriler dahi finansal krizler ve yeni finansal stratejiler eşliğinde geçmişte mümkün görülmeyen yarı zamanlı ya da güvencesiz emeğin hâkimiyet kurduğu sektörler haline gelmiştir. Ekonomik sistemin tavanındaki grup daralır ve sayıca küçülürken taban genişlemekte ve buna bağlı olarak tabanın demografisinde de

önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Stiglitz'e (2013, xxi) göre günümüzde ekonomik sistemin alt tabakalarında yer alanlar devlet desteğine muhtaç duruma gelmişlerdir, bunun sebebi de devlet politikalarında aranmalıdır. Özel okullar ve onların verdiği eğitime olan talep artmış, yurttaşlar üretkenlik bakımından kısır bir döneme girmişlerdir. Bankalar da kredi kartları ve borç kredileriyle bu durumdan yararlanmışlardır. Tüm bu bozulmalar etrafında tam zamanlı istihdam pratiği de zarar görmüştür. Stiglitz bu meseleye bir paylaşım problemi olarak bakar ve yukarıdakilerin ortaya çıkan serveti paylaşma konusundaki gönülsüzlüklerinin bir eşitsizlik krizi oluşturduğunu söyler. Bu eşitsizlik krizine 2007-2008 finansal kriziyle birlikte tam zamanlı işlerini kaybeden orta yaşlıların yaşadığı ve Stiglitz'in (2013, 4) işe geri dönme umutlarının yok olmasıyla birlikte ortaya çıkan "zorunlu emeklilik" durumu olarak adlandırdığı durum eşlik etmektedir. Bu tezde ortaya çıkan bu durum "dışarı itilme" ya da "dışlanma" olarak da tanımlanıyor; ancak bu dışlanma durumunun sebebinin yalnızca bir kriz söylemine dayandırılmaması ve yalnızca orta yaşlıların yaşadığı bir durum olarak değerlendirilmemesi gerektiği de savunuluyor. Zira Stiglitz de ABD'de 70'lerden bu yana refah paylaşımında %1'den %0,01'e kadar düşen ve ulusal gelirin çoğunluğuna hükmeden sınıfın daralma trendlerinden bahsetmektedir. Bu durumu, ABD özelinde, bir ulusun bölünmesi olarak tanımlamaktadır ve bu bölünme her ne kadar farklı kesimlere ilişkin olsa da yaş grupları arası bir gerilimden ibaret değildir (Stiglitz, 2015, 5).

Kapitalist ekonomide devletlerarası ilişkilerde de devlet yurttaş ilişkilerinde de rol oynayan belirleyici faktörlerden biri borçtur. Yunanistan'daki krizle siyasal bir fonksiyonu da olduğu ortaya çıkan borç ve borçluluk ilişkileri (Varoufakis, 2014) günümüzde hem kişilerarası, hem kurumlararası hem de kişiyle kurum arasındaki ilişkilerin temel belirleyicilerinden biri haline gelmiştir. Borca dair en geniş ön kabul ise borcun ödenmesi gerekliliğidir. David Graeber (2015, 8) borçluluk ilişkilerine ahlaki bir şekilde yaklaşmayı denediği bir metinde, içinde bulunduğu bir diyalogu aktarır. Kendisine üçüncü dünya ülkelerinin borçlarını ödemesi konusunda ne düşündüğü sorulduğunda bu borçlar lağvedilmelidir yanıtını verdiğini, karşısında aldığı tepkininse "Ama sonunda borç aldılar, ödemeleri gerekmez mi?" olduğunu belirtir. Elbette devletlerarası hukukta borcun yeri farklıdır. Günümüzde Avrupa Birliği'nden NATO'ya, BM'den OPEC'e dünya ölçeğindeki birçok büyük uluslararası organizasyonun ekonomik temelleri ve dolayısıyla karşılıklı uyulması

taahhüt edilen borçluluk kontratlarına dayanan ilişkileri vardır. Bizzat bankacılık sisteminin ve hatta nakit paranın ortaya çıkış serüveni borca dayanır. Günümüz kapitalizmini ve devletin günümüz kapitalizmindeki rolünü ulusal ve uluslararası bağlamda tanımlamak için borç kavramına başvurmamız şarttır. Yine Graeber'e göre borç ilişkilerini tek taraflı birer seçim ilişkisi olarak ele alan yaklaşım günümüzde ekonomik yapıya dair sorgulama biçimlerimizi zayıflatmaktadır. Zira insanların borçlarını ödemek zorunda olduklarına dair yaklaşım günümüzün hâkim liberal ekonomik tezleri bakımından bile doğru değildir (2015, 9-10). Zira borçluluk ilişkisi iki yönlü-karşılıklı bir ilişkidir. Günümüzde özellikle de uluslararası kredi ilişkilerinin odağı dolar ve Amerikan bankaları olarak ortaya çıkmaktadır (Bonefeld ve Holloway, 2007, 83). Graeber sürekli olarak borcun ve kredinin aktığı bir merkez olduğunu vurgularken Bonefeld ve Holloway (2007, 86) borçlananların borçlarının derinleşmesine vurgu yaparlar, özellikle üçüncü dünya ülkelerinin sürekli olarak borç alarak ekonomilerini ayakta tutmaya çalıştığını söylerler. Dünya Bankası'na göreyse 1980'lerden 2000'lere gelişmekte olan ülkelerin borçları 4 kat artmıştır; ancak bu ülkelere merkeze (ABD piyasalarına) akan büyük çaplı bir faiz akışı vardır (Duménil, Lévy, 2007, 38).

Bu akış ise günümüzde yaşanan küresel krizlerin temel sebeplerinden biri olmuş, uluslararası ilişkilerin en aktif dinamiklerinden birini borç haline getirmiştir. Hatta borçlulukla ilgili aktif ikna süreçleri yönetilmeye başlanmış, devletler, piyasalar, medyalar tarafından kullanılan ekonomik ve söylemsel şiddet aracılığıyla bir borç belleği üretilmesine, suçluluk duygusu, huzursuzluk ve sorumluluğun içselleştirilmesine çalışılmaktadır (Lazzarato, 2015, 35). Uluslararası ilişkiler bakımından ele alındığında borcu bir yönetim aracına dönüştüren ülkeler belirli riskler almışlardır. Tıpkı Almanya başta olmak üzere AB ülkeleri ile Yunanistan arasında bugün olduğu üzere borçluluk ilişkisi hegemonik ve dolayısıyla Yunanistan'da olduğu gibi farklı biçimlerde direnişi de içeren bir ilişkiye dönüşmüştür.

Borç ilişkileri yurttaşların yaşamını da etkilemektedir. Foucault'nun bahsettiği yönetimsellik bugün borç üzerinden gerçekleşmektedir. Borçlar yurttaşların hem günlük harcamalarını hem davranışlarını hem de beslenme biçimi, uyku düzeni gibi en temel alışkanlıklarını etkilemiş durumdadır. Hatta tercih edilen çalışma

biçiminden ek işlerde çalışma eğilimine dek birçok durum borç tarafından belirlenmektedir.

Hardt ve Negri'nin (2012) günümüzde çokluk kavramını tanımlarken kullandığı, temsil edilen, medyalastırılan, güvenlikleştirilen kitlelerin sıfatları arasında belki de en önemlisi borçlandırılanlardır. Yurttaşlar kamu borçları, banka borçları, şahsi borçlar, şirket borçları gibi birçok kategori üstünden borç ilişkilerini tecrübe ediyorlar. Neoliberal kurumlar borçları ödemenin önemi ve gerekliliğini temeline alan kampanyalar üretiyorlar, hatta bazı GSM şirketleri borçların ödenebilmesi için yeni tarifeler ortaya çıkarıyor. Borç ise bu ilişkiler dahilinde değiştiğimiz üzere iki yönlü değil tek yönlü bir süreç olarak ele alınmaya devam ediliyor; insanlar ayaklarını yorganlarına göre uzatmamakla suçlanıyor. Maurio Lazzarato (2015) tam da bu noktada teorisiyle birlikte devreye girmekte ve tam tersini iddia etmektedir.

Yine Lazzarato borcun bir iktidar dispozitif olarak kullanıma açıldığını söylemektedir ki bu da Hardt ve Negri'nin söylemlerini doğrulamaktadır. Borç bugün iktidarın yönetilebilir kılma araçlarından biridir. Ancak yönetilebilir kılma süreçlerinde yöntemler yer yer farklılaşmakta, borçlunun kimliği de önem arz etmekte farklı alacaklı stratejileri geliştirilmektedir. Örneğin Graeber'e (2015, 57) göre borç bir döngüdür ve tıpkı kumarhanedeki gibi kazanan hep kasadır. Ama kaybedenler de borçlarının niteliğine, geleceğe yönelik borç alma ve ödemelerine göre farklı muameleler görmüşlerdir. Graeber (2015) bunu 1700'lerin İngiltere'sinde hapisanelerdeki borçlu aristokratlara yapılan şarap servisiyle örnekler. Paranın aslında kredi olduğu, kredinin de ulusal ve uluslararası bağlamda aslında borç demek olduğu gerçeği düşünüldüğünde kredibilite kavramının bugün bir statü göstergesi olması dahi borcun hem bir yönetim biçimi hem de bir itibar mekanizması olduğu iddiası Graeber'in (2015) tezlerinin temelini oluşturur.

Yurttaşlara borç ödeme disiplini edindirme süreçlerini, borç ödeme disiplininin yeni teknolojilerle ve devlet politikalarıyla nasıl desteklendiğini düşündüğümüzde daha iyi anlayabiliriz. Bankalardan sürekli olarak gelen uyarı mesajları ve telefonları, dijitalizasyon yöntemiyle borçlanmanın sevimlileştirilmesi, kredi ve borç kavramlarının arasında bir farklılık yaratılmaya çalışılması bu sürecin parçalarıdır. Oysa Lazzarato'nun (2015) uyarısına dönecek olursak, geleceğe yönelik

emeklerimizi rezerve etmek kredinin tanımıdır. Söz konusu borç olduğunda üstüne konuşulan ortaya konmamış bir çalışma eforudur. Dijital teknolojiler, hem borcun ödenmesinin denetlenmesinde hem de krediyle rezerve edilmiş emeğin denetlenmesinde önemli bir rol oynar.

2.3. Prekarya ve Prekerleşme

Bu bölüme kadar yeni kapitalizm kültürü içerisinde çalışma ve çalışmaya etki eden unsurlar, bu unsurlar etrafında ekonominin nasıl değiştiği, yeni kavram ve pratikler eşliğinde açıklanmaya çalışıldı. Bu bölümde ise neoliberalizm ve neoliberalizm döneminde emek, mekân, zaman, tüketim, üretim ve üretketicilik gibi temalar altında ele alınan yeni çalışma düzeninde işçinin konumu, tezin geri kalan kısımlarında odak kavramlar olarak kullanılması planlanan prekarya kavramını ve prekerlik durumunu tanımlayarak ele alınacaktır. Çalışmanın odağına oturtulan prekarya kavramı kimi akademisyenlere göre yeni olarak adlandırılan bir kavram olmakla birlikte bazı akademisyenler prekerlik durumunu öne çıkararak bu durumun Marx (2010, 2013, 2015) metinlerinde de rastlanan eski bir durum tanımı olduğunu savunmaktadırlar. Kavramın tanımı ve tarifinin tarihi ile ilgili tartışmalar da bu tezin yazıldığı tarihte de sürmektedir. Bu bağlamda bu tartışmalı kavrama ve kavram etrafında ortaya çıkan teorik birikime sık sık başvuracağımızdan bu tartışmayı tarafların görüşleri etrafında ele almakta fayda vardır.

Günümüzde prekarya kavramına yönelik tartışmalar çoğunlukla Guy Standing'in *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* (2014) isimli kitabı üzerinden yapılmaktadır. Oysa prekarya kavramına yönelik tartışma başlangıçta 1960'ların marjinalite tartışmaları ve enformal sektörler sorununa 1980'lerle birlikte sosyal dışlanma temelli kimlik odaklı bakış açılarına dayandırılmaktadır ve hem kavrama hem de ifade ettiği anlam bütününe yönelik tartışma onlarca yıllık bir tarihe sahiptir (Munck, 2013, 747). Ancak kavramın ifade ettiği durumun ifadesi farklı terimlerle onlarca yıldır ortaya konmaktadır. Burada sağlıklı bir tartışma yürütmek için Munck'un (2013) önerdiği bu üç farklı kavramı ele almamız şart olacaktır: marjinalite, enformal sektörler ve sosyal dışlanma.

Günümüzde prekerlik kavramına yönelik teorik tartışmaların odağında olan ve tarihsel gelişim sürecinde ele alacağımız üç kavramı sorgularken, kullanılmakta olan

lumpen proletarya kavramı, ilk üç kavram eşliğinde, prekerliğin tanımı diğer akademisyenlerin katkıları ve çekinceleri ile birlikte ele alındıktan sonra prekarya ile karşılaştırmalı bir şekilde ileriki kısımlarda ele alınacaktır.

Latin Amerika’da aşırı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan, geniş kitlelere dönüşen ve şehirlerin etrafını yerleşerek saran ülke içi göçmenlerin kapitalist sistem içinde marjinaler olarak tanımlandığı belirtilir; bu marjinal yoksulların ise Marx’ın yedek emek ordusundan farklı olarak kapitalizm için işlev arz ettikleri iddia edilir. Yine de bu marjinalite tezinin geçerliliği özellikle de Güney Amerika’daki bu grupların kendi kültürlerini şehre getirmemeleri ve şehir kültürüne entegre olmaları sonucu 1970’lerin başı itibarıyla sorgulanmaya başlanmış ve bu söylem yavaş yavaş terk edilmiştir (Munck, 2013, 748). Ancak marjinaler üzerine yapılan önemli araştırmalar, biri bugün de preker durum yaşayan işçiler üzerinde teşhisini rahatlıkla yapabileceğimiz bir durumu ortaya koymuştur. Brezilyalı ekonomist Francisco de Oliveira’nın marjinal sektörü, daha geniş bir ekonomik sistem için bir avantaj olabileceğine dair görüşleri, küçük çaplı ticaretin endüstriyel ürünlerin ve gecekonduların işçi evleri inşa etmek gibi maliyetleri ortadan kaldırdığını söylemiştir (De Oliveira, 1981). Çalışmada yeni kapitalizm kültürünün incelendiği, özellikle de zaman mekân kısıtının ortadan kalkmasıyla kapitalizmin işleyişinin dönüşümüne yer verilen kısım ile birlikte düşünüldüğünde kendiliğinden ortadan kalkan ve marjinalerin kendi kaynaklarıyla karşıladığı maliyetler aslında preker durumdaki işçiler ile bu grubun ortak noktalarını arz etmektedir.

Marjinalite kavramından sonra ise bu tartışmalarda devreye enformal sektörler kavramı girmiştir. Enformallik ya da enformal sektörler, formal kapitalist sistem dışında kalan işçilerin çalışma alanını tanımlamak için kullanılırken, burada üretim tekniklerinin kapitalist olmayan bir içeriğe sahip olduğu, üretim araçlarının üretenlerin kendilerine sahip olduğu bir durumdan bahsedilmektedir ki bu da prekaryanın bugün evden çalışan emekçiler de dahil olmak üzere birçok üyesinin çalışma pratiklerinde sıklıkla görülen bir durumla benzeşmektedir.

Uluslararası Emek Örgütü de 1970’li yıllarda bu kavramsallaştırmayı iş kanununun kapsamının dışında kalan küçük çaplı üretimler, yerel servisler ve bazı illegal aktiviteler olarak tanımıştır (ILO, 1972). Avrupa Birliği’nin tanımına göre ise “üye devletlerin yasal sistemleri arasında varolan farklılıkları göz önünde tutarak,

yasal nitelikte, ancak yetkili makamlara bildirilmemiş/kaydettirilmemiş her tür ücretli faaliyet” enformel istihdam olarak anlaşılmalıdır (Erdut, 2007, 54). Buradan anlaşılması gereken, bu enformal sektörün eğitime dayalı olmayan işler olduğu değildir, zira kuzey ülkelerinde enformal sektör dendiğinde akla gelen iş grupları arasında mimarlar, sanatçılar ve yazılımcılar öne çıkmaktadır (Munck, 2013, 749). Yine de bu yalnızca kreatif işlerin enformal olduğuna ilişkin bir önyargı yaratmamalıdır. Özellikle de kavramın güvensizlik ve güvencesizlik boyutu ele alındığında bu yeni iş akitlerinin kanunla çerçevesi çizilmemiş olmaları emeğin biçimi ve niteliğinden daha önemli bir ortak özelliğidir.

Günümüzde preker çalışma pratikleri söz konusu olduğunda enformal çalışmanın prekerlik kavramının birebir karşılığı olmaması, bir karakter olarak sayılagelmesinin ardında ise çoğunlukla kavramın rastlantısal ya da kısa süreli işlerde çalışanlar için kullanıldığını vurgulamak gerekir. Bu tür enformal çalışma olarak tanımlanabilecek işlerde; genel olarak belirli bir eşiğe ulaşmayan iş süreleri ya da ücretleri kapsayan işler; kayıtsız bir işletme ya da hane halkına bağlı olan bir kişi adına çalışma; görüldüğü yerin işverene ait olduğu mekânlar dışındaki işler; ya da iş mevzuatının uygulanmadığı veya çeşitli gerekçelerle tanınmadığı işler gerçekleştiğinde söz konusu olmaktadır. Enformal istihdamın temel karakteristiklerinin ilki kayıt altına alınmamış olma (çalışmanın yetkili makamlara bildirilmemiş olması) özelliğidir ki bu yasadışı değildir ve bu tür çalışmanın tam anlamıyla engellenememesinin temel sebeplerinden biri de kayıt dışılığın tam anlamıyla cezalandırılmıyor olması olarak tanımlanmaktadır. Aynı şekilde yasal faktörlerin bir şekilde atlanabilmesi yahut kuralların tanınmaması da bu tür çalışma düzeninin sürdürülebilir kılınmasının önemli nedenlerindendir. Enformal çalışmayı belirgin hale getiren bir başka karakteristik özellik ise üretimin saklı olarak gerçekleştirilmesidir. Her ne kadar çoğunlukla merdivenaltı atölyeler için kullanılan bir kavram olsa da saklama ya da kaçakçılık faaliyetleri ekonomide emek ilişkilerini devletten ve diğer denetleyici aygıtlardan gizli tutmak için sıkça başvurulmuş bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Birçok kurumda dışsallaşma olarak adlandırılan bir süreç hâkimdir ve işletmelerin temel faaliyetleri olmayan bakım, onarım ve güzelleştirme olarak kategorilendirilebilecek faaliyetler enformal çalışma süreçleriyle ikame edilmektedir. Temizlik, yemek, güvenlik gibi hizmetler günümüzde büyük kurumlarca kayıt altına alınıyor olsa da şahısların işveren olduğu,

kurumsallığın az olduğu yahut denetlemenin zayıf olduğu durumlarda enformal çalışma pratiği hızla yerleşebilmektedir. Bu tür çalışmaya günümüzde formal sektörlerde sıkça rastlanmamakla birlikte küçük işletmelerin özellikle bu tür çalışma üzerinden hareket ettikleri bilinmektedir; formal sektörlerde ise taşeronlaşma gibi pratiklerde yasaya uygun olarak enformal çalışma pratiklerinin yeniden üretildikleri söylenebilir. Burada öne çıkan bir başka enformal çalışma karakteristiği ise ücretin el altından ödenmesidir. Her ne kadar küçük işletmelere ait bir özellikmiş gibi görünse de özellikle hizmet sektöründe gün geçtikçe bu tür ödeme biçimlerinin arttığı görülmektedir. Enformal çalışmanın bir diğer karakteristiği de iş süresinin ve iş korumasının belirsizliği olarak tanımlanmıştır. (Erdut, 2007, 55-61).

Enformal emek veren gruplar örneklenirken hamallar, mevsimlik işçiler, turizm emekçileri (Purkis, 2008), kâğıt toplayıcıları (Sarı, 2016), gündelikçiler (Erdoğan, 2000), etkinliklerde çalışan üniversite öğrencileri gibi geniş grupların emekleri örneklendirilebilmektedir.

1980’li yıllarla birlikte ise Standing de dahil olmak üzere 2010’lu yıllarda prekerlik durumunu tartışanların sık sık öne çıkaracakları ve benim de çalışmamdaki davranış kategorilerinden biri olarak tanımladığım sosyal dışlanma kavramı öne çıkmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı İngiltere Devleti tarafından insanların işsizlik, gelişmemiş yetenekler, kötü barınma, yüksek suç oranları, kötü sağlık ve aile sorunları nedeniyle yaşayabileceği bir durum olarak tanımlanıyor, çocuk yoksulluğu, uyuşturucu kullanımı ve evsizlik gibi durumlar da bunun parçası olarak anılıyor. Hatta İngiltere’nin ana muhalefet partisi olan New Labour Party’nin 1997 yılında bir sosyal dışlanma birimi kurduğu bilinmektedir ve bu birimin sosyal dışlanmaya ilişkin ortaya koydukları öncelikli meseleler şunlardır: mahallelerdeki dönüşüm politikaları, reşit olmayan bireylerin hamilelikleri, eğitimsiz, zanaati olmayan genç insanlar ve okul içi problemler (Batty, 2012). Sosyal dışlanmayı tanımlarken kullanılan bu problemlerin ortak noktası kültürel farklılıklar ve birey temelli yaklaşımlara dayanıyor olmasıdır. Ancak özellikle 1990’lı ve 2000’li yıllarda sosyal dışlanmaya ilişkin İngiltere’de yapılan tartışmalarda yoksullaşma ile sosyal dışlanmanın her zaman aynı şey olmadığı özellikle vurgulanmıştır.

Sosyal dışlanma kavramı yoksulluğa ilişkin geleneksel ekonomist ve bireysel yaklaşımların yerine ortaya çıkmıştır ve multidisipliner ve çok yönlü bir yaklaşım

olarak anılmaktadır (Munck, 2013, 750). Sosyal dışlama/dışlanma politikalarının karşılığı ise AB projeleri gibi projelerce de benimsenen sosyal içerme politikaları olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal dışlanma özellikle işsizlik kavramı ile birlikte ele alınmıştır, burada hem batı toplumlarında satın alma gücünün ve bir işte çalışıyor olmanın bir statü göstergesi olması hem de insanların kendilerini tanımlamada ve kendilerine değer vermede kullandıkları bir araç olması önemli bir göstergedir. İş, çoğu zaman toplumsal düzenin parçası olmanın yollarından biri olarak ele alınmıştır. Sosyal dışlanmanın tetikleyicileri ise uzun vadeli işsizlik ve düşük refah düzeyidir (Furlong, 2012). Toplum içerisinde birçok grup farklı nedenlerle netice olarak sosyal dışlanmaya neden olacak istihdam ve devlet politikalarıyla karşılaşabilir; ancak bu yaklaşım özellikle Marksistler tarafından emek süreçlerini ve istihdam ilişkilerini kimlikler, göç politikaları gibi başlıklar üzerinden tanımladığı için eleştirilmiştir. Standing'in bu yaklaşımını da temelinde barındıran ve prekarya terimi üzerinden tanımladığı gruplar ise sosyal dışlanma kavramı ve etrafında geliştirilen literatürden faydalanmakta ve hatta Standing'in savunusunu yaptığı prekarya terimi Munck (2013) tarafından bu dalganın bir parçası olarak tanımlanmaktadır.

Prekerlik tartışmalarının ortasına oturtulan Guy Standing (2011) prekaryayı çoğunlukla gençlerin oluşturduğu ve prekerliği tüm boyutlarıyla tecrübe eden yeni bir tehlikeli sınıf olarak ele alır. Ona göre prekarya, “oluşum sürecinde olan sınıf” olmakla birlikte “işçi sınıfı ya da proletarya” da değildir (Standing, 2014, 20). Güvencesiz çalıştırılan, kronik geçici işlere mahkum olan ya da bir işe sahip olmakla işsizlik ve işsizlik tehdidi arasındaki müphem alanında bulunan bu kişiler Standing (2014) tarafından prekerler olarak tanımlanmaktadır. Bu insanlar işverenlerini tanıyamayacak, iş arkadaşlarının sayısını ve isimlerini dahi bilemeyecek denli üretimin merkezinden uzak bir noktada yer almaktadırlar ve yeni medyanın ortaya çıkışını sağlayan koşullar denetlenemez bir üretim sürecini ortaya çıkarmaktadır (Uzunoğlu, 2014, 114).

Standing'e (2014, 21) göre proletarya gibi kavramlar küresel emek piyasalarında var olan sınıf ilişkilerini tanımlamakta yetersizdir ve bir kavram olarak prekarya bu yeni terim ihtiyacının karşılığıdır. Prekarya terimiyle tanımlanan insanlar düzenli bir çalışma hayatına ve sürekli bir işe bağlı olarak edinilen sosyal haklara sahip olamayan, kendilerini sabit bir işyerine ve orada kurulan ilişkilere bağlı

hissetmeyen insanlardır (Buğra, 2013, 62). Standing'in tanımının temelinde bu iki tanımda belirtilen emek marketinin neoliberal dönemde ortaya çıkan esneklik karakteri yatmaktadır ve bu karakter küresel pazardaki rekabetin sınırları genişledikçe ve ülkeler birbirlerinin üretim seviyelerini yakalamaya çalıştıkça artmaktadır ve bu da güvencesiz emek pratiklerinin ve güvencesiz emeğin yaygın olduğu alanların artmasına yol açmıştır (2014, 16). Standing'in prekaryaya ilişkin önemli tespitlerinden biri de Standing'in prekaryanın ne olmadığını anlatmaya ne olduğunu anlatmaktan daha fazla zaman ayırmasıdır ki kavramın anlaşılabilirliği da burada yatmaktadır (Munck, 2013, 751). Standing, proletaryanın sahip olduğu hangi özelliklere sahip olmadığı ya da prekaryanın hangi farkındalık biçimlerine sahip olmadığıyla o kadar ilgilenmektedir ki ortaya çıkmakta olan sınıfın sınıfsal karakterlerini tanımlamakta eksik kalmıştır. Standing'e göre prekaryanın bileşenlerini birbirine bağlayan proletaryaya göre daha gevşek ağıın yaptığı eylemlerin çoğu stratejik ya da toplumsal açıdan tehdit oluşturan bir yapıdan ziyade anarşizan ve gözü pek bir nitelik arz etmektedir (Standing, 2015,15). Standing eylemlilik bağlamında prekarya ve proletaryanın eylem tiplerini yaratıcılık anlamında mukayese eder ve kavramını proletaryayla benzeşmediği yönler ya da proletaryanın sahip olmadığı karakteristikler üstünden tanımlar. Ergunalp (2016) Standing'i bu tutumundan ve Marksist kavramları gözetir gibi yaparken ortaya koyduğu kavramın tutarsızlığını gerekçe göstererek sol gösterip sağ vurmakla eleştirmiştir. Standing'in prekerleri daha önce de değindiğimiz enformel bir statü etrafında çalışmaktadır ve prekaryayı tanımlamak için iki yöntem kullanılabileceğini öne sürmüştür: Prekarya ona göre bir sosyal gruptur ve bu gruba ya üyesinizdir ya da değilsinizdir. Ancak Standing'in prekaryayı tanımlarken kullandığı en önemli dört terimi ele almadan prekarya kavramı ve prekerlik üstüne akıl yürütemeyiz ki bu dört tip esneklik sırasıyla ücret esnekliği, istihdamda esneklik, iş esnekliği ve vasıflarda esneklik olarak tanımlanmıştır. Standing'e (2014, 19) göre ücret esnekliği, ücretlerin ayarlanması/düşürülmesi; istihdamda esneklik, firmaların istihdam düzeylerini kolayca ve masraf olmaksızın değiştirebilmesi; iş esnekliği, işyeri içerisinde pozisyonlar arası transferlerin kolaylaşması; vasıf esnekliği ise işçilerin vasıflarının kolayca ayarlanması olarak tanımlanabilir. Standing bu dört tip esneklik politikasının 1980'lerde ortaya atılan neoliberal iddianın sonucu olduğunu ve devletlerin de bu emek politikalarını benimsediğini söylerken, kapitalin akışında bu yeni stratejinin lojistik olarak da önemli adımları olduğunu, şirketlerin üretim maliyetlerini kırmak

için üretim ünitlerini nakletmeleri de dahil geniş bir stratejinin bu sürece eşlik ettiğini belirtir (Standing, 2014, 18-19).

Bu dört karakteristiğe Standing'in de başvurduğu “denizen” (ing. yurttaş haklarından yararlanamayan ya da kitabın Türkçe çevirisindeki tanımıyla kısmi vatandaş) sıfatını da ekleyerek Standing'in preker temel karakteristiklerini açıklamak daha kolay olacaktır; bunun için “denizen” nosyonunu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Standing “denizen” nosyonunun tarihini Romalılara kadar götürmekte ve “kendilerine zanaatlarını icra etme ve ikamet hakkı verilen ancak tam vatandaşlık hakkından mahrum bırakılan yabancılar” tanımını kullanmaktadır. Standing burada haklara ilişkin medeni haklar, kültürel haklar, sosyal haklar, ekonomik haklar, siyasi haklar kategorilerinden faydalanmıştır (Standing, 2014, 31-32). Neoliberalizmin günümüzdeki pratiklerinde de yeni sosyal hareketlerde de sık sık ihlallerine rastlayabildiğimiz bu hak kategorileri Standing'in “denizen” tanımına eşlik ediyor. Bu çalışmada “kısmi yurttaş” kavramı çeviri bilimi bakımından da anlam bakımından da “denizen” nosyonunu karşılayamayacağı gayesiyle gayri-yurttaş gibi kavramlar tercih edilmiştir. Bunun hem Standing'in prekerin kim olduğunu aslında kim olmadığı üstünden tanımlayan mantığına hem de yurttaşlık kavramının endüstriyel toplum bağlamında toplumsal ilişkileri nasıl düzenlendiğini sorgulamak bakımından daha fazla yarar sağlayacağı öngörülmüştür.

Standing sanayi toplumunun yurttaşlığı çerçevesinde prekeryanın ne olmadığını tanımlamak için emeğe dair güvenceleri sıralama gereği duymuştur. Bu güvenceler sırasıyla emek piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretiminin güvenliği, gelir güvenliği ve temsil güvenliğidir. Emek piyasası, güvenliği makro düzeyde yeterli geliri sağlayan fırsatlar; iş güvenliği, statü açısından yukarıya doğru hareketliliğin sağlanması; çalışma güvenliği, çalışma saatlerinden iş cinayetlerine belirli konularda sağlanan güvenlik; istihdam güvenliği, pozisyonun varlığının korunması; vasıfların yeniden üretiminin güvenliği ise işçinin becerilerinin arttırılmasına yönelik tedbirleri kapsar. Gelir güvenliği, asgari ücret mekanizması gibi mekanizmaları tanımlarken temsil güvenliği ise sendikalaşmayı arz eder (Standing, 2014, 26). Standing'in iş güvenliği, istihdam güvenliği ve çalışma güvenliği kavramları arasındaki ayrımlar preker emek sistemini tanımlarken de üstünde durulması gereken ayrımlardır. Zira iş güvenliği,

statü ve vasıfların korunması anlamını taşıırken çalışma güvenliğinin çalışma koşullarına ilişkin bir madde olduğunu yani statü ve süreçle ilgili iki kavram olduklarını unutmamak gerekir. Buradaki iş ve çalışma kavramları arasındaki ayrım; aslında çalışanların iş kimlikleri olarak statüleri ve iş süreçleri olarak çalışma zamanlarına ayrılmıştır. İstihdam güvenliği ise çoğunlukla iş güvenliği kavramıyla karıştırılan bir kavram olmakla birlikte (Standing, 2014, 27) daha ziyade işe alım ve işten çıkarma süreçleriyle ilgilidir. Hatta çapraz ilişki kuracak olursak temsil güvenliği ile istihdam güvenliği arasında daha fazla geçişkenlik olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Standing özellikle de gelir güvensizliğini prekaryanın bir özelliği olarak vurgular. Toplumsal geliri oluşturan altı kalem üzerinden yaptığı tanımın ardından Standing prekaryanın buradaki ayırt edici özelliğinin elde ettiği ücret ya da gelirin düzeyi değil; bu gelirden mahrum olduğu zamanlarda yakın çevreden destek görememesi, devlet yardımı ve benzeri yardımlardan da yoksun olmasıdır ki, Standing'in kullandığı denizen nosyonunun geçerli olduğu alanlardan biri de budur. Zira bir preker çoğu ekonomide işsizlik maaşından mahrumdur. İş temelli bir kimlikleri olmadığından yahut kimliklerin belirlediği görev ve sorumlulukları da net olmadığından yasal birçok zorlukla karşı karşıyadırlar; ancak unutulmaması gerekir ki Standing'e göre prekarya her zaman itibarsız değildir, bazı prekarya mensupları birtakım mesleki yeterliliklere ya da havalı ünvanlara sahiplerdir (Standing, 2014, 29). Yine de var olduğuna inanılan itibarlı statüler ne işyerinde ne de toplumda prekere bir statü sağlamaktadır. Yurttaş statüsünün kimlik kâğıdından çok daha geniş bir kapsamı işaret etmesi gerektiğini, Standing'in özellikle de endüstriyel toplumda çalışanın güvenliğine ilişkin sıraladığı ilkelerin yurttaşın ayrıcalıkları olarak öne çıktığını vurgulamak gerekir. Standing'in çoğunlukla göçmenlere atfettiği ve prekaryayı bir sınıf olarak tanımlarken de yararlandığı denizen kavramının kurumsal ya da ekonomik yaşamdaki yankıları ise çalışmanın gidişatı bakımından belirleyici kavramlardan biridir. Zira yurttaş haklarından mahrum bırakılma süreçleri aslen yasa ve yönetmeliklerle desteklenen ve Standing'in toplumun periferilerinde yaşayanlara atfettiğinin aksine sistemin merkezindeki üretim süreçlerinde dahi geçerli olan bir durumdur.

Standing'in ifadelerinde prekaryanın bir sınıf olarak tanımlanması sınıf kavramının kökenine ilişkin bir tartışmayı da gerekli kılar. Toplumsal anlamda sınıf kavramı ilk defa milattan önce dördüncü yüzyılda Aristo tarafından kullanılsa da

modern anlamda 18. yüzyılda Adam Smith, çalışanlar sınıfından bahsetmiş, aydınlanma etkisiyle beşeri bilimlerde sınıf kavramı kullanılsa da toplumsal sınıflar özellikle de 1789 Fransız Devrimi'nin ardından sınıf çelişkilerini ve sınıflararası mücadeleyi kapsayan anlamı ile kullanıma girmiştir. Bugün birçok olguyu açıklamakta kullandığımız toplumsal sınıflara ilişkin genel kanı bunların nesnel olgular değil, teorisyenlerin hayal güçleriyle yarattıkları olgular olduğudur ki bu da sınıfların gerçeklik değil siyasal, ideolojik kaygılarla kurulmuş hayali kuramlar olduğu ve ancak siyasal bir şekilde harekete geçirildiklerinde sınıfsal bir gerçekliğin oluşacağı anlayışını ortaya çıkarmıştır (Ergunalp, 2016, 53-55). Yani prekaryanın ortaya çıkmakta olan ya da yeni bir sınıf olarak tanımlanması aslına bakılırsa ortaya konan hayali bir yapı olarak sınıf tanımına uygun, ortaya çıkacağı düşüncesi ise sınıfsal gerçekliğin oluşacağına ilişkin konmuş bir hedef olarak tanımlanabilir. Ancak bu noktada Standing'in kavramına ilişkin eleştirinin sınıf kavramının etimolojik kökeninden çok tam da burada ifade edilen gerçeklik ve kuramsal kapsayıcılık özellikleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Zira Standing'in kavramına ilişkin en sık yapılan eleştirilerin başında kitapta prekaryaya ilişkin net bir tanımın geliştirilmemiş olması yatmaktadır (Tonak, 2015; Hacısalıhoğlu, 2015).

Standing'in prekarya kavramını farklılaştırma ve bir sınıf olarak prekaryayı öne çıkarma gayretinin en zayıf noktalarından biri de bir kavram olarak proletaryayı 1800'lerden 1900'lerin ikinci yarısına kadar uzanabilen ve özellikle de İngiltere, Almanya gibi ülkeleri kapsayan belirli bir coğrafyanın bir kavram olarak tanımlıyor olmasıdır (Standing, 2014, 40-50). Standing'e (2014, 20) göre proletarya dendiğinde akla gelen tanım uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş ünvanlarını anladığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu gruptur. Bu dar tanım, artı değer sömürüsü ve bilinç de dahil olmak üzere marksistlerin üzerinde durduğu birçok karakteristiği içermeyen eksik bir tanımdır, üstelik bu eksik tanım Standing'in prekarya teorisinin tek problemi değildir; kendisinin de (Standing, 2014, 21) ifade ettiği üzere ortada oluşum sürecindeki bir sınıf vardır ve bunun adlandırılması sürecinde proletaryanın anlamına ilişkin yaptığı tahribat sağlıklı bir kavram değerlendirmesini güçleştirmektedir. Standing'in tanımı ile ilgili şüphe çekici olan bir başka unsur ise özgün bir sınıf olarak prekaryayı ele alan Standing'in

kendi veri setlerinin ve örneklerinin de çoğu zaman proletaryayı bağılı kalmakla suçladığı alanla sınırlı olması; ancak bu sınırlılığa rağmen başta hakkında anekdotlar hariç hiçbir veri sunmadığı Güney Yarım Küre ülkeleri olmak üzere birçok ekonomide prekarya hakkında tespitler öne sürmesidir. Üstelik bunu yaparken kitabında sık sık proletaryayı geçmiş yüzyıllara ait bir kültür ve tanımlama olarak adlandırmakta sakınca görmemiş, sürekli olarak proletarya teriminin demode olduğunu ifade etmiştir (Standing, 2016, 21). Buna rağmen özellikle de Uluslararası Emek Örgütü'nün 2015 tarihli raporundaki veriler Standing'in oluşma sürecinde olan güvencesiz bir grubun gittikçe büyümekte olduğunu doğrulamaktadır. Gençlerdeki eğitimlilik oranı ne kadar değişirse değişsin milyonlarca genç insan erken yaşlardan itibaren iş aramakta ve işsiz konumuna düşmektedir ya da geçici işlerde çalışmaya mahkum edilmektedir. Yani preker durum ve preker durumdakilerin nicel artışına ilişkin gözlem doğrulanabilmiştir, 2008 krizi ise küresel olarak bu genişlemenin bir stratejiye dönüşmesinin miladı olmuştur.

Prekerlik kavramına metinlerinde ilk olarak yer verenlerden biri Bourdieu'dür. Kavram, Bourdieu ve onu takip eden kimi araştırmacılar tarafından neoliberal ekonomik reformlar tarafından üretilen güvensizlik genelleştirilmiş bir durum olarak tanımlanmıştır (Bourdieu, 1997 ; Näsström ve Kalm, 2015; Brophy ve Peuter, 2007). Kavram, kendisinin erken dönem metinlerinde somut olarak ortaya çıkar ve kendisinin kavramlaştırması Marx'ın yedek emek ordusu kavramlaştırmasıyla birçok yönden benzeştirilir (Jonna ve Foster, 2016, 21-22). Ancak Bourdieu'nün bir özelliğini tanımlamaksızın onun prekerlik üzerine söylediklerinin temel fikrini algılamak güçtür. Bourdieu Marx'ın tezlerine ve takipçilerinin çözümlemelerine yoğun eleştiriler getirir ki bu konu Türkiyeli Marksistler arasında özellikle söz konusu sınıf algıları olduğunda hâlâ önemli bir tartışma konusu arz etmektedir (Ergunalp, 2016, 98-99; Göker, 2001, 228-251). Bourdieu'yü savunan isimler sermaye ve sınıfın –onun metinlerinin Marx'a mesafesine rağmen– düşüncesinin temelinde olduğunu savunsalar da Ergunalp (2016, 99-100) Bourdieu'nün adaletsiz hiyerarşilere neden olan emek sermaye çelişkisi üzerinde veya artık-değer üretimi üzerinde durmadığını vurgulamıştır. Prekerlik kavramına günümüze daha yakın dönemlerde değinen isimlerden olan Joseph Fracchia (2008, 47) ise preker durumdaki işçilerin kapitalizmin bir sömürü dayanağı olduğunu vurgulamış ve bu insanların sermayenin sömürü temelli canavarca ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade

etmiştir. Fransız sosyolog Beatrice Appay’a (2010, 34) göre ise prekarya kavramı, preker ve proletarya gelişmelerinin kombinasyonu olarak meydana gelmiştir ve işsizlerle el ve kafa emeğini kullanan tüm faaliyet alanlarındaki işçileri bir arada tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Prekaryanın, proletaryanın bir alt grubu ya da alt-proletarya olarak tanımlanması ise Marksistler tarafından sıkça tercih edilen bir yaklaşımdır. Bazı sosyal bilimciler proletaryadan ayrı biçimde kullanılan prekarya kavramının Marksist proleter birliktelikçilik ya da bütünleşmecilik kavramının aksine proleterlikten uzaklaşma üstünden motivasyonunu oluşturduğunu savunurlar.

Ortada bir sınıf olarak prekarya ve bir durum olarak prekerlik olmak üzere iki ayrı tanım ve düşünce vardır. Prekarya kavramının sınıfsal bir kategori olarak ilk kullanımı Guy Standing’in *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* kitabında yer alsa da bu kullanım son dönemde Chomsky gibi entelektüeller, 1980’lerden itibaren ise marjinalite çalışmalarından haz duyan post-Marksist postmodernizm içerisinde kategorilendirilebilecek araştırmacılar (Palmer, 2015, 57) tarafından da benimsenmiştir. Kavram, aralarında David Harvey’nin de bulunduğu birçok entelektüel tarafından kullanılmıştır. Örneğin Harvey’e göre proletarya ortadan kalkmamıştır, solun işçi sınıfının öncüsü olarak tanımlanageldiği geleneksel proletaryadan çok farklı ayırt edici özelliklere sahip yeni bir proletarya mevcuttur. Bu anlamda, Harvey’in Kerem Görkem’le (2015) söyleşisinde belirttiği üzere McDonalds işçileri 20. yüzyılın metal işçilerine dönüşmüş durumdadır. Chomsky ise prekaryayı “toplumun periferisinde, belirsiz bir varoluş durumunda yaşayan insanlar” olarak tanımlar (Chomsky, 2012, 32-33). Samir Amin (2003) ise prekaryayı kent emekçilerinin geliri nispeten düşük, geçici işlerde çalışan, ayrımcılığa daha açık kesimi olarak tanımlamıştır. Amin’in nispeten kısıtlı bir kesimi kapsayan tanımının güçlü yanı ise prekerleşme (bkz. Bölüm 1.6.3) sürecini küresel bir sermaye birikiminin doğal sonucu olarak değerlendirmesi ve yoksulluk olgusunu aşan bir yoksunlaştırma olgusundan bahsetmesindedir (Tonak, 2015, 281). Burada bahsedilen yoksunlaştırma kavramı Hardt ve Negri’nin (2013) borçlandırılan olarak çokluğun karakterini tanımlarken kullandıkları tanıma da karşılık vermesi bakımından önemlidir. Ancak Hardt ve Negri’nin tanımı da çoğu zaman Marksizm dışı olmakla eleştirilmiştir.

Prekaryanın farklı isimler tarafından yapılan tanımlarındaki ortak karakter iş saatlerinin, maaşın ve emek ilişkilerinin sabit bir kuralla belirlenmediği emek durumu olarak da tanımlanabilir. Güvensizlik ve güvencesizlik kavramlarının birleştiği neoliberal dönemde daha keskin bir şekilde ortaya bu prekerlik durumu ilgili unutulmaması gereken insanlık tarihi içinde bu tip ilişkilerin yalnızca endüstri devrimi sonrası dönemde sosyalist hareketlerle birlikte düzenli hale geldiğidir. Standing'in bahsettiği yeni, düzensiz, güvensiz ve güvencesiz ortamda ise iş hem çalışma mekânından hem de çalışma sürecinden uzaklaştırılmış, bağımsızlaştırılmıştır. Ev ve işyerinin sınırları muğlaklaşmıştır (Berardi vd., 2009, 30). Horning (2012) prekerliğin kapsamlı bir güvensizlik deneyimini ifade ettiğini ve neoliberal politikaların etkilerini açıklamaya çalışanlarca daha çok rağbet gördüğünü iletir. Zira Standing'in prekarya ile proletaryayı ayırt ederkenki yaklaşımı işçi sınıfının tanımını belirli bir zamana dair bir karakter olarak tanımladığı iddia edilerek Seymour (2012) tarafından da eleştiriye tabi tutulmuştur: Ona göre prekarya dünyadaki artan esnek işçi gücü miktarı, işsizlik, iş açığı ve geçici iş gibi kavramlar etrafında ortaya çıkmıştır; ancak bu popülist bir tanımdan öteye gidemez ve bir sınıf niteliği taşımaz (Jonna ve Foster, 2016, 24). Yine prekerliği emeğin örgütlü ya da örgütsüz olması durumu üzerinden de tanımlayan yaklaşımlar mevcuttur (Quinlan, 2012, 16). Burada, özellikle 1970'lerde çalışan insanların birçoğunun kendilerinin boş zamanlarından çalıp onlara asgari zamanda sömürüyle düşük fiyatlara yüksek kapasiteli üretim yaptırmaya çalışan işverenlere karşı verdiği mücadelenin 20. yüzyılın sonuyla birlikte nadir bulunabilen işlerin kaybedilmemesi için insanların daha ağır işkoşullarına karşı sessiz kalmaya ikna olduğu bir sürece dönüşmesinin etkin olduğu ifade edilmektedir ki bu süreç yalnızca mavi yakalı işçileri değil, tıp doktorları da dahil olmak üzere yüksek gelirli birçok çalışan grubunu kapsamış, özellikle de orta sınıf kavramının geçerliliğine ilişkin tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur (Aronowitz ve Cutler, 1998, 32). Bu bağlamda Standing'in bu çok farklı sektörlerdeki emek verenleri kapsayan yaklaşımının 70'ler sonrası ortaya çıkan bu yeni tabloyla ilintili olarak okunabileceğini ifade edebiliriz. Bu ifade ışığında öğrenmemiz gereken prekaryanın bir sınıf olarak ifade edilememesi ve proletarya teorisi gibi teoriler varken böyle yeni bir sınıfsal tanıma ihtiyacımız olup olmadığıdır. Buna bağlı olarak Marksist proletarya teorisi varken prekaryanın bir terim olarak meşruluğu da özellikle lümpen proletarya kavramı üstünden tartışılmalıdır.

Bir sınıf olarak prekaryanın tanımlanmasına karşı çıkarken en sık başvurulan argümanlardan biri de lümpen proletarya kavramının varlığı ve prekarya kavramının aslında bu kavram tarafından karşılandığıdır. Öyle ki Marx'ın lümpen proletaryaya ve sefaleti yaşayanlara, mülksüzlere ilişkin kullandığı ve Thomas More'dan faydalandığı mülksüzler tanımı da Standing'in prekaryaya ilişkin yargısına benzer yargıyı taşımaktadır: “Mülksüzler, mutlak gereksinimler yüzünden çalmaya ya da ölmeye mahkum olanlardır” (Hayes, 1988, 458). Standing'in bu konudaki yargısı ise şöyledir: Prekaryanın içindeki kişiler, birtakım kirli odakların sesini dinlemeye, oylarını ve paralarını nüfuzu giderek artan siyasi bir platforma vermeye meyilliler (Standing, 2014, 11). Marx'ın burjuvaziyle iş birliği yapmaya dahi açık olan lümpen proletaryasına benzer bir şekilde Standing'in prekaryası da kendisinin öncekiler sınıf savaşı olsa da bu yaşadığımız bir sınıf savaşı değildir, savı çerçevesinde farklı bir grubu ifade eder. Prekaryanın mücadelesinin kime karşı olacağı belirsizdir (Hacısalıhoğlu, 2015, 250).

Ancak bu tehlike bir sınıfsal karakter midir yahut Marx ve Standing aynı gruplardan mı bahsetmektedir? Burada mülksüzleştirme, yoksullaştırma ve yoksunlaştırmanın statüsü sorgulanmalıdır. Zira mülksüzleştirmenin, yeni, çağdaş bir sınıfın temeli olmaktan ziyade ne ölçüde sınıflaşmanın temel özelliği olageldiğinin sorgulanması daha mantıklı olacaktır (Palmer, 2015, 58). Standing'in “tehlikeli sınıf” tanımlaması aslen Marx'ın lümpen proletarya tanımıyla tehlike kavramı çerçevesinde birçok ortak yöne sahiptir. Öyle ki lümpen proletarya da tıpkı prekarya gibi tipik çalışmayla geçimini sağlamaz, özellikle söz konusu göçmenler gibi preker emekçi grupları olduğunda hâkim ideoloji tarafından suça meyilli gruplar olarak tanımlanır, Lümpen proletarya, sınıf bilinci olmayan, devrime katılmak için özel bir nedeni bulunmayan ve hatta, var olan sınıf yapısının korunmasının çıkarlarına daha uygun olan insanları kapsar. Lümpen proletarya grubuna, bütün sınıflar tarafından istenmeyenler dolandırıcılar, itimat hilebazları, genelev sahipleri, çaput ve kemik tüccarları, laternacılar, dilenciler ve toplumun diğer kimsesizleri de dahildir. Marx'ın ve Engels'in metinlerinde yerilen lümpen proletaryayla ilgili olarak Bakunin ise şu itirazı yöneltmiştir:

Modern sanayi proletaryasını öncü güç olarak görmek, nitelik bakımından en az toplumsal ve en bireyci olan, 'işçi aristokrasisi'nin bir formudur. Tam aksine

*“proletaryanın çiçeği” “lumpen proletarya” Marks’ın ve Engels’in aşağıladıkları bu ayaktakıdır. En ezilmiş, en yoksul ve en fazla yabancılaşmış kesim bu kesimdir. Marksistlerin aksine, ben, kent proletaryasının bu tabakasını maalesef, burjuvazinin siyasal ve sosyal önyargıları ile dar özelemleri ve hak iddiaları, içinde bulunduğu görece rahat ve yarı burjuva konumu sayesinde işçilerin en az sosyalist en çok bireyci olan kesimi olarak görüyorum. Devrimci proletarya mahrum bırakılmış, reddedilmiş, perişanlığa ve cehalete mahkum edilmiş milyonlardır.*³

Marx, Engels ve Bakunin’in çoğu zaman devrimci sınıf mücadelesi açısından umutsuzlukla baktığı lumpen proletaryaya ilişkin Fanoncular ise farklı bir görüş savunur. Onlara göre lumpen proletarya kentsel yayılımı sağlayabilir ve devrimci mücadele için bir temel teşkil edebilir. Kara Panterler ya da Vietnam’daki özgürlük hareketleri bu konuda Fanoncuların başvurdukları örnekler olarak gösterilmektedir (Robin, David, 1973, 31).

19. ve 20. Yüzyılda bazılarını ele aldığım lumpen proletarya tartışmalarının ortak noktası bu grubun devrimci potansiyeli üstünedir; ancak tanım olarak gerçekten de günümüzde prekaryanın karakteristikleri olarak tanımlanan birçok karakteri lumpen proletarya da taşımaktadır; ancak yine de lumpen proletarya prekaryayla özdeş gruplar olarak tanımlanamaz.

Prekerlik söz konusu olduğunda akla gelen gruplardan biri de beyaz yakalılardır. Beyaz yakalı çalışan profesyonel, yönetsel veya idari bir işin başında olan, işini ofiste, kübikte ya da benzeri bir yönetsel kurgu içerisinde sürdüren kişilere verilen isimdir. İşleri çoğunlukla el emeğine dayalı olan mavi yakalılara göre beyaz yakalıların işleri daha ziyade etkileşim, eğlence, satış veya diğeri hizmet odaklı alanlarda yoğunlaşmıştır. Beyaz yakalılar çoğu zaman hareketsizlikleri nedeniyle obezite, diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları gibi problemlerle karşılaşmaktadırlar. Kavramın ortaya çıkışı ise bir önceki yüzyıldaki tüketim paternlerindeki değişime dayanmaktadır. 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın başında çalışma pratikleri bağlamında en sık rastladığımız kavram beyaz yakalılık olmuştur. Mills (1951, ix-x) beyaz yakalıların organize olmak konusunda belirgin bir sıkıntı

³ Anarkismo.net’te bulunan bu pasajı içeren yazının tamamı Kara Kızıl Notlar dergisinin 3 nolu Eylül-Ekim-Kasım 2005 sayısında yayımlanmıştır; ancak kesin referansa erişilememiştir.

içerisinde olduğunu, örgütlenme ve netice olarak kazanım elde etme ihtimalleri olmadığını öne sürerken kapitalizmin popüler söylemi olan dünyanın girişimcilerle maaşlı işçiler arasında bölüneceğine dair söylemi beyaz yakalıların ortaya çıkışı ile birlikte yok olmuştur. Beyaz yakalılık, girişimcilerle gelir ve daha birçok bakımdan birçok eşlenik yönü olan ama güvencesizlik ve üretim araçlarıyla kurdukları ilişkiler bakımından maaşlı çalışanlarla birçok ortak yönü olan bir durum halini almıştır.

Bugün beyaz yakalılık yaygın bir tabirdir ve örgütlenme pratikleri de dahil olmak üzere üstünde birçok çalışma yapılmaktadır. Buna bağlı olarak beyaz yakalılığın doğası etrafında Türkiye’de de Kaçbizegel ve benzeri platformlar kurulmuştur. Beyaz yakalıların çalıştıkları alanların çoğunlukla sendikal örgütlenmeye yasalarca ya da kurum pratikleriyle (mobbing, işten çıkarma vs.) izin verilmediği sektörler olması güvencesizlik bağlamında prekerlerle benzeşmektedir; ancak prekerleşme yalnızca bu kategori için geçerli bir süreç değildir. Üstelik prekerliğin düzensizliğine karşın bazı beyaz yakalı işlerin Standing’in prekaryayı tanımlarken kullandığı “düzenli olarak düzensiz işlerde çalışanlar” tanımını çoğunlukla karşılamamaktadır. Bu bağlamda her beyaz yakalı prekerleştirilmiştir demek doğru bir tespit olmayacaktır. Dahası sanıldığının aksine profesyonel teknisyenlerden ya da ara yöneticilerden oluşan beyaz yakalılar başta olmak üzere birçok grup her ne kadar kavrama yabancı olanlarca prekarya olarak tanımlansa da böyle bir eşleme veya genelleme yapılması imkânsızdır. Ancak beyaz yakalılar da dönüşen ekonomik koşullarla birlikte her geçen gün prekerleşmeyle daha yakından karşılaşmakta, geçmişte beyaz yakalılar tarafından yapılan birçok iş prekerleştirme yöntemiyle düzenli maaş alan güvenceli emekçilerin elinden alınarak başka gruplara kaydırılmıştır. Beyaz yakalı olması beklenen birçok insan profili de beyaz yakalı olmak yerine preker emek tiplerine dahil olmuşlardır. Buna örnek olarak kütüphanecilik sektörünü verebiliriz. ABD’de ve Kanada’da bu meslek, iki üniversite mezunu olan bir emekçinin dahi tam zamanlı ve güvenceli bir iş bulamayıp sözleşmeli olarak çalıştığı bir hale gelmiştir. Aynı şekilde beyaz yakalı olarak tanımlanan akademisyenler de yarı zamanlı, sözleşmeli işlere mahkum edilmiş, vakıf üniversitelerinde çalışanlar keyfi işten çıkarmalara maruz kalmışlardır (Vatansever ve Yalçın, 2015; Gürbüz ve Akkaya, 2015). Ancak bu tüm beyaz yakalıların prekerleştirildiği ya da Marksist anlamda proleter oldukları gibi bir tanım

yapılmasını mümkün kılmaz. Yine de beyaz yakalı işsizliğinin ve güvencesizliğinin arttığı bir gerçektir.

Standing'in uzun dönemli, istikrarlı, sabit saatli, belirli yükselme seçenekleri olan, sendikalaşılabilen ve kolektif anlaşma yapılabilen, babalarının ve annelerinin anlayabileceği mesleki ünvanları olan, isimleri ve yüzlerine aşina oldukları yerel işverenlere çalışanlar olarak tanımladığı proletaryayla örgütlenme dışında beyaz yakalıların daha fazla ortak noktası olduğu dahi söylenebilir. Bu nedenle beyaz yakalıların proleter yahut preker olduklarına dair her türlü tanım, özel koşul, kişi, sektör hatta durum belirtmeden üstünkörü olacaktır. Tam da bu nedenle tezimde bir sınıf algısından ziyade prekerleşme kavramının üstünde duruyor ve koşullar üzerinden bir tanım ortaya koymayı hedeflemiştim, bu gerekçeyle beyaz yakalıları prekarya ya da prekerler olarak bir genelleme etrafında tanımlamak yanlış olacaktır.

2.4. Bir Durum ve Tehlike Faktörü Olarak Prekerleşme

Prekarya ve lümpen proletarya, mülksüzler, yoksul ve yoksunlar gibi bir kavramlar varken prekarya kavramının kullanımına ilişkin bu farklı yaklaşımların yarattığı uzlaşmazlık ve bu kavramın henüz tam anlamıyla kabul görmemesi nedeniyle tez boyunca bir sınıf olarak prekaryadan ziyade prekerlik durumu esas alınacaktır. Zira son zamanlarda güçlenen ve güvencesizliğin ayrı ve farklı bir sınıflaşma meydana getirdiğine ilişkin düşünceden bu ilişkinin hem Marksist anlayışa temelden karşıt olduğu gerekçesiyle hem de sınıf mücadelesi ve pratik açısından bölücü ve zarar verici sonuçları olabileceği yaklaşımı (Palmer, 2015, 55) benimsenerek prekarya kavramından uzak durulacaktır. Yine de bu kavram yerine daha somut bir tespitte bulunan preker durum kavramını kullanarak prekerlik pratiğini kısıtlamayı ya da prekarya bir sınıf değildir diyerek preker durumun emek verenlerin yaşamlarındaki rolü ikinci plana atılmayacaktır. Zira prekerlik günümüzde marjinal bir durum ya da geleceğe dair bir öngörü değildir, bu üretken ve dijitalleşmiş alanda hâkim olan emek rejiminin ta kendisidir (Berardi vd., 2009, 31). Bugün prekerlik durumu istihdam süreçlerinin de çalışma süreçlerinin de ana karakterinin belirleyicisi haline gelmiştir.

Son on yıllarda istihdam ilişkileri (tek işverenlilik, tüm yıl çalışma, tüm zamanlı çalışma, sosyal haklar) gibi bakımlardan büyük değişiklikler göstermiş,

birçok hayati koşulda değişiklikler yaşanmıştır. Bu bazen küreselleşme, bazen küresel rekabet ve teknolojik değişiklikler bazense kurumsal yeniden yapılanma stratejileriyle ilişkilendirilen bir durumdur (Evans ve Gibb, 2009). Kısmen küreselleşme süreçleriyle birlikte sınırlararası geçişlerin yeni tür ilişkiler ortaya çıkarması ile ilişkilendirilse de (Williams, 2013) belli ki emeğin düzensiz hale gelmesi, artan rekabet, küresel finansal, ekonomik ve sosyal krizler eşliğinde dünya çapında düzensiz çalışmanın yükseldiği, tipik çalışmanın da düşüşe geçtiği bir fotoğraf yaratmıştır.

Tarihsel açıdan bakıldığında preker emeğin işsizliğin yaygın olduğu emek pazarlarında rastlanılan bir emek türü olduğunu ve İkinci Dünya Savaşından sonra sıklıkla rastladığımızı görebilirken, 19. yüzyılda ise preker emeğin çoğunlukla ev işi, çocuk emeği gibi emek türleriyle sınırlandırıldığını görürüz (Quinlan, 2012). Karşılaştığımız fotoğraf, ev işi ya da çocuk işçiliğini aşan ve bazı marketlerde tipik çalışmanın yerini alan bir emek rejimidir. Gelişmekte olan ülkelerde dahi enformal sektörlerin düzensiz bir şekilde ortaya çıktığı; ancak bu sektörlerin çoğu zaman resmi işleyişi olan düzenli sektörlerle hizmet ya da materyal sağladığı gözlenir.

The Poverty and Employment Precarity in Southern Ontario (PEPSO) isimli 2010 yılında kurulan bir araştırma grubunun preker çalışmanın işçiler ve ailelerine yönelik etkilerine yönelik 2013 ve 2015 tarihli raporları ise önemli bir gerçekliği ifade eder: Prekerlik artık yalnızca düşük maaşlı işçilerle, kadınlarla ya da göçmenlerle ilgili bir durum değildir. Prekerlik durumu birçok sektörde norm haline gelmektedir ve birçok farklı türden geçmişte iyi kariyer imtiyazlarına sahip olmuş güvenli sektörlerdeki işçi grubunda da rastlanılan bir durum halini almıştır. Günümüzde istihdam edenler açısından da istihdam süreci ve işçiye bakış değişmiştir. Artık uzun süreli değerli yatırımların yerini çalışanlarla kurulan kısa vadeli bağlılık ilişkileri ve asgarileştirilmiş masraflar almıştır (Lewchuk vd., 2016, 88-90). Kısa vadeli ya da taşeron kontratla, asgari ücretle herhangi bir ekstra fayda olmaksızın çalıştırılan işçilerin sayısı ise buna bağlı olarak artış göstermiştir (Kalleberg, 2011). Esnek istihdam koşullarının hâkim olduğu durumlarda mevsimselden mesai saatlerindeki dönüşümlere ve geçiciliklere dek farklı durumlara rastlanılmaktadır. Bu emek süreçlerinin gerçekleştiği sektör ve dolayısıyla üretim süreçleri ile doğrudan bağlantılıdır. Özellikle de tarımsal üretim süreçlerinde daha

uzun süreli işsizlikler (mevsimlik işçilik sonucunda) gözlenmektedir. Öz olarak ise atipik bir istihdam süreci tarif edilmektedir. Preker emek andırdığının aksine salt part time bir emek süreci olarak tanımlanmamalıdır. Güvensizlik ve güvencesizliğin temel koşulları olduğu preker emekte açıkça artı değerın üretimine ilişkin yeni tasarruflar ve neoliberal istihdam stratejileri öne çıkmaktadır. Preker emekle ilgili ortaya bir fikir atarken üstüne düşünmemiz gereken yalnızca o işin güvencesi ya da gelir tutarı değil aynı zamanda preker emek rejiminin sınırsız ve kontrol edilemez sömürü imkânı karşısında nasıl bir farklılık geliştiği insanların bu duruma karşı nasıl önlemler aldığı da olmalıdır. Ancak günümüzde işçi sınıfının Marx'ın işaret ettiği bağlamda devrimci ya da mücadelecı niteliğinin kenara itildiğine dair tezler öne çıkmaktadır. Örneğin Mario Lazzarato (2015, 11) ise işçi sınıfının artık bir sınıf olmadığını savunur. Ona göre borçlu/borç ilişkisi bir sınıf olarak işçileri kesin bir biçimde kenara itmiştir ve işçi sınıfı düzenli olarak savunmadadır ve bozguna uğramaktadır. Buradaki proletaryanın sınıftan çıkışına, proletaryanın artık var olmadığına veya proletaryanın demode bir kavram olduğunda dair çıkarımların her birinin ortak noktası ortaya koydukları değişim fotoğrafının benzeşmesidir.

Prekaryanın demode proletarya kavramının yerini dolduracağına inananlar da, proletaryanın artık var olmadığına inananlar da yeni, çalışma ekonomisindeki ve teknolojiadaki değişimlere odaklı olarak genişleyen bir çalışan durumundan bahsetmektedirler. Guy Standing bu ortak durumu daha önce de değinildiği üzere “prekaryalaşma” olarak tanımlasa da bu çalışmada “prekerleşme” kavramını tercih edilmektedir. Zira esnek ve tez aşamasındaki ortaya çıkan yeni tehlikeli sınıf olarak prekarya kavramının kullanımından kaçınıldığı gibi Standing'in prekaryalaşma kavramının tek preker durum kavramı olmadığını kabul etmek gerektiği Bourdieu'den yeni Marksistlere dek preker olma ya da prekere dönüşme durumunun farklı tanımlarının bir arada prekerleşme başlığı altında ele alınması gerektiği argümanı bu tez çalışmasının temel teorik yaklaşımıdır.

Standing'e göre prekaryayı tehlikeli bir sınıf yapan unsurların tamamı temel olarak prekerleşmeye maruz kalanların tehlikeli seçimlerini ve yönelimlerini kapsamaktadır. Bu tehlikelilik kavramının önemli bir özelliği yakın dönem Avrupa ve ABD siyasetinde artan sağ kanat partilere prekerlerin desteğinde görebiliriz. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde Bernie Sanders örneğinde olduğu üzere

ırkçılık ya da ayrımcılığa dayanmayan politik temsilleri oluşmuş olsa da ABD'deki Çay Partisi hareketinden, Hollanda'da Geert Wilders'a ve Fransa'da Le Pen'e sağcı taban örgütlenmelerinin temel dayanağının günümüzde prekerleşme olduğu bir sır değildir. Hatta burada Zizek'in (2013) ayrıcalıklarını kaybeden –çalışmamız ekseninde yeniden tanımlarsak prekerleşen– orta sınıfa dair söyledikleri ayrı bir önem arz etmeye başlamıştır. Zira ona göre orta sınıf bir yandan politikleşmeye karşıdır –yaşam tarzının devam etmesini, işinde ve hayatında barış ve huzur içinde olmayı ister; bu yüzden herkesin kendi yerinde durması için toplumdaki olağandışı siyasi seferberliğe son verme amacı güden otoriter darbeleri genellikle destekler, diğer tarafta da daha önce belirtildiği üzere radikal sağ kendilerini vatansever ve çalışan çoğunluk olarak tanımlayarak öne atar. Prekerlerin toplum içerisinde egemen kimlik olarak kendilerini konumlayıp güvencesizleşmelerindeki sorumluluğu devlet politikalarında değil –legal yahut illegal– göçmenlerde veya işçi sınıfından olup da ülkenin dominant kimlik grubuna ait olmayan işçilerde aramaları bunun çok önemli bir örneğidir. Hatta, Donald J. Trump örneğinde olduğu üzere kafası karışık prekerler tıpkı yine Zizek'in (2013) öngördüğü gibi zenginlerin yatırımdan kaçınmamasını sağlamak ve yatırımcıyı ürkütmemek adına zenginlerin çıkarını gözetken, sağlık reformlarını öldüren; ancak yoksulu daha büyük borç altına sokan partilerin programlarına oy vermekten dahi uzak durmayacaktır. Prekerliği, bir tehlike unsuru olarak tanımlamak bağlamında Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkan birçok vaka örneği de aslen Standing'in tezinin kısmen de olsa doğrulanmasına yol açmıştır.

Prekerliğe ilişkin eleştirel bu yaklaşımlar elbette neoliberalizmin prekeri tanımlarkenki yaklaşımıyla özdeş değildir. Hatta eleştirel prekerlik tanımlaması ile siyahla beyaz denli büyük bir farklılık arz edecek bir model olan neoliberal girişimci özne kavramı söz konusudur. Kavram tıpkı prekerleşme olgusu gibi neoliberal yönetimsellik mantığının değişmekte olan çalışma ilişkileri içerisinde uygulanması sonucu ortaya çıkmıştır. Kavramın tanımında ve kavrama ilişkin çalışmalarda yeni kapitalizmdeki çalışma süreçlerine dair akademik araştırmaların temel ve büyümlü kavramı olan esnekliğin sayısal esneklik, işlevsel esneklik, ücret esnekliği, üretim esnekliği, mekân esnekliği gibi prekerleşmeyi tanımlarken kullandığımız özellikler vurgulanmaktadır. Neoliberal girişimci özne tam anlamıyla rekabetçi ve tüm varoluş kipleriyle küresel rekabete gömülmüş bir özne olarak tanımlanmaktadır (Ören, 2015,

159-163; Belek, 1999; Harvey, 1999). Özellikle Ören'in neoliberal girişimci özne tanımı, prekerleşme sürecinin öznesi ile tez boyunca ortaya koyulan tanımla ciddi örtüşmeler taşımaktadır. Ona göre işletmeler, süratle işe alınabilen ve işler bozulduğunda aynı süratle ve masrafsız bir biçimde işten çıkarılabilecek geçici ve/veya taşeron esnek istihdam ve/veya işgücü maliyetlerini düşürme gibi yöntemlerin yanı sıra, post-fordist çekirdek emekçiyi “insan sermayesi”ne dönüştürerek, bu kaynağın işletmelerin kâr kapasitelerine eklenmesine olanak sağlamıştır (Ören, 2015, 162-163). Ören bu noktada insan sermaye kavramı üzerinden post-fordist emekçi olarak tanımladığı emekçinin tüm bilgisi, birikimleri, deneyimleri, zekâsı, hayalgücü, duygusallığı, yenilikçiliği, yetenekleri, dirimselliği, entelektüel vasıfları, iletişimsel ve sosyal becerileri, arzuları, kişisel motivasyonu vs. ile işletme sermayesinin en önemli parçası olarak kabul edildiğini belirtir ki bu, bu tez çalışmasında gayrimaddi emek tartışması içerisinde Gorz, Lazaratto, Hardt ve Negri'nin tanımlarının prekerleşme içerisinde tanımlanması ile uyum içerisinde. Yine Hardt ve Negri'nin çokluk kavramına dayandırılarak bu tez dahilinde yapılan tespitlere göre neoliberal girişimci özne söz konusu olduğunda emekçilerin kendilerini birer emekçi olarak değil, rekabetçi piyasada hizmet satan tek kişilik şirketler olarak görmesinden ve bu durumun çalışma ilişkilerini kökten değiştirmesinden bahsedilebilir. Bu durum bir yandan prekerleşmenin beyaz yakalıları özgü bir durum olup olmadığına ilişkin tartışmayla özel sektörde ve kamu sektörlerinde her geçen gün daha da yerleşik hale gelen performans sistemleri ilişkilendirilebilecek durumdayken, öte yandan da çekici bir kavram olarak rekabetçiliğin prekerleşmenin cazip hale getirilmesi sürecinde tıpkı kriz söylemi gibi işlevsel bir söylem olarak ortaya konulduğunun da kanıtı olarak tanımlanabilir. Zira rekabetçilik, geçicilik gibi faktörler işverenler tarafından rekabet, işgücünü farklılaştırmak, emeği sömürerek, sermaye birikimine katkı sağlamak için kullanılmaktadır (Kutal, 2005; Karadeniz, 2011).

Prekerleşme ile rekabetçilik arasında kurulacak bağın temelinde dayanışmanın, kolektivitinin ve güvencenin yok oluşu bulunmaktadır. Rekabet, teknoloji ve dönüşüm çalışma yaşamının ve daha da önemlisi çalışma koşullarının temel belirleyicisi olmuştur. Burada kullanılan rekabet kavramının çalışanlar bakımından dışsal değil, çalışanlararası ilişkilere dair bir kavram olduğu da vurgulanmalıdır. Zira

neoliberal anlatıda rekabet kavramı çoğunlukla kurumlararası bir bağlamda kullanılmaktadır. Oysa burada kurum içi, çalışanlararası bir rekabet söz konusudur.

Rekabetçiliğin yanı sıra girişimcilik kavramını da açıklamak gerekmektedir. Zira neoliberal girişimci özne, kendinin sermayesi olarak kendine yatırım yapmak zorundadır. Kişisel gelişim uzmanlarından, nörolojik linguistik programlarına, kişisel gelişim kitaplarından, yöneticilerle ve çalışanlarla ilişkilerin inceliklerine ilişkin kitaplara neoliberal girişimcinin girişimci olarak kalmak için tüketmesi gereken belirli ürünler ortaya çıkmıştır. Dahası girişimci özne, farklı sektörlerde durum değişse dahi, çoğu zaman işveren tarafından sağlanmayan iş geliştirme eğitimlerine katılmalı, dil öğrenmeli, yeni enformasyon teknolojilerine adapte olmalıdır. Zira girişimcinin ürününün değerini arttıracak olan bu tür faaliyetlerdir ve bu faaliyetler çoğu zaman boş zaman olarak rezerve edilmesi beklenen zamanı almaktadır. Özellikle dernek yahut sendika gibi mesleki sivil toplum örgütlerine üye olmayanlar için bu tür eğitimlere ulaşmak da maddi bir yüke yol açmaktadır. İş saatlerinin dijital teknolojilerin yarattığı penetrasyonla bölünmesinin yanı sıra iş kapasitesi geliştirme amaçlı girişimci faaliyet de zamanı işgal etmeye başlamıştır. Dahası girişimci ve onun kendini kanıtlama arzusu gereği iş, zaman ve mekân kısıtlarından azade olarak her daim neoliberal girişimci öznenin aklındadır. Yani esnekleştirmeyi oluşturan koşullar rekabetçiliği de oluşturmaktadır, buna bağlı olarak neoliberal rekabetçi özne ile prekerleşmeyi birbirinden ayrı olarak değerlendirmek oldukça güçtür.

Guy Standing prekarya kavramını ortaya koyarken, prekaryayı yeni ve tehlikeli bir sınıf olarak tanımlamıştı. Bu çalışma her ne kadar prekaryayı sınıf olarak ele alınamayacağını öne sürüyor olsa da prekerlerin kendileri ve farklı gruplar için tehlike arz edebilen bir grup olduğunu savunuyor. Zira prekerlerin kendilerini diğer gruplardan ayıran tecrübe ettikleri kendilerine özgü güvencesizlikleri, ilham kaynakları ve motivasyonları vardır. Standing prekerleri güvenlik ve kimlikleri bakımından geleceğe dair bir güvence görmeyen, ana damar ekonomik etki alanlarına angaje olmayan, kendi içinde bir savaş halinde olan bir grup olarak tanımlıyor ve grup içerisindekilerin birbirlerini statülerinin kırılganlığı için suçladığını vurgularken, prekerlerin elde ettikleri gelirlerin onlarla aynı ekonomik koşulları ve hatta aynı konut alanlarını paylaşanlar veya preker olmasa da düşük maaşlı proleterleri dahi sürekli tehdit altında hissettirdiğini vurgular ve politik olarak

da prekerlerin popülist politikacıların ya da neofaşist mesajların –tıpkı Avrupa’daki neonaziler ve ABD’de Trump örneklerinde olduğu üzere– hızla etkisi altında kalabileceklerini belirtir. (Standing, 2012, 23-25). Standing’in 2012 yılında yayınlanan bu öngörülerinin bugün kendilerini doğruluyor olmaları tesadüf değildir. Dahası prekaryanın korkuya, güvencesizliğe ve toplumsal tansiyonlara dayanan bu yapısı kötüye kullanılmaya ve manipüle edilmeye çok müsait ve tez boyunca tartışılacak entegrasyon, dışlanma ve direniş durumlarının her biri bu tekinsizlik durumuna da dayandırılabilir, buradaki en önemli fark günümüz tekinsizliğinin kimliğe olduğu kadar sınıfa da dayanıyor olması hatta bunların birbirlerini belirleyen değişkenler haline gelmiş olmasıdır. Burada Huddart’ın (2005) Bhabha’ya dair incelemesinden yararlanarak tekinsizlik (ing. *uncanny*) kavramına başvurabiliriz.

Uncanny kavramı Freudiyen bir kavram olarak tanımlanırken, yakın ve uzak, tanıdık ve yabancı olan anlamında kullanılır. Kavram bir yandan da ikili bir niteliğe sahiptir, belirsizdir, tam karşılığıyla 'tekinsizdir'. Freud bu kavramdan özellikle çocukluk döneminde başımıza gelen ve bastırdığımız, bilinçaltına attığımız olumsuz anların ilerideki etkilerini açıklarken yararlanır (Huddart, 2005). Bhabha bu çocukluğun Batı'nın Doğu'ya karşı tarihinde izlerini sürer. Hatta o inşaanın temelindedir. Ama burada bastırılan birçok öge vardır ve bunlar sonraki aşamalarda ortaya çıkar. Bhabha günümüz prekerlerinin birçoğunun da dahil olduğu göç pratiğini ele alır. Zira göç, millet ve egemenlik kavramları üzerinde değişiklikler yapmıştır. Göçmenin aidiyetsizliği bu noktada bir tekinsizlik yaratır. Göçmenlik ve sömürgecilik bu noktada ortaklaşır. 'Uncanny' yani tekinsiz olma durumu hem sömürgeleşenlerin hem de göçmenlerin durumudur. Göçmenlik kadar yabancılaştırılmışlık da mühimdir. Göçmenler belirli bir noktada yaşasalar da yurtlarının sahibi değillerdir. Ama tekinsizlik herkes için geçerli olabilir. Bu 'iki taraflı' sürecin iki tarafı için de. Sömürülen ve sömüren için bir arada. Çünkü tekinsizlik yeni coğrafyasına gelen sömürgeci ile eski coğrafyası dönüşenlerindir. Göçmenin bu tekinsizliği günümüzde kimliğe ek olarak sınıfsal olarak da tetiklenmiş, göçmen çok katmanlı bir prekerlik durumuna sıkışmıştır. Burada Furedi’nin (1997, 106-120) “riskli yabancılar dünyası” olarak tanımladığı durumumuz üzerinde durmakta da fayda vardır. İnsanlar olarak kendimizi, ailemizi ve sevdiklerimizi korumak üzere geliştirdiğimiz birçok reflekse sahibizdir. Etrafımızdaki riskleri minimize etmek için ortaya belirgin bir efor koyarız. Ancak

insana dair değişkenler risk faktörlerini anlamayı ve riskin kapasitenin ölçümünü zorlaştırmaktadır. İnsan ilişkilerindeki gençlerle yaşlılar arasındaki türden farklılıklar Furedi'nin deyimiyle yalnızca pembe dizi konusu değil; toplumsal bir sorun nesillerarası bir güvensizlik probleminin konusudur. Yaşlı insanların gençlerden ve çocuklardan dahi korktuğu, öz savunmalarını da eskisi kadar aktif kullanamamaları gereği sürekli olarak onlara dair korku ve politik refleksler alma bilincinin geliştiği bu ortam gençleri de korku toplumu içerisinde tekinsiz, güvenilmez ve tehdit unsuru (tehlikeli) gruplar olarak kodlamıştır. Emeklilerin, orta üstü yaş gruplarının gençlere ve kendileri haricindeki etnik gruplara, özellikle de göçmenlilere yönelik öfkeleri basında da daha fazla yer bulmuş, toplumda işlenen suçların küçük kısmını kapsasa dahi tekinsiz ve tehlike kaynağı olarak görülen grupların üyeleri tarafından işlenen suçlar tıpkı Türkiye'de 2016 yılı itibariyle yükselen Suriyeli nüfusa ilişkin yurttaşlık-mültecilik tartışmalarında olduğu üzere daha geniş bir görünürlük elde etmiştir. Korku, bir haber ve siyaset unsuru olarak kullanılmaya devam edilirken, bazı politikalar bir yandan prekerleştirilmiş nüfusu toplumun korkularını enstrümantalize etmek için hedefleştirmiş, öte yandan bu grubun siyasal ve ekonomik çıkar elde etmek için de kullanılmak istendiği söylenegelmiştir. Kısacası tekinsiz olarak tanımlanan nüfus üzerinden inşa edilen korku toplumun geri kalanına ve bu gruplara karşı kullanılmaktadır. Grupların ürettiği tehlikeden ziyade Furedi'nin bahsettiği tehlike bu gruplar üzerinden üretilen tehlikedir. Yani korku bir sonuç değil adeta bir ürün gibi belirli bir toplumsal grup üzerinden ortaya çıkarılan bir olgudur. Bu tip durumlarda tekinsizler üzerinden kurulan korku, aynı şekilde güvencesizlik üzerinden de kurulabilir. Korku, daha sonraki bölümlerde çalışan tecrübeleri ve sendikal tecrübeler etrafında incelendiğinde de görüleceği üzere güvencesizlik kaynaklı bir olgu olarak da ortaya çıkmaktadır. Part-time, freelance gibi çalışma rejimleri çalışan kesimleri ıslah etmek, onların taleplerini sınırlamak için kurulmaktadır.

Standing'in prekaryayı tanımlarken kullandığı tehlike kavramı bahsedilen bu güncellik ve insanların geliştirdiği tutumlara ilişkin bilgi elde etme ihtiyacı çerçevesinde içerilme, dışlanma ve direniş gibi kategoriler etrafında gazetecilerin gazeteciliğin yeni ekonomi politiği ile kurduğu bağın ve bunun onların iş durumlarına etkilerinin değişkenliğini tanımlamak için ele alınmıştır. İçerilme durumu gazetecinin medyanın mevcut ekonomik ve siyasal yapısına entegre olması,

yeni haber üretim teknoloji ve yöntemlerini kabullenmesi ve entelektüel emeğin sermaye güdümlü hale getirilmesi, emeğin örgütsüzleştirilmesi, gazetecinin entelektüel emeğinin koşulsuz devri anlamına gelmektedir. Direniş durumu ise gazetecilerin bu preker sistem içerisinde gerek örgütlenme yoluyla, gerek bağımsız deneyimlerle, gerekse hukuki yöntemlerle yöneticileri ile yaşadıkları etik çelişkiler karşısında verdikleri mücadeleyi etmektedir. Bu iki durum üzerinden gazetecilerin direniş ve içerilme alanındaki geçişliliğinin çok hızlı gerçekleştiğinin ortaya konması ve prekarya teorisinin en önemli özelliklerinden biri olan güvencesizliğin nasıl hızlı bir şekilde tecrübe edilebilir olduğunun ortaya konması amaçlanmaktadır.

3. YENİ KAPİTALİZMDE GAZETECİLİĞİN PREKERLEŞMESİ

3.1. Yeni Kapitalizmde Zaman, Mekân ve Emek

Preker çalışmayı, çalışma boyunca içinde tarif etmenin denendiği yaşam kültürünü yeni kapitalizm kültürü kavramıyla tarif etmeye çalışmak uygun olacaktır. Sennett'in de bir kavram olarak tercih ettiği yeni kapitalizm kültürü çalışanların yaşam biçimlerini dönüştürmüş, günlük çalışma ve dinlenme rutinlerini değiştirmiştir. Toplum bir işe yaramazlık duygusuna mahkum edilmiş, ekonomik krizin sonuçlarından biri olarak görülen işsizliğin yarattığı bu duygu etrafında toplumsal ilişkiler yeniden inşa edilmiştir. Yüzeyselleşmiş ve üretimin tüm aşamalarına yansımış bu yeni kültür "işe yararlık" duygusunu ve zanaatkârın özgün emeğini bir umutsuzluk rejimi ile ikame etmiştir (Sennett, 2009). Sennett'in yeni kapitalizm kültürü ile ilgili en önemli ve bu çalışma açısından en kritik olan saptaması ise teknolojinin beceriler ve beceri sahipleri üzerinde kurduğu baskıdır. Bugün teknoloji her geçen gün daha incelikli bir hale gelmiş, şirketler teknolojiyi çalışanları hem elemek hem de onları teşvik amacıyla kullanmaya başlamışlardır (Sennett, 2009, 95). Bir baskı aracı olarak teknoloji günlük rutini de dönüştürmüştür. Sömürünün zaman kısıtı yeni medya teknolojileri aracılığıyla geç kapitalizmin organizasyonu için ortadan kaldırılmıştır. Üretim artık tek bir bireyin veya tanımlanabilecek bir grup bireyin işi değildir, çok sayıda aracı arasındaki ilişkiler bütününe kapsar (Duménil ve Lévy, 2015, 20). Bu yeni çalışma düzeni –7/24 çalışma– geç kapitalizmce oluşturulmuştur. Çalışmada bu bağlamda ilk olarak yeni kapitalizm kültürü zaman kavramı üstünden ele alınacaktır.

Crary'nin (2015) 7/24 geç-kapitalizmi olarak tanımladığı yeni kapitalizm kültürü zamansız bir zamanı ilan eder, maddi ya da teşhis edilebilir hudut çizgilerinden çıkarılıp alınmış bir zamanı, silsilesiz ya da tekrarsız bir zamanı (Crary,

2015, 39). Bu düzen gece ile gündüz, aydınlık ile karanlık, eylem ile istirahat arasındaki ayrımların altını oyar. Ona göre bu düzenin tam tekniler gerçekleşmesinin önündeki son büyük engellerden biri –Marx’ın “doğal bariyerler” dediğı şeyin sonuncusu– olan uykudur ve uykunun ortadan kaldırılması mümkün değildir. Fakat uyku talan edilip, enkaz haline getirilebilir ve bunu gerçekleştirmenin yöntemleri ve saikleri çoktan yürürlüktedir (Crary, 2015, 27). Giderek artan uyku hapi kullanım istatistiklerine göre 2010’da yaklaşık 50 milyon Amerikalıya Ambien ya da Lunesta gibi ilaçlar yazılmış milyonlarca Amerikalı da reçetesiz satılan uyku ürünlerinden almıştır (Crary, 2015, 28). Aynı şekilde Almanya’da da son yıllarda uyku ilacı ve sakinleştirici kullanım oranları artış göstermiştir.⁴ Aslına bakılırsa yeni kapitalizm kültürü bir şekilde bu kullanımı ve dolayısıyla uykuya yönelik tacizi teşvik etmektedir. Bu yeni kültür iletişim ve tüketimin talepleri dışında yaşamaya dair güvenilir veya açık seçik seçeneklerin olmasına izin vermez (Crary, 2015, 56).

Tıpkı zaman gibi mekânın durağan doğası ve işçi örgütlenmelerine dair farklılaşan pratikler de yeni kapitalizm kültürü dahilinde değışime uğramıştır. AFL-CIO Başkanı Richard Trumka, 2013 yılında sendikalarla hükümet arasında yaşanan kriz sürecinde bir mekân olarak işyerine ve oradaki örgütlenme ya da çalışma süreçlerine ilişkin temel algı ve temsilin günümüzdeki ABD işçilerinin ihtiyaçlarını ve gerçekliğini karşılayamadığını söylemiş, kurumların ve sendikaların bu yeni çağa adapte olmaları gerektiğini iletmiştir (Milkman ve Ott, 2014, 1). Restoranlar, küçük zanaatkâr atölyeleri, taksi sürücüler gibi birçok emek bağlamında korunmayan grup, bildiğimiz anlamıyla sendika faaliyetinin geleneksel olarak yürüyebileceğı mekânlardan ayrılan mekânlarda çalışmaya başlamış, işyeri merkezi konumunu yitirmiştir. Kalleberg’in (2011, 83) deyişiyile pazar odaklı ve açık istihdam ilişkilerine tabi olan, zayıf bağlar üzerine kurulu standartsız ve düzenlemesiz bu iş alanı asıl odağımız haline gelmiştir.

David Harvey (2011) bu konuyu sevkiyat/teslimat şoförleri üzerinden örnekler. Bu işte çalışanlar sürekli bir yerden bir yere gidip gelmektedir ve örgütlenmeleri zorlaşmaktadır. Emeğin toplumsal bölünmesi hem aynı şirketler içerisinde hem de şirketler arasında gittikçe daha da genişleyen karşılıklı bağımlılık ağları örmetedir;

⁴ 2015 tarihli Insight Health raporundan Die Zeit’in aktardığına göre istatistikler bu şekildedir.

aynı ülke içinde veya ülkeler arasında çok geniş bir coğrafi kapsam da ortaya çıkmıştır (Duménil, Levy, 2015, 19-20).

Elbette Castells'in zaman-mekân teorisi üzerinden ele aldığımızda mekânın zanaatkâr için “atölye” de önemli bir yer arz etmektedir. Zanaatkârın edindiği tecrübenin geliştiği mekân olarak atölye, bir okuldur, tecrübenin ve becerinin geliştiği yerdir. Erken yaşlarda içine girilen bu mekân bir zanaatkârın yaşamını biçimlendiren yuvası haline gelmektedir. Zanaatkârın yuvası, deneyim ve becerinin sağladığı otoriteyi yaşatan üretim alanıdır. Yeni “zanaatkârlar” olduklarını öne sürdüğümüz kendi becerilerine yönelmiş ya da yeni zanaatler edinme yolunda yola çıkmış prekerlerin atölye ve sergiler çalışmanın konusu olarak ele alınmıştır. Yine de, Fuchs'un ve otonomcu Marksistlerin bu görüşlerine bakarak denilebilir ki duvarsız fabrikalar hem bilişsel kapitalizm ile hem de sosyal normlarla desteklenmekte bazen evin duvarları, aile ve hatta basit hobiler bile sömürünün kurallarının geçtiği atölyeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu, sömürünün yeni çok boyutlu karakterinin bir sonucudur. Yani atölye kavramındaki değişim olumsuz koşulları derinleştirmiştir. Duvarsız fabrikaların bekçileri ise yoğunlukla dijital gözetim stratejileri haline gelmiştir; fakat onları atlatılabilecek karşı-hegemonik stratejiler geliştirmek, preker sistemin esnekliğinden yararlanarak karşı-ataklar geliştirmek üretketiciler ve kolektif işin bir yanından tutan tüm işçiler için mümkündür. Tam bu noktada Linux de dahil olmak üzere komünal emek sonucu ortaya çıkan ve sermaye tarafından sömürülmeyen artık değerın kaderine ilişkin tartışmayı derinleştirmek gerekir. Burada bir “sonuç” önermek kolaydır. Atölye alternatifini bulmuş, kolektif işçilik için sermayenin emrinden çıkmayı önermek kolaylaşmıştır ama kendine hâlâ bir zemin bulamamıştır. Oysa mekân giderlerinden ve hatta üretim araçlarının temininden dahi sorumlu olmayan yeni kapitalistler, üretim süreçlerini çok daha az masraflı ve çok daha az bağlayıcı süreçler haline getirmişlerdir.

3.2. Yeni Medya Teknolojileri ve Prekerleşme

Üretim teknolojileri ve emek arasındaki ilişki çalışma ekonomisi alanının, özellikle de kapitalizm kritiklerinin önemli alt başlıklarındandır. Çalışanlara ilişkin bir durum olarak prekerlik de teknolojik gelişmelerden etkilenmekte,

güvencesizlikleri ve emeklerinin çoğu zaman uzun vadeli bir kadroyla güven altına alınmaması gibi faktörler gereği prekerler teknolojik gelişmeler karşısında en çok tehdit altında hisseden gruplardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerdeki işlerin gelişmekte olan ülkelere doğru kayışı büyük bir iktisadi tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmanın ana eksenini özellikle dijital pazar yerlerinde emek alış verişinin küresel kurallarının işleyişi ve bunun gelişmiş ülkelerdeki emekçilerin çalışma biçim ve sistemlerine etkileri etrafında şekillenmektedir. Kuralsız, herhangi bir denetlemeye tabi tutulmayan bu çalışma rejimi ve emek pazarı ise bazı akademisyenler tarafından dijital vahşi batı olarak tanımlanmaktadır (Graham, 2016). Bir yandan yeni medya teknolojileri sermayenin coğrafi sınırlarını ortadan kaldırarak yayılmasını kolaylaştırmış, öte yandan da güvencesizliğin sınırları büyürken güvenceyi ve refahı kanunlarca garantilenmiş gruplar da bu sınırsızlaşan güvencesizlik karşısında tepki göstermeye başlamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkanlık ön seçimleri döneminde Cumhuriyetçiler ve Demokratların aday adaylarından Donald J. Trump ve Bernie Sanders'ın söylemlerini her ne kadar arada büyük söylemsel farklılıklar olsa da ABD'den Çin ve benzeri ülkelere kaydırmaları, Sanders'ın Demokrat Parti'nin geçmişte destek almadığı farklı kitlelerden destek almasını sağlaması bunun önemli göstergeleri arasında sayılabilir. Zira Sanders (2011) senatörken yaptığı yaklaşık yedi buçuk saat süren konuşmasının genel temelini Amerikan işlerinin dış pazarlara kayışı, Amerikan işçi sınıfının ve Amerikan orta sınıfının çöküşü ve zenginlerin servetlerini orantısız derecede arttırmaları üstüne kurmuştu. Bu, temel olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle de Birleşik Krallık'ta yaşanan işlerin büyük şirketlerden dışarıya doğru kayması krizinin daha geleneksel bir yüzü olmakla birlikte günümüzde bilişsel kapitalizm ile birlikte düşünüldüğünde daha geniş bir gerçeklik arz etmektedir. Bu bağlamda prekerleşen ekonomiyi yeni iletişim teknolojileri ile birlikte düşünmek kaçınılmazdır.

Söz konusu insan emeğinin güvencesizleşmesi olduğunda teknoloji öne çıkan bir başlık haline geliyor. Tıpkı endüstri devriminde makineleşmeye atfedilen roldeki gibi yeni bilişim teknolojileri de benzer şekillerde anılıyor ve yarattıkları dönüşümün emek ve insan üstündeki etkisinin boyutlarına ilişkin bir tartışma ortaya çıkmış oluyor. Bu kapsamda da ortaya Brynjolfsson ve McAfee'nin (2014, 7-8) ortaya attığı

“İkinci Makine Çağı” gibi kavramlar çıkıyor. Yazarların aynı başlık altındaki kitabı, endüstri devriminde insanın kas emeğinin makine gücüne ikame edilmesine referansla teknolojinin bugün beyin emeğimizi ikame etmesini yorumluyor ve en yüksek yetenek seviyelerinden düşük seviyelere dek, kitaplardan müziğe bugün hızla kopyalanarak yayılmaya açılmasına vurgu yapıyor. Yine bu yükselen teknolojik ikame süreci Oxford Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmaya göre ABD’deki mevcut istihdamın %47’sini tehdit etmektedir (Frey ve Osborne, 2013).

Emeğin ikamesindeki fonksiyonları ile dronelar⁵ bugün insan emeğinin değersizleşmesinde önemli bir aktör olarak anılmaktadır ve 127 milyar dolarlık insan emeğinin yerini alabilecekleri öne sürülmektedir. Burada ikame edileceği öngörülen alanlar altyapı, tarım, ulaşım, güvenlik, medya, sigorta, telekomünikasyon ve madencilik olarak sıralanırken medya endüstrisinde yaşanacak emek kaybının yaklaşık 8.8 milyar dolar değerinde olacağı öngörülmektedir (Truong, 2016 ve PWC, 2016).

Drone teknolojilerinin en iyi kullanıldığı piyasalar mobilitenin ve veri kalitesinin yüksek olduğu piyasalardır. Medya da bu açıdan özellikle bazı alanlarıyla önemli fırsatlar arz eden bir alandır. Drone gazeteciliğinin yaygınlaştığı alanlara baktığımızda bu öngörü kendini doğrulamaktadır. Doğrudan dronelerin kullanımının yanı sıra farklı algoritmalar da aynı şekilde gazetecilerin işlevini görmektedir ve bu algoritmaların kullanıldığı süreçler de algoritma gazeteciliği ya da otomasyona bağlanmış gazetecilik olarak anılmaktadır.

Robot ya da algoritmaya bağlı gazeteciler şimdilik ağırlıklı olarak finans, gayrimenkul ve spor haberleri gibi detaylı sayısal verinin hâkim olduğu haberleri yazabilmektedir. Ek olarak, yapay zekâ alanındaki hızlı gelişmeler, diğer haberlerin de günün birinde otomatik olarak haberleştirilebileceğinin sinyallerini vermektedir. AP’nin yönetici editörlerinden Lou Ferrara da finans haberlerinde robot gazetecilerin işlevini şu şekilde aktarır: "Eskiden manuel olarak 300 haber oluştururduk. Şimdi Amerika’nın dört bir yanındaki şirketler için yaklaşık 4400 haber içeriğini otomatik olarak üretebiliyoruz" (Narin, 2016). Gazeteci emeği söz

⁵ İngilizce’de erkek arı manasına gelen bir kelime. Fakat günümüzde insansız hava araçları anlamında kullanılıyor. Tarihine baktığımızda genellikle askeri amaçlı kullanılan dronelar, artık daha ulaşılabilir.

konusu olduğunda robotların tüm süreci ele geçireceği yaklaşımı çoğu zaman tam anlamıyla kabul görmemektedir. Örneğin St. Louis Üniversitesi Öğretim Üyesi Matt Carrison Al Jazeera'ye konuyla ilgili "New York Times'ın ilk sayfasının tamamını robotların yazacağını düşünmüyorum... Ama bir kısmını robotların bir kısmını insanların ürettiği melez bir yaklaşım olabilir" beyanında bulunmuştur. Tow Center'da yayınlanan otomasyona uğramış gazetecilik rehberine göre Associated Press, Forbes, The New York Times, Los Angeles Times ve ProPublica gibi yayınlar otomasyon bazlı gazetecilik teknolojilerini kullanırken, otomasyona bağlanmış haberciliğin açık, doğru ve yapılandırılmış verilerin erişilebilir olduğu ortamda rutin haber öyküleri yaratma konusunda oldukça verimli bir kategori olduğu vurgulanıyor. Veri kalitesinin düşüklüğünün drone gazeteciliğini imkânsızlaştırdığının altı çizilen raporda robotize olmuş gazeteciliğin netice olarak insanla makine arasında bir çeşit bağlılık ilişkisinin doğumuna işaret edecek olması ve insanların algoritmaların yapamayacağı işler konusunda kendilerini geliştirmeleri, derin analizler, söyleşi ve araştırmacı gazetecilik bağlamında ilerlemelerinin gerektiği belirtiliyor (Graefe, 2016).

Bu, gazetecilik pratiği bağlamında gazetecilerin kendilerini farklı bir alanda geliştirmesi ve mevcut haliyle bu derin iş gerektiren alanlarda çalışmayanların zorluklar çekebileceği anlamına geliyor. Zira günümüzde verinin toplanması, analizi gibi birçok süreçte bilgisayar teknolojilerinden yararlanıyoruz; ama drone gazeteciliği ve benzeri süreçlerde kastedilen bilişim teknolojilerinin asistan ya da araç olmaktan çıkıp yazar haline geldikleri bir süreç. Bu süreçte bu teknolojiler veri topluyor, verinin içerisindeki farklı ya da dikkat çekici detayları buluyor, öne çıkarılması gereken sonuçları çıkarıyor, bir anlatı oluşturuyor ve hikâyeyi yayınlıyorlar. Tüm bu süreçlerin normal şartta bir haber ekibinin kolektif çalışmasıyla ancak gerçekleştirilebilir olduğunu vurgulamak gerekir. İnsan emeğinin yerini alması beklenen bu algoritmaları ise dünyanın farklı yerlerindeki şirketlerin ürettiği bilinmektedir. Örneğin Almanya'da AX Semantics, ABD'de Narrative Science, Fransa'da Labsense, Birleşik Krallık'ta Arriva ve Çin'de Tencent isimli firmalar yayıncılar için otomasyona uğramış gazetecilik yazılımları üretmektedir.

Otomasyona uğramış, robotlarca yapılan, gazetecilik operasyonunun avantajları arasında insanlara ilgilerine uygun içeriğin sağlanmasını kolaylaştırması

gösterilirken kamuoyunun olası gruplaşmalara mahkum olması da bu sürecin olumsuz yanları olarak öne çıkmaktadır. Demokrasi bağlamında da gazetecilerin bekçi köpeği fonksiyonunun robotlar tarafından yerine getirilemeyeceği söylenip robotlaşma süreçlerine şüpheyile bakılmaktadır.

İki tür gazetecilik, insan eliyle ve robotlarla yapılan, arasındaki kategorik ayrımı yaparken ilk öne çıkarılması gereken konu bilgisayar destekli gazetecilikle otomasyona uğramış gazetecilik arasındaki ayrımın düzgün yapılmasıdır. Zira özellikle de kişisel bilgisayarların kullanımının yaygınlaştığı son 30 yıllık süreç içerisinde gazetecilikte bilgisayarların kullanımı vazgeçilmez bir unsur halini aldı. Bu, insan emeğinin güvencezileşmesine yol açan durumu daha iyi anlayabilmek için robot gazeteciliğinin nasıl işlediğini adımlarıyla anlamak gerekecektir. Zira insan emeğine göre daha hızlı, daha ucuz ve potansiyel olarak daha az hata yaptığı belirtilen bu türün de mevcut kullanım alanlarını çalışma pratiğinin kısıtlılığının çıktısı olarak okumak mümkündür. Burada bu ayrımı yapmak bize dijital emek ve enformasyon toplumu içerisinde emek ağlarını algılamada daha büyük bir alan açacaktır. Zira mevcut güvencesizlik paternlerinin temelinde robotlaşan gazetecilikten çok üretim araçlarının değişen doğasına bağlı olarak emek süreçlerinde meydana gelen dönüşümler ve daha önce ele aldığımız dijital emek tartışması vardır.

Dijital emek İtalyan otonomistlerce materyal olmayan emek olarak tanımlanmaktadır: Bu emek tipi enformasyonel ve kültürel bir içeriğin mülkleştirilmesi olarak tanımlanabilir (Lazzarato, 1996, 133). Materyal olmayan emeğin, emeğin genel niteliğini tanımladığı bu sistem bir bilişsel kapitalizm olarak tanımlanmaktadır.

Bilişsel kapitalizm bilginin üretilmesi, yorumlanması, işlenmesi ve kategorize edilmesi gibi birçok süreçten başlayarak bilgi kullanarak ortaya konan emek süreçleri de dahil olmak üzere geniş bir alanda bize fikir üretme imkânı sunar. Bilişsel kapitalizm çalışamalarında bilgi üretim süreci şu gibi sorular üzerinden irdelenir: Bilgi kim tarafından üretilmiştir? Üretilmesi için gereken süreçte çalışmanın karakteri bağımlı mı, özerk mi yoksa ücret karşılığı mıdır? Üretilen bilginin sahibiyet ilişkisi hangi kural, kanun ve düzenlemelere dayalı olarak gerçekleşti ya da bir sahibiyet ilişkisinden bahsedilebilir mi? Bilişsel kapitalizmin tüm bu soruları bilişsel

emeğin ücretli ya da ücretsiz hallerini sorgulamak isteyenler açısından temel sorular. Buna bağlı olarak bu bölümde bilişsel emek ve dijital emek kavramları açılacak, ardından ücretsiz dijital emeği ve gelişen sömürü ilişkilerinin tarihsel yolculuğu anlatılmaya çalışılacaktır.

1960’lardan bu yana gelişen bilgisayar destekli iletişim teknolojileri emeğin niteliğinde büyük değişikliklere neden olmuş, dijital emek kavramı ortaya çıkmıştır. Yabancılaşmış dijital çalışma, dijital medyanın üretildiği ve kullanıldığı bir şekilde insan deneyimlerinin ya da kültürün düzenlenmesi ama bireyin bunlar üzerinde hâkimiyet kuramaması, bunlara sahip olamaması ya da haklarında karar verici konuma gelememesi olarak tanımlanmaktadır.

Fuchs’a göre kapitalist medya endüstrisinde yabancılaşmanın ve sömürünün farklı biçimleriyle karşılaşılabılır. Maden çıkaran köle işçilerden donanım montajcılarına, onlardan sosyal medya üretketicileri⁶ ve çağrı merkezi araçlarına dek çok geniş bir popülasyon bir tür sömürünün ortak hedefi konumundadır (Fuchs, 2015, 501). Bu nedenle dijital çalışmanın dijital emeğe dönüştüğü noktada maddi emek, gayrimaddi emek ya da dijital emek, el emeği tartışmaları teknik olarak aynı noktada kilitlenmektedir. Mühim olan dijital emek tartışmasında ya da gayrimaddi emek tartışmasında bu ayrımı yapmak değil bütün bir fotoğrafı görebilmeye çalışmaktır. Dijital emeğin tanımının geleneksel emekle ayırtmak için değil ortak noktalarını vurgulamak amacıyla yapılması gibi ortak bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu görüşü paylaşan Gorz gibi isimlere göre bilişsel kapitalizm denen şey kapitalizmin krizidir. Ölçülemeyen değerler bir kriz ortaya koymuştur. 2000’lerin başında patlayan gelecek kazanca yönelik tüketim balonu ücretleri yoksullaştırırken ailelerin 3’te birini taksit sarmalına sokmuştur. Artık soru şudur: Maddesiz emek gerçekten bir değer teşkil edebilir mi?

Kapitalist sistem, son gelişme aşamasında yeni bir yoksul figürü doğurmuştur ve bu figür Gorz’un (2001, 65) işaret ettiği gibi yalnızca işsizleri, düzensiz ve

⁶ Üretketicilik kavramı, Dallas Smythe’in izleyici emeği ve izleyici metalaştırması kavramlarına dayanarak, ticari sosyal medyanın kullanıcıların çevrimiçi etkinliklerini metalaştırarak Fuchs’un oluşturduğu bir kavramdır. Seyirci emeği ile üretketicilik emeği arasındaki fark Facebook, Twitter ve Google kullanıcılarının kalıcı içerik ve veri yaratıyor olmaları ve reklamlar aracılığıyla veri metasını olanaklı kılmasıdır (Fuchs, 2015, 505).

güvencesiz çalışanları değil, düzenli çalışan ücretlileri ve orta sınıfları da kapsamaktadır. İleride prekerleşme ve prekarya gibi kavramlar altında inceleyeceğimiz bu yeni figürün kaynağı, borçluluk ilişkisidir. Yani tüketim toplumu sistematik bir evrim içindedir.

Bilişsel kapitalizm, üretim araçlarının gayrimerkezileşmesi ve emeğin gayimaddileşmesi sonucunda karşı-hegemonik bir hareketlenmeye de fırsat tanımıştır. Bu karşı-hareketlenme, Amsterdam'da bir apartman dairesi ile Kadıköy'de bir apartman dairesi arasında bir direniş ağı oluşturulabilmesini ve hatta bunun sistem açısından tehdit yaratabilmesini sağlamıştır.

Bilişsel kapitalizmin iddia edildiği üzere kapitalizmin krizi olduğu gibi sonunun da başlangıcı hatta tetikleyicisi olabileceğini söyleyebiliriz. Bu noktada Christian Fuchs'un başvurduğu bazı kavramlara başvurmamız gerekecektir. Bunlardan ilki kolektif işçi kavramıdır. Marx'ın kolektif işçi kavramıyla metanın tek bir birey değil işbirlikçi bir çalışma modeli sonucu üretilmesini vurguladığını belirten Fuchs (2015, 507), aynı modele göre bir işçinin şirketin kâr üretimi için gerekli bir kolektif çalışmanın içinde olması halinde sömürülen bir sınıfın da parçası olacağını kaydetmiştir. Yani borçlandırılan, medyalastırılan, güvenlikleştirilen ve temsil ağına düşürülen toplum içerisinde de kolektif işçiliğin izleri her alanda görülebilir. Bu izlere serbest ve yarı zamanlı çalışma biçimlerinde de sık sık rastlamamız tesadüfi değildir. Yani günümüz sisteminde kolektif işçi kavramının sınırları esnekleşen emek ilişkileri aracılığıyla iyice gelişmiş geleneksel atölyenin dışına çıkmış kolektif iş sınırsızlaşmıştır.

Sınırsızlaşan yeni sömürü ağı olarak da tanımlayabileceğimiz bilişsel kapitalizm mutlak artı değer üretiminin (Fuchs, 2015, 508) de sınırlarını genişletmiş, esnek yeni emek ağları örgütlenmesini ve bunların denetlenemez hale getirilmesini sağlamıştır. Zira emek gayrimerkezi hale gelirken, iş ücretlerinin güvenliğini ve adillliğini denetleyebilecek mekanizmalar daha makalemizin en başında sendikaların Türkiye'deki durumunu anlatırken örneklediğimiz üzere dışlanmıştır. Dahası izleyici emeği ve oyun emeği (Fuchs, 2015, 506-508) gibi biçimlerde sömürü derinleşmiş, insanların yalnızca üretim için ayırdıkları zamanda değil tüketim için ayırdıkları zamanlarda da üretim süreçlerine fayda/bilgi/ürün sağlamaları sonucu ortaya çıkmıştır. Bugün Big Data olarak tanımladığımız problemin temelinde aslında bunun

sermaye tarafından da tam olarak denetlenememesinin yarattığı kriz vardır. Peki emeğin duvarlar arasına sıkıştırılamadığı bu yeni sistemi nasıl anlatacağız.

Burada Fuchs toplumsal işçi ve toplumsal fabrika (Fuchs, 2015, 511) kavramlarından yararlanır ve Negri ile Tronti'nin ürettiği kavramlara dayanarak emeğin ve sömürünün işçinin örgütlendiği ve sömürüldüğü fabrika duvarlarının ötesine geçtiğine işaret eder. Kısacası sömürü vitrinden fabrikaya, oradan da bilgisayar ekranına geniş alanlarda hâkimdir. Üstelik yalnızca sömürü kavramı ya da tüketim kavramı ile çözümlenemeyecek, üretim araçlarının demokratikleşmesinin getirdiği yeni atmosfer gereği, üretim, tüketim ve sömürünün eş zamanlı ve çok merkezli olarak gerçekleştiği bir yapı tecrübe edilmektedir. Bu çok merkezli yapı ise ücretsiz dijital emek mekanizmalarının ortaya çıkmasına bedava emeğin merkeze çekilerek kullanılması, yeniden üretilmesi ve sömürünün derinleşmesi gibi bir sonuca yol açmıştır. Ücretsiz dijital emeğin oluşum sürecini ele almak için temel olarak günümüzdeki sermaye akış modelindeki farklılaşmalara bakmamız gerekir. Artık kullanıcıların karşılığı verilmeyen emekleri, mikrobloglarda, wiki'lerde, sosyal ağlarda, içerik paylaşım sitelerinde ve benzeri alanlarda oluşturulan içerikler günümüzde İnternet ekonomisinin kâr üretim kaynakları olarak öne çıkmaktadırlar (Fuchs, 2010).

Bu yapıyı ve dijital emeğin güvencesizleşmedeki rolünü anlatabilmek için ilk aşamada yeni medya araçlarının üretim ve tüketim araçları olarak statüsünün tanımlanması gerekmektedir.

3.3. Üretim ve Tüketim Aracı Olarak Yeni Medya Araçları

Raymond Williams (2013, 66-67) iletişim araçlarının yalnızca tüketim araçları olarak ele alınmasından ziyade iletişim araçlarının hem üretim hem tüketim aracı olduğunu savunmuştur. Burada Williams'ın yaptığı iki temel vurgu şudur: İlk olarak üretim aracı olarak iletişim araçları tarihsel gelişimle iç içedir, ikinci olarak da bunlar genel üretim ilişkilerinden azade düşünülemez; iletişim araçlarıyla diğer üretim araçları arasındaki ilişkiler arasındaki benzerliklere ve çelişiklere bir arada eğilinmelidir. İletişim araçlarının soyut ve a priori olarak adlandırılmasına karşı çıkan Williams; iletişim araçlarını ürünleri ya da çıktıları üzerinden tanımlamaya itiraz etmiş, somut, değiş tokuş edilebilir nesnelere dayanan tanımlı reddetmiştir.

Günümüzde ise üretim ve tüketim özellikle de yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, Williams'ın perspektifine sadık kalınarak düşünüldüğünde birbirine içkin faaliyetler olarak da ortaya çıkmaktadır. Ancak insanlar eş zamanlı olarak üretip tüketirken, üstelik ürettikleri ürünle ve bu ürünün nasıl bir artı değer oluşumuna neden olduğuyla ilgili farkındalıkları bu üretimin muazzam seviyesiyle kıyaslanamayacak durumdadır. Onları üretirken tüketmeye ya da tüketirken üretmeye iten yeni stratejiler ise üremeye devam etmektedir. Örneğin Fuchs ve Sevignani (2013, 237) playbour (oyun ve emek kavramlarının kaynaşmasıyla oluşan bir kelime) kavramına başvurarak emeğin nasıl yeniden ve yeniden üretildiğine ve insanların nasıl gönüllü bir şekilde emek ürettiğine değinirler. Tam da bu noktada günümüz dünyasında özellikle de dijital emek tartışması karşılığı ödenen emek ve karşılığı ödenmeyen emek olarak da kategorize edilebilir. Playbour kavramı bu karşılığı ödenmeyen emek kategorisiyle birlikte düşünülebilir. Fuchs ve Sevignani (2013, 255) dijital işi/emeği üç ayrı kategoride değerlendirmişlerdir: bilişsel dijital iş, iletişimsel dijital iş, kooperatif dijital iş. Günümüzde özellikle kullanıcı tarafından üretilen içerik konsepti kooperatif dijital iş kavramını akla getirmektedir ki Wikipedia, Ekşi Sözlük ve benzeri platformlar buna örnek olarak gösterilebilir. Buralarda üretilen içerikler eş zamanlı ya da birbirini izleyen üretim ve tüketim faaliyetlerinin ya da bir başka deyişle üretketicilik sürecinin sonucudur. İnternet sürekli dönüşen ve hızlı büyüyen bir üretim ve tüketim aracıdır ve hızlı bir evrim içindedir (Henning, Hebblewhite, 2013). Üretim ve iletişim aracı olarak İnternet hem tüketici hem de üretici olan böyle bir profil doğurmuştur (Uzunoğlu, 2015, 187).

Fuchs ise bu durumu şöyle izah eder: İnternet kullanıcıları kendi kullanıcı etkinliklerinde İnternet temelli ürün pazarının genişlediğini gözlemlerler ve eş zamanlı olarak ve kullanıcının ürettiği içeriğin varlığını, kalıcı yaratıcı etkinlik, iletişim, topluluk inşası ve içerik üretiminde bulunduklarını fark etmeye başlarlar (Fuchs, 2012, 43). Bu farkındalık kendini hem içeriğin üreticisi hem de tüketicisi olarak tanımlayan bir kullanıcı tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Elbette bu farkındalık karşılıklıdır. Servis sağlayıcılar, şirketler ve dolayısıyla işverenler de ürünlerin üretketiciler tarafından üretildiği bu yeni paternin farkına varmışlardır. Peki üretketiciler üretmeye neden devam ederler. Bu noktada Wendy Brown'un (Shenk, 2015) ifadelerine başvurulabilir:

Günümüzde bireylerden şirketlere, üniversitelerden devletlere, restoranlardan dergilere pazarın tüm aktörleri peşin kârdan ziyade zihinlerinde belirledikleri değerlerini ve gelecekteki bu değerlerini şekillendirecek seviye ve sınıflandırmalarıyla ilgilenmektedir. Hepsi kişisel yatırımları aracılığıyla mevcut ve gelecekteki değerlerini artırarak sermayecilerin ilgisi çekmekle yükümlüdür.

Pazarın finansallaşması için kişilerin blog hitini, retweetlerini, Yelp puanlarını, okul derecelerini ya da Moody sıralandırmalarını yükselterek seviyelerini artırmaları ya da korumaları gerekir (Shenk, 2015). Burada karşılıklı bir çıkar ilişkisi vardır. Mecra ile mecra kullanıcısı arasında kullanıcı sözleşmeleri ve benzeri araçlarla ortaya konan bir hukuk oluşturulmuştur. Oysa bu çoğunlukla denetlenemeyen, ülkeden ülkeye farklılık gösteren, tüketicinin konuya dair bilinçlendirilmesinin çoğu zaman eksik bırakıldığı bir süreç olarak öne çıkmaktadır.

Tüketicinin üreticileştiği, yani üretketici kategorisinin ortaya çıktığı bu yeni durumu gazetecilik içerisinde değerlendirdiğimizde ise karşımıza ikisi üretketici diğeri ise muhabir boyutu olmak üzere üç temel boyut çıkar. Örneğin Poynter'ın 2007 tarihinde topladığı gazetecilik etiği konferansı, ürettikleri içeriklerle gazetecilerle günümüzde rakip haline getirilmiş kullanıcıların haklarına eğiliyor ve özellikle de kullanıcı tarafından üretilen içerik konusunda saydam olunması gerekliliğini savunuyordu.

Kullanıcı tarafından üretilen içeriğin iyi gazetecilik için önemli bir potansiyeli olduğu belirtilen raporda bu tür içeriklerin daha geniş bir fikir alışverişine yol açtığı, gazetecilerin olaylar ve durumlara dair anlayışını arttırdığı, insanların ilgilerine göre içeriğe yönelmesine neden olduğu belirtilirken, organizasyonel gazetecilik eforuna farklı fikirlerin ve bakış açılarının bu şekilde eklemlendiği, gazetelerin güvenilirliklerinin bu şekilde arttırıldığı dile getiriliyordu. Raporun bulguları bu noktada kullanıcı tarafından üretilen içeriğin bugün Internet dünyasının ve yayıncılığın güçlendirici unsurları olarak görülen komüniteleri oluşturmada ve editörlerle okurlar arasında güven etrafında zamanla bir ilişki kurulmasında da etkin olacağı belirtiliyordu. Raporun en önemli çıktısı ise kullanıcı tarafından üretilen bu ücretsiz içeriğe dair yaptığı sınıflandırmaydı: Üreticinin doğrudan herhangi bir kürasyona uğramadan yayınladığı içerikler, ki bunun için Twitter ve Facebook gibi mecraları doğrudan yayına koyan platformlar örnek gösterilebilir; ve editörler

tarafından görülen ya da dönüştürülen, belirli bir çağrı üzerine editörlere yollanan içerikler (Martin, 2007). İkisi de yeni medyadaki üretketicilik süreçlerinin iki temel boyutu olan bu iki kategoriden özellikle ikincisi geleneksel anlamıyla profesyonel muhabirler tarafından yapılmakta olan işlerin dönüşen süreçlerle birlikte kullanıcı tarafından üretilen içerikçe ikame edildiğini göstermektedir.

Gazetecilerin editör masalarındaki kişi sayısı az da olsa artsa da istihbarat gibi alanlardaki muhabir sayılarının azalması ve haber operasyonunun maliyetlerinin bu şekilde düşürülmesine dair tespitleri de bu ikame sürecinin gazetecilerin dezavantajına neden olacak şekilde işlediği öngörülebilir ki bu da yeni üretim teknolojileri ve üretketiciliğin ortaya çıkardığı üçüncü ve tezin gidişatını en yakından etkileyen boyutudur. Burada, gazeteciliğe ilişkin içerik kalitesi tartışmasını tekrar ele almanın faydası vardır. Zira gazetecilerin gazetecilik alanından uzaklaştırılıp ikame edilen bir emek gücü haline gelmesi gazeteciliğin ne olduğunu ve iyi bir içeriğin temel niteliklerini tartışılması gereken bir konu haline getirmiştir.

Gazetecilikte içeriğin kalitesi tartışması 1800'lerin ikinci yarısından bu yana sürerken, farklı standartlar dünyanın farklı yerlerinde hâkim olmuştur. Haber üretim süreçlerine en çok yatırım yapan ve titiz bir üretim sürecine en çok sermaye yatıran gazete olarak bilinen New York Times biçimsel değişikliklerin aksine haber operasyon biçimi ile öne çıkmış, dönemsel rakiplerinden bu şekilde ayrılmıştır (İnceoğlu, 2004). Kullanıcı tarafından üretilen emeğin gündeme geldiği bugünlerde New York Times'ın editörler tarafından ele alınmamış kullanıcı emeğini sayfalarına taşımadığını, özel seçkiler halinde yayınlanan okur yorumları haricinde, görüyoruz. CNN'in iReport özelliği bunun küresel örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. 2006'dan bu yana yurttaşların aşağıdan yukarıya içerik taşıması şeklinde gerçekleşen bu ilişki ise freelancer'lıktan yalnızca tek bir açıdan ayrışıyor. O da CNN'in iReporter adı verilen bu muhabirlerine hiçbir şekilde ödeme yapmamasıdır; Kperogi (2011, 321) bunun gönüllü kültürel emek sömürüsü olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde 2009 yılında AOL'a 315 milyon dolar karşılığında satılan Huffington Post da, dünyanın en önde gelen medya şirketlerinden biri olarak, yerel, ulusal yorum ve blogları ücretsiz olarak yayınlamaktadır (McKercher, 2014, 225). Burada Huffington Post ve benzeri medya şirketlerinin öne sürdüğü temel argüman kişilerin ücret

almadığı ancak yazıları karşılığında görünürlük ve prestij elde etmiş olduğudur ve bu birçoğuna göre dönemin ruhuna fazlasıyla uymaktadır.

Ancak Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde yurttaş gazeteciliği gibi pratikler geleneksel yayıncılığın ekonomisinde önemli değişikliklere yol açtı ve içeriğin kalitesinin ikinci planda olduğu bir üretkenlik tartışmasını birlikte getirdi. Sosyal ağlarda örgütlenen yurttaş habercilerin birlikteliği gelişme potansiyeli olan çok kullanıcıli habercilik ağlarını ortaya çıkarırken, gazeteciliğin temel ilkelerine ve pratiklerine hâkim olmayan yurttaşlar gazetecilik arz etmeye ve alternatif medyanın yanısıra anaakım gazeteler de bu yurttaşların içeriklerinden faydalanmaya başladılar. Türkiye’de 140 Journos, Ötekilerin Postası, Kamera Sokak gibi birçok örneğine rastlayabileceğimiz platformlar –bazıları zamanla kendi kurumsallaşmalarını tamamlamış olsalar da– başlangıçtan itibaren anaakım medya için kaynak sağlayıcı haline geldiler. Ortaya çıkış sürecinde liberal demokrasi bağlamında gazeteciliğe yüklenen rol üstünden işlevi tanımlanarak, medyadaki yoğunlaşmanın hızla arttığı toplumsal koşullarda olumlu bir rol atfedilen yurttaş gazeteciliği (Uzun, 2006) zamanla sömürü mekanizmalarının hızla işlediği bir alan haline geldi. Bu sömürü bazen büyük medya şirketlerinin yurttaş gazetecilerin isimleri ve izinleri olmadan içeriklerini kullanmaları, bazen de alternatif yurttaş gazeteciliği koalisyonlarının kendi iç pratiklerini oturtamamaları (Saka, 2015) şeklinde ortaya çıkmıştır.

Günümüzde bireyler, sivil toplum örgütleri, devlet kurumları, küçük girişimler ve büyük kuruluşlar online pazar yerlerini ihtiyaç duydukları yetenekleri ucuza mal etmek için kullanılmaktadırlar (Shevchuk ve Strebkov, 2015, 147). Gazetecilik de birçok bilişsel emek alanı gibi bu durumdan azade değildir ve freelance gazeteciler bu prekerleşmenin ister istemez tehlikeli özneleri olarak öne çıkmaktadır.

Preker çalışmanın önemli alt kategorilerinden biri olan freelance çalışma ile ilgili gazetecilik emeği bağlamında söylenmesi gereken en önemli unsur bunun parça başı çalışma temelli bir model olmasıdır. Üretici, ürettiği parçanın üzerinde sorumluluğa sahiptir, emeği ve ürünü satın alan ise bu alışverişte ücreti ödemek dışında bir yükümlülük almamaktadır. Freelance çalışma ile ilgili olarak Batılı ve vergi, güvenceli çalışma gibi değerlerin önemsendiği sistemlerde her ne kadar çok sayıda düzenleme olsa da bunlar bile çoğu zaman sorunların aşılmasına yardımcı olmamaktadır. Türkiye’de ise yaptığım görüşmelerde elde ettiğim izlenim çoğu

durumda freelance emeğin yazılı bir sözleşmeye değil, yalnızca sözlü bir anlaşmaya dayalı olduğu ve kişilerarası ilişkiye bağlı olduğu yönünde gelişmiştir. Örneğin, bir Internet sitesinde freelancer muhabirlik yapan görüşmeci düzenli olarak ödemelerini alamadığını; ama buna rağmen bu ödemelere ihtiyacı olduğu için eninde sonunda yattığı için böyle çalışmaya devam ettiğini söylemiş, bir başka görüşmeci ise aylardır ödemesini alamadığını ifade etmiştir. Bu kişilere dayanan ve kişilerin subjektif değerlendirmesi sonucu iş aldığınız sistem doğal bir güvensizlik ve güvencesizlik kaynağıdır. Freelance gazeteciler arasındaki rekabeti arttırmakta, dayanışma imkânını düşürmekte, dijital imkânların haber odalarını öldürmesiyle birlikte değil sendikal, enformal bir örgütlü hareket etme imkânını bile çoğunlukla ortadan kaldırmaktadır. Freelance emeğin haber odasında bu şekilde örgütsüzleştirme işleviyle kullanılışını farklı sektörler ya da sektörün parçası olan başka işler üzerinden de tartışabilmemiz mümkündür.

Freelance gazetecilerin durumunu anlayabilmek için bakabileceğimiz bir başka alan da yine yayıncılık sektörü içerisinde rollerini tanımlayabileceğimiz freelance tasarımcılardır. “Freelance designer”⁷ kalıbıyla Google’da arama yaptığınızda karşınıza 31 milyon 800 bin sonuç çıkmaktadır. Google’ın doğal sonuçlarının yanı sıra sayfanın başında, 17 Haziran 2016 tarihinde yaptığım aramada adwords teknolojisiyle iliştilmiş dört ayrı network görülmektedir. Bu rekabeti örgütleyen çevrimiçi freelance emek ağları arasında da bir görünürlük ve talep rekabeti olduğunun göstergesi olmakla birlikte, bu çevrimiçi pazar yerlerinin de sayıca ne kadar fazla olduğuna dair bir göstergedir. Upwork.com, Freelancer.com, Armut.com ve Fiverr.com gibi birçok ağ sayısız aktörün iş süreçlerini freelance emeğe dayanarak tamamlayabilmelerini sağlamaktadır. Guy Standing (Oxford Internet Institute, 2016) emeğin ve işin küreselleşmesinin küresel bir prekerleşme yarattığını ve bunun elektronik olarak uygulamalar ya da kitle kaynakları sonucunda *taskers*⁸ olarak tanımladığı bir kategorinin oluştuğunu belirtir. Ona göre bu platformlar ve bulutlaşan emek kendi deyişiyle prekaryanın büyümesini hızlandırmaktadır.

Emeğin uluslararası dolaşımında çevrimiçi emek pazarları tamamıyla yeni değildir. Zira Türkiye’den dünyanın başka bölgelerine ya da Türkiye içerisinde

⁷ İngilizce serbest tasarımcı.

⁸ İngilizce bir görev üzerinde çalışanlar.

kırsaldan kentsele tecrübe ettiğimiz üzere fiziki göç de emeğin prekerleşmesi konusunda atlanmaması gereken bir durumdur. Ancak buradaki asıl farklılık online iş pazarlarında iş bulan/alan bir kişinin kendini içinde bulacağı emek koşulları ve ilişkileri içerisinde kendini göstermektedir. Fiziki emek göçünde örneğin Tayland'dan dünyanın yarısını kat edip Washington DC'ye gelen bir şahıs oradaki iş yasalarının ve pazarın bir parçası haline gelirken çevrimiçi emek pazarlarında ise sanal emek ilişkileri geçerli hale gelmektedir. Küresel emek platformlarının ortaya koyduğu düzenlemeler dışında işi yapanla yaptıran arasındaki ilişkiyi belirleyebilecek herhangi bir faktör bulunmamaktadır (Beerepoot ve Lambregts, 2015, 238-239).

Önemli bir belirleyici de aracı çevrimiçi pazarın bireyle hizmeti satın alan arasındaki para transferinden aldığı pay olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu olan %5'le %30 arasında değişen ve çevrimiçi pazara kalan farklı payların hizmet ve mecralara göre belirlendiği bir sistemdir. Bu online pazarlarda öne çıkan bir diğer unsur ise emek değerlendirme/oylama sistemleridir. Bunlar emeği satın alanlar arası bir iletişim alanı işlevi taşıırken aynı zamanda çalışanlara da bir geri dönüş imkânı olarak sunulmaktadır. Bu geri bildirimler pazardaki görünürlük bakımından da önemlidir. Fiverr.com'da deneme ve işleyişi görme amaçlı yaptırdığım çizimin sahibi çizimin tesliminin ardından ülkesindeki sel felaketini vurgulayan bir toplu mesaj atarak bizden çalışmasına ilişkin olumlu notlar vermemizi istemişti. Burada yine Standing'in dijital pazarlarda emeğin değerlendirilmesine ilişkin değindiği endişeleri vurgulamak gerekir. Zira kimlik temelli ön yargılar ve prekerliğin temelindeki sosyal dışlama gibi özellikler başta olmak üzere birçok faktör bu değerlendirme süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin fiziki temelli olsa da dijital pazar üzerine inşa edilmiş Uber uygulamasında arabasına binilen Müslüman ve dini giyimiyle kendini belli eden bir şoförün düşük not alması sıkça görülen bir durumdur (Oxford Internet Institute, 2016). Gelir güvenlikleri, güvenceleri, herhangi bir düzenlemeye aidiyetleri olmayan bu insanlar bir de sosyal kodlara bağlı olarak ayrımcılığa tabi tutulmaktadırlar. Elbette bunun anonimlik gibi değişkenliklerle değerlendirildiğinde çevrimiçi pazarlarda emekçiler için avantaj da sağlayacağı söylenebilir; ama çalışma saati kavramının tamamıyla göreceli olduğu, vaat ettiğiniz sürenin sonuna gelmeden işi teslim etseniz dahi geç teslim yorumu alabildiğiniz; elinizde olmayan durumlara ilişkin herhangi bir güvenceniz olmayan, emeği satın alanın çıkarlarını önceleyen bir

sistem söz konusudur. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğu dijital pazarlardaki etik ve yasal boşluklara değinmiştir.

3.4. Yeni Medya Ekonomisinde Prekerleşmenin İşlevi

Gazeteci emeği ya da bir gazete içeriğinin ortaya konulması ve sunulmasına dair tartışma, konvansiyonel medya mantığında haber odalarından haber kanalı olarak ifade edilebilecek mecranın üretildiği alana dek geniş bir üretim bandını içermektedir. Raymond Williams geleneksel üretim biçimlerini ele alarak gazetecilik ve haber odalarındaki iş bölümü üzerine şunları söylemiştir: Örneğin gazetelerin kendi içindeki sınıfsal ilişkiler –söyleyecek şeyleri olan ve bunları yazan editörler ve gazeteciler ile başkalarının yazdıklarını teknik yollarla üreten ve yeniden üreten zanaatkârlar arasındaki sınıfsal ilişkiler– barizdir ve şu anda nettir. Matbaa zanaatkârları ... yalnızca basmakla değil yazmakla ilgilendikleri her durumda kapitalist basında ideolojik kriz doğar (Williams, 2013, 75). Oysa bu durum bugün bugün yine benzer krizlere yol açabilecek olsa da bu ideolojik krizin matbaa işçilerinden çok daha farklı odaklar nedeniyle doğması mümkün hale gelmiş ve bu hem sermaye sahipleri için hem de emekçiler için bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Zira Williams'ın bu saptamayı yaptığı tarihte Internet icat edilmiştir; ama yaygın ve web 2.0'da olduğu anlamında interaktif kullanıma açılmasına on yıllar vardı. Konvansiyonel iletişim formları birçok anlamda doğal iletişim üretim araçlarını ve onların üretimlerini kullanıma almıştı. Ancak onun sermaye ile emekçiler arasında doğacağını söylediği ideolojik kriz bugün sermayenin emekçileri sıkıştırmak ve hatta yerlerini doldurmak için kullandığı bir enstrüman halini almıştır. Kültürel iş bölümünün değişimi fazlasıyla radikal biçimde gerçekleşmiş, kapitalist toplumsal ilişkiler kendilerini yöneten işletim sistemleri ve baskı sistemleri Williams'ın öngördüğü gerçekliği farklı bir boyuta taşımıştır (Uzunoğlu, 2015, 186-187).

Bu radikal dönüşümün en açık görüldüğü ortam mobil uygulama pazarıdır. Bu pazardaki markalar, sürekli olarak yeni hedef kitlelere ulaşmak için hamleler ve yatırımlar yapmakta, bu yeni hamle ve yatırımlar başta geçici istihdamlar yaratmakta, bu yatırımlar da bazen kısa bazen de orta vadede işsizlikle sonuçlanmaktadır. Zira artık dağıtım veya işlem ödemeleri ile uğraşmak zorunda kalmayan girişimci, bir fikir etrafında bir şirket kurarken bugün çok daha az engelle karşı karşıyadır. Bu yeni girişimciler, genç ancak kendine güvenen ve fikirlerinin

dünyayı değiştirebileceğine inanacak kadar cesur insanlardır ve yoğun çalışmalarla başarılı olmaya odaklanmışlardır. Bu da ciddi bir sermayenin medya alanına girişi anlamına gelmektedir. Örneğin 2008 yılında 1.98 milyar büyüklüğünde olan uygulama ekonomisi 2016 yılı itibariyle 143 milyar dolara erişmiştir. Mevcut uygulamaların %68'inin istihdam edecek kişi arayışları sürerken bu uygulamaların %82'si küçük şirketlere aittir ve kendilerine özgü bir ekonomi sonucu ortaya çıkmışlardır. İşçisi olmayan, tek kişi tarafından oluşturulup milyar dolarlık sermayeye ulaşmış Whatsapp, Docker, Nextdoor gibi şirketlerin yanı sıra elbette kurulmuş ve büyük başarısızlıklarla karşılaşmış şirketler de söz konusudur. Riskin yüksek olduğu yeni medya teknolojilerine bağlı pazara dair önemli verilerden biri de yaratılan mesleki ekosistemin gelir denklemidir. App Association'ın araştırmasına göre bu sektöre giren üniversite mezunları normal sektörlerdekilere göre 2 kat daha fazla gelir elde etmekte, bu alandaki şirketler diğer alanlardaki şirketlerden de daha kolay iş üretmektedirler (Godfrey vd, 2016). Ancak bu olumlu ve rekabetçi fotoğrafta olumsuz örneklerle de yer vardır ve temel olarak geçiciliğin ve güvencesizliğin hâkim olduğu bir durum söz konusudur. Örneğin Twitter kurucularından Ev Williams'ın başlattığı Medium.com, bir ekonomik model oturtmak üzere reklam departmanı kurup kullanıcıları için de gelir oluşturma yolunu seçip şirketini %50 oranında fazla kişi istihdam eder hale getirmiş; ancak bu modelin başarısızlığının ardından şirketini 1/3 oranında küçültmek zorunda kalmıştır (Frier, 2017). Bu örneklerin çoğaltılması mümkün olmakla birlikte, yeni medya teknolojilerine bağlı olarak üretimini sürdüren şirketler veya birer ürün olarak bu teknolojilerinin ta kendilerinin arkasında sürdürülebilir bir ekonomi modeline bağlı olmama kaynaklı bir sıkıntı vardır. Aynı şekilde Twitter da sürekli olarak yenilikler yapmasına karşın 2015 yılını 500 milyon doları aşkın bir zararla kapatmıştır. Bu talep yoğun olsa bile iş modelinin geçerliliğine ve kullanıcı tarafından bedeli ödense bile ürünün değerinin ölçümüne dair bir krizdir. Teknik olarak Twitter, son kullanıcı açısından önemli ölçüde değişmemiştir (çok sayıda üçüncü parti araçtan faydalanmadıkça). Ancak Twitter'ın görünür ve popüler, işlevsel bir alternatifi olmayışı Twitter'ın ortadan kalkmasını da engellemiştir (Dougherty, 2016). Yine Vine'ın SnapChat ve benzeri yeni uygulamalar karşısında tutunamaması ve ortadan kalkması kuvvetli bir ekonomik modele dayanmayan bu uygulamalara dayalı olan yeni medya ekonomisinin kısa vadeli ve güvencesiz doğasının emek ilişkilerine de yansıdığı bir sonuca yol açmaktadır. Peki yeni medya teknolojileri üreten yahut bu

teknolojilere bağılı olarak servis sunan şirketler güvenceli, sürekli yani prekerleştirici etkisi olmayan bir doğaya sahip olabilirler mi? Bu soruya yanıt vermek için öncelikle bu endüstrinin zaman-mekân kısıtını aşan duvarsız şirket yapısından ve daha önce prekerleşmeyi ve yeni kapitalizm kültürünü tanımlarken Harvey'in (2015) lojistik şirketlerinin şoförlerinin örgütlülüğü üzerinden örneklediği gayrimerkezilikten başlamakta fayda vardır. Daha önce belirtildiği üzere, özellikle uygulama ekonomisi gibi start-up ekonomilerinin hâkim olduğu pazarlarda şirket kurmanın çok kolay olduğu ve okyanus aşırı ve doğal olarak yasal yükümlülükleri çok hızlı bir şekilde atlabilen yöntemler sıklıkla tercih edilmektedir. Bu yöntem elbette hangi ülkeler arasında ve hangi ülkenin temel alınarak ticari sürecin işletildiğine göre başarı ve başarısızlık bağlamında değişiklik gösterebilir. Özellikle kur farklılıkları ve benzeri birçok etken, sabit maliyetlerin sürekli değişimine ve buna bağılı olarak ortaya çıkan zararlara neden olabilmektedir. Ancak outsource emeğe yahut gayrimerkezi organizasyona dayanan işyerlerinde belirli bir iş hukukunun aktif olmadığı, çalışma kapsamında daha önce bahsedilen açık emek pazarlarına benzeyen sistemlerin de aktif olduğu sözlü kontratlar üzerinden finansal ilişkilerin sürdürüldüğü durumlar da söz konusudur ki, özellikle söz konusu entelektüel emek olduğunda bu bir güvencesizleştirme pratiği olarak ayrıca ele alınmayı hak eden bir durumdur. Peki yeni nesil ya da start-up diyebileceğimiz organizasyonların finansal kuruluşu nasıldır? Topluma yönelik şeffaflığa ilişkin anlayışlar ülkeden ülkeye değişmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında gazetecilik ve teknoloji start-up'larının gelir ve giderleri, çalışanlarının statüleri gibi konular söz konusu olduğunda olabildiğince içe kapalı oldukları görülmektedir.

4. TÜRKİYE’DE GAZETECİ EMEĞİNİN PREKERLEŞMESİNİN HUKUKİ VE TARİHSEL ARKA PLANI

Bu bölümde Türkiye’de medya sektörüne etki eden emek politikaları, Cumhuriyet öncesi, Erken Cumhuriyet Dönemi ve Yakın Cumhuriyet Dönemi süreçlerinde sendikalaşma ve gazeteciliğin statüsüne ilişkin durum ele alınmaktadır. Bölümün temel amacı, çalışma kapsamında görüşme yapılan gazetecilerin yaşadığı problemleri ve prekerleşme pratiğini açıklayabilmek için bir arka planın oluşmasını sağlamak, böylece güvencesizleşme koşullarının olgunlaşmasının nasıl mümkün olduğunu anlatmaktır. Bu kısımda ilk olarak Türkiye’deki medya emekçilerinin kolektif hareket imkânları ve çalışma statüleri incelenecektir. Buna bağlı olarak bu bölümde sırasıyla Türkiye’de emek politikalarında örgütlenmenin yeri, Türkiye’de medya sektöründe iş sağlığı ve güvenliği, son olarak da Türkiye’de gazeteci emeği ve gazeteciliğin hukuki statüsü konuları ele alınacaktır.

4.1. Türkiye’de Emek Politikalarının Tarihsel İzleği

Türkiye Cumhuriyeti’nin emek politikalarını tanımlayabilmek için çalışma yaşamının içerisinde sendikalleşme, grev hakkı ve bu iki başlığı belirleyen iş kanunlarını birlikte ele almak gerekmektedir. Cumhuriyet tarihinde sendikal hareketlerin oluşumunu Cumhuriyet öncesi dönem (1923 öncesi dönem), kurumlaşma çabaları dönemi (1923-1960), ithal ikameci sanayileşme dönemi (1960-1980) ve 1980 sonrası sendikacılıkta tıkanma dönemi olarak dört ana kategori etrafında inceleme eğilimi vardır. Bu eğilime göre Cumhuriyet öncesi dönemde sınıfsal bir birlik sağlanamamış olsa da imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde yaşanan toprak kaybı nitelikli işçilerin önemli bir kısmının da kaybına neden olmuş ve sendikal tecrübenin aktarımı sağlıklı olmamıştır. Müslüman olmayan işçiler aslında daha önce özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’da bulunan

topraklarında çeşitli örgütlenmeler ortaya çıkarmış, fakat bu yapılar genelde etnik temellere dayanan bir doğaya sahip olmuştur (Aytekin, 2002, 4; Takım, 2011, 153). Bu dönemde devletin özellikle de 1908 öncesinde devletin Osmanlı Amele Cemiyeti'nin⁹ kapatılması vakasında da görüldüğü üzere bir sendikasılaştırma politikası güttüğü gözlenmektedir. Bu dönemin grev örgütlenmeleri karşısında devlet Tatil-i Eşgal Kanunu¹⁰ olarak bilinen grev kanununu çıkarmış, bu yasayla sendikal örgütlenme yabancı sermayenin ve kamunun faaliyette bulunduğu alanlar ve kurumlarda yasaklanmış, kanunun geçerli olması itibariyle ülkedeki grev sayısında düşüş meydana gelmiştir (Akkaya, 2004, 139-140). 1923 sonrası dönemde ise yeni kurulan rejim, kalkınma hamleleri ve düzenin inşası sürecini bir arada ele almayı gerektirir. 1936 yılında kapsamlı bir iş yasası çıkartılmıştır. Bu yasa ve etrafında gerçekleşen eylemlerin amacı sınıfın kökünü kazımak olarak tanımlanmış, 1938 yılıyla birlikte sınıf esasına dayalı dernek kurulması yasaklanmıştır. Recep Paker, sınıf esasında örgütlenmeyi yasaklayan bu maddeyi aşağıdaki temel gerekçelerle savunmuştur:

Devletin kanunlarıyla yasak edilmiş olan zararlı, tahrip edici, yıkıcı cemiyetlerin bir takım vasıta ve usulleriyle mücehhez olarak cemiyeti dağıtacak kargaşalıklar çıkarıyorlar. Arkadaşlar, ne de olsa her bakımdan taze olan cemiyetimizi demokrasi yolunda geliştirirken varlığımız için elzem olan emniyet kapılarının kilitlerini söküp atmaktan da kaçınmalıyız (Gülmez, 1981, 84).

Bu yaklaşımın yanı sıra kanunun kabulü sırasında mecliste yapılan konuşmalar sendikaların demokrasi, ilerleme ve özgürlük meselesi olarak değil güvenlik meselesi olarak görüldüğü (Gülmez, 1981, 80-83) ve düzenlemenin etkin olduğu dönemin siyasetçilerinin de çoğunlukla bu kabulü benimsediğini göstermektedir. 1938'de çıkan bu kanunun ardından İkinci Dünya Savaşı vesilesiyle de iş kanununun işçiler lehine olan tüm maddeleri askıya alınmıştır. Bu dönem 1946 yılına kadar sürmüş,

⁹ Orijinal ismi Amele-i Osmani Cemiyeti olan Osmanlı Amele Cemiyeti'nin 1894-1895 yıllarında İstanbul'da Tophane fabrikalarında gizli olarak kurulduğu; 1908'den sonra Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti ve daha sonra da Osmanlı Sanatkâran Cemiyeti adlarıyla yasal olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

¹⁰ 1908 yılında geçici olarak çıkarılan kanun 1909 yılında kalıcı hale getirilmiştir. Bu kanunla birlikte kamu hizmeti kavramı geliştirilmiştir. Geneli ilgilendiren hizmetleri yerine getiren işyerlerinde, sendika kurma yasağı getirilmiştir. Aynı zamanda, kurulu sendikalar da kapatılmıştır. Grev hakkı kısıtlanmış, grev uygulamasında önce uzun bir uzlaşma süreci yaşanması öngörülmüştür.

1946 ile birlikte sınıf temelli siyasi partiler kurulmuş; ancak kurulduğu gibi Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından kapanmıştır. Ardından devlet çalışma yaşamı üzerinde belirleyici olabilmek ve sendikaları siyasi kılmak adına İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun adını taşıyan kanunu çıkarmıştır. Bu kanun sendikaları milliyetçi karaktere uygun devletle beraber hareket eden örgütlere dönüştürmek amacını taşımaktaydı (TBMM, 1947, 301-302; Akkaya, 2004, 141-143). Yasanın beşinci maddesinde bu milli ve devlet politikası dışındaki politikalardan arındırılmış karakter şu şekilde ifade ediliyordu:

*İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve her hangi bir siyasî teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar. Sendikalar millî teşekküllerdir. Milliyetçiliğe ve millî menfaatlere aykırı hareket edemezler. Bakanlar Kurulu kararıyla her türlü Milletlerarası teşekküllere iştirak edebilirler.*¹¹

1946 sonrası sendikal politikaların temel amacı ise rejimle sendikaların entegrasyonunu sağlamak, sendikaların işlevlerini yerlerine getirmeyi sendikaları tanıyarak engellemek olmuştur ki bu Herbert Marcuse'un (1968) baskıcı tolerans olarak adlandırdığı politikaların önemli bir örneği olarak tanımlanabilir. 1952 yılında kurulan TÜRK-İŞ ise hem dönemin iki siyasi partisi arasında sıkışması hem de günümüzde de aktif bir sendika konfederasyonu olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir. 1923'ten 1960'a kadar geçen süreç içerisinde gerçekleşen toplam grev sayısı 158, yalnızca 1908 yılında gerçekleşen grev sayısı ise 138'dir. Bu istatistikler 1923'ten 1960'a grev kanunları ve sendikasızlaştırma politikalarının başarılı olduğunun kanıtıdır.

1960-1980 yılları arasında İthal İkameci Sanayileşme Süreci olarak adlandırılan (Akkaya, 2004, 145) bir sürece girilmiş, siyasal kriz derinleşirken büyük kentlerdeki öğrenci gösterileri ve 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen askeri müdahale sonrası ortaya çıkan yeni stratejiyle ithal ikameci sanayileşme politikalarına geçilmiş, sendikaların işlevleri genişletilirken kısa vadede sendikaların güçlenmesi sağlanmış, toplu pazarlık hakkı da dahil olmak üzere önemli haklar sendikalara tanınmıştır. 1960'ların başında tarım yoğun bir ekonomi olmasına karşın İstanbul, Kocaeli,

¹¹ Bu karara ilişkin tutanağa bu adresten ulaşılabilir: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02905018.pdf

Adana, İzmir gibi şehirlerde imalat endüstrileri gelişmiş, kapitalist üretim ilişkileri hâkim olmaya başlamıştır.

Bu dönemde işçi sınıfı sayısal olarak gelişen yeni üretim biçimleriyle birlikte daha geniş sömürü mekanizmalarıyla karşılaşmıştır. 27 Mayıs 1960 sonrası Türkiye’deki sendikalizm politikaları aslen baskıcı tolerans prensibinden ayrılmamakla birlikte eski yasakçı çerçevenin yerini özgürlükçü ve sendikaların siyaset yapmasına olanak tanıyan yeni yasal çerçeve almıştır. İkinci İnönü koalisyon hükümeti programında sendikalar sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde devlete yardımcı kurumlar olarak öngörülmüş, sendikalar dışlanmaktan çok gözetilen ve sisteme entegre edilmeye çalışılan kurumlar haline getirilmeye çalışılmıştır (Çelik, 2010, 319), 1960 yılından 1970 yılına kadar geçen dönemde resmi kayıtlara göre işçi sayısı 2 milyon 437 bin’den 3 milyon 145’e kadar yükselmiştir (Aydoğanoglu, 2012). 1970’li yılların sonuna yaklaşıırken işçi eylemleri gözle görülür şekilde artarken ekonomik kriz derinleşmiş, emek ve sermaye arasındaki mücadele fazlasıyla hissedilir hale gelmiştir. Bu dönemde grevlere katılan işçi sayıları TÜRK-İŞ’e bağlı sendikalarda 179 bin iken DİSK için 118 bin olarak belirlenmiş, DİSK’li grevci işçilerin yarısını 1980’de greve giden işçiler oluşturmuştur (Akkaya, 2002, 69). 1980 yılı ve bu yılı izleyen dönem ise hem ekonomik yapı hem de emek politikaları bakımından yeni bir dönemi işaret etmektedir.

1980’li yılların emek politikalarının belirlenmesinde iki tarihin öneminden bahsetmek gerekir. Biri 24 Ocak 1980 diğeri ise 12 Eylül 1980. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ve bu kararlar etrafında 12 Eylül 1980 darbesinin imkânlarıyla uygulamaya sokulan yeni işleyiş Türkiye’deki emek mücadelesi açısından çalışanların statüsü bakımından da önemli bir dönüşüme yol açmıştır. 24 Ocak kararlarının ana hatları arasında dış ticaretin serbestleştirilerek yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, kâr transferlerine kolaylık sağlanması, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin desteklenmesi, ithalatın kademeli olarak liberalize edilmesi, ihracatın vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemleri, devalüasyon uygulamaları, devletin ekonomideki payının Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki uygulamaya paralel olarak kısılması gibi çeşitli yaptırımlarla örneklendirilebilir. Bu dönemde sermaye-emek güç dengesinde değişiklikler meydana gelmiş, kamu-özel güç dengesinde kırılma yaşanmış, kır-kent dönüşümü yeni kent politikalarıyla hızlandırılmış, yerel-uluslararası pazar dengesi uluslararası avantajına

dönüştürülmüştür. DİSK'in kapatılması, sendikalizmin askıya alınması ve 1982 anayasası ile birlikte grev ve sendikal hakların baskı altına alınması, 12 Eylül sonrası dönemin en önemli belirleyicisi olmuştur. Bu dönem, özellikle sonrasında, Dünya Bankası ile Türkiye arasında süregelen anlaşmalar ve Dünya Bankası'nın Türkiye'nin ekonomi politikaları üstündeki etkisi üstünden eleştirilmektedir. Bu kararların birçoğu günümüz ekonomik politikalarının belirleyicisi olarak öne çıkmakta ve hâlâ güncel olarak değerlendirilmekte, 24 Ocak kararlarını izleyen 12 Eylül 1980 askeri darbesi bu iktisadi dönüşümü hızlandırma amaçlı bir girişim olarak gösterilmektedir. Darbeyle birlikte sendikalar işlevsizleştirilerek emek yanlısı siyasetler şiddetle bastırılmıştır (Yücesan Özdemir, 2009, 19). 1980'den 1985'e kadar uygulanan program IMF'nin 1970'li yıllarda az gelişmiş ülkelere yönelik uyguladığı programın bir yansıması olması bakımından eleştirilmektedir. Bu kararların en önemli çıktısı ücretli kesimden ücret dışı kesimlere gelir aktarımının gerçekleştirilmesi olmuştur. Ucuz işçilikten kaynaklanan bir maliyet avantajı oluşturulmuş, yoğun teşvikler ve düşük ücretler sanayide üretimin arttırılmasına neden olmuştur. Grevlerin yasaklandığı bu dönemde ücret belirlemeleri de Yüksek Hakem Kurulu'na bağlanmış böylece sermayenin düşük ücret avantajı da garanti altına alınmıştır (Akkaya, 2002, 86).

1990'lı yılların genel politikası ücret ve maaşlarda ortaya çıkan artışları telafi etmek için işten çıkarmaların arttırılması, sendikasılaştırma ve özellikle de güvencesiz istihdam pratikleridir. Türkiye'de güvencesiz çalışma, özellikle neoliberalizmin ikinci evresi olarak tanımlanan 1990'lı yılların sonuna doğru fazlasıyla tecrübe edilmeye başlamıştır (Oğuz, 2012, 229). Taşeronlaşma ya da işin devlet dışı kaynaklara devri 80'lerden 90'lara alanını genişletmiş, devletin küçülmesi olarak ortaya çıkan anlatı devleti küçültmek yerine devletin hizmetlerinin süreçleri denetlenmeye tabi olmayan bir iş modeli etrafında sağlanmasına neden olmuştur. Enformel sektör büyümüş, kayıt dışı piyasalar genişlemiştir. O dönem Türkiye'deki enformel sektördeki artış bu denetlenemezlik ve sermayeye yönelik sonsuz imtiyazlara dayandırılmaktadır. Erdut (2005, 12) kapitalist ekonomik düzende formal ekonomik faaliyet daralırken enformelleşmenin süreklilik kazandığını öne sürer ve enformel işgücü piyasasını göç alan kentlerde formal işgücü piyasasında sürekli bir iş bulamayıp gündelik veya geçici olarak ücretli statüde çalışan niteliksiz işgücünün ve hizmetler sektöründe çok küçük bir sermaye ile bağımsız çalışarak gelir sağlayanların oluşturduğu "gayriresmi" veya "marjinal sektör" olarak tanımlar.

Erdut'a (2005, 13) göre enformel çalışma rejiminin dolaylı olarak da olsa desteklenmesinin ardında işsizler ve eksik istihdamdakiler için başka bir istihdam kaynağı yaratıyor olması vardır. Bir kavram olarak enformel çalışmanın resmen ilk kez 1991 yılındaki Uluslararası Çalışma Konferansı dahilinde tartışıldığı bilinmektedir. Aynı konferansta ortaya koyulan ve Erdut'un (2005, 14) da üstünde durduğu bir ikilem ise ilgi çekicidir. Zira bu kötü sistem bir yandan istihdam yaratılmasını sağlamakta ama bir yandan da sömürünün en kötü biçimlerinin gelişmesine neden olmaktadır ve buna bağlı olarak da bu koşulların iyileştirilmesi yönünde bir görüş konferans sonucunda ortaya çıkmıştır. Yine (Erdut, 2005, 15) tarafından yapılan formel ve enformel enstitülerin iki katman halinde tanımlanmasının sebebine dair tespit, devletlerin çalışma koşulları yerine vergi üzerinden bu süreçleri algıladığını göstermektedir. Ancak 1990'lı yılların tek karakteristiği enformel sektörün büyümesi değildir, kriz karşıtı önlemlerin en önemli stratejisi ücretleri baskı altına almaktır. 1980 sonrasında ve 1990'ların bu politikalarına Yüksel Akkaya'nın (2002, 88) Eylülist sendikacılık olarak tanımladığı bir sendikacılık boyutu eşlik etmektedir. 1980-1983 döneminde MGK'nin 7 nolu bildirisine bağlı olarak faaliyetleri durdurulan sendikalar 1984 sonrası 4 yıllık güvencesizleştirme ve kanunen sendikal haklardan uzaklaştırma dalgasının ardından hayata dönmeye başlamış ancak kurulan ya da yeniden açılan sendikalar DİSK ya da TÜRK-İŞ'in 1980 öncesi hareketliliğini yakalayamamıştır. DİSK'in açılması için ise 1991 yılına kadar beklenmesi gerekmiştir. Akkaya'nın (2002, 89) iddiası DİSK'in pasif olduğu dönemde Eylülist bir sendikacılığın ortaya çıktığı, hükümetle iyi ilişkiler kurmayı ilke belleyen TÜRK-İŞ başta olmak üzere diğer sendikaların güçlendirildiği yönündedir ve bu dönem içerisinde sendikal rekabet olmadığından TÜRK-İŞ'in de kapıldığı rehavet sendikalizmin 1980 öncesini aratan bir kimliğe büründüğü varsayımına dayanmaktadır. Akkaya'nın buradaki itirazlarının temelinde TÜRK-İŞ'in 12 Eylül darbesi ve darbenin kurumlarına ilişkin görüşlerine dair eleştirel görüşleri yatmaktadır. Akkaya'ya göre TÜRK-İŞ darbeyi rakiplerini kısa yoldan tasfiye etmenin bir aracı olarak değerlendirmiştir. Akkaya'nın (2002, 93) bir başka eleştirisi de DİSK'in kapalı olduğu Marksist anlamda iktidar perspektifi taşımayan sendikal stratejilerin kazanımlarının sınırlı olması ve güvencesizlikle mücadelede yetersiz kalması üzerinedir. Ancak DİSK'in tekrar açılması sonrası Türkiye'deki hak mücadelesi başlıklarından biri olan emek mücadeleleri tekrar gündemleşmiş ve ivme kazanmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren iş

yavaşlatma, toplu yürüyüşler, trafiği kapatma, fazla mesaiye kalmama, yemek ve sakal boykotu gibi yaratıcı stratejiler emek direnişlerinde kullanılmış, ANAP dönemi hükümetinin yoksullaştırma politikaları başta olmak üzere birçok hareketlenme karşılarında ortaklaşa tepkiler bulabilmiştir, hatta ANAP'ın 27 Mart 1989 yerel seçimlerindeki %35'ten %22 civarına düşen oyu da bu eylemlere ve yarattığı kamuoyundaki etkiye bağlanmaktadır (Çelik, 2015). Sendikalleşmenin boyutlarına ilişkin nicel tartışmada önemli dönüm noktalarından biri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (ÇSGB) 2000 yılında yaptığı çalışmadır. Bu çalışma mükerrer yazılımdan ve emekli olan, vefat eden üyelerin listelerden düşülmemesinden kaynaklanan hataları en aza indirmek, sistemdeki aksaklıkları gidermek amacını taşımaktadır ve 1983'ten 2000'e işleme koyulmamış birçok evrak üzerinde inceleme yapılarak ÇSGB'nin Ocak 2000'deki sendikalaşma oranlarıyla ilgili istatistiğinde 3.086.305 olan sendikalı işçi sayısı, Temmuz 2000 istatistiğinde 2.468.591'e, dolayısıyla sendikalaşma oranı %68.45'ten, %54.60'a gerilemiştir (Mahiroğulları, 2013, 125-126).

Sendikalaşmayı etkileyen kategorik unsurlar ise yapısal, yasal, özelleştirmeye dayanan ve sendikasızlaştırmaya dayanan unsurlar olarak tanımlanmıştır (Mahiroğulları, 2013, 136-138). Teknik olarak tüm bu kategoriler ilk bölümden bu yana açıklayageldiğimiz neoliberal stratejinin taktiksel hegemonya alanlarıdır ve her birindeki uygulamalar planlıdır. Türkiye'deki siyasal iktidarlar da bu stratejiyi eksiksiz olarak uygulamışlardır. 2000'li yıllar ise sendikasızlaştırma ve neoliberalizm bakımından yeni bir sayfa niteliği taşımaktadır. Aziz Çelik'in (2012) değerlendirmesine göre Adalet ve Kalkınma Partisi'nin "demokratikleşme", "sivilleşme" ve "AB'ye uyum" söylem ve iddiaları ile iktidarda bulunduğu ilk on yıl sendikalar açısından ciddi bir aşınmayı beraberinde getirmiş Türkiye sendikalaşma oranları açısından 12 Eylül askeri darbesi sonrasındaki on yıldan (1980'ler) çok daha geri bir düzeye dönmüştür. Çelik'e göre Türkiye'de sendikalı sayısının hesaplanmasında Mahiroğlu'nun (2013) da dayandığı ÇSGB'nin verilerinin oluşturulmasında kullanılan bir taktiğe dayalı bir yanılsama yaratılmaktadır ve aslen Türkiye'deki sendikalaşma oranının 2002'den 2012'ye geçen süreçte 22 seviyesinden %6'ya gerilediği görülebilmektedir. Çelik'e göre OECD'de ortalama sendikalaşma düzeyi %17.5 iken Türkiye'de oranın %6'nın altında olması bazı ek

etken ve olumsuzluklara bağlıdır.¹² Liman-İş Sendikası'nın hazırladığı Türkiye'de Sendikalaşma ve Özel Sektörde Sendikal Örgütlenme (Bakır ve Akdoğan, 2009) isimli çalışma ise farklı işyerlerindeki tecrübelerle dayanarak sendikasızlaştırma için kurumlar ve devlet tarafından uygulanan 41 ayrı taktiği derlemiştir. Bu taktikler arasında sendikalaşan işçileri, eşleri ya da çocuklarına zarar verme ile tehdit etme, işçilerin işyerinde kendi aralarında konuşmalarını yasaklama, sendikalaşma sürecinin yaşandığı işyerlerinde, çalışma saatlerini uzatma, ücretleri geciktirme, molaları kısaltma, molada verilen çayı kaldırma, servisleri kaldırma, öğle yemeği çıkarmama gibi taktikler bulunmaktadır ki bu yaptırımları *mobbing*¹³ kavramı altında değerlendirmek mümkündür; ancak bu kavram münferit değil kurumlararası bir koalisyon sonucu ortaya çıkan bir strateji olarak değerlendirilmelidir. Bu mobbing stratejileri ve güvencesizleştirme, esnekleştirme yasaları sonucu 1987 yılında 1 milyon 400 bin civarında olan toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısı, 2010'larda 700 bin civarına gerilemiş, 2013 istatistiklerine göre Hollandalı işçiler haftada ortalama 30, Almanyalı işçiler 35 saat çalışırken Türkiyeli işçiler ortalama 48 saat çalışır hale gelmiştir.

4.2. Gazetecilerin İş Sağlığı ve Güvenliği

İş kazaları ve iş cinayetleri¹⁴ 2000'li yıllardaki emek ve güvencesizlik krizinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Örneğin 2016 Ağustos ayında en az 199 işçi iş cinayetlerinde ölmüştür. Bu sayı, 2016 Ocak-Ağustos aralığı olarak ele alındığında

¹² Çelik, ÇSGB'nin tarafgir uygulamaları ve istatistiklerdeki manipülasyonun Türkiye'deki sendikasızlaştırmanın derinleştirilmesi ve sendikalizmin mevcut durumunun gizlenmesi için kullanıldığı kanısındadır. Zaten sonradan revize edilen filtrelerle 2015 itibarıyla ÇSGB verileri de Türkiye'deki sendikalaşma oranının %11'ler düzeyinde olduğunu belirtir hale gelmiştir.

¹³ Mobbing kavramı, İngilizce "mob" kökünden gelmekte olup, "Mob" sözcüğü, aşırı şiddetle ilişkili ve yasaya uygun olmayan kalabalık anlamındadır. Sözcük Latince "mobile vulgus"tan türemiştir. İş yaşamında maddi ve manevi çok büyük zarara yol açan duygusal taciz, yakın geçmişte başlı başına bir olgu olarak tanımlanmıştır. Mobbing'in (işyerinde psikolojik taciz) kelime anlamı, psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı vermektir. Türk Dil Kurumu, mobbing kavramının karşılığı olarak "Bezdiri" kelimesini belirlemiş ve bezdiriye "İşyerlerinde, okullarda vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme" olarak tanımlamıştır.

¹⁴ İş kazası kavramının yanı sıra iş cinayeti tanımını da kullanmanın sebebi birçok iş cinayetinin gönüllü avukatlığını yapan Erbay Yucak'ın yaptığı açıklamada bulunabilir. Yucak'ın ifadeleri şöyle: "Bir şeyin kaza olabilmesi için öngörülemez ve önlenemez bir karakterinin olması lazım. Burada iş kazası denen durum için yasal mevzuat var. Denetim sorumluluğu dahil çalışma ortamının nasıl güvenli hale getirileceği belli. Bu sorumluluk yerine getirilirse kazanın olma ihtimali yok. O yüzden de bu bir iş cinayettir. Yani işveren güvenlik tedbirleri maliyetli olduğu için bunu yapmayarak kazancını artırıyor."

en az 1250 işçi olarak görülmektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'ne (2016) göre ölenlerin %3'ü kadın, %97'si erkektir, %22'si tarım sektöründe çalışırken gazetecilerle ilişkilendirilebilecek ticaret/büro emekçi tipi ölüm oranı ise %5 olarak görülmektedir. Aslen iş sağlığı güvenliği gazetecilerin işinin yalnızca çatışma veya felaket alanlarında parçası gibi görünse de iş sağlığı ve güvenliği, güvence sorunu yaşayan gazeteciler için oldukça belirleyici ve önemli bir alandır. Günümüzde ofislerde çalışmalarını sürdüren gazeteciler çoğunlukta olmakla birlikte ofis içerisinde uyulması gereken güvenlik kuralları, çalışma ortamının iyileştirilmesi gibi durumların yanı sıra, kalıcı hasarlara yahut ciddi tedavilere ihtiyaç duymalarını gerektirebilecek ergonomi temelli problemlerin de ofis çalışanlarının hayatında yer alması olasıdır. Örneğin, Ortopedi ve Travmatoloji Uzmanı Op. Dr. Eyüp Bakmaz ofis çalışanlarının vücutlarına göre ayarlanabilir eşyaların tercih edilmesini, sürekli kullanılan cihaz ve malzemelerin kol erişim mesafesinde olmalarını, ışık kaynaklarının yeterli ve olabildiğince yüksekte olması gerektiğini, her ofisin penceresinin olması gerektiğini, sürekli gürültünün olmaması gerektiğini ve çalışma pozisyonlarının düzenli olarak değiştirilmesinin gerektiğinin şart olduğunu söylemektedir. Bakmaz, ofis araçlarının tamamının ergonomik ihtiyaçlara göre tasarlanması ve satın alınması gerektiğini belirtmektedir (Bahçetepe, 2016). Ofis hastalıklarının çoğunlukla kas-iskelet sisteminde, kalp damar hastalıklarında ve en önemlisi psikoloji alanında gerçekleştiği görülmektedir.

Ofis dışında çalışan gazeteciler söz konusu olduğunda ise karşımıza bu başlıkların yanı sıra terör saldırıları, yangın, deprem, çatışma ve savaş gibi birçok başlık gündeme gelmektedir. Her ne kadar tehlike mesleğin doğasında var olan bir şey olarak görülse de ne meslek örgütleri ne de gazeteciler işin doğasında var diyerek meseleyi basitleştirmeye eğilimlidir. Aksine konuyla ilgili olarak yasal önlemler alınması, maddi-manevi desteğin artırılması konusunda görüş bildirmektedir. Bugüne dek 2-3 kez ölüm tehlikesi atlattığını söyleyen NTV muhabiri Can Ertuna, psikolojik destek almadığını, gazeteciliğe dair merak motivasyonu ile işini yaptığını söylerken çatışma alanlarının mesleki dayanışmanın en yoğun olduğu alanlardan olduğunu ve bunun normal durumlarda medya camiasında pek de geçerli olmayan bir durum olmadığını belirtiyor. Ertuna'nın en önemli ifadelerinden biri de özellikle çatışma alanlarından eve döndüğünde çevrenizdekilerin neler yaşadığını anlam veremediğini söylüyor. Ertuna konuyla ilgili yurtdışındaki çatışma bölgelerinde

gazetecilik yapanlar için çıkarılan tehlikeli bölge tazminatı uygulamasının Türkiye’de de var olması gerektiğini düşünüyor (Küpelioğlu, 2016).

Dünyadaki örneklerle baktığımızda çatışma bölgelerinde gazetecilerin çoğunlukla güvende olmadıklarını görmek mümkün. RSF tarafından geçtiğimiz on yıl içerisinde 700 gazetecinin meslekleri gerekçesiyle haber sahalarında öldürüldüğü bildirilirken, Türkiyeli gazetecilerin son yıllarda sıklıkla ziyaret ettikleri Irak ve Suriye’nin dünya üzerindeki mevcut en tehlikeli gazetecilik yapılan alanlar oldukları belirtiliyor. RSF’ten Christophe Deloire’e göre 2011’den 2015 yılına dek Suriye’de 45, Irak’ta ise en az 15 gazetecinin öldüğü biliniyor. Deloire, gazetecilere yönelik işlenen bu cinayetlerin %90’ının ya soruşturulmadığını ya da cezalandırılmadığını belirtirken, bu saldırıların uluslararası mahkemelere konu olacak savaş suçları olarak tanımlanması gerektiğini söylüyor (Besheer, 2015). Gazetecilerin iş, ifade özgürlüğü ve can güvenliklerini korumakla yükümlü olan Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ) ise 2016 yılında öldürülen gazetecilerin %20’sinin Freelancer olduğunu belirtirken, öldürülen gazetecilerin %30’unun Internet alanından olduğunu, %20’sinin basılı medyaya çalıştığını, %30’ununsa televizyonlarda çalıştığını iletiyor. Yine CPJ’nin istatistiklerine göre çatışmada öldürülenlerin oranı %40 olarak görülürken, tehlikeli görevlerde ölenlerin oranı %10, cinayete kurban gidenlerin oranı ise %47 olarak belirtiliyor.

Öldürülen gazetecilerin %97’sinin erkek olduğu belirtilen rapora göre cinayetlerin %40’ı siyasi gruplarca işlenirken %30’unun kim ya da kimler tarafından işlendiği bilinmiyor. Devlet görevlileri ve askeri görevlilerin işlediği gazeteci cinayetlerinin oranı ise en az %20 olarak görülüyor. Aynı rapora göre savaş muhabirleri %67’lik oranla en çok öldürülen gazeteci grubu olarak görülüyor. Bunu siyaset, yolsuzluk ve suç başlıklarını izleyen gazeteciler takip ediyor (CPJ, 2016). Çatışma bölgelerinde gazetecilik yapmak tek başına özel bir başlık niteliği taşıırken konuyla ilgili akademik ve profesyonellere yönelik eğitici çalışmalar yapılmaktadır.

Çatışmaların doğasına, gazeteciliğin nitelikli bir şekilde icra edilmesine, haber odası kültürlerinin çatışma haberleri etrafında dönüşümüne dair bu çalışmalardan biri de Howard’ın (2004) çalışmasıdır. İyi gazeteciliğin zor şartlarda yapılabildiğini belirten Howard, güvenilebilir bilgiyi çatışma alanından çıkarmanın bir gazeteci için özel yetenekler gerektirdiğini belirtmiştir. UNESCO ise gazetecilerin güvende ve sağlıklı olmasının uluslararası toplumun önceliği olması gerektiğini savunmuş, gazetecilerin şiddet tehdidinden ve ifade özgürlüklerine ilişkin tehditlerden

korunması gerektiğini savunmuştur. 2 yılda bir gazetecilerin özgürlükleri ve güvenlikleri hakkında raporlar yayınlayan kurum 2013 yılında ise gazetecilerin güvenliği için özel bir çalışma planı oluşturmuştur.

5. TÜRKİYE’DE MEDYA SAHİPLİĞİ, ÇALIŞMA REJİMLERİ VE PREKERLEŞME

Güvencesizleşmenin temelinde de işçileşmenin temelinde olduğu üzere çoğu zaman üretim kaynaklarına, sermayeye sahip olamama gerçeği yatar. Her ne kadar yeni medya teknolojileri yanlarında özgür bir ifade ortamı yaratmış gibi görünseler de daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere kendi bağımsız ekonomilerini yaratma konusunda çoğu zaman kesin sonuçlar elde edememişlerdir. Buna bağlı olarak da geleneksel medyadaki patronluk ilişkileri yeni medyada da sürmüş, özgün ve bağımsız, patronsuz medya deneyimleri radikalleşmiştir. Gazeteciliğin kârlılaştırılmasına veya sürdürülebilir kılınmasına ilişkin birçok atılım özellikle geleneksel basılı medyada başarısızlıkla sonuçlanırken, Sol ve Radikal gibi gazetelerin kapanması yeni açılan birçok gazetenin de kapanma tehlikesi yaşaması gibi, Türkiye medya ortamının belirli medya sahiplerinin domine ettiği bir ortam olmaktan çıkamamasına özellikle ana akım medya olarak tanımlayabileceğimiz eksende sebep olmuştur. Bu bağlamda güvencesizleşmede politik ve ekonomik olarak patronajın rolünü sorgulamadan preker emek piyasalarının yapısını anlamak yahut prekerleştirme süreçlerinin hangi argüman ve istihdam pratiklerine bağlı olarak sürdürüldüğünü incelemek gerekmektedir. Bu noktada, gazetecilerin, orta ve üst düzey gazete yöneticilerinin ve medya sahiplerinin şirket politikalarına ve yaklaşımlarına ilişkin tecrübelerine başvurulması şarttır. Ancak bu şekilde hukuki, sosyal, maddi ve mesleki güvence ile prekerleştirme pratiğinde çalışılan kurumların sermaye yapısı ve politikalarının etkileri anlaşılabilecektir.

Şirket politikaları söz konusu olduğunda gazetecilerle yapılan görüşmelerde tespit edilen problemlerin başında sendikasılaştırma ve sosyal güvence eksikliği gelmektedir. Gazeteci Kumru Başer Türkiye’deki gazetecilik ortamındaki güvencesizleşme ve tekinsizleşmenin temel faktörü sorulduğunda geleneksel olarak Türkiye medya sektörünün sendikaların güçlü olduğu dönemde dahi sendikalılık oranının düşük, iş güvencesinin zayıf olduğu bir ortam olduğunu vurgulamaktadır.

Başer, sendikaların 12 Eylül 1980 darbesinin ardından ezilmesini takiben sendikacılığın darbe öncesi kazanımlarının da geriletildiğini öne sürerken günümüzdeki güvencesizliğin nedenini ise bu yasal değişikliklerden çok medyada hükümet kontrolünün kendi ifadesiyle görülmemiş boyutlara varmasına bağlamaktadır. Başer, devlet ajans ve yayın kuruluşlarının son dönemde çalışanlarıyla birlikte aşırı partizanlaştırıldığını, bu süreçte uyum sağlayamayanlar sistemin dışına atılırken anaakım medyanın kendinden beklenen işlevi yerine getiremez hale geldiğini belirtmektedir. Başer, burada medya sahipliğine vurgu yapıp, inşaat, petrol ve benzeri alanlarda yatırım sahibi olan medya patronlarının çıkar ilişkileri ya da korku pratikleri çerçevesinde davranışlarını dönüştürdüğünü öne sürmektedir ve ona göre bu ilişkiler neticesinde medyadaki orta saha olarak tanımlanabilecek alan ortadan kalkmıştır.¹⁵

Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Gökhan Durmuş da medya sahipliğinin güvencesizleşmedeki rolüne eleştirel yaklaşmaktadır. Durmuş, Türkiye’de medya emekçilerinin güvencesizliğinin nedeninin yalnızca iktidar ya da politikaları değil medya patronları da olduğunu belirtmektedir. İktidarın uyguladığı politikalar nedeniyle basın özgürlüğü ve editöryal bağımsızlığın yok olduğunu öne süren Durmuş, medya patronlarının hükümet ile ilişkilerini bozmamak için gazeteciler üzerinde baskı yaptığını söylemektedir. Başer’in bu tanımı ve Durmuş’un tespitleri aslen Chomsky’nin (1997, 18) elit anaakım medyaya ilişkin olarak yaptığı tanımda New York Times, CBS gibi yayınların General Electric, Westinghouse gibi büyük kurumlarla ilişkisine yaptığı tanımla bir benzerlik göstermektedir. Chomsky’nin 90’lı yılların ikinci yarısındaki teziyle Başer’in söyledikleri arasında kurabileceğimiz benzerliğin temeline ABD ve Türkiye’nin neoliberalleşme hikâyelerindeki zamansal ve biçimsel farklılıkları yerleştirmek oldukça mümkün. Ancak Başer’in siyasallaşan yayıncılık anlayışı bakımından kısmen de olsa var olan

¹⁵ Türkiye Medya Sahipleri Ağı’nda (Mülksüzleştirme, 2016) da görüldüğü üzere Türkiye’de birçok medya sahibinin farklı alanlarda devlet ve yerel yönetim ihaleleriyle doğrudan bağlantıları kurulabilecek birçok yatırımı vardır. Bu yatırımlar inşaat (başta barınma ve ulaşım kategorileri olmak üzere), enerji, turizm gibi alanları kapsamaktadır.

çok sesliliğin yokluğuna yaptığı vurgu, medya sektörünün içinde kalıp direnme eğiliminde olanlar açısından alanın darlığı olarak yorumlanabilir. Başer, gazetecilerin bir medyada çalışabilmek için taraftar ve sadık olduklarını söylerken her pozisyondaki gazetecinin bu kanıtlama sürecine katıldığını iletiyor. Başer teknikten ziyade içerikle uğraşanlar için bu sürecin bir tür işkenceye dönüştüğünü vurguluyor. İçeriklerde belirli kalıp ve söylemlerin kullanılması şartının ortaya çıktığını savunan Başer, bu söylem ve kalıpları kullanmayanların işlerini kaybettiklerini iletmekte ve milyonlarca kişilik kitlelere seslenen televizyonlar ve gazetelerde yıllar önce çalışmakta olan birçok gazetecinin bugün çalışmıyor olmasını bu söylemsel sadakat talebinden sapmalarına bağlamaktadır. Başer, bu kişilerin dışlandıklarını, kıyılara itilip marjinalleştirildiklerini, işsiz bırakıldıklarını söylemektedir. Ona göre bu şekilde dışlananlardan bir kısmı da işsizliği ya da başka sektöre gitmeyi kabul etmeyip daha mütevazı koşullarda çalışmaya başlamaktadır. Başer, ayrıca alternatif medyada sendikalaşma olasılığı ve oranının daha yüksek olduğunu; ama alan ve sermaye kıtlığı gerekçesiyle çalışma koşulları ve ücret konularında durumun yeterince parlak olmadığını ifade etmektedir.

Mülakat için buluşulan dönemde diken.com.tr’de çalışmakta olan Tunca Öğreten ise geçmişte güvencesizlik ve haklar konusundaki problemini kronik olarak tanımladığı anaakım bir gazete olarak gördüğü Taraf Gazetesi’nde¹⁶ muhabir ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak çalıştığı dönemlere referans vererek aylarca maaş alamadıklarını söylerken, medya sahiplerinin bu konudaki rahatlığını gazetecilerin gidecekleri ikinci bir adres olmamasına bağlamaktadır. Öğreten’e göre yasalar ve bağımsız gazetelerle haber sitelerine uygulanan baskılarla reklam, resmi ilan ve dağıtım alanındaki baskılar ve patronların bu konudaki bilinçliliği gazetecileri patronlar karşısında bir çaresizlik sarmalına sokmaktadır. Öğreten, gazetede aktif çalıştığı dönemlerde gazetede yaptığı haberler nedeniyle hakkında açılan davalar için dahi Taraf’tan gazetenin açık olduğu dönemde avukat desteği alamadığını söylemektedir. Yani medya sahipleri, bir yandan insan kaynaklarını kullanırken, öte yandan maaş gibi temel bileşenlerin yanı sıra hukuki danışmanlık gibi beklentileri de karşılamamaktadır. Güvence ve sendikalaşma söz konusu olduğunda medya sahipliğinin bir diğer etkisi de sendikalaşma faaliyetinin görünmezleştirilmesi olarak

¹⁶ Taraf Gazetesi KHK ile kapatılan gazeteler arasındadır.

ortaya çıkıyor. TGS'den Gökhan Durmuş, herhangi bir sendikalaşma haberini büyük yayın organlarında okumanın izlemenin mümkün olmadığını, zira bu haberler yapıldığı zaman medya patronlarının kendi şirketlerinde de sendikalaşmanın önünün açılacağını düşündüklerini ve bu haberleri engellediklerini öne sürmektedir. Durmuş'a göre gazetecilerin de büyük bölümü toplu sözleşmeli bir çalışma düzeni olmadığı, güvencesiz çalıştırıldıkları için bu görmezden gelme durumuna itiraz edememektedirler. Bu ifadelerle ilgili kalındığında her ne kadar anaakım ve alternatif medyada, söz konusu örgütlülük olduğunda büyük ve çarpıcı farklılıklar yokmuş yahut var olan örgütlenmeler güvencesizliğe karşı yeterli mücadele alanı sağlamıyor izlenim verse de gazetecilerin şirket politikaları ve haber odalarının işleyiş biçimlerini tecrübe etme biçimleri farklıdır. Buna bağlı olarak anaakım ve alternatif medyadaki şirket politikaları ve çalışan tecrübeleri iki ayrı başlık altında ele alınacaktır. Böylece prekerleştirici şirket politikaları üzerinde belirleyici olan faktörün medya sahipliği yapısı olup olmadığının anlaşılması öngörülmektedir.

5.1. Anaakım Medyada Prekerleşme

Gazeteci emeğindeki prekerleşme, özellikle de söz konusu anaakım medya olduğunda ortak karakterler etrafında gerçekleşmiyor. Farklı haber odalarında farklı güvencesizleşme tecrübeleri yaşanabiliyor. Ancak, gazetecilerle yapılan görüşmelerde anaakım medyada prekerleşmenin sorumlusu olarak çoğunlukla patronların politikaları ve medya sektörüyle eş zamanlı olarak yürüttükleri işlerinin etkileri gösterilmektedir.

2010 yılından 2015 Ekim'ine dek –işten çıkarıldığı dönemde doğalgaz gibi alanlarda önemli yatırımları olan Demirören Grubu'na ait– Milliyet Gazetesi'nde sırasıyla dış haberler, istihbarat, diplomasi ve tekrar istihbarat muhabiri olarak çalışmış olan Burcu Karakaş'ın işe giriş hikâyesi medya ilişkilerinin prekerleşmesi ve haber odalarının dönüşümü konusunda önemli bir örnek ortaya koymaktadır. Karakaş, iyi eğitilmiş bir gazeteci olarak tanımlanabilir. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanındaki lisansının ardından yurtdışında gazetecilik eğitimi alan Karakaş, Milliyet Gazetesi tecrübesi öncesinde sadık bir Milliyet Gazetesi okuru olmasına rağmen özellikle de yüksek lisans öncesi dönemde gazetecilikle ilgili özel bir çabası olmadığını vurguluyor. CNN Türk'te kısa bir staj tecrübesi de bulunduğunu söyleyen Karakaş TESEV, AÇEV gibi sivil toplum örgütlerinde de lisans eğitimi dahiline

alınabilecek stajlar yapıyor; ardından ise ABD’de gazetecilik eğitimine başlıyor. Gazeteciliğe başlarken insanların Türkiye’de gazetecilikle para kazanamayacağını bildiğini belirten Karakaş, Boston Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İletişim programına 2008’de katılıyor. 2009 yılının yazında Türkiye’ye dönen Karakaş, Haziran-Ağustos aralığında Milliyet Gazetesi’nde staj yapmaya başlıyor. Milliyet’te staja başlama sürecinin sabun köpüğü olarak bir yayında staja başlayacağı sırada içine sinmemesi ve tesadüfen ailesinin tanıdığı bir başka ismin aracılığıyla gerçekleştiğini söylüyor. Böyle bir referansla gitmekten rahatsız olduğunu belirten Karakaş, başlangıçta gazete ortamından fazlasıyla korktuğunu ifade ediyor. Bir alışma sürecinden sonra bunu atlattığını belirten Karakaş, gazetecilikteki kategorik görevinin belirli bir ihtiyaca göre değil artık klişeleşmiş bir işe alma kriteri olan dil bilmeye göre gerçekleştiğini söylüyor. Dil becerisi nedeniyle dış haberlerde çalışmaya başlayan Karakaş, dil becerisinin anaakımdaki habercilik tecrübesi boyunca kendisine avantaj sağlayacağını burada fark ettiğini; ancak dış haberlerin kendisine uygun olmadığını da burada anladığını ifade ediyor. Staj döneminden başlayarak gazeteciler arasındaki sınıfsal farklılıkları ve medyatikleşme seviyeleri arasındaki farklılıkları görmeye başladığını belirten Karakaş, 2010 Mayıs’ında Master’ını bitirmesiyle birlikte tekrar iş arayışına giriyor. O güne dek tam zamanlı ve kalıcı bir işte çalışmadığını, günlük fuar işleri ve benzeri işlerden para kazandığını belirten Karakaş, 2010 Mayıs itibarıyla örgün bir istihdam ihtiyacı olduğunu belirtiyor ve Milliyet Gazetesi’nde bir yıl sürecek stajına başlıyor. Karakaş’a stajı sırasında bir gazetecinin ihtiyacı olan tüm ekipman sağlanıyor, haberlerinde imzası da çıkıyor; ancak maaş ve sigorta sağlanmıyor ve bir senenin sonunda Karakaş’a iş teklifi işyerini bir yılın sonunda kesin olarak terk etmeye karar verdiği gün yapılıyor. Karakaş işi almasının ancak Hürriyet Gazetesi’nden aslında o dönem tam olarak net olmayan bir teklif aldığını söyleyerek yöneticisine rest çekmesiyle mümkün olduğunu, böyle bir rest çekme ücretsiz çalıştırılmaya devam ettirileceğini düşündüğünü belirtiyor. Karakaş, günlerce ertelenen işe giriş işlemlerinin böyle bir taktik uyguladıktan sonra tek bir telefon görüşmesi sonucu bir saat içinde halledildiğini böylece kadrolu olduğunu iletiyor. Karakaş’ın işe giriş sürecindeki durumu daha önce de değindiğimiz ücretsiz emek sömürüsü ve stajyerlik ilişkisine de, cinsiyetin istihdam süreçlerindeki rolüne de önemli bir örnek teşkil ediyor.

Gülin Küpelioglu da anaakımda gazetecilik tecrübesi edinen genç kadın gazetecilerden biri. İzmir Ekonomi Üniversitesi Medya ve İletişim Habercilik bölümünden mezun olduktan sonra İstanbul'da iş aramaya başlayan Küpelioglu ilk işini Habertürk TV'deki üç aylık stajının ardından bulduğunu söylemektedir. Bu kanalda program editörlüğü, prodüktörlüğü ve haber prodüktörlüğü görevlerinde çalışan Küpelioglu artık Habertürk'te çalışmamasında en etken nedenin yüksek lisans tezini bitirmek olduğunu söylerken, fazla mesaiye ve hiçbir şekilde zam alamamasına dikkat çekmektedir. Habertürk'teki tecrübesini gözeterek konuşan Küpelioglu, sektöre şu haliyle dönüş yapmayı hiçbir şekilde düşünmediğini söylemekte ve bu şartlarda sektöre dönmenin delilik olduğunu ifade etmektedir. Stajyerlik yaptığı dönemde maaş alamadığını söyleyen Küpelioglu, bir ay telifli çalıştığını; ancak o dönemde de yöneticisi İnsan Kaynakları'na telif ücretini bildirmediği için o telifi de alamadığını söylüyor. Küpelioglu, yalnızca bundan sonraki 2 buçuk yıla yakın süreçte sigortalı olarak çalıştığını iletirken yalnızca muhabirlerin ve bazı editörlerin 212'li¹⁷ olduğunu belirtiyor. Küpelioglu, iş tanımına ilişkin önemli bir krizden bahsediyor:

Tabii burada şunu da belirtmem gerekir ki 3 yıl boyunca editörlük yapmama rağmen işe girişim prodüktör olarak yapıldı. Bunun nedeni, ben her ne kadar sonradan anlamış olsam da, editörlerin maaş ve haklar olarak biraz daha ayrıcalıklı olmasıydı. Benim de ilk iş deneyimim olduğu için yeter ki iş bulayım diye düşündüğümünden buna karşı çıkma durumum olmadı.

İstihdam olanaklarının kısıtlılığı anaakımda preker çalışma durumunun önünü açarken özellikle sektöre giriş sürecinin başında bireyin sosyal çevresinin desteği ve ilişkileri çok belirleyici olmaktadır. Gülin Küpelioglu, ailesinin üniversite seçimi sürecinde ciddi anlamda destekçileri olduğunu söylerken, sektöre girdikten sonra ailesinin de sektördeki sömürünün farkına varıp bu işten uzaklaşmasını tercih ettiklerini belirtmektedir. Kendisi, bu şartlarda geri dönmek istemediğini söylese de, gazeteciliğin yapılabilecek en güzel meslek olduğunu da belirtmektedir. Küpelioglu anaakım alternatif veya alternatif medya ayrımı yapmaksızın bu işin Türkiye'de tek başına zor olduğunu söylemektedir. Kurumunun görüşü her ne olursa olsun

¹⁷ 5953 sayılı kanun gazeteciler tarafından sıklıkla bu şekilde anılmaktadır. Tezin bundan sonraki kısımlarında gazetecilerin kullandığı 212 tabirine sadık kalınmıştır.

sömürüye fazlasıyla açık olduğunu, güvencesiz olduğunuzu söylerken, maddi ve manevi tatminin gazeteciliğin Türkiye’deki mevcut durumunda mümkün olmadığını belirtiyor. Kariyeriyle ilgili mevcut seçiminin Türkiye’de olduğu için iyi bir seçim olmadığını belirten Küpelioğlu, bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde teknik uzman olarak çalıştığını ve gazetecilikle ilgisini örgün işinden bağımsız bir deneyim olan journo.com.tr üzerinden sürdürmeye devam ettiğini belirtmektedir. Journo için içerik üreterek kendini mesleki açıdan tatmin ettiğini belirten Küpelioğlu’na Habertürk’te ürettiği içerikten memnun olup olmadığını, içeriklerini takip edip etmediklerini sorduğumuzda ise bunun kişisel ilişkilere bağlı olduğunu şöyle anlatıyor:

Aynı kurumda çalıştığım ve iş ahlakına inandığım/güvendiğim mesai arkadaşlarımın işlerini özellikle takip ediyordum ama bunu kurum geneline yaymam pek mümkün değil. Ama kendi adıma çalıştığım tüm programlarda gazetecilik ilkelerine bağlı kalmaya ve inandığım şeyi yapmaya çalıştım, bu nedenledir ki yöneticilerimden biri ‘burada herkesi eğitebildim ama bir tek seni eğitemedim’ dedi diye düşünüyorum, bu da kuruma rağmen işimi gerektirdiği gibi yapmaya çalıştığımı gösteriyor sanıyorum.

Görsel kültürün hâkim olduğu televizyon alanında gazetecilik tecrübesini sorguladığımda ise Küpelioğlu kadın gazeteci olmanın iş yükü bakımından bir ayrıcalık sağlamadığını söyleyerek başlıyor. Küpelioğlu pozitif ayrımcılığın aksine tanıklıkları çerçevesinde gazeteciliğin özellikle de yöneticiler tarafından hâlâ bir erkek mesleği olarak görüldüğünü iletmektedir.

Bir dönem Hürriyet Daily News ve dolayısıyla Doğan Grubu’nda çalışan Şafak Timur ise gazetede ilk yılında sigortasız olarak çalıştırıldığını belirtmiştir. Timur, Hürriyet’in eski ikamet yeri olan Hürriyet Tower binasında kartlı giriş noktalarının arka tarafında bir vezne olduğunu ve ödemeleri o bölgeden aldıklarını ifade etmiştir. Yabancı şeflerinin baskısıyla mücadele sonucu 5953 sayılı kanuna tabi olduklarını söyleyen Timur önceki süreçte yaşadıklarının o dönem için çok doğal olduğunu, telif sözleşmeleriyle birçok gazetecinin güvence olmadan geleneksel parça başı telif mantığının aksine örgün çalıştırıldığını söylemiştir. O dönem bir hafta altı bir hafta da beş gün olmak üzere çalıştıklarını belirten Timur, üretkenliğinin o dönem telifli

gibi görünmesine rağmen maaşında artma ya da azalmaya sebep olmadığını belirtmiştir.

Görüşme yapılan dönemde Zete isimli Internet gazetesini yöneten; ancak geçmişinde üst düzey birçok medya yöneticiliği barındıran Nurcan Akad ise söz konusu güvencesizleşme pratikleri olduğunda medyadaki sermaye dönüşümünün tarihine dikkat çekilmesi gerektiği görüşündedir. Akad, ekonomik açıdan bakıldığında, eskiden medya kuruluşlarının sahiplerinin babadan gazeteci olan insanlar ve asıl işleri gazetecilik olan insanlar olduğunu belirtmektedir. Akad’a göre her ne kadar gazetenin patronunun temel motivasyonu gazetecilik olsa da o dönemde de gazete sahiplerinin önünde kâğıda dair devlet sübvansiyonu gibi engeller olduğunu belirtmektedir. Günümüzde Basın İlan Kurumu’nun ilanlarının halen süren bir statü mekanizması olduğunu ve o mekanizmanın devlete bir şekilde göbeğinden bağlı olduğunu belirten Akad, 80’lerdeki yapının değişiminde bu faktörün önemine dikkat çekiyor ve gazetecilik yapmak üzerine kurumlarını oluşturmuş patronların tüm niyetlerine rağmen gazetecilik yapma faaliyetinin çok pahalılaştığı, teknolojinin geliştiği, matbaa makinelerinin geliştiği bir ortamda tutunamadıklarını, siyasi iradenin de bunda eş zamanlı etkisi olduğunu belirtiyor. Özal’ın 2.5 gazete söylemini hatırlatan Akad, o dönem sübvansiyonun kaldırılmasının ve her girişimcinin kendi kâğıdını satın almasının zorunlu hale gelmesinin bir maliyet arttırma politikası olduğunu ve bu maliyetlerle başa çıkamayan patronların gazetelerini elden çıkarmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Akad medya sermayesinin dönüşümü bağlamında kilit rol atfettiği bu dönemdeki en temel değişimin zihniyet değişimi olduğunu tüccar patronların gazeteci patronların yerlerini devraldığını vurgulamaktadır. Akad, o dönemin şartlarıyla gazeteleri devralan patronların piyasayı okumakta çok daha kabiliyetli olduklarını, reklam piyasasına çok daha hâkim olduklarını ve buna bağlı olarak gazeteleri devraldıkları ücretlerin çok daha fazlası oranda kazanç elde edebildiklerini, örneğin Aydın Doğan’ın Hürriyet Gazetesi’nin bir para basma makinesine dönüştüğünü ifade etmektedir.

Güneş Gazetesi’nin de Türkiye’deki gazetecilik ortamında ücret bağlamında sistemin dengesini bozduğunu söyleyen Akad, o dönem Mehmet Ali Yılmaz’ın arkasında olduğu gazetenin birçok gazeteyi geçmişte hiç görmedikleri maaşlara boğduğunu söylüyor. Gazetecilerin arasında “torbanın içerisinde para dağıtılıyor”

gibi efsanelerin gezdiğini belirten Akad, gazeteciliğin bu şekilde bir para odaklı meslek haline getirildiğini söylüyor ve ekliyor: Gazetecilik bence çok büyük paralar kazanılan bir meslek olmamalı. Akad bu söyleminin gerekçesi sorulduğunda elbette ekonomik olarak doğru düzgün bir yaşam idame ettirilebilecek maaşın kazanılması gerektiğini ancak o dönemki maaşların günümüzdeki CEO maaşlarıyla yarıştığını ancak CEO'ların risk alan, yatırım yapma kararı veren insanlar olduğunu, gazetecilerin ise farklı kaygıları olduğunu belirtiyor. Gazetecilerin yaşadığı bu sınıfsal sıçramayı yanlış bulduğunu belirten Akad, gazetecilerin neden Koç ailesi ile arkadaş olmak, onla eşitlenmek istediklerini anlayamadığını ifade etmektedir. Akad bu tür patronların ve bu tür fiyat politikalarının devreye girmesiyle prekerleştirmede temel bir faktör olan sendikasılaştırmanın da devreye girdiğini söylemektedir. Aydın Doğan'ın sendika sistemine karşı kıdem sistemine bağlı bir ödeme anlayışı getirdiğini söyleyen Akad, bunun adaletsizlik doğurduğunu, zira 15 yıldır gazetede olan ama yeni giren birinin yarısı kadar iş yapmayan birinin yeni giren kişiden çok daha büyük maaş almasının hata olacağını o zamandan gördüğünü; ancak Aydın Doğan'ın bunu bir aldatmaca olarak öne sürdüğünü aslen yapılanın yalnızca sendikayı devreden çıkartmak olduğunu belirtiyor. Akad'a göre aynı zamlar yapılmaya devam ediliyordu ve standartlar iyileşmemiştii, tek olan ise sendikanın devre dışı bırakılmış olmasıdır. Akad, diğer görüşmecilerin de değindiği star gazetecilik ve köşe yazarlığı ayrımı konusunda kesin çizgilere sahip değil. Her köşe yazarının gazeteci olmadığını belirten Akad, bazı köşe yazarlarının gazetecilikten gelme olduklarını ve daha nitelikli olduklarını belirtirken; uzman yazar denen bir kategori oluştuğunu ve herkesin bu yazarları gazeteci sandığını belirtmektedir. Lifestyle yazarlarından mesleği aslen şarkıcılık olanlara insanların ününden yararlanmak için gazetelerde köşe yazdırıldığını söyleyen Akad, gazeteci köşe yazarlarının yine de ayrı bir kategori olarak görülmesi gerektiğini söylüyerek Rıza Türmen, Uğur Gürses gibi isimlerin yazılarının kalite seviyelerini örnek vermektedir. Akad, anaakım medyadaki bir başka temel problemin de yine bu star gazetecilik statüsü temelinden çıkan ve gazetecilik ile siyasetçilik arasındaki geçiş ve statülerarası çatışma olduğuna değiniyor. Akad, aslında gazetecilik ve milletvekilliği arasında hiçbir şekilde geçirgenlik olmaması gerektiğini, bunu engelleyecek bir duvar olmasının şart olduğunu savunmaktadır. Ömür boyu maaş, sosyal haklar gibi bir güvence arayışının bazılarına tatlı geldiğini belirten Akad, bu arayışın hangi motivasyonla olursa olsun mesleğin ruhuna aykırı olduğunu ifade etmektedir. Bunun

gazeteciliğin tehlike ve güvencesizliklerinden kaçma eğilimi olduğunu belirten Akad her ne kadar yazı işleriyle alandaki muhabir aynı riskleri yaşamasa da neticede gazeteciliğin bir tehlike mesleği olduğunu ve bu tehlikelerin maddi değil etik gerekçelerle göze alınması gerektiğini savunmaktadır.

Söz konusu statüler olduğunda köşe yazarları ve gazeteciler arasındaki çelişki ve çatışmalı durum da görüşmelerde gazetecilerin dikkat çektiği mevzulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tuğba Tekerek, hem Taraf hem de Milliyet'te çalıştığı süreçlerde iki aşamalı bir ayrımcılık hissettiğini, burada kurumun kendisi kadar haber kaynaklarının da etkili olduğunu belirtmektedir. Tekerek'e göre birer haber kaynağı olarak şirketlerin muhabirlere yaklaşımıyla köşe yazarlarına yaklaşımlar oldukça farklıdır. Ona göre köşe yazarlarına sunulan alan ve özgürlük daha fazlayken muhabir şirketler açısından editörleri üzerinden sıkıştırılabilecek pozisyonda yer almaktadırlar ve köşe yazarları üst sınıftaydılar. Hatta Tekerek muhabirlerin birçok haber kaynağı tarafından “daha köşe yazarı bile değil” olarak tanımlandığını, muhabirliğin köşe yazarlığı öncesi bir basamak olarak algılandığını belirtmektedir.

Medyada farklı statülerde uzun yıllar görevler alan Bülent Mumay ise köşe yazarları, yönetici ve muhabirler arasında farklılıklar olduğunu kabul ederken, yönetici olduğu dönemde de muhabirlerin emeğini geri plana atmadığını, muhabirlerin emeğinin üstüne basmadığını belirtmektedir. Mumay'ın değerlendirmesine göre normal yoldan, yani en aşağıdan gazeteciliğe başlayan biri için yükseldikçe ve sorumluluklar arttıkça kuşanılan silahların niteliği de artmakta ve daha net fikirleri ifade etme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Mumay, yükselmenin bir tür zırh kazandırdığını ve buna bağlı olarak muhabirlikten köşe yazarlığı ya da yöneticilik seviyesine geçenlerin, kurumsal bir temsil de kazandıkları için özgür ve rahat olduğu kadar kurumun etiketini taşımaya dair sınırlarla da birlikte hareket etmeye başladıklarını söylemektedir. Finansal rahatlama ile gereken ifade özgürlüğü ve öznellik, kariyerde ilerlendikçe, özellikle de kurumsal rollerle birlikte yerini otokontrol ve otosansüre bırakmıştır. Mumay'a göre dramatik olan durumlardan biri ise köşe yazarları veya muhabirlerin statülerini bu preker sistem içerisinde kaybetmelerinin ardından yaşadıkları statü kaybına dair etkilerdir. Pozisyonlarını kaybeden gazetecilerin maddi kaybın yanı sıra sosyal olarak da izole oldukları ve çevrelerini kaybettikleri de görülmektedir. Mumay'a göre insanların statülerini

kaybetme hızları da önemlidir. 19 yıl boyunca başarısız olan ya da hak etmeyen birinin kurum içerisinde en aşağıdan en yukarıya kimsenin terfi ettirmeyeceğini, en önemlisi yeni mecraların başına getirmeyeceğini söyleyen Mumay; aniden performansta dramatik bir düşüm ya da büyük bir kişisel çözülme olamayacağına göre kendi durumunu ekonomik ya da teknolojik olmayan, politik baskılara dayandırmaktadır. Mumay, sektörün ekonomisine ilişkin genel durumlar ve şirket politikaları gereği bir yönetici olarak da belirli yüklerle mücadele etme zorunda olduğunu belirtiyor. Birçok konuda karar verici olmamasına rağmen, ekonomik konulardaki baskıyı, artık İnsan Kaynakları gibi birimler sorumlu olmasına rağmen, hissettiğini, özellikle işten çıkarmaların uygulanması konusunda kendisine görev verildiğinde büyük zorluk çektiğini anlatan Mumay örgün çalışma hayatında kimseyi işinden etmediğini, işinden edilmek istenenlerin de işlerini korumaları için direndiğini ifade etmektedir. Doğan Grubu'nda farklı yöneticilik deneyimleri bulunan Mumay, işsizliğin onun seviyesinde biri tarafından tecrübe edildiğinde sonuçlarının hızla anlaşıldığını söylüyor. Mumay, milyonlar kazanan bir gazeteci olmamasına rağmen çalıştığı dönem gelirinin iyi olduğunu; işini ve düzenli gelirini kaybetmesinin ardından aynı araca binmeye, aynı semtte oturmaya, aynı sosyal hayatı sürdürmeye devam edemediğini belirtmektedir. Ona göre finansal olarak yaşanan bu gerileme beraberinde sosyal ve mesleki çemberin de değişimini getirmektedir. Burada sosyal çemberin daralması değil; ama değişmesi söz konusudur. Zira Mumay, işini kaybetmeden önce makamı gereği yakınında olan birçok insanın kendisinden hızla uzaklaştığını gördüğünü ve bunu çok net tecrübe ettiğini ifade etmektedir. Statü gereği hayatına, erişim listelerine girdiği insanların kendisiyle hızla iletişimi kestiklerini belirten Mumay, geçmişten tanıdığı ve statüsüne bağlı ilişki kurmadığı insanlarla ise bu dönemde daha da yakınlaştığını çevresinin artık çoğunlukla bu insanlardan oluştuğunu belirtmektedir. Mumay ayrıca tüm bu yaşadığı sürece rağmen gazetecilikten vazgeçmediğini; ancak zaman zaman politik durum gereği umutsuzluğa düştüğünü söylemektedir.

Doğan Grubu'nun işten çıkarma süreçlerinde çoğunlukla politik faktörler öne çıksa da istihdam politikalarındaki genel dönüşüm dikkat çekicidir. Özellikle her ne kadar Doğan ölçeğinde bir grubun yayınları için çoktan kârlı hale gelmişse de gazetecilik olarak ele alınmamakta ısrar edilen yahut bu şekilde daha kârlı hale getirilmeye çalışılan Internet departmanında yapılan işe alımlardaki nitelikler kadar

dikkat çekici olan bir diğer husus ise gazeteciliğin temel getirilerinin bu departmanlar için sınırlandırılmasıdır. Bunun, majör bir gündem haline gelmese de, emek örgütleri ve işveren arasında bir mücadeleye yol açan örneklerinden biri de yine bu grup içerisinde yaşanmıştır. Doğan Grubu'nda posta.com.tr gibi yayınlarda içerik editörü olarak çalışan; ancak Doğan Grubu'nun Internet alanında çalışanların 212'lilik statülerini iptal etmesine tepki göstermesi nedeniyle işten çıkarılan Halit Bingöllü ise gazeteciliği sevdiği için halihazırda sistem mühendisi olarak elde ettiği kariyeri bırakmış. Koç Sistem'deki işinin ardından tekrar üniversite okuyarak 2012 yılında da Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Sistemleri bölümünden mezun olan Bingöllü, iş arama sürecinin uzunca sürdüğünü; kişisel bağlantılarla 2013 yılında Posta'ya başlangıçta 3 aylık bir deneme süresi şartıyla girdiğini belirtiyor. O dönem E-Posta ekibinde çalışmak üzere işe alınan Bingöllü zamanla iş tanımının oldukça genişlediğini belirtiyor. E-gazetenin yanı sıra posta.com.tr'ye bağlı sosyal ağ hesaplarını yönetmeye ve güncellemeye başlayan Bingöllü, bu işinin yanı sıra bir süre sonra da web siteleri için önemli tıklama kaynağı olan fotoğraf galerilerini de yapmaya başlamış. Bu geniş yelpazedeki çalışma temposu bir süre sonra ağır gelince ise Bingöllü işten çıkarılana dek sosyal medya ve Internet sitesi için olağan içerik üretimine geçtiğini belirtmektedir. Bingöllü tüm bu süreçte evden çalışma pratiğini de uyguladıklarını belirtmektedir. Bingöllü 212'nin ellerinden alınması ve işten çıkarılma sürecini ise şöyle anlatmaktadır:

Yıllık izine çıktığımın ertesi günü Holding'in böyle bir karar aldığını işyerinden bir arkadaşımdan öğrendim. Durumu netleştirmek ve haklarımı tam anlamıyla öğrenmek için TGS'den ulaştığımız Gökhan Durmuş'a sorduk. Sonrası tufan. Benim çalışanları töhmet altında bıraktığım iddia edilerek benimle birlikte bu olayın duyulmasına sebebiyet veren 3 kişinin kovulacağı söylendi. Kovulacağını bilmek rahatsız etmişti ve olayı üzerime aldım dolaylı yoldan. İzinimiz bittiği gün fesih sözleşmesini elime tutuşturdular.

Bingöllü 212'li kalma konusundaki ısrarını da mesleğini yapma isteği ile açıklıyor. Mesleğin sağladığı bu tür sosyal hakların ancak uzun sürede elde edinilebildiğini, dahası mevcut hallerinin geçmişe göre oldukça kırılmış olduğunu da vurgulamaktadır. Görüşmemiz sırasında davası sürmekte olan Bingöllü kurum içinde dayanışma görmediğini belirtiyor, Bingöllü ayrıca kurum içinden yalnızca

dört kişinin kendisini aradığını, bunlardan birinin olayı merak ettiği için diğerinin ise üzüntüsünü dile getirmek amacıyla arama yaptığını ifade etmiştir. Diğer iki kişinin ise binada gazetecilik dışı görevlerle istihdam edilen kimseler olduğunu belirtmiştir. Bingöllü işten çıkarılmaya giden sürecin öncesindeki mobbing pratiğini ise özellikle çalıştığı grubun yayın ilkeleri hatırlatılarak yapılan uyarılar üzerinden tanımlamıştır. Bunun kendi tabiriyle mobbing'in ağa babası olduğunu belirten Bingöllü, işe gidiş geliş saatleri konusunda da yaşadığı baskıyı bir tür gözaltı süreci olarak tanımlamaktadır. Bingöllü ayrıca 212'sizleştirme kararına itiraz eden ya da karşı çıkan kimsenin olmamasını da hayal kırıklığına uğraticı bir gelişme olarak değerlendirmektedir.

Anaakım medyada çalışan gazetecilerin yaşamlarını idame ettirme kaygıları her ne kadar görünür olsa da gazeteciliğe devam etme istekleri sürekli olarak öne çıkmaktadır. Her ne kadar görüşme yapılan gazetecilerin bir kısmı kurumlarının kapatılması yahut kendilerini işten çıkarması sonucu işsiz kalmış olsalar da Şafak Timur'un kariyer yolculuğu burada ilginç bir örnek ortaya koymaktadır. Timur'un uluslararası medyada sürdürdüğü kariyerini özel sebeplerle ve İngiltere'ye alışamaması sebebiyle Türkiye'ye taşınması bir risk hamlesi olarak değerlendirilebilir. Zira Timur Türkiye'ye dönerken herhangi bir iş konusunda garantisi olmadığını, bunun yalnızca bireysel bir karar olduğunu vurgulamaktadır. Kendisini klasik bir memur çocuğu olarak tanımlayan ve kendini güvene almadan normalde hareket etmeyeceğini söyleyen Timur, İngiltere'de olduğu dönemde Türkiye'deki evini de ev arkadaşı aracılığıyla açık tuttuğunu, buna bağlı olarak da hazır eve geri dönmesi nedeniyle bu sürecin de görece kolayca ilerlediğini belirtmiştir. Timur'un iş bulma süreci birçok insanın aksine daha hızlı gerçekleşmiştir; Timur bunu daha önce çalıştığı kurumlara ve o dönemki Türkiye gündeminde önemli bir genel seçim bulunmasının süreci hızlandırmasına bağlamaktadır. Timur örneği birçok gazetecinin uzun işsizlik süreçlerine göre farklılaşmış olsa da unutulmaması gereken noktaların başında Timur'un bugüne kadarki iş değişimlerini tercihlere dayandırmış olması, işten çıkarılan taraf olmamasıdır. Timur'un ifadelerinde iş alma süreçlerinin gerçekleşmesinin altında gazeteciler arası iletişimin ve sosyal ağların önemi belirgindir. Zira yakın bir arkadaşının Der Spiegel kontağı ve sonradan kendi tabiriyle kendisine paslanan Guardian işleri gibi işlerle freelancer statüsündeki gazetecilik dönemi başlamıştır. Bu, Timur her ne kadar uluslararası anaakım

kuruluşlarla çalışsa ve ilk aşamada çok olumlu bir gelişme olarak görülse de sürdürülebilirlik bakımından soru işaretlerini de barındıran bir süreçtir. Uluslararası basında freelancer kontratlarının ve statülerinin kurumdan kuruma değiştiğini, gazetede katkı sunan olarak adınızın geçmesi için örneğin New York Times’da mutlaka bir kontrat imzalanması gerektiğini belirten Timur bu tür çalışmaya dair ilkelerin gazetelerin bulunduğu ülkelerin kanunlarına bağlı olduğunu ve bu ilkelerin Times örneğinde katı ve gazeteci bakımından olumlu olduğunu ifade etmiştir. Timur, uluslararası anaakım tecrübesini anlatırken kendisine güvenlik endişelerini sorduğumda kurumun olabildiğince yanında olduğunu ifade etmiştir. Daha önce Türkiye’deki New York Times muhabirlerine uygulanan politik baskıların kendisine uygulanmadığını belirten Timur, freelancer olarak da olsa sabit gelir olmasının düzenleyici ve olumlu olduğu; ancak freelancer’lığın da haberi reddedememe gibi yan etkileri olduğunu ifade etmiştir.

5.2. Alternatif Medyada Prekerleşme

Türkiye’deki merkez dışı siyasal gruplar ve onların ajandalarına bağlı çıkan gazetelerdeki çalışanların çalışma statüleri ve güvenceleri çoğu zaman hem yakın oldukları siyasal gruplar içerisinde hem de Türkiyeli sendikalar için önemli gündemlerden olmuştur. Örneğin bazı sendikaların Evrensel, Yurt Gazetesi, ANKA Haber Ajansı ve Birgün Gazetesi ile toplu iş sözleşmesi imzalamış olduğu bilinmektedir. Çoğu zaman ekonomik darboğazda olan, bağışlar ve okur kampanyalarıyla ayakta kalan yahut başka yatırımlardan gelen kârla desteklenen, diğer geleneksel medya organlarına göre tüketicisi/okuru/izleyicisi daha az olan haber ve aktüel odaklı televizyon kanalları ve gazetelerde çalışanlarla gazete arasında bir aidiyet ilişkisi söz konusu olduğu gibi bir sömürü ilişkisi de söz konusudur ve ucuz, esnek ve güvencesiz çalışma süreçlerine dair örnekler bu yayın kuruluşlarında da sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin Evrensel Gazetesi muhabiri Cansu Pişkin haftanın altı günü çalıştığını, çalışmıyor görüldüğü günde ise gazeteye gitmese bile mecburi olarak çalışmak durumunda olduğunu belirtmektedir. Görev tanımının net olmadığını belirten Pişkin ağırlıklı olarak insan hak ihlalleri alanında çalışsa da yeterli muhabir kadrosu olmadığı için politika, çevre, medya ve kültür alanlarında da rutin haber takibi yaptığını; gazetenin bir başka kolu olan Hayat Televizyonu için de üretim yaptığını ifade etmiştir. Pişkin’in yalnızca kategorik olarak değil, işlev

bakımından da çeşitliliği yüksek bir işi olduğu görülmektedir. Gittiği eylemlerde hem muhabirlik hem kameramanlık yapan Pişkin, metin ve montajları hazırlayarak görüşme yaptığımız dönemde yayınına devam eden Hayat TV’de ana haber bültenine haberin bir paket olarak teslim edilmesini sağlamaktaydı. Bu, gazeteciliğin iş tanımına ilişkin olduğu kadar, iş tanımı yapılmış olsa dahi gazetecinin gelişen üretim teknolojileri karşısında ne kadar fazla işi aynı anda yapması gerektiğinin bir kanıtı olarak görülebilecek bir durumdur. 1988 doğumlu bir gazeteci olarak Pişkin hem genç olmasından kaynaklı olarak medya okuryazarlığı bakımından çalıştığı gazeteye avantaj sağlamakta hem de geçmişte çok daha keskin aşamalara bölünmüş üretim sürecinin bütünleşik, ucuz ve güvence ödemesi yapılmaksızın gerçekleşmesine katkıda bulunmakta ve bu durumda çalışan tek kişinin kendisi olmadığını çalıştığı kurumun genelinde durumun böyle olduğunu söylemektedir. Çalışma saatlerinin sınırları tam olarak belirgin olmayan ve tatil gününde de zaman zaman mesai yaptığı bir işte çalıştığını belirten Evrensel Gazetesi muhabiri Cansu Pişkin’in görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz sırada sigortası yoktu; ancak gazetesinin istihdam prensipleri gereği sigortası olduğunda bunun 212 üzerinden olacağını, henüz bir sendikaya ise üye olmadığını belirtmişti. Çalıştığı yerde olmaktan mutlu olduğunu belirten Pişkin o dönem için başka bir yerde çalışma fikri olmadığını ama sonsuza kadar da o kurumda çalışmayacağını düşündüğünü, zira kurumun kendisini zar zor döndürdüğünü; hak ettikleri koşulların sağlanmadığını; teknik eksiklerinin çok fazla olduğunu vurgulamıştı.

Siyasal durumun ve yaşanan coğrafyanın gazeteciliğin imkânlarını zorlaştırdığını savunan Pişkin ise hukuki ve fiziksel olarak tehdit altında bir gazeteci olarak tanımlanabilir. Bunun nedenlerinden birincisi stajyer olduğu dönemde hakkında açılan bir davadır. Pişkin’e Türkiye’de gazetecilik yapan bir yurttaş olarak hakkında açılan dava olup olmadığı sorulduğunda Posta Gazetesi’nde staj yaptığı dönemden kalma bir davasının olduğu öğrenilebiliyor:

1 Mayıs 2015’te Posta Gazetesi’nde stajımın üçüncü ayındaydım. 1 Mayıs izin günündü. Şişli civarında polis müdahalesi ve gözaltılar olduğunu öğrenince dışarı çıktım. Evim Kurtuluş’ta olduğu için çok da uzaklaşmama gerek kalmadan olayların içinde kaldım. Polis işkence ederek eylemcileri gözaltına alıyordu. Makinemi çıkardım ve çekmeye başladım. Fakat gazeteci olduğumu söylememe rağmen beni de

gözüne aldılar. Stajyer olduğum için basın/kurum kartım yoktu, sözlü beyanım da polis için yeterli olmadı. Akşamüzeri karakolda avukatımla görüşünce, Haber 7 adlı Internet sitesinin Twitter hesabından gözüne alınırken çekilmiş fotoğrafımı kullanarak “Taksim’i yakacaklardı yakayı ele verdiler” başlığıyla haber servis ettiğini öğrendim. Bununla ilgili dava açmaya hazırlanırken polise mukavemetten bana dava açıldığını öğrendik.

Davanın görüşülen dönemde henüz görülmediğini vurgulayan Pişkin, bunun hayatının geri kalanında kendisine sorun yaratacak bir dava olmadığı görüşünde. Cizre’de, sokağa çıkma yasağının olduğu günlerin ardından, sigortasız bir gazeteci olarak bulunan Pişkin’in Cizre’ye ilişkin söyledikleri ise güvencesizliğine rağmen siyasal bilincinin motivasyonu ile kurumu adına Cizre’ye gittiğini gösteriyor:

Şırnak Valiliği’nin kararıyla 4 Eylül 2015’te sokağa çıkma yasağı ilan edilen Cizre’ye yasağın kalktığı ilk gün gittim. 9 gün süren abluka sürecini yaşayanları bölgeden haber geçen arkadaşlar ve elbette sosyal medya aracılığıyla takip etmiştim. İstanbul’da oturup düşen fotoğraflara ve akan haberlere bakarak durumun vehametini hâkim olduğum yanılgısıyla Cizre’ye gitmekte bir sakınca görmedim. Hatta istihbarat şefi arayıp ‘Cizre’ye gider misin?’ diye sorduğunda tereddütsüz kabul ettim.

Ancak Pişkin gittiğinde gördüğü manzaranın düşündüğünden farklı olduğunu Cizre’ye yolculuk aşamasından başlayarak önce endişe sonrasında da korku olarak baş gösteren bir ruh haline girdiğini belirtiyor. Cizre’ye girdikten hemen sonra statüsüz ve güvencesiz bir gazeteci olarak yaşadığı tecrübeyi ise şöyle aktarıyor:

Bilindiği gibi yasak ve şiddetli çatışmalar Nur, Yafes ve Cudi mahallelerinde olmuştu. Fakat polis ablukasını burada da hâkimdi. Her köşe başında zırhlı araçlar bekliyordu. Bizimle aynı gün emek ve demokrasi güçlerinden oluşan bir heyet de yerinde gözlem yapmak için kente gelmişti. Belediyeden sonra onlarla birlikte Cizre Hastanesi’ne gittik. Hastane bahçesinde sayabildiğim kadarıyla 5 zırhlı araç ve sayamadığım kadar polis vardı. Heyetin peşi sıra ilerlerken ben ve beraberimdeki 3 gazeteci arkadaşımı durdurup basın kartlarımızı görmek istediler. Gösterdik. Sivil giyimli bir polis kurum kartlarımızı birkaç dakika inceledikten sonra ‘Bu değil,

üzerinde ay yıldız olan kart lazım aksi takdirde giremezsiniz,' dedi. Biz elimizdeki kartların da aynı işlevi gördüğünü söyledik.

Pişkin gittiği alanda resmi olmayan basın kartıyla tedirginlikle de olsa haber yapmaya çalıştığını ancak bölgedeki çatışma koşullarının buna engel olduğunu belirtirken Cizre'de yaşanan travmalara karşı yeterince profesyonel bir bakış açısı geliştiremediğini, işini sağlıklı yapmasına bu durumun engel olduğunu, henüz bir psikolojik destek almadığını ifade etmektedir.

Söz konusu alternatif geleneksel mecralar olunca anaakım medyadaki birçok üretim ilişkisi tersine dönmektedir. Köşe yazarlarının, özellikle Birgün ve Evrensel gibi gazetelerde çoğunlukla telif almadan yazdıkları bilinmektedir, buna rağmen yazarların bir dayanışma duygusu içerisinde politik kaygılarla bu gazetelerde yazdığı görülmektedir. Ayrıca, bu tür yayınlarda çalışan köşe yazarlarının bir kısmının anaakımda son yıllarda çoğunlukla politik nedenlerle işlerini kaybeden isimler olduğu bilinmektedir. Çoğunlukla alternatif geleneksel mecralar olan Birgün, Evrensel gibi gazeteler bu tür köşe yazarları için yazma pratiklerini devam ettirdikleri yer halini almış, gazeteler de bu isimlerin görünürlüklerinden yararlanmışlardır. Örneğin sol ideolojik söylemlere dayanan bir yayın olan Birgün Gazetesi'nde Can Dünder, Ece Temelkuran gibi üst düzey görevlerde bulunmuş gazeteciler köşe yazmış hatta Ece Temelkuran yayın yönetmenliği görevinde bulunmuştur. Akşam, Hürriyet, Milliyet, Radikal gibi yayınlarda geçmişte yazan birçok yazar son dönem içerisinde bu yayınlara kaymıştır. Alternatif geleneksel medyada bu yazarlar ifade özgürlüğü alanı elde etmek karşılığında ücretsiz olarak yazmaktadırlar; bu da çoğu zaman bir aktivizm tipine, yani medyanın dışına attığı elit gazetecilerin direnişine örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu tür medya alanlarında yazmak da kendi politik kısıtlamalarını birlikte getirmektedir. Örneğin Birgün Gazetesi'nde yazılar yazan Akın Olgun, Harun Tekin, Güneş Duru gibi isimler zaman içerisinde gazeteden ayrılmışlar ve ayrıldıklarını belirten yazılarında siyasal görüş ayrılıkları ve benzeri etkenleri öne çıkarmaktadırlar. Söz konusu muhabirler olduğunda ise Cansu Pişkin'in durumu tek örnek değildir. Alternatif geleneksel medya, kısıtlı ekonomik kaynakları gereği, çoğu zaman gazeteciler için parça başı ya da freelancer çalışmanın yanı sıra aktivizm olarak adlandırılabilir ücretsiz bir çalışma durumuna da ev sahipliği yapmaktadır. Bu tür gazetelerin ilişkili

olduğu politik grupların üyeleri olan aktivistler siyasal sorumlulukla haber üretmekte, bu haberler de çoğunlukla ücret karşılığı olmadan bu gazetelerde yayınlanmaktadır. Bazı üniversite öğrencilerine ise haftanın altı günü alanda çalışmalarına rağmen tam zamanlı olanakları tanınmamakta ve sigorta yapılmamaktadır. Bu öğrenciler kendilerini gazetenin muhabiri olarak tanımlamakta, gazeteler onlara kurumsal e-mail adresi ve işyerinde kullanabilecekleri üretim araçlarını sağlasalar da resmi bir çalışma ilişkisi geliştirmemektedir. Ancak bu kişiler, kurumla kurdukları siyasal aidiyet durumu gereği bu konuyla ilgili herhangi bir yasal işleme girişmemekte, bunun tıpkı staj gibi örgün çalışma biçimine geçişin aşamalarından biri olduğunu düşünmektedirler. Ancak bu durum her zaman aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Örneğin 2014 yılında Birgün Gazetesi'nde çalışan iki gazeteci, işe ve haberlere gidiş geliş paralarını bile kendi ceplerinden karşıladıklarını söyleyerek gazete yönetimine Twitter üzerinden tepkilerini göstermişlerdir. Benzer bir örnekte ise, 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası dönemde Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan İMC TV'de geçmişte sigortalı çalıştığını ama asgari ücretten düz bir işçi sigortası ile kayıtlı olduğunu ifade eden Şafak Timur, İMC dahilindeki hangi şirketin hangi pozisyonunda çalışıyor olarak gösterildiğini bilmediğini; ancak aldığı ücretin hiçbir şekilde resmi olarak gösterilen maaş olmadığını, bu durumun diğer çalışanlar için de geçerli olduğunu belirtmiştir. İMC TV'nin televizyon alanına geçiş yapma imkânı vermesi bakımından o dönem kendisi için çok iyi bir seçim olduğunu belirten Timur, tüm bu belirsizliğe rağmen İMC'nin, mevcut siyasi koşullar var olmasa ve gönül rahatlığıyla çalışılabilecek bir yer olsa, iyi bir çalışma ortamı olduğunu da belirtmektedir. Timur, geçmişte çalıştığı ve görüşme sırasında çalışmakta olduğu türde uluslararası kuruluşlara rağmen İMC'nin tatminkâr bir deneyimi kendisine sağladığını belirtmektedir.

Ağustos 2015 itibariyle Milliyet Gazetesi'ndeki işine son verilen Semra Pelek ise gazeteciliği severek, tutkuyla yaptığını; ama sektöre ısınmadığını ifade etmektedir (Aktan ve Güvendik, 2017). 1996'da İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne girdiğini ikinci yılından itibaren de Milliyet Gazetesi'nde çalışmaya başladığını belirten Pelek toplu işten çıkarma sonucu işten çıkarıldığını ve işten çıkarılmalarının siyasi, onlara iletilen tabirle yukarıdan gelen bir karara dayalı olduğunu ifade etmektedir. Medyadaki dönüşümün yalnızca 2002 sonrası dönemle ilgili olmadığını; 1990'lara kadar dayandığını belirten Pelek, gazete sahiplerinin de

deneyimli gazetecilerin yerine daha ucuza çalıştırabilecekleri gençleri almaya olumlu baktıklarını söylemektedir. İlkeli gazetecilik ortamının yok olduğunu, daha önce Kumru Başer tarafından da ifade edildiği üzere taraflı olmanın kalıcı olmak için bir zorunluluk haline geldiğini söyleyen Pelek bunun gazeteciliğin özüne aykırı olduğunu Milliyet'te çalıştığı dönemde sıklıkla politika editörü olması gereği bu tür durumlarla karşılaştığını, bu durumun da ona mesleğini sorgulattığını ifade etmektedir. Pelek 1996'dan beri sürdürdüğü gazetecilik kariyerini şimdilik 2015 yılındaki zorunlu aranın ardından bir halkla ilişkiler şirketinde metin yazarlığı yaparak duraklatmış durumdadır.

Journo.com.tr, diken.com.tr, gazete.taz gibi platformlara freelancer olarak haberler yapan ve yorum yazıları yazan gazeteci Rıfat Doğan ise geçimini bu yayınlardan aldığı teliflere ve Mimarlar Odası eşliğinde yaptığı bir proje ile sağladığını belirtmektedir. Doğan, aylık gelirinin 2 bin tl civarında olduğunu belirtirken, geçmişte çalıştığı Sol Gazetesi, İleri Haber gibi yayınlarda elde ettiği gelirle bugünkü geliri arasında büyük fark olmadığını kaydetmektedir. Doğan, örgün çalışarak gazetecilik yaptığı kurumlardan yalnızca Sol Gazetesi'nde olduğu dönemde 212'li olduğunu belirtmektedir. 212'li olduğu dönemde Türkiye Gazeteciler Sendikası'na üye olan; ancak şu anki çalışma durumu gereği üyelik durumunu bilmediğini belirten Doğan, içinde olduğu gazetecilik camiasının en örgütsüz meslek grubu olduğuna dikkat çekmektedir. Doğan, sendikaların siyasal ve ekonomik politikalarla önce kurumlar içerisinde, netice olarak da genel bağlamda etkisiz kılındığına dikkat çekmektedir. Şimdiye dek anaakım tabir edilen bir kuruluştaki çalışmadığını vurgulayan Doğan, anaakımda çalışmanın mevcut durumda kendisine fayda ve gelişim sağlamayacağını belirtmiştir. Anaakımda da muhabirlerin gelir durumlarında dramatik farklar olmadığını 2000 ile 2500 TL arası maaş alan birçok arkadaşının olduğunu belirten Doğan, bu gelir düzeyiyle örgün çalışma halinde bir insanın normal bir hayat kurmasının çok da mümkün olamayacağını belirtmektedir. Doğan'ın kendisine seçtiği alan olan kent ve çevre muhabirliği de onun anaakımın mevcut medya sahipliği yapısı içerisinde etik habercilik pratiği geliştirmesinin önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Doğan, birçok meslektaşının aksine mesleği ile ilgili fazlasıyla umutsuz olan gazetecilerden de biri olarak öne çıkmaktadır, zira Doğan görüşmede haberlerin artık değer görmediğini, maddi kazanım da sağlamadığını ifade ederek gazeteciliği bırakma eğiliminde olduğunu

belirtmiştir. Rıfat Doğan gibi alternatif mecra olarak tanımlanabilecek sivil toplum iletişim çalışmaları üzerinden gelir elde eden isimlerden bir başka isim de Bağdaş Çetin'dir. Genç bir gazeteci olan Bağdaş Çetin herhangi bir kurumda aktif olarak örgün çalışmadığını belirtirken bunun bir tercih meselesi olmadığını vurgulamaktadır. Alternatif projelere parça başı katkı sunan yahut sivil toplum üzerinden projelerle gelir sağladığını belirten Çetin hâlâ ailesinden aldığı gelirle idare ettiğini belirtmektedir. Çetin, mesleğini örgün bir pratiğe dökemediği için babasına yardımcı olmaktadır. Herhangi bir düzenli geliri olmayan Çetin, mesleki hayatının başında olduğundan düzgün bir gelirinin hiç olmadığını; zaten gazetecilikle ilgili sorununun gelirden çok gazetecilik yapmak bakımından şanssız bir nesle dahil olmakla ilgili olduğunu belirtmektedir. Ekonomik anlamda güvencesizliğini vurgulayan Çetin; bir şekilde bu güvencesizlikten kurtulabileceğine dair de belirli bir inanç taşımamaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nde staj tecrübesi olan Çetin, bu iyi referansa rağmen bugüne kadar hiçbir yayın kuruluşunda örgün iş bulamamış buna bağlı olarak da hiç sigortalı ya da sendikalı olmamıştır. Çetin'in genç bir gazeteci olarak sendikalarla ilgili bakış açısı da eleştireldir. Sendikaların tekelleştiğini düşünen Çetin, özellikle genç ve işsiz gazetecilere destek konusunda tıpkı Rıfat Doğan gibi sendikaların yetersiz kaldığını düşünmektedir. Çetin, ailesinin de gazetecilik seçimi konusunda kendisiyle aynı tarafta olmadığını; ama buna rağmen desteklerini kesmediklerini belirtmektedir. Diğer görüşmecilerin de belirttiği gazeteciliğin riskli bir meslek olarak ailelerce tanımlanıyor olması durumu Çetin için de fazlasıyla geçerlidir. Gazeteciliğin kurum içerisindeki bireylerarası ilişkilere nitelikten daha bağlı olmasını eleştiren Çetin ek olarak mezhep gibi faktörlerin dahi işe alım süreçlerinde çok ciddi sorunlara yol açabildiğini, işe alım süreçlerinde ayrımcılığa uğradığını ifade etmektedir. Çetin'e göre onun gibi freelance olarak haber kovalayan gazetecilere sarı basın kartı üzerinden de ayrımcılık uygulanmaktadır. Geleneksel olarak 1 Mayıs'tan herhangi bir protesto alanına dek birçok alanda sarı basın kartı olmadığı için bulunamadığını belirten Çetin, engellenmenin yanı sıra çirkin bir üslupla karşılandığını belirtmektedir. Fakülteden henüz çıkan bir gazeteci olarak Çetin, iletişim fakültesinden ziyade sivil hayatta katıldığı etkinlikler, paneller ve projelerde öğrendiklerinin mesleki anlamda kendisini beslediğini belirtmiş; ancak yine de hem akademide hem sektörde çok şey öğrenilebilecek birçok aktörün var olduğunu belirtmiştir. Çetin, henüz mesleğinin başında olsa da düzenli bir hayat sunmayan, yoğun tempolu ve geliri düşük olan bir

meslek olarak gazetecilikten daha iş hayatının başında uzaklaşma aşamasındadır. Görüşme yapıldığı dönemde bir dil okulu için yurtdışına çıkmak üzere olan Çetin, kısa vadede olmasa da orta vadede başka bir alanda iş arayacağını bunun da reklam, medya planlama gibi alanlar olacağını belirtmiştir. Burada, bir geçişlilik durumunun vurgulanması şarttır. Zira birçok freelancer gazeteci geçimlerini kurumsal metin yazarlığı, reklamcılık, kurumsal iletişim gibi yarı zamanlı faaliyetlerle tamamlamaktadır yahut gazetecilik sonrasında kariyerlerine bu alanda devam etmektedirler.

Görüşme yapılan dönemde Birgün Gazetesi'ndeki işinden ayrılalı kısa bir süre geçmiş olan Zeynep Yüncüler de genç bir kadın gazeteci olarak alternatif medya alanında kariyerinde bilinirlik kazanan gazetecilerden biri olarak tanımlanabilir. İngilizce ve İtalyanca bilen, üniversitede gazetecilik eğitimi almış olan Yüncüler, Birgün Gazetesi öncesinde anaakım medyada da şansını denemiş, Milliyet Gazetesi ve bu gazeteye göre daha alternatif bir konumda tanımlanabilecek Artıbir TV'de çalışma fırsatı bulmuştur. Birgün Gazetesi'nde görev yaptığı sürede iş tanımı muhabirlik olmasına rağmen gazetede iki sayfanın da editörlüğünü üstlenen Yüncüler, 212'li olduğunu ve ayrılmadan önce 1560 TL maaş alıyor olduğunu belirtmiştir. Yüncüler Birgün'de çalışırken gazetenin ortak operasyon yürüttüğü Yol TV'de de haber sunucusu ve hazırlayıcısı olarak çalışmıştır. Yüncüler'in bu yoğun temposu kendi tabiriyle yıpranmasına ve yüksek tempolu çalışma neticesi olarak Birgün'den ayrılmasına sebep olmuştur. 212'li ve alternatif medyada çalışan birçok meslektaş gibi Yüncüler de sendikaya üye olduğunu ve Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın siyasal ortam ve koşullar gözetildiğinde iyi bir performans sergilediğini belirtmektedir. Yüncüler'i çalışma açısından önemli hale getirense Yüncüler'in tek başına, bağımsız olarak gazetecilik yapmayı tercih etmiş olmasıdır. Örneğin Yüncüler'e anaakım medyada çalışıp çalışmayacağı sorusu yönelttiğinde mevcut haliyle barış gazeteciliği yapılmayan anaakım medya ortamında çalışamayacağını, buna etik olarak karşı olduğunu söylemektedir. Ancak Yüncüler, durumuyla ilgili gerçekçi bir portre çizmektedir:

Türkiye'deki medya kurumlarına dışarıdan çalıştığın sürece, hayatını sürdürmek bence mümkün değil, etraftan ve meslektaşlarımdan duyduğum kadarıyla serbest gazeteci olarak yabancı basına çalıştığın zaman, maddi açıdan

geçinebiliyorsun. Gazeteyi bıraktığımdan bu yana serbest ve işsiz gazetecilerin haber platformu olan Journo'ya haber hazırlıyorum, henüz yeni. Telifleri, şu koşullarda memnun ediyor.

Tüm bunlara rağmen Yüncüler gazetecilikten vazgeçmiş değil; zaman zaman yaşadığı yıpranmadan ötürü mesleğinden uzaklaştığını fakat sonra hızla o psikolojiden çıktığını belirtmektedir.

Bianet'teki stajla başladığı kariyerine, Star TV'deki zorunlu stajla devam eden oradan da ilk tam zamanlı profesyonel tecrübesi için İMC TV'ye geçiş yapan Gülfem Karataş ise alternatif medyadaki prekerleşme pratikleri bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan diğer isimlerden Şafak Timur'un yerine işe alındığını belirten Karataş, ilk aşamada işe asgari ücretle girdiğini, zamanla performans nedeniyle maaşında artış gerçekleştiğini belirtmektedir. Bilgi Üniversitesi'nde burslu olarak Televizyon Haberciliği ve Programcılığı eğitimi almış olan Karataş, okullu olarak tanımlayabileceğimiz gazeteciler sınıfındandır. İMC TV'de başlangıçta Mor Bülten isimli kadın ve LGBTİ odaklı programı sunduğunu belirten Gülfem Karataş sonraki süreçte de haber merkezine dahil olduğunu belirtmektedir.

Karataş İMC'deki çalışma şartları ve güvence koşulu sorulduğunda ise İMC TV'de sigortalı olsalar da 212'li olmadıklarını, maaşlarının asgari ücret üzerinden yattığını, prim sisteminin ise fazlasıyla keyfi olduğunu belirtmektedir. Geçmişte TGS üyesi de olan Karataş, İMC TV döneminde sendikalaşma hususunda yaşananlardan ötürü bazı insanların işsiz de kaldığını belirterek İMC TV dönemine ilişkin olumsuz görüşlerini de iletmektedir. Ancak görüldüğü üzere bu tür ciddi problemleri olan alternatif bir medya kanalı olarak İMC TV'nin genel olarak medya alanındaki politik durumu gereği yaşananlar da Karataş'ın anlatısında yer tutmaktadır. Kanalin kapatılması sürecinde evlendiğini belirten Karataş, aslında kendisinin de kanaldan ayrılmaya karar vermiş olduğunu, tek istediğinin de evlilik dolayısıyla hak ettiği kıdem tazminatı olduğunu belirtmiştir. Karataş kanal kapandıktan sonra kıdem tazminatını alamadığını, herhangi bir başka ödemenin de tarafına yapılmadığını belirtmiştir. Karataş, kanalin kapatılmasından sonra dört aylık süreyle işsizlik maaşı da almıştır. Karataş'ı çalışma bakımından özgün kılan bir diğer örnek de gazeteciliği bir meslek olarak terk ederek bir ofis işine geçiş yapmış olmasıdır. Her ne kadar

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nda çalışsa da gazetecilik yapmadığını belirten Karataş, kariyerindeki bu değişikliğe ilişkin kararı sorulduğunda İMC TV sonrası süreçte Habersizsiniz diye bir ekip kurduklarını ama gelir getiren bir iş sahibi olmak için STK'lere başvurmaya başladığını belirtmektedir. İMC'deki çalışma sürecinin kendisini çok yıprattığını, her gün adliyede ya da eylemlerde olduğunu belirten Karataş, gazetelerin kapatıldığı süreçte bir gazetede haber yaptığı sırada gözaltına alındığını ve bunun tüm sürecin tuzu biberi olduğunu belirtmektedir. Karataş bu durumlardan ötürü mümkünse aktif muhabirliğe dönmek istemediğini ifade etmektedir. Sendikaya geçiş sürecine dairse Karataş yaşadığı tecrübelerin ardından "Ne iş olsa yaparım" konumuna geldiğini, çalıştığı kanalın da KHK ile kapatılmasının ardından mevcut medyada iş bulamayacağına emin olduğunu, bunun sendikada çalışmaya başlama sürecini tetiklediğini iletmektedir. Karataş, bunun yalnızca zorunluluğa değil ayrıca televizyondaki çalışma pratiklerinin rutinliğine ve sıkıcılığına da bağlı olduğunu ifade etmektedir. Karataş, gazetecilikten uzaklaşma kararının ailesinde çok olumlu karşılandığını, eşinin ve ailesinin özellikle gözaltı sonrası süreçte gazetecilik konusundaki şüphelerinin zirve yaptığını; süreci görece az zararlarla atlatabilmesine sevindiklerini iletmektedir.

Tıpkı Karataş gibi bir İMC TV çalışanı olan Faruk Balıkçı da Kanun Hükmünde Kararname ile çalıştıkları kuruluşun kapanmasıyla birlikte yalnızca Diyarbakır'da 70'e yakın gazetecinin aynı anda işsiz kaldığını ifade etmektedir. İMC TV'de çalıştığını, herhangi bir hukuki başvuruda bulunmadığını, tazminat da almadığını belirten Balıkçı başta bir eylem yapmayı tasarladıklarını; ancak değerlendirmelerin eylemin başarısız olacağı yönünde olması gereği durumu protesto etmekten vazgeçtiklerini ifade etmektedir. Kendisinin sonraki süreçte Özgürüz isimli siteye muhabirlik yapmaya başladığını belirten Balıkçı ayrıca kimi sivil toplum destekli projelere de parça başı ödeme karşılığı katkıda bulunmuştur. Eskisi gibi mesleklerini hevesle yaptıklarını söyleyemeyeceğini belirten Faruk Balıkçı'ya durumlarını, kendilerine kapının kapanması ama bacadan girmeleri olarak tanımlarken, o bacadan giremeyen çok sayıda arkadaşları olduğunu ifade etmektedir. Balıkçı gibi 15 yıllık gazeteci Serpil Savumlu da İMC TV'nin kapanması sonrasında işsiz kalmıştır. İMC'nin kapanmasından sonra iş aramaya dahi mecalinin kalmadığını belirten Savumlu, iş umudu olmadığını çalışabileceği her yerin de kapatıldığını belirtmektedir. Savumlu Balıkçı'dan farklı olarak, bir iş bulamamış, memleketi

Bandırma'ya dönmek zorunda kalmıştır. Bandırma'da doğal ürünler satan; ama ticarete başarısız olduğunu belirten Savumlu bir süre sonra politik kimliğinin de anlaşılmasıyla dükkânı bırakmak zorunda kaldığını ifade etmektedir. Yine aynı şekilde İMC TV'nin kapanmasının ardından 1989'da sektöre girmiş olan gazeteci Gökhan Kazbek de geçmişte kendisi için hobi olan marangozluğu iş edinmiştir; ancak bu işle ne ev kirasını ödeyebilmekte ne de çocuklarının masraflarını karşılayabilmektedir (Aktan ve Güvendik, 2017).

Televizyon kapatılacak, polis geldi gelecek haberleri arasında hastanedeydim. Bir taraftan kanalın kapatılışı diğer yandan kayıinvalidemin ölümü... Hepsi üst üste geldi. Sonrasında iş aramaya bile mecalim kalmadı. Zaten iş bulma umudum da yoktu. Çalışabileceğim her yer kapatıldı. Bunun üzerine memleketim Bandırma'ya dönmek zorunda kaldım. Burada doğal ürünler sattığım bir dükkân açtım. Fakat kafam ticarete hiç basmıyor. Sorun sadece benden kaynaklanmıyordu tabii. İnsanlar nohut alırken bile gram gram tartıyor. Feci bir yoksulluk var. Ama aynı zamanda feci bir ırkçılık da var. Bandırma küçük bir yer. İnsanlar kısa sürede daha önce İMC TV'de çalıştığımı ve kanalın KHK ile kapatıldığını öğrendi. Keza bir Kürtle evli olduğumu da. Oğlumun adı Deniz Jiyan ama burada ona Deniz diye hitap etmek zorunda kaldım. Tüm bunlar üst üste gelince dükkân işini de sürdüremez oldum ve kapattım.

Çalışmada vurgulanan ekonomik zorlukların yanı sıra alternatif geleneksel medyada çalışmanın muhabirler için kendine özgü politik zorlukları da vardır. Kendi siyasal doğrultularında yayın yapan bu gazetelerde de muhabirler ürettikleri içerik tepki aldığında sorumluluk altına girmektedirler. Gazeteler, siyasal anlamda tepki alan haber ve söyleşilerin altında imzaları olan muhabirlerin arkasında durmamakta, siyasal dengeleri tıpkı anaakımda olduğu gibi alternatif alanda da gözeterek bazen muhabirlerin işsiz kalmasına neden olabilmektedirler. Bunun bir örneği de Mine Kırıkkanat'la söyleşi yapan Birgün muhabirinin söyleşideki bir sorusu nedeniyle sosyal ağlarda ciddi bir tepkiyle karşı karşıya gelmesi ve başta söyleşilerine ara verilmesi, ardından da ilgili muhabirin gazeteyle ilişkisinin kesimlesidir.

Bir başka zorluk ise gazetecilerin bu tür alternatif medya alanlarında görev almalarının sonraki aşamalarda iş ararken bu gazetelerin politik aidiyetlerine göre sınıflandırılmasıdır. Alternatif medyada kariyer yapmış gazetecilerin diğer alana

geçmeleri oldukça güçken anaakımdan alternatif medya alanına geçişler Burcu Karakaş, Mehveş Evin gibi görüşmecilerin ifadelerinde gözlemlenebileceği üzere daha mümkündür. Ancak alternatif medya gazetecilere politik bir angajman yahut kimlik de yüklemektedir. Bu bir yandan Türkiye'deki günlük siyasi gazete mantığında alternatif medya kavramının tam oturmamış olması ve alternatif medya kapsamında değerlendirilen birçok gazetenin aslen siyasi partilere angaje basın kuruluşları olmasıyla da ilişkilendirilebilecek bir durumdur.

5.3. Freelance Çalışma Pratiğinde Prekerleşme

Türkiye'de Freelance çalışma pratiği çoğunlukla profesyonel medya kuruluşlarında çalışan editör ya da gazetecilerin atadığı haberlere gitme, uluslararası haber kuruluşlarının temsilcileri ile birlikte fixer ya da muhabir olarak çalışma yahut bazı pratiklerde sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan fonlarla oluşturulan haber odalarına katkıda bulunma şekillerinde gerçekleşmektedir. Görüşmelerimiz sırasında karşımıza çıkan sektördeki örgün işlerinden olmuş insanlar çoğunlukla bu seçenekler üzerinde durmuş, özellikle de yabancı gazeteciler için kolaylaştırıcılık olarak tanımlanabilecek fixer'lık kavramı sıklıkla telaffuz edilmiştir. Freelance tecrübeleri üzerine konuştuğumuz gazeteciler Eyüp Tatlıpınar, Nihan Bora, Şafak Timur, Burcu Karakaş ve Tuğba Tekerek'in ifadelerindeki ortak noktaların başında bunun geçmişteki iş pratikleriyle aralarında büyük bir farklılık olması yer almaktadır. Bu işlerde çalışanların ortak noktalarının başında freelance çalışma temposunun ve bunun getirdiği güvencesizliğin sürdürülebilirliğine dair şüpheleri yer almaktadır.

Çeşitli dergiler ve dijital yayınlara katkı sunan Eyüp Tatlıpınar, geçmişte Akşam Gazetesi'nde çalıştığını, ondan sonraki süreçte farklı örgüt gazete tecrübeleri olduğunu belirtmektedir. Görüşme yaptığımız sırada freelance olarak çalışan Tatlıpınar freelancer'lığa giden yolundaki ilk kırılmanın Akşam'a TMSF tarafından el konulması olduğunu söylerken bir sonraki süreçte bir gazetenin online kısmında çalıştığını; ancak burada patronlar ve yöneticilerin hem düşük maliyetle işleri yürütmek istediklerini, hem de haberler nedeniyle siyasal bir problem yaşamamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Tatlıpınar, gazeteciliği yalnızca bir iş olarak görmediğini bu yüzden çalışmazken dahi gazetecilikten düşük yoğunlukla da olsa kopmamak için elinden geleni yaptığını, imkânlarını zorladığını belirtmektedir. Tatlıpınar freelancer'lıkla ilgili en zor meselelerden birinin de özellikle belirli bir kurum için

sipariş haber yapılmadığında yahut örgün çalışılmadığında haber yapacağınız alanın ya da kişinin size kapılarını yeterince açmaması olduğunu belirtmektedir. Tatlıpınar'a göre özellikle de resmi kurumlardan görüş alınması gerektiğinde freelancer gazeteciler için kapılar ardına kadar kapanmaktadır. Görüşmeyi yaptığımız dönemde ailesi ile yaşadığını belirten Tatlıpınar'a göre Türkiye'de yalnızca freelancer'lık yaparak bir hayat kurmak imkânsız. Tatlıpınar, gazeteciliği bırakmak isteyip istemediği sorulduğunda ise görüşmeden önceki ayda reklam sektöründe bir iş imkânı doğduğunu, gazeteciliği bırakmayı aklından geçirdiğini, ama daha ilk günde bu fikirden soğuyarak işe başlamadığını söylüyor ve ekliyor: "Gazeteciliğe devam etme isteğim sürse de, düzenli bir işte çalışamazsam bu kararlılığım ne kadar sürer emin değilim." Ailesi ve yakınlarının gazetecilikteki ısrarına bakış açısı sorgulandığında ise Tatlıpınar, birçok gazetecinin ailesinin gazeteciliğin çocukları için doğru bir seçim olmadığını düşündüğünü belirtirken, kendi ailesinin ve yakınlarının da gazeteciliğe iyi bir seçim olarak yaklaşmadıklarını söylerken burada sürekli başı derde giren, gözaltına alınan, tutuklanan gazeteci haberleri görüyor olmalarının da etkin bir faktör olduğunun altını çizmektedir.

Gazeteci Tuğba Tekerek ise Milliyet ve Taraf gazetelerindeki deneyimlerinin ardından bugün freelancer olarak hayatını sürdürdüğünü belirtmektedir. Tekerek bazen hiç telif almadan, bazen gazetecilere yönelik sınırlı burslar dahilinde işini yaparken yabancı gazetecilere çevirmen ya da fixer veya yerel yapımcı olarak destek vermektedir. Düzenli bir geliri olmadığı için güvencilik duygusunu hissedemediğini belirten Tekerek, gelecekle ilgili endişeli olduğunu, hem ekonomik hem de politik faktörlerden kaynaklanan bir kaygı içerisinde olduğunu belirtmektedir. Taraf'tan ayrıldığı döneme kadar 212'li olarak çalışan Tekerek'in profesyonel kariyerinde ödemelerle ilgili büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Tekerek, sonradan KHK ile kapatılan Taraf Gazetesi'nin görüşülen dönemde kendisine hâlâ borçlu olduğunu belirtmiştir. Tekerek, geçmişte mesleki örgütlerle ilişkisi sorulduğunda ise Milliyet'te çalışmaya başladıktan hemen sonra TGS'ye üye olduğunu, sendika üyeliğinin işsiz kaldığı döneme kadar sürdüğünü belirtmiştir; ancak Tekerek sendikalı olduğu dönemde sendika ile ilişkisinin sınırlı olduğunu, TGS ve diğer sendikalarla ilişkisinin aslen işsiz kaldığı ve freelancer olarak çalıştığı dönemde katıldığı etkinliklerde ve eylemlerde geliştiğini belirtmektedir.

Aydın Doğan Anadolu İletişim Meslek Lisesi mezunu olan, sonrasında Kocaeli Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nü bitiren, ardından da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Gazetecilik Yüksek Lisansı yapan ve hayatı boyunca gazeteciliği kendine mesleki hedef olarak koyduğunu belirten Nihan Bora da Türkiye'de dijital ve geleneksel mecralara içerik üreten freelancer'lerden biridir. Bora, şu anda dergi, gazete ve Internet siteleri için haber, röportaj ve dosya konuları yaparak geçimini sağladığını belirtmektedir. Bora, ayrıca kitap ve kurumsal yayınlara da editörlük yaptığını, içerik stratejisi oluşturma ve sosyal medya içerik planlaması gibi konularda da danışmanlık verdiğini belirtmektedir. Bora'nın farklı alanlara dağılan birçok işi yaptığı bu sürece kadar ise farklı alanlarda birçok tecrübesi olmuştur. Bora, Milliyet'teki stajından yerel bir radyoda radyo programcılığına; Burger King Whop, Yapı Kredi Bankası Crystal, Hürriyet Kırmızı, Basatap gibi dergilere haber ve röportajlar; Nokia Müzik Sesin Olsun, Fritolay Tam Yeri Tam Zamanı gibi ürünler için freelance içerikler yazmaktan Internet editörlüğüne çeşitli tecrübeler edinme imkânı bulmuştur. Bora ayrıca Newsweek Türkiye dergisinde de freelancer muhabir olarak çalışmıştır. Bora'nın bu çalışma geçmişinin en önemli yanı çalıştığı işlerde çoğunlukla yarı zamanlı olarak çalışması, yahut bir freelancer olarak bu yayınların kadrolarında yer almasıdır. Bunların yanı sıra Bora'nın geçmişinde tam zamanlı olarak çalıştığı Hürriyet Kampüs Gazetesi Editörlüğü, Sabit Fikir Dergisi Editörlüğü, Zete ve NTV Yeni Medya Departmanı gibi pozisyonlar da bulunmaktadır. Bora, freelancer olarak da, tam zamanlı olarak da gazeteciliği ve içerik üretimini farklı kurumlar içerisinde icra etmiştir. Bu geniş ve kapsamlı özgeçmişe rağmen Bora görüşmenin yapıldığı dönemde tam zamanlı değil yarı zamanlı olarak çalışmaya devam etmektedir. Çalışma hayatı boyunca gelir düzeyinin oldukça dengesiz olduğunu belirten Bora, bazı kurumlarda duygusal bağımlılığından ötürü olması gereken ücretlerin çok daha altında ücretlere çalıştığını belirtmiştir. Son yıllarda 3 ile 5 bin lira arasında değişen bir geliri olduğunu söyleyen Bora, bunun garantisi olmadığını zira yazı başına ödenen telif miktarlarının komik oranlarda olduğunu belirtmektedir. Bora'yı özgün kılan durumlardan biri de kendi sigortasını dışardan ödüyor olmasıdır. Mobil çalıştığı için giderlerinin oldukça fazla olduğunu belirten Bora ancak iyi içeriğin kıymeti anlaşıldığında ekonomik bir refaha kavuşabileceğini belirtmektedir. Çalıştığı bunca medya kuruluşuna rağmen bugüne dek hiç 212'li statüsünde çalışmamış olan Bora, çalıştığı yerlerde sendikalılık kültürü olmadığını; ancak son yıllardaki aktif çalışmaları gereği Türkiye Gazeteciler

Sendikası'na sempati duyduğunu belirtmektedir. Freelance olsun olmasın gazeteciliğin yaşam pratiklerini dengesizleştirdiğini savunan Bora, birinde mesaiye kalıp dergi yetiştirmek ya da anlık haber takibini yapmak zorunda kalınırken; diğerinde de her an her yerden çalışabilme özgürlüğü olarak adlandırılan ama aslında hayatta olumsuz etkileri de olan bir durumla karşı karşıya olunduğunu belirtmektedir. Bora, iş yetiştirmek için freelancer'ların büyük bir tempo ile çalıştıklarını ise şu sözlerle özetlemektedir: "Sinema fuayesinde filme girmeden yazı yollayıp, konserden editleme yaptığımı biliyorum. Sabaha kadar yazı yazıp ertesi gün hiç uyumadan röportaja gittiğim de olmuştur." Nihan Bora'ya göre gazetecilik kesinlikle düzensiz hayat anlamına gelmektedir. Saydığı bu olumsuz yanlarına rağmen Bora gazeteciliği bırakmayı hiç düşünmediğini ifade etmektedir: "Yıllardır da çok sevdiğim ve başka bir mesleği hayal edemediğim için yapmayı zor da olsa sürdürüyorum. Sadece, hızla kapanan gazete, dergiler, televizyonlar nedeniyle işsiz kalan meslektaşlarımın durumuna çok üzülüyorum. Gazetecilik mecra değiştirecek belki ama mecra değiştirirken bir maddi dayanak olmadığı sürece çözülemeyecek bir düğüm gibi duruyor." Bora'ya göre freelancer'lıkla ilgili en önemli problemlerden biri de ödemeleri almada düzenli bir rejimin oluşmaması ve bir denetleyici mekanizmanın var olmamasıdır. Bora, freelancer'lar için kanayan yara olarak tanımladığı ödemeler konusunda yalnızca sayılı kurumla sorun yaşamadığını genelde ödemelerin geciktiğini; ancak hakkını arayıp sonunda söke söke aldığını ifade etmektedir. Bora, kendisi sıkıntıya gireceğine işyerlerinin girmesinin gerekli olduğuna inandığını, ödeme konusunda sıkıntı yaşadığı yerlerle de bir daha çalışmadığını belirtmiştir. Bora, tüm idealizmine rağmen uzun vadede bu şekilde geçinmenin mümkün olmayacağını belirtirken gazetecilik mesleğinin getirdiği editörlük, içerik planlama/yönetimi, raporlama, metin yazarlığı gibi birçok vasıf olduğunu ve bunlarla daha birçok ek iş yapılabileceğini; ancak bunun bir garanti olmadığını belirtmektedir. Her ne kadar freelancer olarak mevcut statüsüyle ilgili sıkıntıları olsa da Bora'ya büyük medya kuruluşlarında çalışmaya dönmek isteyip istemediği sorulduğunda Bora hayali olan yerlerde hayranı olduğu gazetecilerle çalışma imkânı bulduğunu, son zamanlarında bile olsa gazetelerin iyi olduğu zamanı gördüğünü; artık hayallerini süsleyen bir basın kuruluşununsa Türkiye'de var olmadığını ifade etmiştir. Türkiye'deki medyanın son 10 yıl içerisindeki dönüşümüne dikkat çeken Bora bu hızlı dönüşüme inanmadığını, gazetelerin mevcut hallerinden rahatsız olduğunu dile getirmektedir. Bora, prekerleşmedeki

önemli faktörlerden biri olarak Internet gazeteciliği ve onun içeriğe etkilerine dikkat çekmektedir. Herkesin haberlerini, gördüklerini aktarabilmelerinin güzel olduğunu söyleyen Bora buna rağmen Türkiye’deki ortamın böyle olmadığını ve Internet’in de işlevsizleştiğini, otosansürün kemikleştiğini belirtmekte, bunun da özgün ve kendine yeten modellerin ortaya çıkmasını engellediğini ifade etmektedir. Bora çizdiği tabloya rağmen karamsar olmadığını; ancak teknolojiye ayak uydurularak yapılacak bir gazeteciliğin, basın zor zamanlarda olsa dahi, iyi gazetecilik için bir yol olabileceğini savunmaktadır. Bora bugüne dek gazeteciliği bırakmayı asla düşünmediğini, zor da olsa hayal ettiği mesleği yapmakta olduğunu ifade ederken yaşanan mecra değişimine dair finansal çözümün hızla bulunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Freelance çalışarak hayatını sürdüren 29 yaşındaki gazeteci Adalet Çavdar ise şu anda sektör gözetmeden iş başvurusu yaptığını; ancak dönüş alamadığını ifade etmektedir. Freelance olarak çalışma yaşamından uzaklaşma ihtiyacı içinde olduğunu belirten Çavdar kimi yerlere ücretli kimi yerlere ücretsiz yazılar yazdığını bundan sonrasını nasıl devam ettirebileceğine dair bir telaşa kapıldığını ifade etmektedir. Kariyer ve iş ilan sitelerinden çok bir şey çıkmadığını belirten Çavdar ilanlarda talep edilen lisans, deneyim ve dil meselelerinin kendisi için temel bir sorun olduğunu söylemektedir. Herhangi bir bölümün lisans eğitimini almadığını, iyi derecede dil bilmediğini; bugüne kadar pek çok sektörde çalışmış olsa da hiçbir yer için deneyimlerinin yeterli gelmediğini belirten Çavdar, kenara bir şey koymak, kendine gelecek inşa etmeyi düşünmekten bahis dahi açamadığını ifade ederken bu para ile acaba nasıl yaşayabileceğinin hesabını yapmak zorunda olduğunu söylemektedir. Daha önce çalıştığı işlerden öğrendiği yığınla deneyimin cebinde durduğunu ama bir getirisi olmadığını belirten Çavdar, piyasada çalışan pek çok lisans mezunundan daha çok deneyimi olduğunu ama bunun yeterli olmadığını ifade etmektedir (Karakaş, 2017).

Söz konusu freelance gazeteciler olduğunda dikkat çekici konulardan biri de gazetecilerin statülerine ilişkin farkındalık geliştirmede geç kalmaları ve freelancer olarak kendilerini tanımlama konusunda sıkıntı çekmeleridir. Gazeteciler freelancer olarak kendilerini tanımlasalar da işlerini sunma ve toplarlama, çalışma biçimlerini duyurma, dijital ya da analog olarak işlerini biriktirme gibi temel freelancer

alışkanlıklarından uzaktadırlar. Görüşmelerde de aktarıldığı üzere freelance işler – örneğin fixer’lık yahut katılımcı içerik sağlayıcılık– çoğunlukla sosyal çevre üzerinden aktarılmaktadır; ancak bu yalnızca gazeteciliğin bir küçük ağ içerisinde gerçekleşmesine değil, özellikle uluslararası kuruluşların Türkiyeli gazetecilerin işlerine ilişkin detaylara sahip olabilecekleri portfolyo ya da LinkedIn profili gibi basit bağlantılara dahi çoğu zaman ulaşamamaları, ulaşıldığında da bu tür bağlantılardaki içeriklerin ya eski ya da doğru yapılandırılmamış ve eksik olduğu görülmektedir. Her ne kadar içeriklerini yaymada ve sosyal ağları kullanmada iddialı olduklarını belirtse de gazeteciler gazetecilikle ilişkilerini çoğunlukla politik bir angajman gibi tanımladıklarından eğitim ve yeni medya ile ilgili kısımlarda da bahsedildiği üzere özellikle de freelancer’ken onlardan beklenen kendilerini sunma ve işlerini pazarlama becerisinin önemli bir kısmını arz etmesi gerektiğini öngörebileceğimiz dijital alanı kullanma yetisinden oldukça uzaktadırlar. Burada bir başka noktayı dile getirmek gerekir. Ancak bu, istihdam konusunda ya da parça iş alma konusunda yaşanan sıkıntının tek gerekçesi olarak tanımlanamaz. Zira gazetelerdeki istihdam ilişkileri de yeterince profesyonel bir bağlamda gerçekleştirilmemektedir. Medya kuruluşlarının istihdam kapasiteleri küçüldükçe pozisyonların sahiplerinin belirlenmesinde kişisel ilişkiler de belirleyici hale geldiğinden profesyonel hayatta geçerli olan kendini markalama olarak tanımlayabileceğimiz faaliyetlerin önemi gazeteciler bakımından azalmıştır.

Freelancer gazeteciler açısından ilgi çekici bir başka husus da bu tür çalışma biçimini benimsemiş gazetecilerin karşılaştığı altyapısal problemlerdir. İşverenlerin parça başı ödemelerinin düşük olmasının yanı sıra freelancer’lar üretim araçlarının yıpranması ve üretim yaptıkları alanın konforu ve sürdürülebilirliği bağlamında da sıkıntılar yaşamaktadırlar. Örneğin görüşme yapılan ve etnografik çalışma sürecinde de Türkiye Gazeteciler Sendikası’ndaki haber odasında dönem dönem aynı mekân paylaşılan Nihan Bora, altyapıya bağlı olarak İstanbul’un farklı yerlerinde gerçekleşen internet kesintileri yahut internet hizmetindeki aksamalara bağlı olarak birçok mekânda çalışamadığını belirtmiştir. Bora’nın durumu şahsi değildir, zira Türkiye’de freelancer olarak çalışan birçok bilişsel emek üreticisi kolektif olarak kullanılan ve günümüzde endüstrileşmiş olan açık ofislerde çalışmayı tercih etmektedirler; ancak bu ofislerin bile zaman zaman yer bulunamayacak kadar kalabalık olduğu, normalde freelancer’ların mesken tuttuğu kütüphanelerin de

özellikle okulların da açık olduğu dönemlerde geniş talep görmeleri gereği artık pek de müsait olmadığı görülmektedir. Freelancer için bir başka önemli faktör de üretim aracıdır.

Bilindiği gibi videographer’lardan metin yazarlarına, gazetecilik endüstrisinde bugün dijital araçlar olmadan üretim yapmak imkânsız hale gelmiştir. Gazeteciler hem bazı temel üretim teknolojilerine yatırım yapmakla, hem de başkalarına emeklerinin yanı sıra bu üretim araçlarını da dolaylı olarak kiralamakla yükümlü hale gelmişlerdir. Ancak freelancer gazetecilerin kontratsız, enformal çalışma sürecinde üretim araçları bir şekilde zarar görse de bu araçlar için herhangi bir tazminat hakları yoktur; zira freelancer süreç dahilinde emeğinin yanı sıra üretim aracının da sahiyetini işini sunduğu medya şirketi ile paylaşmaktadır.

6. TÜRKİYE’DE GAZETECİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE PREKERLEŞME

Freelance emek, çoğu insan için hayal edilen çalışma koşullarını sunar. Sürekli bir patron-işçi ilişkisi olmayan, mesai saatlerinin olmadığı, öğle arası ve benzeri belirlenmiş zamanlara sıkışmayan araların olduğu, ofis politikası olarak adlandırdığımız ofis içi iletişim süreçlerinin yaşanmadığı bu alan; birçok insan tarafından romantize edilmiş ve gazeteciler de freelancer olarak çalışmayı kabullenmişlerdir, oysa McKercher’e göre gerçeklik ile romans arasında önemli farklılıklar vardır; durum bazı ülkelerde romantize edilebilir gibi görünse de örneğin ABD ve Kanada gibi birbirine yakın görünen iki pazarda dahi freelancer’ların durumları arasında dramatik bir fark göze çarpmaktadır (McKercher, 2014, 219). Freelance emek, azalan bütçe imkânlarıyla birlikte bedavaya ya da bedavaya yakın ücretler karşılığında çalışmaya indirgenmiştir. Tüm bu prekerleşme durumunun kadın gazetecileri daha doğrudan etkilediği savunulmaktadır. Bu tartışmayı başlatmak için ilk olarak emek teorisi bağlamında, bilişsel emeği el emeğinden ayırt etmeden, cinsiyet değişkenini temele alarak söylemi kurmak gereklidir. Yine McKercher (2014, 220) bilişsel emek düzleminde değerlendirebileceğimiz emekçilerin emek süreçleri üstündeki hâkimiyetlerinin daha fazla olduğunu, buna bağlı olarak Marx’ın yabancılaşma kavramının onlar için en az derecede geçerli olduğunun düşünüldüğünü söylemiş; ancak günümüz şartlarında bunun tarihi geçmiş bir saptama olacağını öne sürmüştür.

Canadian Research Institute for the Advancement of Women tarafından hazırlanan (Leah ve Cowper-Smith, 2016) raporuna göre örneğin kamu sektöründe kadınların preker durumda çalışma oranları artış göstermektedir ve buna bağlı olarak kadınlar kazanç imkânları, istihdam, iş, iş güvenliği ve sağlığı, yetenek geliştirme, gelir elde etme ve temsiliyet gibi bağlamlarda prekerleşmeye maruz kalmaktadırlar. Raporun yazarları, kadınlarla ilgili bizim prekerlik kavramının tanımını yaparken

kavramın tarihsel köklerinde de kullandığımız bir başka kavram olan marjinalleşmeyi kullanmış ve “tarihi bağlamda dezavantajlı ve marjinalize edilmiş olan kadınlar” ifadesine bağlı kalmıştır. Rapora göre bu eşitsizlikler ırkçılık, sınıfsal ayrımcılıklar, seksizm, kolonyalizm, heteroseksizm, sağlamlılık, neoliberaliz, transfobi, aile yapısı ve daha birçok sosyal sistemle ilişkilendirilerek sürüdürülmektedir ve bu sistemlerin her biri birer baskı sistemi olarak tanımlanmaktadır. İlgili raporun, bu çalışmaya da katkı yapabilecek en temel bulgusu preker çalışmanın en temel örnekleri olarak düşük gelir ve sınırlı haklar ve iş güvenliğini öne sürmesidir. Yine aynı raporda kullanılan az ya da dalgalanan gelir tanımı (Lewchuck vd., 2013) ise günümüz gazetecilik sektöründe prekerliği tecrübe eden bir grup olarak olarak freelancer kadın gazetecilerin mevcut durumlarını tespit edebilmek adına önemlidir. Örneğin görüşülen isimlerden Burcu Karakaş, ilk görüşmede örgün olarak çalıştığı işyerinden ayrılmadan önceki geliriyle freelancer olarak çalıştığı dönemde elde ettiği gelirin neredeyse aynı olduğunu söylerken bir sonraki görüşmemizde ödemelerin durduğunu ve elinde herhangi bir hukuki yaptırım hakkı olmadığını belirtmiştir. Kanada’daki PWAC’ın 2006 tarihli raporuna göre freelancer kadın muhabirler erkek muhabirlerin sayıca iki katı kadardır ve çoğunlukla 35-55 yaş aralığında, başka bir maaşlı bireyle evlidirler. Buna karşılık tam zamanlı gazetecilerin evli olma oranı da çocuk sahibi olma oranı da bu araştırmaya göre daha düşüktür. Kanada’daki bu durumu Türkiye’deki sosyal güvenlik düzenleme ve yasalarının yarı zamanlı çalışan ya da anne olan kadına sağladığı haklar ve kadınları tam zamanlıdan yarı zamanlı çalışmaya doğru teşvik etme yönündeki trendle birlikte düşünmek gerekebilir.

McKercher, kadın gazetecilerin ana baskı unsurunu haber odasındaki istihdam olanaklarının azalması olarak tanımlarken, son yıllarda Türkiye’de olduğu üzere ABD ve Kanada’da da birçok gazetecinin kendilerini aniden işsiz bulmaya başladıklarını vurgulamıştır. Bu, sadece işsiz kalma değil tam zamanlıdan yarı zamanlıya, yarı zorunlu ya da zorunlu olarak geçişler gibi durumların da eşlik ettiği bir süreçtir. Bazı kadınların iki iş arası geçen sürede boşta kalmamak, bazılarının mevcut haber odası ortamındaki baskılardan sıkılmaları, bazılarının büyürken çocuklarıyla ilgilenmek istemeleri, bazılarının partnelerinin kariyerlerine ayak uydurmak istemeleri gibi nedenlerle yarı zamanlı, güvencesiz çalışma pratiklerine bağlı kaldıkları da gözlemlenmiştir (McKercher, 2014).

Yine Burcu Karakaş'ın Milliyet İstihbarat Servisi'nin 15 kişiden 3 kişiye düştüğünü ifade ettiği süreci ele aldığımızda yarı zamanlılaşma, kullanıcı tarafından üretilen içeriğe bağlanma gibi trendlerin kuvvetli şekilde öne çıktığını görmek mümkün. Türkiye'de güvenceli esneklik bağlamında ele alınan yeni tip güvencesizliğe ilişkin KESK adına konuşan Begüm Ertokuş "Hükümetin güvenceli esneklik adı altında kuralsız, her türlü güvenceden yoksun çalışmayı yerleşik hale getirmek üzere attığı adımlar, en çok biz kadın işçilerin yoksullaşmasına ve güvencesizleşmesine yol açacak," derken DİSK Kadın Komisyonu'ndan Özge Yurttaş ise "Eğer Özel İstihdam Büroları yaygınlaşırsa iş güvencesi ortadan kalkacak. Kıdem tazminatı fiili olarak yok edilecek. İhbar tazminatı ortadan kalkacak. Kural dışı, güvencesiz ve esnek çalışma biçimleri kural haline gelecek. Sendikal örgütlenme zorlaşacak. Biz kadınlar esnek çalışmaya itilerek doğum izni, çocuk bakımı bahanesiyle Özel İstihdam Bürolarına mahkûm edilmek, modern köle haline gelmek istemiyoruz," diyerek görüşlerini belirtiyor.

Kadınların ve emek örgütlerinin Özel İstihdam Büroları ile ilgili endişelerinin temelinde bu büroların kadınları vasıfsız işlere yönelttiği savı yatıyor. 20-34 yaş aralığındaki gençlerin istihdamına aracı olan bürolardan iş bulanların yalnızca %34'ü kadın ve bu kadınların %56'sının eğitim seviyeleri kendileriyle aynı pozisyonda çalışan erkeklere göre daha yüksek olmasına rağmen büro işleri, temizlik, satış elemanlığı, müşteri danışmanlığı, çocuk bakımı gibi nitelik gerektirmeyen ya da düşük nitelikli işlerde istihdam edildiği belirtilmektedir (KEİG, 2015; Tahaoğlu, 2015). Esnek biçimde çalışmanın bir tercih olduğu ve bazı kadınların bu yönde tercihlerini kullanabilecekleri ifade edilirken kadınların kategorik olarak esnek çalışmaya eğilimli olduğu çıkarımı yapmanın ataerki bir zihniyet yapısıyla ilişkili olduğu savunulmaktadır. KEİG'in (2015, 8) konuyla ilgili raporunda kadın emeği, iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması ve esnek istihdama ilişkin söylemlerin birlikte dolaşıma girmesinin, ataerki ile çalışma yaşamında emek maliyetinin asgariye indirilmesini öngören neoliberal dönüşümün uyumlu bir birliktelik yansıttığı ifade edilmektedir. Bu saptama metnin başında değinildiği gibi neoliberal kriz ve emek söyleminin prekerleşme ile ilişkisi bakımından da önem arz etmektedir.

Kadın emeği bağlamında bir diğer sorun da görüşmemizde Burcu Karakaş'ın da dile getirdiği ucu belirsiz stajyerlik durumudur. Ücretsiz emek sömürsünün en

görünür hallerinden biri olan bu yöntem erkeklerden çok kadınlar için geçerlidir. Kadın öğrencilerin gazetecilik alanında iş bulmak için başlangıç aşamasında ücretsiz işleri kabul etmeye daha yatkın olduğu da belirtilmiş, yine kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada ise ücretli stajyerlik oranının %41’de kaldığı saptanmıştır (McKercher, 2014, 224). Freelancer’lığın belirli bir cinse mal edilen bir durum olması, yani biyolojik cinsel kimliğin bir güvencesizlik faktörü haline gelmeye başlaması durumu birçok araştırmacı tarafından saptanırken, bunun yalnızca gazetecilik sektörüne ait bir alt kategori problemi olmadığı endüstri-ötesi bir problem olduğunun altının çizilmesi gerektiği de vurgulanmıştır (McKercher, 2014, 228). Bu bağlamda Türkiye’deki gazetecilik ortamındaki prekerleşmede cinsiyet konusu prekerleştirme stratejilerini analiz etme bakımından önemli bir adım teşkil etmektedir. Bu bağlamda mobbing ve kadın gazetecilerin emeği, çatışma bölgelerinde kadın gazetecilerin emeği ve LGBTİ gazetecilerin emeğine dair görüşmelerde geçen ifadeler ve bu ifadelerin yansıttığı somut durum tezin durum tespiti bakımından büyük önem taşımaktadır.

6.1. Türkiye’de Kadın Gazeteci Emeğinin Prekerleşmesinde Mobbing Faktörü

Prekerleşme, zamansal ve mekânsal kısıtların ortadan kalkmasıyla yaygınlaşırken başta freelancer olarak çalışma olmak üzere birçok sistem aynı zamanda ofisteki çalışma pratiklerinin dışına çıkılmasına, çalışmanın doğasının değişmesine, gayrimerkezileşmesine neden olmuştur. Merkezi çalışma biçiminin tipik alanı olarak tarif edilebilecek ofis içerisinde çalışanlara yönelik olumsuz davranışların en bilineni mobbing kategorisinde değerlendirilen davranışlardır. Mobbing kavramı, bir veya bir grup insanın, bir kimseye veya başka bir gruba sosyal kabadayılık yapması anlamını taşıırken, Latince kökenli bu sözcük; psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı verme anlamlarına gelir. En popüler kullanımı ise yıldırma veya işyerinde uygulanan psikolojik terör pratiklerine denk gelmektedir.¹⁸

Mobbing, teknik olarak cinsiyet gözetmeyen bir durum olsa dahi, erkek egemen toplumlarda ve iş hayatında farklı biçimlerde tecrübe edilmiştir ve

¹⁸ <http://mobbing.gazi.edu.tr/posts/view/title/mobbing-nedir-37863>

çoğunlukla kadınlara yönelik mobbing'in yaygın olduğu öngörülmektedir. Örneğin görüşülen isimlerden Nurcan Akad, genel yayın yönetmeni olduğu dönemde dahi eş büyüklükte gazetelerin yöneticilerinin onda biri kadar maaş alarak ayrımcılığa uğratıldığını belirtmiş, Burcu Karakaş ise işe giriş sürecinde birçok dedikodudan kaynaklanan psikolojik şiddetle karşılaştığını ifade etmiştir. Ancak bu deneyimler bununla da sınırlı değildir, örneğin gazeteciliği bırakıp eğitim sektörüne geçen Gülin Küpelioğlu birlikte çalıştığı gruplardan kameramanların çoğunlukla ilk günlerde mikrofonu açtırmadan yeni muhabire söyleşi yaptırdığını ve ses kaydı olmayan haberle genç muhabirin ilk tecrübesini yaşadığını belirtmiştir. Diren Çelik ise henüz ileride gazetecilik alanında yönetici olmak gibi bir hedefi olmasa da bunun mevcut erkek egemen düzende baskıya uğrayabileceğini düşündüğünü iletirken kendi seviyesinde ücretlerde bir ayrıma henüz rastlamadığının altını çizmektedir. Türkiye'de ve dünyada farklı haber odalarında çalışma imkânı bulan gazeteci Şafak Timur ise Hürriyet Daily News'teki çalışma pratiğinde de çoğunlukla kadınlardan oluşan bir ekipte bulunduğunu belirtirken, kadın yöneticilerden de erkek meslektaşlardan da erkeklere has davranışlar görmüş olduklarını söylemektedir. Timur, o dönem birlikte çalıştıkları sayfa sekreterleri ve onların yöneticilerinin çoğunlukla erkek olduklarını ve maço davranış biçimlerine sahip olduklarını belirtmektedir. Sıklıkla kadın çalışanların ciddiye alınmamasından kaynaklanan ofis içi tartışmalar yaşandığını belirten Timur, birebir tecrübe etmediği ancak birçok arkadaşı aracılığıyla duyduğu ayrımcılık vakaları olduğunu söylerken 2010 öncesine denk gelen bu dönemde meslekte de yeni olmasından dolayı fark etmediği birçok ayrımcı pratiği bugün daha rahat fark edebileceğini ifade etmektedir.

Erkek egemen toplumlarda kadınlar için prekerleşmede bir başka unsur ise hamilelik ve çocuk bakım süreçleridir; doğum yapmak kadın gazeteciler bakımından mesleki anlamda riskleri yanında getiren bir süreç olarak görülmektedir. Görüşme yapılan kadın muhabirlerden Şafak Timur, Hürriyet Daily News'teyken kendisine rapor veren birlikte çalıştığı bir başka kadın gazetecinin ona çocuk beklediğini ve bir süreliğine izin kullanmasının gerekli olacağını açıklama sürecini ise şöyle aktarıyor:

Kızlardan biri hamile kaldı ayrıca okuldan arkadaşım ve bana söyledi. Çok sevindim tebrik ederim, dedim. Bir sessizlik oldu ve "ben kızarsın diye düşünmüştüm" dedi.

Timur için bu konuşmanın oldukça önemli olduğu, zira sonraki dönemlerde yurtdışında ya da yurtdışı temelli kuruluşlarda yaşadığı tecrübelerde kadınlara yönelik esnekleştirme ve güvencesizleştirme politikalarının bir bahanesi olarak görülen hamileliğe ilişkin yaklaşımdaki ayrımcı pratiği bu kısımda iyice keşfettiği söylenebilir. Ancak Şafak Timur, durumla ilk kez karşılaştığı bu tecrübeden sonra kurum içinde kreşin varlığının gerekliliğini keşfetmiş ve bu konuda Hürriyet Daily News kapsamı içerisinde binada bir kreş olması için bir kampanya başlatmıştır. Başlattığı kampanya bir kısım çalışandan “ne gerek var” tepkisi alırken yönetici asistanları, muhasebeciler gibi idari kadrolardan bu konuda ciddi bir destek gelmiştir. Ancak her örgütlenme çabası gibi bu çaba da yönetimin ilgisini geçmiş ve insan kaynakları Timur’a konuyla ilgili bir uyarıda bulunmuştur. Timur ise o dönemki taleplerinin olgunlaşması için fazla vakit geçmeden o gazeteden ayrılıp AFP’ye geçtiği için kurumdaki kreş politikasına dair taleplerinin başına dert açmadığını, hatta ayrılmak zorunda kaldığı için burukluk hissettiğini belirtmiş ve şunları söylemiştir:

Aslında evden çalışmak bir kadın gazeteci olarak çocuk sahibi olduğunda, bir de yardımcı tutabilecek maddi gücün varsa işyerinde kreş olması gibi bir şey ama neden benim sevgilimin iş düzeni değişmiyor da benimki değişiyor?

Bu örnek, hem Timur’un çalışma arkadaşının hamileliği iş hayatı bakımından büyük bir dezavantaj olarak konumlaması, hem de büyük haber odalarında ve kuruluşlarda örgün çalışanlar için bir standart olan kreş gibi hizmetlerin Türkiye’de lüks olmasını bakımından önem teşkil etmektedir. Zira hamileliğe yöneltlen bu negatif söylem, kadın gazetecilerin çocuk sahibi olmama baskısı diye tanımlanabilecek bir tür mobbing ile karşı karşıya olduklarına dair önemli bir göstergedir.

Mobbing söz konusu olduğunda, kadınlara yönelen mobbing biçimlerinde kurumsal politika sonucu ortaya çıkanlar haricinde en sık görülen eğilim iş arkadaşları ve daha çok yöneticilerden gelen tacizler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu genel eğilim de söylemsel olarak yeniden üretilmekte medya sektörü içerisinde kadınlara yönelik bir önyargı sarmalının oluşturulmasında açık bir rol üstlenmektedir. Ancak mobbing yalnızca kadın gazetecilerin işyerinde ofis içi dinamiklere bağlı olarak maruz kaldığı bir davranış değildir. Kadın gazeteciler yaptıkları haberlerin içeriği ve ekonomik ya da sosyal etkileri sonucunda da mobbing’le karşılaşmaktadırlar. Üstelik bunlar meslektaş olan ama aynı

organizasyon bünyesinde çalışmayan gazeteciler arasında da gerçekleşmektedir. Örneğin Manisa’da yerel Hayat Gazetesi’nde çalışan kadın muhabir, Manisa Organize Sanayi Bölgesi’nde çalışan Zühal Güneş’in uğradığı tacizi haberleştirdiği için sözlü şiddete maruz kalmış, tehdit edilmiş, yaşadığı mobbing nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu uygulamayı eleştiren bir başka muhabir ise sözlü şiddet hedefi olmuştur. Hayat Gazetesi’nde çalışan kadın gazeteci tacizi haberleştirdiği için önce sansürlenerek haberi yayınlanmamış, ardından kendisi de mobbing mağduru olmuştur. Burada kadın gazetecinin emeğinin sansürle ve mobbing’le karşılaşmasında güvencesizlik ve cinsiyet ön plandadır. Prekerleştirilmiş emek, gazetecinin mesleğini inandığı biçimde çalışarak icra etmesini engellemekte, buna bağlı olarak gazeteciliğin kalite beklentileri de karşılanamamaktadır.

Cinsiyet kodlarının gidişatını belirlediği durumlardan biri de işyerindeki işleyiştir. Gazeteci Tuğba Tekerek, Milliyet’te çalışırken oldukça erkek egemen bir ortamda bulunduklarını ifade ederken, Taraf Gazetesi’ndeyken de genel olarak erkek egemen bir ortamda olduğunu ve kadın olarak duymanın hoş olmadığı şeyler duyduğunu ifade etmiştir. Milliyet’te ciddi bir ayrımcılığa uğradığını belirten Tekerek gazetede klan gibi bir yapı olduğunu, bazı gazetecilerin –kadın gazeteciler dahil–kendisine ilk bir ayında selam bile vermediğini belirtmektedir. Hatta Tekerek o dönem 30 yaşında olmasına rağmen daha kıdemli çalışanlardan küçümseyici “Stajyer misin sen?” gibi sorular duyduğunu ifade etmektedir. Tekerek burada cinsiyet faktöründen ziyade uzun süredir, kıdemli olacak kadar kurumda olan, dil bilgileri olmayan ve pek de nitelikli olmayan bazı personellerin ayak oyunlarının etkin olduğunu ve bu eğilimin hâlâ devam ettiğini tahmin ettiğini ifade etmektedir.

6.2. Türkiye’de Çatışma Ortamında Kadın Gazetecilerin Preker Emeği

Türkiye’de süregelen düşük yoğunluklu çatışma ortamında gazetecilerin mesleki güvenliği meslek örgütlerince de sorun edilmiş, gazetecilik içerisindeki güvencesiz kesimlerden olan kadın ve LGBTİ’lerin durumu farklı kurumlarca araştırma konusu yapılmıştır. Türkiye Gazeteciler Sendikası Kadın ve LGBTİ Komisyonu tarafından hazırlanan raporda yer alan, çatışma bölgelerinde haber yapan gazeteciler tarafından ortaya konan ifadeler de bu konuyla ilgili önemli belgeler sunuyor. Rapor boyunca gazetecilerle yapılan görüşmeler ve onlardan yapılan alıntılar, çatışma bölgelerinde gazetecilik yapan kadınların şiddet alanındaki tüm

öznelerin tehdidine maruz kalabileceğini gösteriyor. Örneğin Van'da haber takip ederken gözaltına alınan ve tutuklanan Vildan Atmaca güvenlik güçlerince gözaltına alındığında sözlü ve fiziki şiddete maruz kaldığını, abluka alanını takip ederken darp edildiğini iletiyor. Aynı dönemde heyecanlı olduğu gerekçesiyle gözaltına alınan DİHA muhabiri Beritan Canözer ise Bismil'de haber takibi yaptığı sırada gazeteci olduğunu belirtmesine rağmen üzerlerine ateş açıldığını belirtiyor. Aynı raporda şahısların ne kadar zamandır gazeteci oldukları üzerinden tanımlandığı, isimsiz olarak yapılan aktarımlarda da Tv anonsu çekimi yapılırken yahut bombardıman altında kalındığına ilişkin ifadeler de yer alıyor (TGS Kadın ve LGBTİ Komisyonu, 2016, 2-3). Bu ifadeler arasında kadın kimliğinin etkisine ilişkin olarak fikir vermesi bakımından en önemli olanında ise şu cümleler bulunuyor:

Kadın gazetecilere fiziki olarak belli bir bakış açısı olurdu, cinsiyetçi yaklaşım olurdu. Artık kadın erkek fark etmiyor, güvenlik esas ve bu hepimiz için geçerli ne yazık ki. (TGS Kadın ve LGBTİ Komisyonu, 2016, 4)

Kadın gazeteciler açısından çatışma ortamının güvensizleşmesine ve güvencesizleşmesine ilişkin bu örnekler, güvencesizleşme ve güvensizleşmenin tıpkı devletlerin emek politikalarına olduğu gibi güvenlik politikalarına da bağlı olduğunun bir kanıtı. Hardt ve Negri'nin güvencesizleştirilen ve güvensizleştirilenler üzerinden yaptıkları çokluk tanımı (Hardt ve Negri, 2012) çerçevesinde düşünüldüğünde emeğin ucuzlaşması ve esnekleşmesi kadar güvencesizleşmesinin de devlet politikalarıyla ilişkilendirilebileceğini söylemek mümkün. Kadın gazeteciler sivillere, devlet görevlilerine ya da silahlı devlet-dışı aktörlere yönelik saldırılardan nasiplerini aldıklarını, ek olarak bazı grupların gazeteci oldukları için özel olarak onları hedef aldıklarını belirtiyorlar. Gazeteciler kendi aralarında bu çatışma alanlarında ayakta kalabilmek için geçici dayanışmalar kurduklarını ifade ederlerken gazetecilerin gözaltına alınmasını, devlet görevlisi olmayan silahlı grupların taciz ve saldırılarını engellemek amacıyla birlikte hareket ettiklerini ifade ediyorlar (TGS Kadın ve LGBTİ Komisyonu, 2016, 8-10). Cinsiyet temelli olmayan ve iş güvencesizliğine ek olarak saptanan bir diğer durum ise çatışma bölgelerinde mesai kavramının muğlaklaşması ve çalışmanın sürekli hale gelmesi. Kadın gazeteciler sinemaya gitmek, öğün saatlerinde yemek yemek, hafta sonu izin yapmak gibi birçok davranışlarından vazgeçmek zorunda kaldıklarını belirtiyorlar. İş sağlığı

bakımından ise enfeksiyon kapmanın kolay olduğu sağlıklı bir ortamda olduklarını ileten gazetecilerin, aynı zamanda psikolojik olarak da zarar gördüklerini ifade ettikleri görülüyor (TGS Kadın ve LGBTİ Komisyonu, 2016, 8-10). Görüşme yapılan gazetecilerden Evrensel muhabiri Cansu Pişkin de 2015-2016 yıllarında Türkiye’de yaşanan çatışma süreciyle ilişkili olarak bu duruma vurgu yapmış, bu fiziki ve psikolojik kırılganlığın yanı sıra bölgede kendisi ve birçok muhabirin sigortaları dahi olmadan hizmet verdiklerini iletmışti. Benzer bir biçimde Birgün Gazetesi’nin Cizre, Nusaybin gibi çatışma bölgelerinde Haber Nöbeti kapsamında görev yapan muhabiri Zeynep Yüncüler de kadın bir muhabir olarak çatışma bölgesinde yaşadığı deneyimi bölgede bulunduktan sonra bir travma yaşayıp yaşamadığı sorusunu yanıtlarken yaşadıklarının travma olup olmadığından emin olmadığını ancak aklından asla çıkmayacağını düşündüğü anlara ve görüntülere tanık olduğunu belirtiyor. Yüncüler bir kısmı kendine ait olan görüntülerin küçük bir kısmının kendine gelenlerle büyük kısmın da halkın başından geçenlerle ilgili olduğunu söylüyor ve travma yaşamaktan çok yaşanan travmayı kendine dert edinme durumu oluştuğunu söylüyor. Yaşadığı psikolojik baskıya rağmen çatışma bölgesinde çalışmaktan rahatsızlık duymadığını belirten Yüncüler, orada gazetecilik yapmanın İstanbul’dan çatışma bölgesiyle ilgili haber yapmaktan daha değerli olduğunu belirtirken çatışma bölgesinde kentlerdeki protesto alanlarında kullanılan araçların yerini bombalar ve silahların aldığını, işkenceye tanıklık ettiğini söylüyor ve bunun baş edilmesi gereken bir travmadan ziyade politik bir olgu olduğuna vurgu yapıyor. Yüncüler söz konusu travmadan güvenceye ve kurumun çatışma alanındaki elemanına yönelik tutumuna geldiğinde kurumla yalnızca sürekli biçimde iletişim halinde olduğunu bunun dışında ek bir güvence durumu oluşmadığını söylemektedir.

Görüşülen kadın gazetecilerden biri olan Diren Çelik ise sokak protestolarının olduğu büyük kentlerdeki çatışma süreçlerinde gazetecilik yaptığını, mesleğini yapmak isterken gözaltına alınmak istenildiğini ve kadın gazeteci olmanın gözaltına alınmak söz konusu olduğunda sizi daha açık bir hedef haline getirdiğini dile getirmektedir.

Görüşülen kadın gazetecilerden Tuğba Tekerek ise kadın gazetecilerin çatışma ve eylem alanlarındaki tecrübelerinin diğerlerinden kesinlikle daha farklı olduğunu belirtmektedir. Bazı çatışma bölgelerinde duvarda gördükleri “Kızlar nerdesiniz”,

“Etekliker kaçtı” gibi yazıların bile kadınların bu bölgelerde nasıl algılandığının göstergesi olduğunu belirten Tekerek, freelance ve herhangi bir sendikayla ilişkisi olmayan bir gazeteci olarak geçmişteki haber takipleri sırasındaki gözetatıların aksine freelance çalışırken daha yalnız hissettiğini, ancak bu durumda da sivil toplum örgütlerinin kendisiyle dayanışma gösterdiğini ifade etmektedir. Tekerek, Haber Nöbeti sırasında gözaltına alındığında kendisine Diyarbakır Barosu’nun doğrudan destek sağladığını, TGS ve DİSK BASIN-İŞ’in ise sosyal ağlarda durumun duyulması konusunda destek verdiğini belirtmektedir.

Geçmişte İMC TV’de çalışma tecrübesi olan Gülfem Karataş ise, silahlı çatışma bölgelerinde olmasa da eylem ve protesto alanlarında sık sık çalıştığını; son dönemdeki olağandışı durumlara bağlı olarak da Taksim’de ve birçok alandaki eylemlerde eylemcilerle polis arasındaki çatışmalara şahit olduğunu belirtmektedir. Eylemler sırasında kendisinin gözaltına alınmasının yanı sıra, bir keresinde kameraman arkadaşının gözaltına alındığını, bir defasında ise Can Dündar’ın vurulmaya çalışıldığı adliye önü vakasında olayın hemen yanında olduğunu belirtmiştir. Karataş özellikle de gözaltına alınma sürecinin önemli bir etki yarattığını, birçok insan ve kurumun kendisini aradığını belirtmektedir.

6.3. Türkiye’de Gazetecilik Sektöründe Statü Ediniminde Cinsiyet Faktörü

Cinsiyet faktörü ve cinsiyete dayalı ayrımcılık pratikleri birçok sektörde olduğu gibi gazetecilik sektöründe de belirleyicidir. Bu bazen işe alım süreçlerinde bazen terfi süreçlerinde bazen de işten çıkarma süreçlerinde cinsiyete dayalı ayrımcılık pratiklerinin yaşanmasına yol açmaktadır. Örneğin maaşların belirlenmesi konusunda benzer statülerdeki kadın ve erkeklerin özellikle seviyeler arttıkça cinsiyete bağlı olarak maaşları arasında fark olabileceği görülmektedir. Görüşülen isimlerden Nurcan Akad eş statüdeki görevlerde ve aynı kurumda bulunduğu bir erkeğin üçte biri kadar ücret aldığı bir dönem olduğunu belirtmektedir. Akad’a göre bu tür bir adaletsiz ücret dağılım mekanizmasının oluşturulmasının ardında kadınların yaptıkları işin niteliği ve statüsüyle maddiyatından daha fazla ilgili olmaları, maddiyatı bir güç ya da mevki olarak algılamamaları vardır. Akad, buna rağmen Akşam Gazetesi’nde yönetici olduğu dönemde büyük bir değişiklik meydana getirdiğini ve kadınlarla erkeklerin maaşlarını eşitleme konusunda çalışmalar

yaptığını belirtmektedir ve kadın yöneticilerin bu konuda fark yaratabileceğini ifade etmektedir. Akad, ayrıca Hürriyet döneminde adı tacize karışmış bir gazetecinin yazı işleri toplantısına katılmasına karşı ciddi direniş gösterdiğini, aldığı yanıtın ise “herkese ikinci bir hak vermek gerekir” olduğunu söylemektedir. Bu bir yandan, daha önce değinilen mobbing kapsamında şirket içi yaptırımlarda özellikle kadınlara yönelik taciz vakalarında üst yönetimde kadınların irade ortaya koymadığı koşullarda mobbing’in cezasızlıkla baş başa kalacağına dair bir gösterge olarak yorumlanabilir. Akad, o süreçteki mücadelesinde başarılı olduğunu belirtmiş; ancak belirgin somut bir kadın örgütlenmesinden o dönem için söz etmenin de güç olduğunu ifade etmiştir. Erkeklerin bu tür durumlarda daha hızlı kenetlendiğini, kendisinin bir kadın olarak Hürriyet’te yazı işleri müdürlüğüne atandığı dönemden sonra birçok kötü muamele ile karşı karşıya kaldığını söyleyen Akad kendisinden çok daha vasıfsız erkeklerin aynı pozisyona gelmelerinin erkekler arasında büyük sevinçle karşılandığını, medyada masonik bir erkek örgütlenmesi olduğunu belirtmektedir. Akad, Ertuğrul Özkök’ün Fatih Altaylı ve Hasan Cemal’in anaakımda olmasına ve kenarda durmamalarına rağmen çağrı yaptığı yazıya referansla bu birbirini oyunda tutma çabasını örnekliyor ve tek kenarda olanların onlar olmadığını ifade ediyor.

7. TÜRKİYE MEDYASINDA YENİ SİYASAL ve MESLEKİ EĞİLİMLERİN PREKERLEŞMEDEKİ ROLÜ

Gazeteci kavramının kanun gereği fazlasıyla geniş olan tanımının örgütlenme aşamasındaki zorluklarına önceki bölümlerde değindik. Ancak gazetecilik kavramının genişliği kadar pazarın dönüşen ihtiyaçlarının gazetecilerin niteliklerine yönelik ortaya koyduğu yeni talepler de prekerleşmede olduğu kadar bir kariyer olarak gazeteciliği seçen insanların kariyer yolculuklarının dönüşümü ve daha önce üretim araçları kısmında anlattığımız üzere ekonomik olarak dezavantajlı hale gelmeleriyle sonuçlanmıştır. Gencinden yaşlısına birçok gazeteci, yeni tekniklerin ve yeni ekonomik yapının getirdiği olumsuzluklara karşı direnç geliştirmek durumundadır.

7.1. Türkiye’de Yeni Teknolojik Eğilimler ve Prekerleşme

Bugün kariyer sitelerine bakıldığında gazetecilerin en çok aradığı insan kaynağının “iOS app tasarımcısı, Android app tasarımcısı, Internet editörü/tasarımcısı, yazılım geliştirici, grafik tasarımcı” gibi nitelikler taşıyor olduğunu görüyoruz. Geleneksel anlamda gazetecilik alanında işsizlik ise her geçen sene birinci bölümde bahsedildiği üzere artıyor. Temel gazetecilik formasyonu olmayanlar gazetecilik alanında söz söyler ve içeriğin asıl kaynağını oluşturur hale gelirken gazetecilik eğitimi de gazetecilerin yeni medya teknolojilerine hâkimiyetleri de önemli ve fark yaratan faktörler olarak öne çıkıyor.

Kendisine gazetecilerde aranan niteliklerdeki bu dönüşümü sorduğumda Kumru Başer, gazeteciliğin teknolojik anlamda kabuk değiştirdiğini kabul ettiğini söylüyor ve ekliyor: “Bildiğimiz bütün formları altüst edecek değişiklikler yaşadık son on yıl içinde.” Söz üretim araçlarına dair olarak ele aldığımız ve kullanıcı tarafından üretilen içeriğin geleneksel gazeteci tarafından üretilen içeriğin yerini alıp alamayacağı tartışmasına geldiğindeyse Başer sonuçta bir haber gündemi olduğunu

ve iyi gazetecilik için ve bu haberleri birilerinin izlemesi, iyice anlaması, doğru soruları sorması ve kamuya anlatması gerektiğini vurguluyor ve ekliyor: “Bunları ancak bir gazeteci yapabilir.”

Gazeteci tanımını açmasını istediğimde ise Başer niteliklerden ziyade ilkelerden bahsederek gazetecinin halkın yararı adına soru soran kişi olduğunu ifade ediyor ve çarenin bu ilkeyi benimsedikten sonra meslek içi eğitimlerden sürekli olarak geçerek ürettikleri haber ve analizleri en etkili, en kıvrak, en derin ve en cazip şekilde sunabilecek konuma gelmeleri olduğunu söylüyor. Başer bu noktada çalıştığı kurumdan getirdiği tecrübeye dayanarak, örneğin İngiltere’de işverenler ya da sendikaların bu tür imkânlar sağladığını belirtiyor ve bunun güvencesizleşme karşıtı mücadelede sendikalara güç verecek bir mecra olarak da görülebileceğini iletiyor. Başer’in önerisi aslen Avrupa’daki birçok büyük haber organizasyonunda hayata geçirilmiş bir öneridir. Sendikalar, meslek örgütleri ve kurumların kendileri bu konuda politikalar geliştirmiş durumdadır.

İngiltere’de BBC tecrübesi edinmiş bir başka muhabir olan Şafak Timur söz konusu yeni medya teknolojileri ve kapasite geliştirme olduğunda BBC’nin eğitim departmanının çok zengin ve olanakların oldukça çeşitli olduğunu belirtmiştir. Timur, kurumların da yeni medya eğitimi için çalışanlara olanak sağladığının ve BBC’de özellikle çalışanların işlerini ve kendilerini geliştirmelerinde bunun önemli bir faktör olduğunu söylemektedir. Beş günlük bir eğitim sürecinde haber merkezinde olmamanın Türkiye şartlarında büyük bir kayıp olarak tanımlanacağını belirten Timur, BBC tecrübesinde ise gayet normal ve gerekli bir süreç olarak tecrübe edildiğini ifade etmiştir. Timur, eğitimlerde öğrendiği birçok tekniği kullanma fırsatı bulamadığını belirtirken, gazeteciliğin normalde bir zanaat gibi stajdan başlayarak aktarıldığını ancak bu eğitimlerin de yetişmiş elemanların kapasitesini geliştirme konusunda önemli rolleri olduğunu söylemiştir. Timur’un yeni medya teknolojilerine olan merakı yüksek olsa da kendisi örneğin kodlama dersi alma konusunda tereddütdedir.

Zira aldığı arama motoru optimizasyonuna ilişkin modüllerin faydalı olduğunu ama geçen yıllar içerisinde değişen pozisyonu gereği örneğin görüşme yapıldığı dönemde çalıştığı New York Times’da hikâyelerini son haline o getirmediğinden bu yetisini şimdilik kullanamadığını ifade etmiştir. Ancak Timur’un tecrübesi daha

Türkiye’deki gazetecilere yönelik potansiyel geliştirme, yeni medya entegrasyonu gibi eğitimleri değil, Türkiye dışı kuruluşların çabalarının sonuçlarını yansıtmaktadır. Bu nedenle de Türkiye’deki eğitimler ve geliştirme çalışmaları ile karşılaştırıldığında mukayese imkânı bakımından değer arz etmektedir.

Başer’in bahsettiği ve Şafak Timur’un tecrübe ettiği uluslararası eğitim anlayışı ve bu tür eğitimin sonuçlarından Türkiye örneğine geri döndüğümüzde, hem sivil toplum alanında hem de bazı şirketler düzeyinde gazetecileri bu yeni medya ortamına hazırlama ya da adapte etme amacı taşıyan bu tür eğitimlerin sayıca az olmakla birlikte düzenlenmekte olduğu gözlenmektedir.

STK’ler söz konusu olduğunda bu eğitimlerin küçük-büyük kurumlarda verilmeye çalışıldığı, Türkiye Gazeteciler Sendikası, Platform 24 gibi kurumların da aralarında bulunduğu gazetecilik emeği ve ifade özgürlüğü savunuculuğu örgütlerinin çoğunlukla ücretsiz olarak ve çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle bu tür eğitimler verdiği bilinmektedir. Ancak bu eğitimlere katılanların profillerine göz attığımızda karşımıza ilginç bir unsur çıkmaktadır. Her ne kadar sendikalar ve sivil toplum örgütleri partizan kuruluşlar olarak kendilerini tanımlamasalar da bu eğitimlere katılanların politik profillerinin çoğunlukla muhalif yayınlarda çalışan ya da siyasal nedenlerle işsiz kalanlardan oluştuğu görülmektedir.

Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın uluslararası işbirlikleri kapsamında eğitimler yapan TGS Akademi’nin eğitimlerine yapılan başvurular incelendiğinde ortaya yeterince çeşitli bir profilin çıkmaması Türkiye’deki siyasal ortamın gerginliği gereği insanların partizan olmayan bir kuruluş olmasına rağmen sendikalara yaklaşma konusunda mütereddit olmalarının sonucu olduğu söylenebilir. Sendikaların ve meslek örgütlerinin son yıllarda siyasal alanın mevcut durumu gereği ifade özgürlüğü gibi alanlarda fazla söz söylüyor olması, sürekli olarak işyerinde ve sosyal hayatında politik baskı gören bireylerin her ne kadar işlerini geliştirecek olduklarına inansalar da bir sendika faaliyeti içerisinde bulunmalarını zorlaştırdığını gözlemlemek mümkündür.

Türkiye’deki STK’lerin iş geliştirme ve nitelik çoğaltma eğitimlerine katılmama eğilimini arttıran olası unsurlardan biri de tez dahilinde insan kaynakları

ve yöneticilerin tercihleri üstünden ele alınan istihdam süreçlerindeki karar verme süreçlerine dayandırılabilir. Son yıllarda gazeteci istihdamı gazeteciliğe ayrılan ekonomik kaynakların azalması, hukuki ve idari süreçler sonucu bir azalma göstermiştir. Anaakımdaki gazetecilerin içinde bulundukları ortamdaki hassas dengeler üstünde, nitelikli içerik üretmekten ziyade mevcut pozisyonlarını işverenlerinin niceliksel ve siyasal taleplerini karşılayarak işlerini güvencede tutmaya çalışıyor olma eğilimine yerlerini bırakmış durumdadır.

Bu tür eğitimlerin gazetecilerin güvencesizleşmesine karşı bir adım olmasına ve çoğunlukla ücretsiz olmalarına karşın yeterince ilgi görememesinde bir başka faktör de boş zaman kavramının kullanımıdır. Timur'un BBC'nin eğitimlere verdiği önem ve gazetecilere eğitimlere katılmaları için tanıdığı sürenin aksine Türkiye'de kurumlara götürülen tekliflere rağmen kapasite geliştirme eğitimlerine kurumsal ilgi düşüktür. Gazetecilerin yoğun çalışma temposu eğitimleri düzenleyenlerce ana faktör olarak görülürken eğitimlerin mesai saatlerinin içine ya da sonuna eklemlenmesi ve işi geliştirecek süreçlerin sendika işveren işbirliğiyle işçinin boş zamanından çalmamasının iyi bir alternatif yöntem olabileceği üstünde durulmaktadır. Burada üstünde durulması gereken bir başka önemli durumu da atlamamak gerekir. Yeni medya okuryazarlığı, farklı yaş gruplarında farklı düzeylerde. Farklı düzeylerde gözlemlenen bu okuryazarlık alışkanlığı ve farkındalık durumları da bunun önemli sebeplerindendir. Bu da eğitimlerin tasarımına ilişkin daha titiz ve gazetecilerin sektörel ve bireysel ihtiyaçlarına ilişkin daha kapsamlı bir çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Dünyada Poynter, Niemanlab ve Knightlab gibi birçok medya enstitüsü gazetecilerin dönüşen yeni medya ortamına adapte olmaları için çalışmakta ve konuyla ilgili içerik üretmektedir. Türkiye'de de Platform 24, BBC Akademi ve journo.com.tr üzerinden yayınlanan içerikler Internet yayıncılığı üstünden gazetecilere verilen yeni medya eğitiminin örnekleri olarak tanımlanabilirler. Bu yayınlarda çoğunlukla akademisyenler veya yeni medya teknolojileri alanında uzmanlaşan pratisyenler içerik üretmektedir. Electronic Frontier Foundation ve benzeri organizasyonlar tarafından hazırlanan yeni medya güvenliği rehberleri Türkçeleştirilmekte ve sivil toplum ağları tarafından gazetecilere aktarılmaktadır. Aynı şekilde haber doğrulama teknikleri konusunda eğitimler veren bağımsız

aktivistler ya da yeni girişimler online ve konvansiyonel biçimlerde eğitimler düzenlemekte ve gazeteciler bunlara katılmaktadır. Bu tür eğitimlere katılanların bakış açıları ise istihdam edilme süreçlerinde kazandıkları becerilerin onlara mevcut ortamda bir şey katmadığı yönündedir. Örneğin Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın TGS Akademi etkinliklerine başvuranların lisans eğitimi almakta olan yahut lisans eğitimini henüz tamamlamış ve genç kesiminin %70'i eğitime neden ihtiyaç duydukları sorusuna cevaben bunun kendileri için istihdam yaratacağını düşündüklerini iletmişlerdir. 30'lu yaşlardaki başvuranlar ise değişen koşullara ayak uydurma, yeni üretim teknolojilerine uyum sağlama yahut işlerini kaybettikten sonra yeni bir gazetecilik girişimi kurmak için gerekli altyapıyı kazanma gibi farklı gerekçeler öne sürmektedir. Bu da yeni medya teknolojilerinin prekerleşmede bir boyut olduğunu, yeni medya okuryazarlığının ise prekerlikle mücadelede de, gazetecilik standartlarını geliştirip yeni gazetecilik pratikleri oluşturmada da önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Ancak ihtiyacın varlığı her eğitim biçiminin eksiksiz ve tam anlamıyla etkili olduğu anlamına gelmemektedir.

TGS Akademi katılımcılarından Diren Çelik katıldığı eğitimler ve elde ettiği birikimin kendisine görünür bir avantaj kazandırmasa da bir ağ kurmasına faydası olduğunu söylerken, yine de işverenler için bu yetilerin birincil önceliğe sahip olmadığını ve işverenlerin de bilinçlendirilmesi gerektiğini iletmiştir. Çelik ek olarak katıldığı eğitim programlarının gazeteciliğin Türkiye'deki güncel iş pratiği konusunda doğrudan fayda sağlamadığını, müfredatları ve süreçler konusunda daha belirgin bir yönetime sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Çelik'in bahsettiği birebir olarak öğrenilenleri kullanamama sıkıntısı aslen BBC'de bu tür eğitimler alan Timur'un sıkıntılarıyla benzeşmektedir; ancak bu iki durumun özdeş olduğuna ilişkin elde belirgin bir veri yoktur. Zira Çelik'in de Timur'un da iş durumları eğitimleri aldıkları dönemler sonrasında sıklıkla değişmiştir. Ancak bu ifadelerle dayanılarak gazetecilik sektörüne odaklanan yeni medya temalı eğitimlerin daha iyi yapılandırılmalarının, sektörel ve kişisel ihtiyaçların daha çok dinlenmesinin faydalı olacağı ifade edilebilir.

Bu ihtiyaçların neler olabileceğine dair Bağdaş Çetin'in ortaya koyduğu çerçeve ise gazetecilerin tıpkı çok işlevli çakılar gibi eş zamanlı olarak birçok işi yapması gerekmesi durumuna dayanmaktadır. Hem kurgu hem çekim yapabilen,

sosyal ağ yönetimi ve analizi yapabilen, tasarım yeteneği olan insanların sektörde daha istenebilir durumda olacağını belirten Çetin'in bu pratiklere yönelik tespitleri reel olarak gazetecilerin kendilerinden beklenen niteliklere ilişkin ortalama bakış açısını yansıtmaktadır.

Prekerleşme yeni medyanın da etkisiyle büyür, kullanıcı tarafından üretilen içerikler muhabir emeğinin yerini alıp, görüşmecilerin de belirttiği üzere çok da büyük nitelikler gerektirmeyen Internet editörlüğü gibi işler alanın içerik kalitesini belirlerken karşımıza yeni bir problem çıkmaktadır. Gazeteciler ve gazeteci adayları yeni medyanın götürülerinden bahsederken çoğu zaman bu konularla ilgili çözümlerden haberdar değiller. Dahası yeni medyanın yarattığı ortamdaki belirsizlikle ilgili kuşkularını dile getirirken oldukça karamsarlar. Aslında Türkiye'de yakın dönemde yeni medyada alternatif bir ekonominin nasıl oluşturulabileceği üzerine önemli bir süredir kafa yoranlar olsa da gazeteciler bu tartışmaları fazla akademik ve sonuç üretmekten uzak bulmaktadırlar. Verilen yeni medya eğitimlerinin içeriklerine bakıldığında da yeni medyada gazeteciliğe dönük ekonomik modellerin çoğunlukla konu ya da ders olarak ortaya konmuyor olması gazeteciler açısından önemli bir dezavantaj olarak öne çıkıyor.

Gazetecilik eğitim programı koordinasyonlarıyla yapılan görüşmelerde eğitim programlarına eklenen Google'ın Adsense ve Arama Motoru Optimizasyonu gibi hizmetlerine ilişkin modüllerin, haber üretim tekniklerine ilişkin derslere yönelik çok daha büyük ilgi gördüğü ifade edilirken, organizatörler tarafından sivil toplum örgütlerinin alandaki pratik ihtiyaçları bu tür pratik verilerle elde etmesinin daha kolay olduğu belirtilmektedir. Burada da yeni medyanın ortaya koyduğu yeni gazetecilik düzeninin, yayıncılığın maddi ihtiyaçlarını önceleyen, gazeteciliğe ilişkin kalite esaslarını geriye düşüren bir mantığı olduğu öne sürülebilir. Geçmişte dağıtımçıların ve pazarlama departmanlarının elinde olan dağıtım ve erişim imkânlarının belirlenmesine dair hegemonik ilişkiler bugün yeni medya aracılığıyla Internet Servis Sağlayıcıları, devletler ve en önemlisi tarayıcılar ve arama motorlarının kavrama ve kapsama alanında sürdürülmektedir.

Medyanın ekonomi politığıne ilişkin, oligopol yapı ve geleneksel medyadaki birçok şirketin dijital alana kayan yatırımlarıyla yeniden üretilmiştir. Burada transfer edilen bir yayın prestijinden de bahsetmek olasıdır. Zira her ne kadar basılı

tirajlardaki sıralamayı yansıtmasa da en çok reklam alan televizyon ve gazeteler ile en çok tıklan alan Internet siteleri arasındaki ilişki göz önüne alındığında geleneksel basının referansına sahip olan dijital yayınların hâlâ görece avantaj sahibi olduğu görülmektedir (Karakaş, 2017, 62-63). Ancak Alexa verilerine göz atıldığında onedio.com, ensonhaber.com, sporx.com, haberler.com, donanimhaber.com gibi geleneksel medya alanında yatırımı olmayan yahut geleneksel mecraya dayanmayan ve gazeteciliğe has içerik üreten sitelerin de üst sıralarda olduğu; hatta onedio.com'un tüm diğer gazetelere oranla daha çok tıklanan bir site olduğu gözlemlenmektedir.¹⁹

Internet reklamının ve Türkiye yeni medya ortamında gerçekleşen gelir dağılımının adaletine ilişkin ciddi soru işaretleri vardır ve bu soru işaretleri aslen geleneksel dönemden günümüze varan kimi politik kutuplaşma arızaları olarak da tanımlanabilmektedir. Örneğin, diken.com.tr'nin genel yayın yönetmenliğini yürüten Erdal Güven sitede reklamların sürekli olarak var olmasının zor ve dengeli yayın gerektiren bir iş olduğunu bu denge tutturma meselesinin de bir tür öz kontrole yol açtığını belirtmekte, sadece reklama dayanan bu tür modellerin sürdürülebilirliğinin kuşkuyla olduğunu ifade etmektedir. Güven'e göre bu ilişkiler pamuk ipliğine bağlıdır ve kriz anlarında kriz söylemine dayanarak ilk kesilen bütçelerin medyanın temel gelir kaynağı haline gelen reklamlar olduğu düşünüldüğünde Güven'in tespiti belirli bir çerçeve sunmaktadır. Diken.com.tr gibi büyük haber sitelerinden biri olan T24 yazı işleri müdürü İnan Ketenciler ise reklama bağlı olan gelir modellerinin problemli yapısına dikkat çekerek başlangıçta reklam veren olan kuruluşların politik iklim dolayısıyla sonraki süreçlerde reklam vermeyi kestiklerini dile getirmiştir (Karakaş, 2017, 64-66). Bu, birçok manada gazetecinin ve gazete yöneticilerinin gazetecilikle ilişkileri bağlamında kısıtlayıcı bir unsurdur.

7.2. Türkiye'de Gazetecilikte Taraflaşma ve Prekerleşme

Kumru Başer'in görüşmemizde bahsettiği medyada daha sık rastladığımız taraftarlaşma ve kutuplaşma meselesi dünyada da kabul gören bir argüman olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel medya ekonomisinin dağılması yahut bir dekadans

¹⁹ <http://www.alexa.com/topsites/countries/TR> adresinden ilgili verinin güncel durumu da kontrol edilebilir.

içinde olmasıyla birlikte yeni medyanın gelişiminin beklendiği kadar demokratik yahut katılımcı bir ortama sebebiyet vermediği, aksine taraflaşmanın önünü açtığı da belirtilmektedir. Knight Gazetecilik Merkezi tarafından yapılan bir araştırmaya göre günümüzde profesyonel haber odalarında işlenen bilgi azalmış, yerini resmi devlet propagandası ya da bu tür belirli gruplar yararına üretilen içerikler almıştır. Gandour'un (2016) çalışmasına göre haber odalarının %83'ünde gazetecilerin sayısı son 10 yıl içerisinde azalmış, basılı yayında gazetecilik için ayrılan alanda %78'lik bir düşüş meydana gelmiştir. Bu süreçte sosyal ağlardaki etkileşim oranlarında dramatik artışlar meydana gelirken, anaakım medyanın haberleştirme gücünde ise büyük bir düşüş gözlemlenmiştir.

Gandour'a (2016, 6) göre bu değişim gündem belirleme veya objektif bilgi verme gibi alanlarda anaakım medyanın rolünün değişmesine, dahası medyada yer alan içeriğin doğasına ilişkin önemli değişikliklere neden olmuştur. İnternet'in ortaya çıkması ve sosyal ağların ortaya çıkmasının daha fazla bilginin ortaya çıkmasıyla birlikte dijital fragmantasyona, fikir, dedikodu ve söylentilerin bilginin içine katılmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak da bu yeni büyük bilgiyi işlemek gazeteler ve gazeteciler için daha da zor hale gelmiş, büyük boyuttaki bilginin işlenmesi tüm gazetecilik çevresinde ilk aşamada üretilen gazetecilik içeriğinin kalitesinin düşmesine, ikinci aşamada da gerçekliklere dayanmayan söylenti ve fikirlerin kutuplaşmayı arttırmalarına neden olmuştur. İnsanlar artık profesyonel ilkelere dayanan içeriği daha az tüketmeye başlamış, sosyal ağlardaki birbirlerine benzer fikirlerdeki küçük ağlar içerisinde kalma eğilimi gelişmiş, replika içeriklere dayanan bir içerik üretimi kültürü oluşmuştur. Sosyal ağ kültürünün ortaya çıkardığı beğendim/beğenmedim tuşları üzerine kurulu olan ve Facebook gibi sosyal ağlarca yeni ikonlarla geliştirilmeye çalışılsa da kısırlaşan tartışma kültürü de bu kutuplaşmayı beslemektedir ve bu da üreteceğiniz içeriğin taraflı, önyargılı ve gazetecilik ilkelerinden uzak olup olmamasının eskisi kadar önemli olmamasına, dahası bir içeriğin sevilmesi için niteliksel olarak bir politik argümana yaslanmasının gerekliliğine dayanmıştır. Bu, gazeteciler için idealize edilmiş gazetecilik pozisyonunun dışında yeni bir statüyü işaret etmektedir.

Yeni medyanın, geleneksel medyanın yerini alıp alamayacağına ilişkin tartışmalar süregelirken ortaya konan bu tespitler dönüşen kullanım ve hizmet sunum

trendleriyle kendini doğrulamaktadır. 2010'da küre çapında kişi başına bir günde Internet'te geçirilen ortalama süre 59.6 dakikayken 2014'te bu sürenin 109.5 dakikaya çıkması da geleneksel medyada geçirilen sürenin 402.2 dakikadan 375.8 dakikaya düşmesi ve bu düşüş trendinin geleneksel medya için devam ettiği düşünüldüğünde ortada taraftarlaşma ve kutuplaşmayı besleyen mevcut ortamın gelişmesi için fazlasıyla faktör gözlemlenmektedir.

Muhabirlerin gücü ve onlara ayrılan kaynaklar azalmış, sıradan kullanıcı fark etmese de Gondour'a (2016, 11) göre gazetecilik değeri bağlamında büyük bir gerileme gözlenebilir hale gelmiştir. Türkiye'de sosyal medya ortamına bakıldığında, anaakımda da alternatif medyada da muhabirlerin var oluş koşullarından birinin sosyal ağlarda ürettikleri içerik olduğu öne çıkmaktadır. Muhabirler siyasal konumlamaları etrafında itibar görmekte, siyasal parti ya da cemaat takipçileri belirli muhabirleri takip etmektedirler. Bu bahsettiğimiz mikro ağların bir götürüsü olarak yorumlanabilir olmasının yanı sıra bilgiye dair yorum ve kulaktan dolma bilginin, bilginin kendisine dair arayışı sekteye uğrattığı ve standartların aşınması olarak da yorumlanabilecek bir durum niteliği taşımaktadır.

7.3. Türkiye'de Gazetecilikte Genç Emeği ve Prekerleşme

Küresel bir sorun olarak görülen işsizliğin sonuçlarından en çok etkilenen kesim gençler olarak bilinmekteyken, genç işsizliğinin artmasına neden olan unsurlar arasında 15-24 yaş grubu²⁰ arasında eğitime katılma oranının artması, yeni işlerin oluşturulması, tecrübe eksikliği, gençlerin nitelik ve kabiliyetlerinin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesi gibi durumlar öne çıkarılmaktadır (Taş ve Bilen, 2015, 52). Türkiye gibi ülkelerde artan nüfus bu konudaki temel faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak genç işsizliği özellikle de işsizlikle ilgili ulusal politikalarını geliştirememiş olan ülkeler için kritik bir problem halini almıştır.

Eğitimine devam edenler için bu yaş grubu lise, lisans ve yüksek lisans yıllarını kapsayabilecek geniş bir döneme tekabül etmektedir. Bu süreçlerde varlıklı ailelerin çocuğu olmayan yahut kariyerini akademik başarıya odaklamamış olan bireyler için istihdam edilmek, özellikle de kariyer hedefledikleri alanda iş bulmak asıl mücadele

²⁰ OECD ve benzeri kuruluşlar 15-24 yaş grubunu genç yaş grubu olarak tanımlamıştır.

alanı halini almaktadır. Gazetecilik sektörü de her yaştan çalışan için iş bulmanın zor olduğu, daralan yapısıyla, Türkiye özelinde gençler için geniş bir sömürü pazarı sunmakta; freelancer'lıktan, kayıtsız emeğe birçok yöntemle genç gazetecilerin emekleri sömürülmekte hatta imzalı yayın karşılığı bedava emek tıpkı kullanıcı tarafından üretilen içerik mevzusunda olduğu üzere geçerli bir değiş tokuş birimi şeklinde işverenlerce öne sürülmektedir.

Tam zamanlı bir iş bulsa da genç gazeteciler özellikle de Internet medyası alanında bazen sigortasız çoğunlukla ise sendikasız çalıştırılmaktadır. Hatta bianet.org haricinde Internet üzerinden yayın yapan ve sendika ile toplu sözleşme imzalamış olan yayıncılık portalı olmadığı bilinmektedir. Internethaber.com'da çalışan Atakan Yorulmaz'ın durumu istihdam edilmiş ama preker koşullarda çalışan gazetecilere güzel bir örnektir. Yorulmaz yapılan görüşmede 1500 lira maaş aldığını, sigortalı olsa da 212'li olmadığını; ama sigortasının kapsamı ve miktarı konusunda tam olarak bilgi sahibi olmadığını söylüyor. Sendikalı olmayan Yorulmaz, şu anda yapmakta olduğu gazetecilik mesleğinden emin olmadığını belirtiyor.

Öğrencilik ve iş arama süreçlerini sorduğumda ailesinin gazeteci olmasını çok istediğini, üniversiteyi kazandığında ve bitirdiğinde ailesinin büyük destek ve ilgisini gördüğünü söylüyor. Atakan ise Internet editör olarak yaptığı işin niteliklerinin altında olduğunu söylüyor. Yorulmaz'a göre yaptığı editörlük işi yalnızca dil bilgisi gerektiren ve dili iyi bilen herkesin yapabileceği bir iş. Internet editörlüğünün gazetecilik eğitiminde öğrendiklerini uygulamak için ideal bir alan olmadığını, asıl gazetecilik yeteneklerinin bu şekilde sergilenemeyeceğini buna bağlı olarak gazetecilik sektörünü terk etmeyi düşündüğünü belirtiyor. Yorulmaz mesleğini ilk aşamada bırakmayıp, bu alanda iş arasa da akademiye odaklanmak ve mevcut haliyle bu alanda kalmamak istediğini iletiyor. Şu haliyle inandığı işi yapmadığını belirten Yorulmaz akademik hedefleri olmasaydı gazeteciliğe daha büyük şirketlerde devam etmek isteyebileceğini iletiyor.

Kocaeli Üniversitesi Gazetecilik Mezunu Diren Çelik ise aktif olarak iki kurumda staj yaptığını, şu an ise Kocaeli'de bir yerel gazetede muhabir olarak tam zamanlı çalıştığını söylüyor. Çelik staj yaptığı gazetelerden biri Cumhuriyet olmasına rağmen İstanbul'daki iş arayışlarını başarıyla sonuçlandıramadığının altını çizirken gazeteciliğe yönelmesinde başından bu yana politik motivasyonunun etkin

olduğunu iletiyor. Çalışma temposu nedeniyle yerel gazete dışındaki pozisyon arayışını etkin bir şekilde sürdüremediğini, buradaki görevinden de yeterince memnun olmadığını ve niteliklerini temsil etmeye yetmediğini belirten Çelik, halihazırda hedeflediği meslek olan gazeteciliği yapsa da asgari ücreti aşan bir ücret alamadığını, kirada oturduğu için İstanbul’da kirada olanlara odakla avantaj sahibi olsa da masraflarının fazlasıyla yüksek olduğunu iletiyor. Genç bir gazetecinin tek başına yaşayarak, biriyle kira ve diğer masrafları paylaşmadan geçinmesinin oldukça zor olduğunu belirten Diren Çelik, 2500 liradan daha aşağı bir ücretle geçinmenin imkânsız olduğunu iletiyor.

Geçmişte kısa süreli çalıştığı Internet televizyonunda 212’li çalışma imkânı bulamadığını belirten Çelik şu anda çalıştığı gazetede en büyük avantajının 212’li olması olduğunu iletirken bunun kendi yaş grubundaki gazeteciler için önemli bir ayrıcalık olduğunu ve kolay kolay elde edilemediğini belirtiyor. Şu ana kadar ailesinin mesleği konusunda ona daima destek olduğunu fakat siyasal ortam nedeniyle endişeleri de olduğunu belirten Çelik de Yorulmaz gibi mesleğinden vazgeçse dahi iletişim alanında akademik eğitimle uzmanlaşmak istediğini belirtiyor. Yorulmaz’ın kültürel çalışmalar üzerinden iletişim alanına geçiş isteğinin bir benzerini Çelik’te gözlemlemek mümkün. Zira Çelik de Yorulmaz da kafalarındaki gazeteciliğin bu olmadığını, inandıkları gazetecilik pratiklerini de nitelikli bir habercilik deneyimini de gerçekleştiremediklerini belirtiyorlar. Yorulmaz’ın dil bilgisi bilen herkes bu işi yapabilir yorumunun yerini Diren Çelik’in yorumlarında daha politik bir ton alıyor. Çelik ifade özgürlüğü konusunda belirgin bir sorun yaşadıklarını iletiyor. Çalıştığı kurumda böyle bir problemi olmasa da genel siyasal atmosferden etkilendiğini iletiyor. Büyük kuruluşlarda çalışmayı elbette istediğini belirten Çelik, şimdilik bunun mümkün görünmediğinden yakınıyor.

Söz konusu medya olduğunda özellikle Türkiye medyasına bakıldığında iletişim fakültelerinin tekel olmadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar son yıllarda sektörde çalışan iletişim fakültesi mezunlarının arttığı işveren temsilcileri tarafından ifade edilse de gazetecilik eğitimi almakla gazeteci istihdamı arasında bir doğru orantı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Örneğin, üniversite tercihi sırasında gazeteci olmak için gazetecilik okumak gerektiğini düşünen 24 yaşındaki gazetecilik öğrencisi olan ve Cumhuriyet Gazetesi’nde telif karşılığı çalıştığını belirten Dilek

Şen bugün tekrar tercih yapma imkânı olsa başka bir bölüm okuyarak gazetecilik yapmanın imkânlarını arayacağını ifade etmiştir. Yani medya sektörüne giriş süreçlerinde gazetecilik eğitiminin görece bir avantaj sağlamadığını iddia etmektedir. Buna karşılık olarak Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Profesör Doktor Yasemin İnceoğlu da kendi fakültelerinde böyle bir istihdam problemi yaşanmadığını belirtirken öğrencilerinin çoğunun mezun olmadan staj yapmış ve çalışma koşullarını görmüş olduğunu dile getirmektedir. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Nevin Yıldız ise öğrencilerin daha eğitim hayatlarının başında iş bulma kaygısı nedeniyle fakülteye, bölüme gerekli itibarı göstermediklerini belirtmiştir (Karakaş, 2017).

Gazeteci Burcu Karakaş ise iş bulabilmesinin ve işinde sürekli kalabilmesinin nedenleri arasında öncesinde aldığı yurtdışındaki Master derecesini ve dil bilmesini gösteriyor. Karakaş'a göre İngilizce kendisi için yöneticilerinin ona davranışlarını değiştiren bir nitelik olurken, gazete elitleri kendisine daha fazla değer vermiş. Özellikle Sedat Ergin döneminde bunun kendisi için büyük avantaj olduğunu belirten Karakaş, bunun bazı dezavantajlarını da gördüğünü söylüyor. Dış haberler servisinde başladığı görevini sonradan istihbaratta sürdürmesine ailesi dahil herkesin şaşırdığını, normal şartlarda birçok İngilizce bilen yurtdışı Master'lı muhabir gibi dış haberlerde devam edebileceğini söylüyor. Karakaş yurtdışında aldığı eğitimin mesleki çıktılarının da ötesinde dil çıktısını ön plana çıkarıyor.

Burada elbette yeni medyanın prekerleşmeye etkisi başlığı altında ele aldığımız yeni medya okuryazarlığı ve yeni dönemde gazetecilikte neredeyse temel şart haline gelen birçok becerinin konvansiyonel kalmış alanlarda uygulanamaz halde olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Türkiye'de yeni medya okuryazarlığının içinde bulunduğu durum gazetecilik eğitimi bakımından da yeterli doyumluğa erişememiş, iyi medya okuryazarları yetiştirseler de iletişim fakülteleri birçok farklı nedenle yeni medya okuryazarı gazeteci adayları mezun etmek konusunda yetersiz kalmışlardır.

Türkiye'de birçok yatırım olduğu üzere medya alanında yapılan yatırımlar da çoğunluklu olarak İstanbul merkezlidir ve yerel medyanın da gücü ve etkisi merkezileşmiş medya karşısında hem siyasal hem de ekonomik olarak kısıtlıdır. Buna ek olarak gazeteler küçülürken en temel hamleleri İstanbul dışı illerde, medyadaki yaygın dille ifade edersek taşrada, bulunan bürolarını kapatmak,

buralardaki oturmuş istihdam ilişkilerine son vermek olmuştur. Örneğin Türkiye basını açısından Yeni Asır'la başlayan önemli bir girişimcilik başarısının çıkış noktasını oluşturmuş olan ve Türkiye'nin en kalabalık ve en gelişmiş şehirlerinden olan İzmir'deki birçok gazetenin büroları son 6 yıl içerisinde kapatılmış, birçok gazeteci işsiz kalmıştır. İzmir örneğinde olduğu üzere İstanbul dışındaki iletişim fakültelerinden mezun olan, yahut aileleri İstanbul dışında ikamet eden birçok insan ise kendi tabirleriyle eğer şanslıysalar staj ve istihdam imkânı bulup İstanbul'a taşınmakta ya da eğitimlerinin ardından İstanbul'da kalmaktadır. Doğdukları ya da okudukları yerde kalma, oraya dönme ve eğitimini aldıkları gazetecilikten geçinme imkânları oldukça düşüktür. Ancak bu ülke sınırları içerisindeki göç durumu ve İstanbul'daki pahalılık yeni mezun gençleri borçlanma içine sokmakta, düşük ücretlerle (çoğunlukla asgari ücretlerden başlayarak) çalışmak zorunda bırakmaktadır. Sendikaların toplu sözleşme imzalama konusunda yeterince yol kat edemiyor olması da bu gençlerin yaşadığı güvencesizliğin derinleştirici bir başka unsuru olarak öne çıkmaktadır. Yine Kocaeli İletişim Fakültesi'nden mezun olan Recep Berber de fakültesindeki ikinci yılında zorunlu stajın kaldırılması sonucu staj yapma imkânı bulamadığını iletirken, İstanbul'da iş imkânı bulabildiğini belirtmiştir. Burada merkezilikten kaynaklı güç ve teknoloji farklılıkları ve şehirlerin sunduğu olanakların cazibesini ve bu cazibe karşısında ortaya çıkan esnekliği de öne çıkarmak gerekmektedir. Ancak bu gazetecilerin bir kısmı kısa süreliğine de olsa başka çalışma imkânlarını akıllarından geçirmişlerdir. Örneğin Tuğba Tekerek şu anda elinde bazı işler olduğu için sektör değiştirmeyi düşünmediğini; ancak geçmişte düşündüğünü ve denemeye devam etmeye karar verdiğini belirtmiştir. Tekerek örneğinde olduğu üzere bazı serbest gazeteciler iş almaya devam ettikleri süreçte sektör içinde kalma, direnme eğilimi göstermektedir.

8. TÜRKİYE’DE GAZETECİ ÖRGÜTLENMELERİNİN PREKERLEŞMEYE BAKIŞ AÇILARI

Bu bölümde gazetecilik alanındaki kimi meslek örgütleri ve sendikaların prekerleşme karşısındaki stratejileri örgüt temsilci ya da yöneticileriyle yapılan söyleşilerin çıktıları ve karşılaştırmalı analizleri üzerinden ele alınacaktır.

8.1. Türkiye’de Gazetecilik Sendikaları ve Prekerleşme

Türkiye’deki medya endüstrisinde sendikal örgütlenmelerin durumuna baktığımızda karşımıza 2000’lerle birlikte çöküşe geçmiş bir sendikal hareket çıkmaktadır. Geçmişte alanının lideri olan TÜRK-İŞ’e bağlı Türkiye Gazeteciler Sendikası da DİSK’e bağlı DİSK BASIN-İŞ de üye toplamakta, yeni üyeleri katılıma ikna etmekte ve var olan üyelerinden aidat toplamakta ciddi zorluklarla karşı karşıyadır. Türkiye’de özellikle bu çalışmada prekerleşme başlığı altında yer bulan freelancer emeği bağlamında yaptıkları çalışmalar ve projelerle öne çıkan bu iki sendikanın söylemsel ve eylemsel belirleyiciliği Türkiye’deki siyasal ve ekonomik iklim değişiklikleri gereği artsa da prekerleşme karşısında hukuki anlamda sorumluluk taşımaları ve görüşmeler öncesi yapılan araştırmalarda da bu sorumluluğa ilişkin çalışmaları sürdüğü için bu iki aktörün temsilcileriyle sendikal alanın temsili bağlamında derinlemesine görüşme yapılmasına karar verilmiştir.

Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın 2016 yılı itibarıyla yeni başkanı olan Gazeteci Gökhan Durmuş, geçmişte de TGS örgütlenmesinin içinde yer alan genç bir gazetecidir; hatta TGS’nin ve TÜRK-İŞ konfederasyonunun en genç sendika başkanı konumundadır. Durmuş, profesyonel/ücretli bir sendikacılık anlayışının TGS’de bugüne dek yerleşmediğini buna bağlı olarak aktif çalışan başkanların tempoları gereği 3 yılda bir yapılan kongrelerle sendikanın başkanının değiştiğini belirtiyor. 65 yıllık tarihine bakıldığında TGS’de ücretli sendikacılık yapan kişi sayısının az olduğunu bunun da birkaç nedeni olduğunu vurguluyor. Birincisi, sendikanın

1992'lere kadar imzaladığı toplu sözleşmelerde doğan izin hakları, sendikalizimler, bunları da eklediğinde sendikaya da ek maliyet getirmemek için genelde yöneticilerin sendikanın mali gücü olmasına rağmen profesyonel olmayı tercih etmemesi. Ancak Durmuş TGS'nin son yıllarda yeniden kurumsallaşma konusunda birçok adım attığını da ekliyor.

Sendika kavramının yaşlı ve bürokratik bir kavram olması ve özellikle de prekerleşmeye en açık olan kadınlar, gençler gibi grupları cezbetmemesine ilişkin öngörü Durmuş'a göre 2013 sonrası dönemde tersine dönmüş durumdadır. Durmuş, kendisinin de yer aldığı bir önceki yönetimin ve mevcut yönetimin seçilmesinin köklerinde gençlere duyulan güven ve ihtiyacın yattığını belirtmektedir. Durmuş'a göre TGS'yi diğer birçok sendikadan ayıran şey bir meslek sendikası olması. Durmuş ayrıca TGS'nin klasik bir işçi sendikası olmadığını, mesleki ilkeleri ön planda tutmak gibi ajandaları olduğunu ve sendikacılık anlayışlarını bu bağlama oturttuklarını belirtmektedir. Ücret sendikacılığı olarak adlandırdığı sendikacılıkla aktivitelerini kısıtlamadıklarını belirten Durmuş, basın özgürlüğü gibi temel bir mücadele alanından kendilerini soyutlayarak hareket etmelerinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Durmuş, bir meslek sendikası olarak bu etik mücadelenin işleyişlerine de yansıdığını, cinsiyet kotası gibi başlıklar aracılığıyla TGS'de %50 ile %60 arasında gezen kadın yöneticilik oranının oluştuğunu söylerken, TGS'nin genç ve kadın emeğinin gençler ve kadınlarca temsili bakımından da önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Ancak, Durmuş bu alanlardaki etik iyileşmelerin ve idealizasyonların, sendikal örgütlenme alanındaki başarıya yeterince yansımadığını, geçtiğimiz sendika yönetiminin ve şimdiki yönetimin başlangıçta medya ortamındaki kriz söylemi ve işten çıkarmalar karşısında mevcut üye oranını korumak yönünde olduğunu; sektörel daralmaya karşı şimdi ise farklı bir strateji yürüttüklerini söylemektedir. Durmuş'un sektördeki daralmaya dair en önemli olan ifadelerinden biri de işkolu değişiklikleridir. Gazeteciler artık yalnızca işsiz kalmamakta, gazetecilik alanını yani işkolunu terk etmektedirler. Durmuş yalnızca 2017 Şubat ayında 16 gazetecinin işkolunu terk ettiğini; geçtiğimiz yıllarda çalışırken sendikaya kaydolmuş olan üyelerinden 250'sinin şu anda işsiz olduklarını belirtmektedir. Durmuş'a göre sektörel daralma, işsizlik ve güvencesizliğin yoğun olduğu ve hızlı gündemleştiği gazetecilik sektöründe, ünlü gazetecilerin bile –İrfan Değirmenci örneğinde olduğu gibi– kendilerini kapı önünde bulabilmelerinin yarattığı bir kaçış söz konusudur. Zira, kimse Kanal D gibi bir kanalın sabah

haberlerini devrettiği ve iyi izlenme oranlarına sahip bir gazeteciden bu kadar hızlı vazgeçileceğine normalde ihtimal vermemektedir; ancak değişen siyasal ve ekonomik koşullar bu tür dramatik değişimleri dahi hızlandırmıştır. Durmuş'a Değirmenci'nin çalıştığı büyük holdinglerde bir şekilde geçmişte üye olmuş olan gazetecilerin durumunu sorduğumda ise Durmuş anaakımdaki halihazırda sendikalı olan gazetecilerin sendikadan ayrılma durumunun oldukça nadir olduğunu belirtmektedir. Ona göre artık sendikalı olma işlevinin e-devlet'ten yapılması gibi birçok faktör sendikalı kalmayı ya da olmayı pratikte kolaylaştırırken sendikadaki istifalar ya başka sendikaya geçme isteği ya da yerel medya gibi şu anda sendikanın birincil gündemi olmayan kimi alanlardaki gündeme bağlı atılıktan kaynaklanmaktadır. Durmuş'a göre özellikle de yerellerdeki sendikalaşma ve sendikadan ayrılma durumları politik ya da ekonomik kaygı temelli olmaktan çok dönemsel rüzgârlarla ilgilidir. Son birkaç yıl içerisinde yalnızca Manisa'da yerel bir gazetecinin politik söylemleri nedeniyle sendikadan istifa ettiğini belirten Durmuş, patron ricasından yereldeki iş yokluğuna kadar birçok faktörün sendikadan ayrılma ya da sendikalı olmama gibi durumları perçinlediğini söylemektedir. Durmuş, bir meslek sendikası olarak tanımladığı ve ajandasının yalnızca ücret sendikası olmak olmadığını belirttiği TGS'nin gözettiği ilkeleri savunması gereği bazen çatısı altındaki farklı gruplardan tepki alabildiğini; ancak evrensel ilkeleri gözettiklerini, ancak bu şekilde işlerini yapabileceklerini belirtmektedir. Durmuş'a göre gazeteciler için kriter o kişinin nerede çalıştığı yahut siyasi düşüncesinin ne olduğundan bağımsız bir şekilde sadece gazeteciliktir. Radikal muhafazakâr bir gazeteden de üyeleri olan bir sendikanın başkanı olarak bu tespiti yaptığını belirten Durmuş, radikal sağdan radikal sola tüm gazetecilerin sendikalaşmaya ihtiyacı olduğunu, sendikanın farklı bir güvence ve mantık olduğunu belirtmektedir.

Sendikanın henüz beş toplu sözleşmesi olduğunu belirten Durmuş, mevcut durumuyla sendikaların ve TGS özelinin gazetecilerin mesleki güvence bağlamında rahatlaması için yeterli alanı sağlamadığını belirtmektedir. Ancak ona göre imzalanan toplu sözleşmeler, büyük yayın kuruluşlarındaki gazeteciler için de umut ışığı doğurmakta ve her toplu sözleşmeden sonra alandan sendikaya üyelik gelmektedir. Durmuş, bir online yayın olan Bianet'le yaptıkları sözleşmenin bile kendilerine anaakım medyadan üyelik olarak geri yansıdığını belirtmiştir. Normal şartlarda sosyal çevreleri hiç kesişmeyecek insanların sırf toplu sözleşme, sendikalaşma ve güvence umuduyla birbirlerine toplu sözleşme üstünden bir imkâna

dair mesaj verdiklerini belirten Durmuş, sözleşme yapan bir sendikanın dahi güvencesizlik sarmalındaki gazeteciler için bir umut ışığı olduğunu belirtmektedir. Sendikaya üyeliğin e-devlet sistemiyle daha gürültüsüz hale geldiğini, buna bağlı olarak işyerinde de özel bir politika yoksa dikkat çekmesinin zor olduğunu belirten Durmuş, üyelik başvurularının e-devlet'ten kendilerine üye bilgileriyle iletildiğini ardından onay mailiyle gazetecilerle ilişki kurulmaya başlandığını belirtmektedir. Durmuş elbette örgütlenme süreçlerinin rastgele olmadığını, sendikanın belirli alanlarda gazetecileri kolektif şekilde güvenceli hale getirmek ve sendikalı yapmak için çalışmaların sürdüğünü belirtmektedir. Ona göre özellikle bu hedef, çoğunlukla anaakım olarak kategorize edilebilecek ve güvencesizleştirmenin bir strateji haline geldiği, işyerlerinden gelen üyelikler sendikanın yaklaşımı açısından çok kıymetli, zira sarf edilen özel çabanın da karşılığı anlamına geliyor. Bunun üyeliklerin değeri arasında bir hiyerarşi olmadığını; ancak stratejik hamlelere dair bir geri dönüş olduğunu belirten Durmuş, burada oluşan asıl değer bu dönüş olduğunu vurgulamaktadır. Durmuş'a göre sendikanın çalışma yaptığı üç işyerinin birinde dahi toplu sözleşme imzalayabilmesi gazetecilik sektöründe sendikalaşma sürecinin yeniden canlanmasında kilit nokta olacak, basındaki mevcut iklimin değişimi konusunda bir tetikleyici işlevi görecektir. Sendikanın örgütlenmeyi arttırmak için sadece belirli politik mahallelerden değil, siyasi yelpazenin farklı kesimlerinden "bu sendika iyi işler yapıyor" tepkisi alması gerektiğini Savunan Durmuş, basın özgürlüğü konusundaki savunma politikasının buna bağlı olarak aslında bir risk olduğunu, zira kutuplaşma gereği önceliklerin farklılaştığını belirtmektedir.

Çağdaş Gazeteciler Derneği, P24 gibi sivil toplum örgütlerinin ve Ben Gazeteciyim İnisiyatifi gibi örgütlenmelerin de basın özgürlüğü konusunda söz söyleyici konumda olduğunu hatırlattığımızda Durmuş, sendikaların yasal mevzuatlar gereği bu konuda daha etkili olduğunu, zira Türkiye'de 3'ü sözleşme yetkili 4 gazetecilik sendikası bulunduğunu ve süreçlere yalnızca bunların etki edebileceğini söylemektedir. Diğer sendikalardan birinin iktidara yakın bir sendika olduğunu, devlet ve kamu kurumlarındaki işyerleriyle ve Anadolu Ajansı ile ilgilendiğini; daha ziyade matbaa işçileri ile ilgilenen yine TÜRK-İŞ'e bağlı bir başka sendikanın da olduğunu, bunun dışında alanda TGS ile DİSK BASIN-İŞ'in aktif olduğunu, DİSK BASIN-İŞ'in de toplu sözleşme yapmadığını belirtmektedir. Bir meslek sendikası olarak TGS'nin güvenceli, yaşanabilir, kazanç elde edilen bir meslek olarak gazeteciliği yeniden konumlayabileceğini söyleyen Durmuş; toplu

sözleşme stratejilerinin temelinde de bu motivasyonun yattığını, zira sadece sendikalı olmanın ötesinde toplu sözleşmelerin asıl sendikal gücü hayata geçirdiğini, zaten bu nedenlerle 90'larda stratejik olarak toplu sözleşmeye savaş açtığını belirtmektedir. Zira 90'larda sendika o dönemin politikalarıyla medya alanından silinmeye çalışılmıştır. Bugün ise sendikalar var olduklarını gazetecilere kanıtlamaya önemli bir mesai harcamaktadırlar. Sendika geçmişin hâkim kurumu olmaktan bugün varlığını ve işlevliliğini ispat etme zorunluluğuna geçiş yapmış bir kuruluş halini almıştır. Gazetecileri sendikalı yapmanın da zor bir süreç olduğunu belirten Durmuş, bir yandan geçmişte sendika içinde bulunup sonra patronların stratejilerine uyarak istifa edenlerin hata yaptıklarını bugün kabul ettiklerini belirtirken öte yandan da sendikalizmi terk eden bu kişilerin bir kısmının artık medyada yönetici pozisyonlarına eriştiklerini vurgulamaktadır. Durmuş, bu noktada bir hipokrasinin varlığına dikkat çekmektedir ve sendika temsilcileriyle görüşmelerde sendikaya dair olumlu görüşleri olduğunu söyleyen birçok yönetici ya da eski sendikalının günlük pratik ve sohbetlerinde sendika düşmanlığı yaptığını ifade etmektedir. Durmuş, özellikle 12 Eylül 1980 darbesinin sendikal kazanımlara ve sendikanın gazetecinin hayatındaki etkisine fonksiyonunu ise geçmişte yapılan sözleşmelerdeki kazanımlar üzerinden örnekliyor. 1978-1980 arasında TGS'nin imzaladığı sözleşmelerin kitapçığına göre Anadolu Ajansı, Milliyet, Tercüman, Yeni Asır, Hürriyet, Hürriyet Haber Ajansı gibi o dönem var olan tüm gazetelerle sözleşmeler imzalandığını belirten Durmuş kitapçığı incelerken sözleşmelerde 6 tane ikramiye olduğunu yani gazetecilerin o dönem bir ay çift bir ay da tek maaş aldıklarını belirtmiştir. Durmuş, günümüzde gazeteci maaşının asgari ücretin az üstünde seyrettiğini ücretlerin belirlenmesinde sendikaların etkisizleştirilmesi gibi politikaların başrolde olduğunu belirtmektedir. İki ayda bir ikramiye alan gazetecilerden bugünlere nasıl gelindiği sorgulandığında Durmuş örgütlenme alanında karşılarına çıkan ve DİSK BASIN-İŞ ile görüşmemizde de vurgulanacak olan gazetecilerin sosyal hayatta birbirlerine güven duymamaları sorununa dikkat çekmektedir:

Sektörde öyle bir duruma geldik ki kimsenin yanında üçüncü bir kişi yok. Yani, bir gazetecinin sadece bir tane samimi arkadaşı var, ikinci bir kişi yok. Sektördeki rekabet çok farklı bir noktada. Önceden şu rahatlıkta çalışılabiliyordu. Sendika var, beni kimse işten atamaz, 20 sene muhabirlik yapsam da kıdemim yükselir. Örneğin, 1 yıllık yazı işleri müdürü olarak birini alırlarsa, 20 yıldır toplu sözleşmeyle gelmiş bir muhabir, kıdemi olduğu için yazı işleri müdüründen fazla para alır. Bugünkü sistem

öyle değil. O dönem, kimse ben editör olayım, yazı işleri müdürü olayım diyerek lobi yapmıyordu ama bugün ücretlerde bulunduğu konuma göre veriliyor.

Durmuş'un dikkat çektiği bu hususa hem neoliberal girişimci özne kavramı hem de neoliberal emek politikalarında rekabetçilik unsuru üzerinden değinilmişti; ancak Durmuş'un örneği birebir olarak gazetecilerin klikleşme ve yalnızlaşma sonucunda örgütlü hareket etme davranışından uzaklaştığını göstermektedir. Dahası rekabetçiliğin ortaya koyduğu ve güvencenin yok olmasıyla tek güvencenin sınıf atlama ya da terfi haline geldiği, muhabirliğin alt bir rütbeye indirildiği yeni gazetecilik ortamında bir gazeteci iyi bir muhabir olarak kurumun içerisinde kalamamaktadır. Herkesin beklentisi editör ya da yazı işleri müdürü olmaları yönündedir; zira gelirlerini arttırmalarının da yegâne yolu budur. Burada da en temel sıkıntı iyi muhabirlerin yetişmeden farklı görevlere kayması, okur bakımından da özel haber kavramının ortadan kalkmasıdır. Zira gazeteler muhabirlere ve muhabir kaynaklarına yatırım yapmayı kesmişlerdir. Durmuş burada haber odası içerisindeki rekabeti ise şöyle anlatmaktadır: Bu sistemde, Muhabir, yazı işleri müdürünün ayağını kaydırabilmeli ki yazı işleri müdürü olsun ya da muhabir haber müdürünün ayağını kaydırabilmeli ki haber müdürü olsun. Bu duyguyla hareket eden gazeteciler olunca, 37 yıl önceki o dayanışma ruhu ortadan kalkıyor ve bugün sürekli birbiriyle rekabet halinde olan bir topluluk ortaya çıkıyor.

Durmuş'a göre haber odasında gerçekleşen bu kopma sonucu oluşan durumu kırarak olanın da sözleşme olduğunu belirtmektedir. Durmuş muhabirlerin hiçbir güvenceleri olmadığını zira, editörlerin muhabirleri işten çıkartabildiğini, yazı işleri müdürü, yayın yönetmeni, patron değil bir editörün bu hakka sahip olmasının sosyal ve mesleki olarak muhabirlikten başlayarak gazeteciyi güvencesizlik sarmalına soktuğunu ifade etmektedir.

Yeni rekabetçi sistemde gazeteciliği etik ya da politik bir pozisyon olduğu kadar gazetecilerin bir kariyer yolu olarak da görüp görmediği sorulduğunda ise Durmuş, gazetecilerin kariyer konusunda diğer alanlardaki kadar profesyonel görüşlere sahip olmadıklarını ama tüm gazetecilerin kendilerini star olarak gördüklerini belirtmektedir. Burada da sendikalaşma söz konusu olduğunda “en son ben üye olurum” ya da “keşke benimle konuşsaydınız” gibi yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Bu ben merkezci yaklaşımlara eşlik eden bir başka yaklaşım da terfi almış ve durumundan memnun gazetecilerin sendikaya yalnızca ücret bakımından yaklaşması ve sendikalaşmanın sadece aşağıdakilere yarayacak bir süreç olduğunu

düşünceleridir. Durmuş'a göre ayrıcalık sahibi gazeteciler –terfi alarak editör ya da alt kademe yöneticiliğe yükselenler– sendikanın kendileri için hiçbir şey değiştiremeyeceği düşüncesine sahiplerdir. Aşağıdakilerin yükselmesine dair korku ve kariyer planlaması bağlamındaki bu stratejik hamleler ise sendika kavramının kavranmamış olmasına dayandırılabilir. Örneğin Durmuş, Aydın Doğan'ın sendikayı tasfiyesinin yüksek ücret istedikleri bahanesi üzerinden anlatılageldiğini; ancak asıl meselenin sendikanın keyfi işten çıkarmaları engellemek üzere bir disiplin kurulu kurmak olduğunu belirtmektedir. O dönem kurulmak istenen sistem Doğan'ın hedeflediği birçok gazeteciyi gerekirse tazminatı neyse vererek gruptan uzaklaştırma projesini engellemeye yöneliktir ve Doğan grubundaki sendikasızlaştırma operasyonunun başlangıcında da bu tartışma yatmaktadır. Zira Durmuş'a göre Doğan, o dönem de birçok patron gibi istediği kişiyi istediği zaman işten atma yetkisi istemiştir. Sendikanın var olduğu bir yerel gazetede haksız yere işten çıkarmanın 24 maaş tutarında tazminata denk geldiğini belirten Durmuş, sendikanın iş konusunda sözleşmeyle sağladığı güvenceye dair verdiği bu somut örnekle 90'larda başlayan sendikasızlaşma ve prekerleştirme eğiliminde iş güvencesi kavramının çözünmesine dair bu kritik bilgiyi verdikten sonra da güvencesizleşme sonrası dönemin yükselen çalışma tarzı olarak freelance çalışma kendisine sorulmuştur. Durmuş freelance olarak çalışmanın son birkaç yıl içerisinde zirve yaptığını, önceden de freelance gazeteciler olsa da sayılarının bugünkü kadar çok olmadığını vurgulamaktadır. Gazeteciliğin kolay vazgeçilebilecek bir meslek olmadığını vurgulayan Durmuş, freelance'lerin sayısının yeni mezunlar ve işten çıkarmalarla birlikte iyice arttığını; ancak bu kesimlerle sendikanın irtibatının henüz istedikleri seviyede olmadığını belirtmektedir. TGS'nin freelancer'lara uluslararası basın kartı sağladığını belirten Durmuş, kartlarını almaya geldiklerinde freelancer'larla bağ kurduklarını belirtirken iç piyasaya çalışanların dış piyasaya çalışanlara göre kötü durumda olduğunu, zira dış piyasalarda freelancer'ların güvence ve ödemeleri konusunda bağlayıcı sözleşme geleneğinin bulunduğunu Türkiye'de ise bunun kurumsallaşmadığını belirtmektedir. Her ne kadar TGS bu noktada yeni politikalar geliştirme konusunda çalışmalar yapsa da bu konuda henüz yeterince kazanç sağlayamadıklarını belirten Durmuş sendikaların bütün freelancer gazeteciler için kapsayıcı olabilmesi gerektiğini düşünmektedir; ancak bunun önünde belirgin engeller vardır. Kadrolu ve aktif çalışan gazeteciler için yeterince çözüm üretemeyip, freelance çalışanlara birincil öncelik vermenin kendilerinin gündemi olamadığını, sonuçta freelance çalışanların

üyeleri de olamadığını belirten Durmuş, yine de bunun sendikanın freelancer'ları gözardı ettiği anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Durmuş, bu konudaki çalışmalarının sürdüğünü, özellikle de Internet medyasının Türkiye'deki kanunlara uygun ilerlemesi için bir düzenleme ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. 1961 yılında çıkmış bir yasayla bugünü tasarlayanın imkânsız olduğunu söyleyen Durmuş böyle bir değişiklik içinse daha ılımlı bir politik atmosferin oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Zira, yüksek tansiyonlu 2016-2017 gazetecilik ve siyaset ortamında ortaya çıkacak kanunların sendikal isteklerle bağdaşmayabileceğini öngördüklerini belirten Durmuş, bu kapsamlı değişikliğin farklı bir iktidar yapısıyla tartışılması gerektiğini düşünmektedir. Söz konusu yasa olduğunda medya patronlarının da yasanın değişmesinden farklı bir motivasyonla da olsa yana oldukları ortaya çıkmaktadır, zira medya patronları Durmuş'un tespitine göre kıdem tazminatındaki tavan ücretinin yokluğu gereği bu durumun hızla değişmesini arzulamaktadır. Çünkü Durmuş'un ifadeleriyle mevcut durumda 10 bin lira maaş alan bir işçi 10 yıl çalışıp sonra işten ayrılırken her yıl için 4400 lira üzerinden kıdem tazminatı alıyorken, 10 bin lira ile çalışan bir gazeteci 10 yılın ardından 10 bin üzerinden kıdem tazminatı almaktadır. Bunun patronlar için ciddi bir yük olduğunu ifade eden Durmuş, patronların özellikle bunun değişmesini istediklerini belirtmektedir. Durmuş'a göre patronların bir başka örneği de ödenmeyen ücretler için günlük %5 faizin değişmesidir. Sendikanın da bu konuda şu an direniş gösterdiğini söyleyen Durmuş bu tip durumların ancak toplu sözleşmelerle çözüme ulaştırılabileceğini belirtmektedir. Durmuş, sendikanın journo.com.tr projesi üzerinden freelance çalışanlara telifli olarak mesleklerini sürdürme fırsatı tanıdığını belirtmektedir. Durmuş, projenin freelancer olan paydaşlarının bir kısmının eski iş arkadaşları olduğunu belirtirken bu gazetecilere "sen işsiz kaldın" diyerek sırtlarını dönmeyi doğru bulmadıklarını, asgari bir destek sunmayı amaçladıklarını ifade etmektedir. Bu telif projesinin gelecekte tam zamanlı olabilecek gazetecilerle bir ilişki kurma çabası olup olmadığı sorulduğunda ise Durmuş bunun mümkün olabileceğini; ancak özel olarak bir strateji olarak benimsenmediğini ifade etmektedir. Bunu daha ziyade dönemsel olarak ortaya çıkan bir destek ihtiyacını karşılama olarak konumlayan Durmuş belki beş sene sonra TGS yönetiminde onların olmayacağını, sektörün değişeceğini; ancak bu dönemlerde desteklenen insanların yaşadıkları gereği sendikacılar ve sendikal liderler olarak öne çıkabileceklerini ifade etmektedir. Durmuş'a göre bu kişiler sendikada yapılan haber toplantılarıyla sendikayla irtibat

kurmakta ve sendikayı daha iyi tanımaktadır. Bunun basit bir telif ödeme ilişkisi olmaması için çalıştıklarını belirten Durmuş, kendileri için bu projede öncelikli olanın bir mağduriyet giderme ve destek projesi olarak algılanmak olduğunu ifade etmektedir. TGS'nin journocom.tr aracılığıyla yaptığı sivil toplum destekli projeleriyle iletişim kurduğu ve böylece sendika dostu haline getirmeyi amaçladığı freelancer'lar için en temel sorun buna dair sağlam bir tanım olmamasıdır Durmuş'a göre. Durmuş'a göre yazılı bir sözleşme olmadan asgari bir güvence sağlanması ihtimali bile mümkün değildir. Toplu sözleşme yapılan işyerlerinde bile bireysel sözleşme yapılması gerektiğini vurgulayan Durmuş'a göre freelancer için bireysel sözleşme tek ve en bağlayıcı unsur olmalıdır. Sözlü hukuka dayalı kurulan ilişkilerin uzun vadede gazetecilere maddi zarar getirebileceğini belirten Durmuş, sektörde çalışan herkesin bireysel sözleşmesinin var olmasının şart olduğunu belirtmektedir. Durmuş özellikle de freelancer'ların yakın dönemde 10 binlerce liralık Internet mediasından alacaklarının birikmesi gibi konuların yazılı sözleşmenin önemini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Güvenceli çalışmada bütün sorumluluğun sendikada mevcut ortam ve örgütsüz olunan alanlar olmadığını belirten Durmuş verdikleri hukuki eğitimlerde her gazeteciye işe girdiği günden itibaren bir klasör yapıp hukuki haklarını takip amacıyla içine yaptıkları işleri içeren bir portfolyoyu zaman içerisinde eklemelerini önerdiklerini belirtmektedir. Durmuş'un bu noktada dikkat çektiği bir başka konu da İMC TV çalışanlarının da dikkatlerin yöneltmesini istedikleri elden ödeme konusudur. Elden ödemelerin şikâyet edildiğinde cezalandırılacağını, zira bunun sigorta priminden kaçırarak ve neticede devleti dolandırmak olduğunu belirten Durmuş, gazetecilerin de sigorta primleri düşük yattığı için bu konuda kayıpları olduğunu belirtmektedir. Bu, neticede bazı gazetecilerin maaşları legal biçimde daha üst düzeyden yatsa aldıklarının 2-3 katı emekli maaşı alacaklarını belirtirken bu konuda öncelikli rolün devlet denetlemelerinde olduğunu, devletinse 1995'ten bu yana medya sektöründe denetleme yapmadığını belirtmektedir. Hatta Durmuş, yıllar sonra denetlemeye karar verildiğinde denetleme yapacak müfettişlerin nelere bakmaları gerektiği konusunda kendisinden fikir aldıklarını ifade etmektedir. Durmuş'un şikâyet ettiği konulardan biri de birçok gazetecinin de vurguladığı çok şirketli medya yapısıdır. Aynı haber merkezinde birçok şirkete bağlı, hatta bazı farklı iş kollarına kayıtlı görünen, gazetecilerin çalıştığını belirten Durmuş durumu şöyle örneklemektedir:

Mesela, Türkiye medya sektörünün babası olan Doğan Grubu'nun, yedi şirkete bölünmüş 2 bin çalışanı var. Örneğin, CNN'de örgütleneceksin. CNN'in şirketiyle Kanal D'nin şirketi içinde de birbirine geçmeler var. Kanal D'nin şirketi A, CNN'in şirketi B olsun. Sen B'deki çalışanları örgütliyorsun, bir bakıyorsun A'da çıkıyor. Fiilen A'da kadro göstermiş. Böyle de bir iç içe geçmişlik var. Zaten oralarda başarılı olmak için sadece A'da değil, A, B, C, D, E, vb yedi yerde birden yani topyekûn örgütlenmen gerekiyor.

Buradaki en önemli detaylardan biri de işkolu konusundaki kayıtlardaki usulsüzlüklerdir. Gazetecilerin çalıştıkları işkolları da tıpkı şirketlerle bölünen emek süreçleri gibi manipüle edilmektedir. Durmuş, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nde de yönetici olan bir gazetecinin çalıştığı Sabah Gazetesi üzerinden sendikalı olmak istediğini, ancak e-devlet'te işlem yaparken büro iş kolunda olduğunu fark ettiğini belirtmiştir; zira kendisi teknik olarak medya çalışanı olarak görülmemektedir. Durmuş vakayı incelediklerinde gazetenin ilgili gazetecinin kadrosunu 28 gün gazetecilik iş kolunda diğer iki iş gününde ise ofis iş kolunda gösterdiğini gördüklerini söylerken ilgili gazetecinin 28 gün basın koluna ödeme yapıldığı için sarı basın kartı da aldığını ancak Çalışma Bakanlığı'nın kayıtlarında büro işkolunda görüldüğünü belirtmektedir. Durmuş yine İstanbul, Diyarbakır gibi kentlerde çalışanları olan K24'ün totalde 30 çalışanı olduğunu ancak 10'ar çalışanlı üç şirketten oluşan bir yapısı olduğunu ifade etmektedir. İşkolu konusundaki sıkıntıların bazen maksatlı olduğu gibi kimi zaman da kazara olabildiğini belirten Durmuş, zamanında Sol Gazetesi'nin çalışanlarının Güneş Basım Yayın Gazetecilik Dağıtım A.Ş. adı altında kendi alanlarında olması gerektiğini belirtirken Dağıtım (Araçlı) seçeneği işaretlendiği için lojistik alanında olduklarını hatırladığını ifade etmiştir. Durmuş'a Kanun Hükmünde Kararname ile işlerini kaybeden gazeteciler sorulduğunda ise sendikaların da girişimiyle işyerlerinin kapanmasından sonraki süreçte başta kesilen işsizlik maaşlarının TÜRK-İŞ'in de araya girmesiyle tekrar bu gazetecilere sağlandığını belirtmiştir.

TGS'nin özellikle de artan işsizlik ve gazetecilerin kriz döneminde sendikaya yönelik ilgilerindeki artışa bağlı olarak geliştirdiği politikalardan biri de bu çalışmanın konusu olan prekerleşmeye karşı proaktif strateji geliştirme amaçlı freelancer ve işsiz gazetecilerle dayanışma programlarından biri olarak sayılabilecek

ve Gökhan Durmuş'un da altını çizdiği journo.com.tr projesidir. Her ne kadar journo.com.tr tipi programlar preker medya emekçilerinin güvence içinde yaşamalarını, içlerinde bulundukları üretim süreçlerine hâkim olmalarını sağlamasa da; onlara bir dayanışma alanı ve geçici gelirler sağlamaktadır. Yine de sendikaların içlerinde bulunduğu toplu sözleşme yapma gibi alanlardaki şimdilik yetersiz işyeri sayısı ve neoliberalizmin işçi hareketlerine en meşru zeminleri dahi kapamış olması medya emekçilerini umutsuzluğa itmektedir ve bir zanaatkâr olarak gazeteci zanaatini iyi yapma ayrıcalığından da maddi koşulların yarattığı şiddet vesilesiyle mahrum edilmiş olmaktadır. Buna bağlı olarak TGS'nin alandaki güvencesizleşmeye karşı geçici bir dayanışma mekanizması kurmuş olduğu görülmektedir.

TGS'nin yanı sıra gazetecilik alanında sendikalaşma çalışmalarını yürüten DİSK BASIN-İŞ ise oplu sözleşme imzalama gibi aşamalarda başarılı olamasa da farklı alanlarda bir girişim yapmış ve “freelance” gazetecilerin de sendikal örgütlenmeye katılabilmelerini sağlamaya çalışmış bir örgütlenme. Sendika, web sitesinde bu alandaki çalışmalarını şu şekilde tanımlıyor:

Şimdiye kadar freelance çalışanlar kolektif, platform, dernek, birlik, vb. örgütler oluşturdular, bu örgütlenmeleri daha da güçlendirmeli ve yaygınlaştırmalıyız. Artık bu örgütlenmelerle birlikte yürüyecek ve bireysel hak kayıpları karşısında daha aktif mücadele verecek bir örgütlenme daha var: Sendika. Freelance çalışanlar bugüne kadar SGK kaydı olmadığı için sendikalı olamıyorlardı ama artık e-devlet üzerinden başvuru yaparak DİSK BASIN-İŞ üyesi olabilirsiniz.

TGS'nin çizdiği tablodan oldukça farklı bir tablo çizen bu tanım üzerine DİSK BASIN-İŞ'ten Alptekin Babaç ve Aydın Nadir'in görüşlerine başvurulmuştur. Geçmişte farklı mesleki alanlarda deneyimleri olan Babaç ve Nadir'le DİSK BASIN-İŞ'in gazetecilikte emek alanına bakışı üzerine konuşulmuştur.

Temsilcilerden Alptekin Babaç ilk aşamada gazetecinin kim olduğuna dair tartışmadaki konumlarını “Gazeteci: bir gazetede çalışan, haber yapan, herhangi bir mevkutenin çıkmasında yer alan kişidir” tanımıyla netleştirmektedir. Babaç, gazetecinin Internet portalı, televizyon gibi alanlarda da çalışabileceğini, gazetecilik faaliyetinde emek veren herkesin gazeteci olduğunu belirtmektedir. Ona göre burada tek istisna, gazetecilik faaliyeti içerisinde bulunmayan gazete sahipleridir. Kendisine

60'lı 70'li yılların aktif gazetecilik de yapan gazete sahipleri hatırlatıldığında, günümüzde de özellikle sol yayıncılıkta gazete ve dergilerin sahibinin aktif gazeteciler olduğunu belirten Babaç, kendi perspektiflerine göre profesyonel olarak haber verme işini yapmayan ama bir olayla ilgili haber oluşturan kişinin de, bunu bir meslek ya da iş ilişkisi olarak görmese de, gazeteci olduğunu savunmaktadır. Babaç burada aslında üretim araçlarının demokratikleşmesi ve herkesin kullanılmasına bağlanabilecek bir tartışmaya eşlik edebilecek ifadeler kullanmaktadır. Akıllı telefonlardaki fotoğraf çekebilme özelliğine değinen Babaç, günümüzde fotoğraf çeken herkesin kendine fotoğrafçı diyebildiğini, fotoğrafçılık profesyonellerinin de buna karşı çıktığını belirten Babaç, gazeteciliğin de benzer bir tartışma konusu olduğunu belirtmektedir. DİSK BASIN-İŞ'in de Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun bir üyesi olarak verdikleri uluslararası basın kartı konusunda kimin gazeteci olduğu konusunda kafa yordüğünü belirten Babaç, özellikle de provokatif söylemlere yer veren, tetikçilik yaptığını ifade ettiği isimlerin gazeteci olup olmadığını da sorguladıklarını belirtmektedir. Hukukense profesyonel olarak gazetecilik sendikalarının örgütleyebileceği statüdeki herkes neticede DİSK BASIN-İŞ tarafından örgütlenebilir ve gazetecidir. Babaç'a göre etik aykırılıklar yaşanan bu insanlarla ilgili asıl sıkıntı etik konusundaki kurumların görevleriyle ilişkileridir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin bu konuda daha ciddi bir rol üstlenmesi gerektiğini belirten Babaç'a göre, bazı gazetecilerin mesleki anlamda men edilmesi gerekmektedir. Tıp alanında etik kararların işleyişinden örnek veren Babaç, meslek örgütlerinin çıkar ilişkileriyle ilerlediğini, sendikaların burada tutum alması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye'de sendika dendiğinde akla gelen fotoğrafın çoğunlukla emek temelli bir fotoğraf olduğu ifade edildiğinde Aydın Nadir, sendikaların işçilerden aidat alan bir organizasyon olarak anlaşıldığını, DİSK BASIN-İŞ'te bu anlayışı aşmaya çalıştıklarını belirtmektedir. DİSK'in baraj aşmak, aidat almak, toplu sözleşme yapmak dışında politik öncelikleri de olan, mesleki ahlaka sahip çıkmayı savunan bir yapısı olduğunu belirten Nadir bu yapılmadığında provokatif söylem üreten gazetecilerin de gazeteci sayılacağını ifade etmektedir.

DİSK BASIN-İŞ, TGS'den farklı olarak çalışmalarını çoğunluklu olarak haber odasındaki gazetecilerde yoğunlaştırmıyor; hatta üye havuzunun önemli bir kısmını da haber odalarının içinden değil gazetenin basım aşamasında çalışan matbaa emekçilerinden alıyor. Haber odalarında ya da freelancer olarak çalışan gazetecilerle

matbaada çalışan gazetecilerin oldukça farklı iki grup olduğunu söyleyen Babaç matbaa işçileri ve bir işyeri olarak matbaa alanında da bir kategorilendirme yapıyor. Babaç'a göre ekstansif matbaacılık ve sanayi tipi matbaacılık diye adlandırılabilen iki tür vardır. İlki 2-3 kişinin çalıştığı aile işletmesi olarak tanımlanabilecek küçük matbaalarken, diğeri ise daha büyük çaplı matbaalar. Matbaa alanının bu bölünmüşlük gereği örgütlenme bağlamında sıkıntılı bir alan olduğunu belirten Babaç, grevlerin etkili olmasının da bu alanda zor olduğunu zira ortada çok fazla alternatif olduğunu ve toptan bir örgütlenme olmaması halinde patronların sürekli alternatiflere yönelebildiğini belirtmektedir. Bu sebeple, matbaa işçilerinin örgütlenmesinde özellikle fason yapılamayacak işlerin üretildiği yerlerde örgütlenme yapmaya yönelinebileceğini söyleyen Babaç, özellikle de aile işletmelerinin çok daha az kurumsal olduğunu, sigortasız ve ucuz emek kullandıklarını belirtmektedir. Babaç, bu alanda birlikte çalıştıkları gazetecilerin Suriyeli, Afgan, Türkmen göçmenleri de içerdiğini, 15-16 saat çalışıp günlük 30 lira aldıklarını belirtirken; bu insanların çalıştıkları yerlerde yatıp kalktıklarını ifade etmektedir. Topkapı'daki matbaacılar sitesinin bu tip çalışmanın en çok görüldüğü yer olduğunu belirten Babaç, işletmeler büyüdükçe durumun görece iyileştiğini ancak orada da fason çalıştırma olduğunu, göçmen kayıtsız emeğinin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Nadir ve Babaç'a göre gazeteci tanımının bu genişliği içerisinde matbaa işçileri olarak gazeteciler ile hizmet sektörünün kültürüne daha yakın olan haber odasındaki gazeteciler arasında büyük farklılık vardır. Matbaa işçileri sanayi emekçisine daha yakın bir emek süreci içerisinde. Zanaatkarlığın bu alanda geçerli bir tecrübe olduğunu belirten Babaç, ortalama bir operatorün 1500-1600 lira maaş aldığını müdürün ise 5 bin lira maaş aldığını belirtirken örneğin Matbaacılar Sitesi'nde çalışan ortalama işçinin günlük kazandığı 70 liranın 50'sini içkiye ya da benzeri geçici ihtiyaçlara yatırdığını, günü geçirme odaklı çalıştığını, yalnızca bir gününün kendine kaldığını ifade etmektedir. Haber odasındaki gazetecilerden farklı olarak matbaalarda işyerine girmenin daha kolay olduğunu belirten Babaç ve Nadir, endüstriyel durum gereği matbaalarda sağlık taraması ve akciğer testi yaptırdıklarını belirtirlerken, matbaalarda çok ağır kimyasalların kullanıldığını ifade etmektedir. Matbaa çalışanlarının birçoğunun hem içki tüketme alışkanlığı olduğunu hem de düzenli olarak ibadet ettiklerini belirten Babaç, matbaanın bu insanlar için hem ev hem fabrika olduğunu, dolayısıyla bir yaşam alanı olduğunu; ancak uyuşturucudan fuhuşa birçok illegal sektörün de matbaacıların yaşam alanı içerisinde olduğunu,

matbaalarda çalışan kadın oranının %1'den az olduğunu bunların da genel olarak grafik tasarım gibi alanlardan olduğunu belirtmektedir. Kayıtlı 60 bin matbaa işçisi içerisinde 58-59 bin erkek nüfus olduğunu belirten Babaç bu işçilerin 40 bin kadarının ise 10 kişiden az kişinin çalıştığı küçük işletmelerde çalıştıklarını, aslında haber odasındaki gazetecilerle aynı kanunlara tabi olsalar da bambaşka yaşam koşulları ve alanları paylaştığını ifade etmektedir. Aydın Nadir ise bu gruptan farklı olarak habercilik ile uğraşan gazetecilerin çoğunlukla yüksek egolu olduklarını ve temasa kolay kolay geçmediklerini, matbaa işçileriyle kurabildikleri ilişkileri bu grupla kuramadıklarını belirtmektedir. Haber odalarındaki gazetecileri örgütleyebilmek için öncelikle egolarını yenmek gerektiğini belirten Nadir, bu tür gazetecilerle ilgili asosyallik tespitini yapmaktadır. Gazetecilerin sürekli yazan ya da üreten insanlar olduğunu; ancak iletişim kurdukları çevrenin dar olduğunu belirten Nadir, kendilerini sosyal görseller de gazetecilerin küçük bir alan içerisinde yaşadıklarını ifade etmektedir. Haber odasındaki gazetecilerin sendikayla ilişkilienmelerinin politik ve insan hakları temeli üzerine kurulu boyutlarında daha aktif olduğunu, ekonomik haklar konusunda ise hayata değmediklerini ve aktif olmadıklarını belirten Babaç ve Nadir'e göre, haberci ve matbaacıların ekonomik kaygıları ve politik kaygıları bağlamındaki hiyerarşileri farklı. Matbaacının ekonomik kaygısı çok yüksekken habercilerde böyle bir durum söz konusu değil. Ekonomik anlamda sendikal faaliyette bu bağlamda matbaacılar daha cevvalken haber odasından çıkanlar ise daha çekingenler. Nadir, matbaacıların sendikal tazminat almak için de olsa, kurnazca, sendikaya üye olduklarını belirtirken; Babaç habercilerin ise sendikalı olmanın tek başına atılma ya da başka yerde çalışamama nedeni olacağını düşündüklerini, sendikayı bir mimlenme tipi olarak algıladıklarını ifade etmektedir. Gazete iş kolunda çalışanlar bağlamında haberciliğin ayrı bir statü olduğunu belirten Babaç'a göre gazetecilik bir sıfat olarak, matbaa işçisi değil haber işçisiysen, oldukça tehlikeli. Kapatılan gazetelerden birine yapılan polis operasyonunda bir gazetecinin ben gazeteci değilim demesi üzerine gözaltına alınsa da tutuklanmadığını, gazeteci olarak kendini tanımlamamanın hukuki baskıdan kurtaran bir pozisyon olduğunu belirten Babaç, günümüzde haber odasında gazeteciliğin terörize edilmeye çok açık olduğunu, birçok davada da bunun örneklerinin görüldüğünü ifade etmektedir. Gazetecilerin soruşturmalarda siyasi olarak sıfatlandırıldığı ve mesleki öncelik ve ajandalarının hiçe sayıldığını belirten Babaç, bu politik ve hukuki durumun da habercilerin gazeteci sendikalarında

örgütlenmekten ziyade politik ajandalı meslek örgütlerinde mücadele etmesinin daha çok rastlanan bir durum olmasına neden olduğunu ifade etmektedir. DİSK BASIN-İŞ'in örgütlenme aşamalarında politik ve hukuki gelişmelerin örgütlenmeyi hızlandırma konusunda daha belirleyici olduğunu belirten Babaç, kendileri açısından örgütlenmede politik bir dava için örgütlenmek şeklinde ilerlediğini belirlemektedir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki belirsizlik döneminde sendikaya 10-12 kişilik bir üyelik geldiğini belirten Babaç hukuki, politik ve kurum içi olasılıkların sürekli olarak tartışıldığını belirtirken, işyeri içerisindeki örgütlenmede politik tavrın sendikalar arasındaki seçimde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Burada Babaç'ın yaptığı üniversite örgütlenmeleri benzetmesi gazetecilerin sendikalı olma pratiklerinde politik aidiyetin, özellikle içeriden direniş gösteren gazetecilerin sendikalaşmaları bağlamındaki önemini göstermesi bakımından önemli bir detaydır. Gazetecilerin örgütlenmesi aşamalarında en çok yapılması gereken şeyin onları dinlemek olduğunu söyleyen Nadir, gazetecilerin hemşericiliğe benzer küçük ağlar içerisinde yaşadığını, yalnızca kendi mesleklerinden ve belirli kliklerden arkadaşlar edindiklerini ve bunu aşamadıklarını savunmaktadır. Gazetecilerin birbirleriyle de kolay iletişim kuramadıklarını savunan Nadir'e göre kişilerarası ilişkilerinde egolar ve ortaya çıkan ego hiyerarşisi çok belirleyici. Babaç bunun örgütlenme önünde çok kritik bir engel olmadığını söylese de özellikle büyük işyerlerinde yıllarca aynı katta çalışıp tanışmamış olan insanlar olduğunu belirtmektedir. Nadir, klasik neoliberal haber odası ve rekabetçi ortamın buna sebep olmuş olup olmayacağı sorulduğunda, DİSK-BASIN-İŞ özellikle de daha zor durumdaki sayfa hazırlayanlar ve benzeri görevlerdeki insanların örgütlenmesine yoğunlaştığını belirtmektedir. Günde 14-15 saat çalışan sayfa sorumluları gibi haber odası çalışanlarının yoğun mesaieleri olduğunu belirten Nadir; gazetecilerin politik konumlanmaları söz konusu olduğunda ise 212'nin gazetecilik tanımının ilginç bir yanından bahsediyor. Daha önce TGS Genel Başkanı Durmuş'un da bahsettiği gazeteciliğin siyasi bir faaliyet olduğu ve büyük yayın stratejisi değişikliklerinde işten çıkma hakkı tanınmasına ilişkin maddeye vurgu yapan Babaç, bugün Türkiye'de bu siyasi dönüşümler keskin şekilde yaşansa da hukuki olarak böyle bir sürecin işlemediğini belirtmektedir. Hakkın şu an 212'lilere tanındığını; ancak normalde herkese tanınması gerektiğini belirten Babaç sistemin içerisinde olan, dışlanan ve direnen gazetecilerin durumu sorulduğunda, içerilenlerin anaakım medya Anadolu Ajansı gibi alanlarda çalışanlar olduğunu, bunların dışında kalanların zaten zamanla çalışamaz hale getirildiğini ifade

etmektedir. Özellikle dışlanan gazetecilerin gazeteciyken elde ettikleri yetenekleri yeni alanlarda kullanmaya çalışarak iş hayatına tutunmaya çalıştıklarını belirten Babaç, örnek olarak dış habercilerin çeviriye yöneldiğini belirtmektedir. Politik ve ekonomik olarak sistemce içerilen gazetecilerin radikal konumlara geldiğini; yalnızca sessizleşerek gazetenin ya da politikanın işleyişinde pasifleşmenin yanı sıra bazen de aktif bir sömürü ya da politik baskı unsuru olarak da işlevselleştiğini anlatan Babaç, bazı gazetecilerin başka gazeteciler tarafından hedef gösterilmesini örnek göstermektedir.

Teknolojik boyuta geldiğimizde ise günümüzde işten çıkarmanın mevcut durumda çok kolay bir pratik olduğunu belirten Babaç, gazetecilerin de pratiklerini geliştirme konusunda istekli olmaları gerektiğini söylüyor. Belirli bir yaş grubundaki gazetecilerin artık bunu yapamaz konuma gelebileceğini anlatan Babaç, burada da zanaatkâr ilişkisi olarak usta çıraklık ilişkisi yaratacağını belirtmektedir. İşten çıkarılmaması veya dışlanmaması için yaşlanan işgücüne de, onu depresif ve işlevsiz hale getirmemek adına, yeni görevler verilmesi gerektiğini savunan Babaç, bununla ilgili bir politika üretilmesi gerektiği görüşündedir.

Haber odasındaki gazetecilerin matbaadaki gazetecilerle farklılaşan yaşam tarzı ve anlayışlarına tekrar vurgu yapan Babaç, gazetecilerin işçi olup olmadıkları tartışmasının doğru yapılmasının önemini ifade etmektedir. Örneğin 2500 lira maaşla Kocaeli’de gazetecilik yapan, her gün Vali ve Milletvekilleri ile görüşen, sabah kahvaltısını onlarla yapan; ama akşam eve geldiğinde kredi kartı borcuyla baş başa kalan gazetecilerin bir tür ruhsal çöküntü ile karşı karşıya olduklarını ifade etmektedir. Egonun çoğunlukla bu çelişkiyi ortadan kaldırmak için devreye sokulduğunu belirten Babaç gazeteciliğin sağladığı prestijin bir telafi mekanizması olduğunu söylemektedir. Örneğin Doğan Medya’da çalışanların Yeni Şafak’takilerden çok daha büyük maaşlar almadığını söyleyen Babaç, Doğan Medya’nın sunduğu ortamın sosyalliği ve yarattığı prestije vurgu yapmaktadır, Doğan Medya’da çalışan gazeteci yurtdışına gidebilmekte, eğitim programlarına katılabilmektedir. Matbaa işçilerinde ise matbaacıların tercih sebeplerinin çıkan yemeklerin güzel olması gibi şeyler olduğu ifade edilmektedir. Her ikisinin de illüzyon olduğunu ifade eden Babaç, işçilerin kendilerini sanatçı sanmasının da problem olduğunu ifade ediyor. Basit bir grafik tasarım işlemini yaparak hayatını

sürdürenlerin dahi bu ego rüzgârına kapıldığını söyleyen Babaç, bunun gazetecinin kendisiyle ve gerçeğiyle yüzleşmesini engellediğini belirtmektedir. Aydın Nadir sistemin gazetecileri kısıkaca aldığını, gazetecilerin ise bardağın hep dolu tarafına baktığını söylerken, Alptekin Babaç ise işten çıkarıldığı dönemde başlangıçta örgütlenelim, bilinçlenelim gibi bir tepkileri olmadığını; zamanla dava açmak da dahil olmak üzere sürece adapte olduğunu belirtmektedir. Örgütlenmelerle bağı olmayan, yol yordam bilmeyen biri içinse Babaç'a göre bu gibi durumlar yolun sonu anlamına gelmektedir. Nadir, sendikalı ya da herhangi bir grupla ilişkili olmayan gazetecilerin sendikanın ne olduğu hatta kendisinin sendika içindeki olası yeri ile ilgili fikri olmadığını ifade ederken Alptekin Babaç ise bazı işçilerin işten çıkarılma sonrası süreçlere devleti katmak istemediklerini ifade etmektedir. Babaç, DİSK BASIN-İŞ'in her tür mücadele biçiminde işten çıkarılan ya da mağduriyet yaşayanlara yardım etmeye çalıştığını belirtirken; Nadir, gazetecilerin kendilerine en çok sorduğu sorulardan birinin sendikadaki eylemlerinden dolayı maaş alıp almamaları olduğunu ifade etmektedir. Gazetecilerin güvencesizlik senaryolarının birer distopya olduğunu ancak harekete geçemediklerini belirten temsilciler yakın dönemde bazı gazetecilerin yurtdışına gittiklerini, bazılarının yurtdışına çıkış yasakları nedeniyle tamamen işsiz kaldığını belirtmektedir.

Sendikaların toplu sözleşme yetkisi kazanacağını hissettiğinde işverenin kontrat iş kolunu değiştirerek maaş yatırdığını belirten Nadir ise sağlık kolunda sendikacılık yaparken bu tür farklı iş kollarında gösterme üzerinden yapılan oyunlara karşı birçok dava kazandıklarını ifade etmektedir. Özel sektörde sendikalaşmayı sektöre uğratma adına birden çok şirketin aynı işyerinde olması taktiğine sıkça rastlanıldığını belirten Alptekin Babaç, örneğin açık olduğu dönemde 3'ü eğitim, ticaret, büro ve güzel sanatlar 1'i basın-yayın iş kolunda olmak üzere IMC'de 4 şirketin aktif olduğunu, kapatılan bir başka gazete olan Taraf'ın ise 4 farklı adresi olduğunu ifade etmektedir.

Güvencesizleşmeye dair, özellikle DİSK BASIN-İŞ'in çalışmalarına çalışma bakımından ilgi uyandıran freelance politikalarına gelindiğinde ise Babaç bu tür gayrimerkezileşmiş ve örgütlenmenin imkânsızlaştırılmaya çalışıldığı akitlerden yola çıkmış, Yayınevi Emekçileri Kolektifi'ni örnekendirerek DİSK BASIN-İŞ'in çıkış noktasını anlatmıştır. Yine gazeteci olarak sayılan kitap yayıncılarının emekleriyle

ilgili olarak ortaya çıkan bu anlayışın, özellikle yayıncılıkta yaygın olan freelance çalışmanın daha hukuki bir hale getirilmesi temelinde ortaya çıktığını belirten Babaç, bu durumdaki mağduriyetlerin nasıl ortadan kaldırılabileceğini Çalışma Bakanlığı ile görüştiklerini, kendilerine önerilen ilk yanıtın ise telif sözleşmesi olduğunu ifade etmektedir. Telif sözleşmesinin borçlar hukuku dahilinde olduğunu ve iş kanunu içerisinde tanımlı olmadığını belirten Babaç, ikinci aşamada bakanlıkla görüşmelerinden eser sözleşmesi üzerinden çalışmaları teklifinin geldiğini ifade etmektedir. Burada iş tanımı üzerinden 10'un üstünde tipte sözleşme ortaya çıktığını belirten Babaç, bunların web sitelerinde kullanıma açık olduğunu ifade etmektedir. Bu sözleşmelerle eserin hakkını savunamamaları da çalışanın hakkını savunabilir hale geldiklerini belirten Babaç, fotoğrafçılar ve karikatüristler gibi grupların meslek birliği olmamasının da bir faktör olduğunu sendika ile meslek birliklerinin ortak çalışmasıyla çok boyutlu olarak mağduriyetlerin engellenebileceğini ifade etmektedirler.

Eser sözleşmesinin en azından bir pazarlık unsuru yarattığını belirten Babaç, bazı ülkelerde sendikalı olmadan freelancer olarak çalışmanın mümkün olmadığını ifade ederken, 15 Temmuz 2016 öncesi dönemde aslında bu konuyla ilgili ciddi bir çalışmanın yürüdüğünü; ancak darbeden sonra uzaktan çalışmaya ve uzaktan çalışma sözleşmelerine ilişkin çalışmaların AB Meslek Standartları'na uyumu konusunda yapılan çalışmaların durduğunu ifade etmektedir. Ancak ortada bir yönetmelik olmasa da ilgili kurumların uzaktan çalışmanın da sözleşme esasına dayandığını, ücretin emsal işçi üzerinden verildiğini ve sigortanın gerekli olduğunu ifade ettiğini belirten Babaç; freelance çalışanların sigortalı olmaları gerektiğini söyleyen kanunun hangi meslek grupları özelinde bunu ifade etmediğini, darbe nedeniyle bu kısmın sekteye uğradığını ifade etmektedir. Babaç ayrıca DİSK BASIN-İŞ'in freelancer çalışma koşullarıyla ilgili meslek gruplarıyla toplanıp Çalışma Bakanlığı'na teklif yollamayı hedeflediğini belirtmektedir.

Atipik ya da örgün çalışma içerisinde olsun, gazetecilerin çoğunlukla kendilerini kilit personel olarak gördüklerini, ücret konusunda birbirlerine karşı şeffaf olmadıklarını ve buna bağlı olarak da bazı adaletsizliklerin doğduğunu belirten Babaç, Topkapı'dan holdinglere ve startup'lara, atipik çalışmanın doğru örgütlenmesinin farklı işkollarına taşabileceğini düşünmektedir. Özellikle de özel

istihdam bürolarının sendikalizme büyük darbe vuracağını ve freelance çalışmanın artacağını belirten Babaç freelance kültür emekçilerine dair en büyük zorluğun freelancer'ların tek işvereni değil, birden fazla işvereni olmasıdır demektedir. Ona göre gazetecilerin kaçma olasılığı en düşük olan ve çapı en büyük işverenle uzaktan çalışmaya dair sözleşme yapması gerekmektedir. Freelance çalışmanın istismar edildiği ve hatta tipikten atıpiğe dönüşün dramatic sonuçları olduğunu belirten Babaç, Boyut Yayınları'nın 80-90 kişilik kadrosundan 30-40 kişilik dergi ekibini işten çıkardığını ve artık freelancer olarak çalıştığını ifade etmektedir. Sözleşme olmadan çalışan bu çalışanların bir gün maaş yatmadığında ne yapacaklarına dair fikirleri olmadığını belirten Babaç, bunun ardında sigortasından yol ve yemek masrafına birçok kalemin silinmesi motivasyonunun olduğunu ifade etmektedir.

Söz konusu üretim araçları olduğunda da yönetmeliğin aslında üretim aracının patronca karşılanması üzerine kurulu olduğunu ifade eden Babaç, bir denetim mekanizması sağlanması gerektiğini yahut üretim aracı kullanım ücreti verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde çalışma saatlerindeki esnekliğe karşı ise whatsapp, mail gibi araçların tatil günlerinde kullanılmaması da Babaç'a göre önemli bir prekerleşme karşıtı hamledir. Babaç, sanayi tipi büyük yerlerde işçilerin aidat, vb. konularda da çıkarıcı davrandıklarını ve uzun vadeli çıkarlarını önemsemedikleri görüşündedir. Sendikalar kanununa göre aidatın işveren tarafından ödenmesi gerektiğini belirten Babaç, günümüzde anaakımda hiçbir patronun bunu kabul etmeyeceğini, sendika aidatının işyerinden kesilmesinin işten atmalarla sonuçlanacağını ifade etmektedir. Sendikaların bu durumda üye olanların haklarını korumak adına aktif davranmaları ve sendikal tazminat için çalışmaları gerektiğini söyleyen Babaç, bu tür davalarda çoğunlukla sayısal üstünlük olmadığı için sonuca varamadıklarını; ancak haksızlığa değil sayıya bakılmasının haksız olduğunu ifade etmektedir.

DİSK BASIN-İŞ'in örgütlenme aktivistleriyle yapılan görüşmeden çıkan tespitlerin ilki, 2010'lu yıllardan itibaren matbaalardan haber odalarına ilgisini kaydıran bu sendikanın güvencesizleşme karşıtı stratejilerde TGS'den farklı olarak toplu sözleşme, anaakımın içindeki kadrolara yönelme gibi yaklaşımlardan ziyade, özellikle de yayıncıların tecrübelerinden hareketle freelancer'lar yahut politik kriz içerisinde olan işyerlerinde politik tavır üzerinden sendikal dayanışmaya girecek olan

grupları hedef olarak belirledikleri yönündedir. İkinci tespit, DİSK BASIN-İŞ aktivistlerinin gazetecilerin kişiliklerine dair tespitlerine dayandırılarak yapılabilecek gazetecilerin küçük çevrelerle –çoğunluğu gazeteci çevreler– kısıtlı bir sosyal ortamı olduğu şeklindedir. Freelancer’larla yapılan görüşmeler bundan farklı sonuçlar verse de örgün çalışan ya da örgün çalışma kültüründen gelen gazeteciler için bunun doğru olduğu söylenebilir. Bireysel sözleşmenin önemine yapılan vurgu da burada önem kazanmaktadır. TGS ve DİSK BASIN-İŞ tarafından yapılan bu vurgunun karşılığı konusunda özellikle freelancer’larla yapılan görüşmelerden ve gözlem sürecindeki iş süreçlerinden alınan izlenim yazılı bir sözleşmenin çoğu sürecinde oluşmadığı yönündedir.

8.2. Türkiye’de Gazetecilik Meslek Örgütleri ve Prekerleşme

Türkiye’de gazetecilik örgütlenmeleri söz konusu olduğunda önemli olan boyutlardan biri de meslek cemiyetleri ve derneklerdir. Sendikalara göre daha reel politik odaklı yapılar olarak tanımlayabileceğimiz bu dernekler, cemiyetler ve kolektifler; ulusaldan yerele geniş bir alanda örgütlenenlerden –Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Çağdaş Gazeteciler Derneği gibi– daha yerel yahut belirli bir ağ içerisinde örgütlenen Ben Gazeteciyim İnisiyatifi tipi kolektiflerle büyük farklılıklar göstermektedir.

Çağdaş Gazeteciler Derneği Ankara Şube Başkanı Çınar Livane Özer Ankara Şubesi’nde 1500’e yakın üyeleri olduğunu, bu gazetecilerin çalışma durumları (kontrat tipleri vs.) ile ilgili ellerinde bir veri bulunmadığını belirtmektedir. Süreli bir basın-yayın organında yani yazılı, görüntülü, sesli veya elektronik basın-yayın organlarında kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığında çalışan, asıl işi ve başlıca geçim kaynağı gazetecilik olan kişilerin ÇGD üyesi olabildiğini belirten Özer bununla birlikte kurum ve kuruluşların, sendikaların, derneklerin basın-halkla ilişkiler ve yayın dairelerinde gazetecilik kapsamında çalışan, bunun dışında yabancı gazetecilerin de ÇGD üyesi olabileceklerini iletmektedir. Özer, iletişim fakültesi öğrencilerinin de aday üye isimli bir statü ile derneğin bir parçası olabileceğini söylemektedir. Özer, gazeteciliğin mesleki olarak anayasa değil kanunlarla tanımlandığını, anayasada ağırlıklı olarak ‘basın hürriyeti’ ile bu hürriyetin sağlanmasına yönelik hükümler yer aldığını söylemektedir. Basın hürdür, sansür edilemez hükmüne dikkat çeken Özer özellikle basına yönelik değerlendirmelerde

hukuki tanımlar kadar uygulamanın da önemli olduğu düşünüldüğünde, anayasada yer verilen hükümlerin gerçekte karşılık bulmadığını ifade etmektedir. Türkiye’de basına ilişkin yayın yasağından engellemeye kadar birçok uygulamayla karşılaşıldığını belirten Özer dernek yapılanmasının, diğer örgütlenme biçimlerine göre esnek olmakla beraber faaliyetlerinin de o mesleğin ya da etrafında bir araya gelinen konunun özüne yönelik olduğunu ifade etmektedir. Özer, bu açıdan Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin, basın-iş kolunun karşı karşıya kaldığı sorunlara doğrudan ilgi göstermekle beraber basın-yayın faaliyetlerinin mesleki etik değerleri ve değerlerin toplum nezdinde doğru algılanması çabasını yürüttüğünü belirtmektedir. Özer’e göre bu durum da derneğin örgütlenmesini, haber üretim sürecindeki basın emekçileriyle sınırlı tutmalarını gerekli kılmaktadır. ÇGD’nin üyeleri ve bağlı oldukları kurum medya sahipliği yapısı bakımından sorgulandığında ise Özer, elinde tam bir istatistik olmadığını ancak anaakım medyadan sayıca çok üyeleri olduğunu; değişen medya yapısının ise derneğe birçok yansımaları olduğunu ifade etmektedir. Bazı üyelerin çalıştıkları kurumun baskıları gereği dernekten ayrıldıklarını bildiklerini kaydeden Özer, mesleğin de benzeri baskılardan yapılamaz hale geldiğini ifade etmektedir. Bu tür ayrılıkların çoğunlukla kâğıt üstünde ÇGD’nin bir parçası olmamak için gerçekleştiğini belirten Özer, gazetecilerin resmen olmasa da pratikte dernekle hareket etmeye, etkinliklere katılmaya ve rol almaya devam ettiğini söylemektedir. Bu da teknik olarak içeriden direniş olarak tanımlanabilecek bir yönelimdir.

Gazetecilerin sıkıntılarına dokunmak adına ÇGD’nin iki yıldır medya raporu hazırladığını, basındaki hak ihlali, şiddet ve baskı mekanizmalarına dair notlar paylaştığını belirten Özer, içinden geçilen dönemde işten çıkarma, tutuklama ya da gözaltıların olduğunu; üç aylık dönemlerle bu olanlara dair bilgilerin ÇGD tarafından kamuoyuyla paylaşıldığını, bunun bir tür dayanışma mekanizması olduğunu iletmektedir. ÇGD’nin verdiği ödüller hatırlatıldığında ise Özer ÇGD’nin ödül verdiği haberlerin sadece teknik anlamda iyi haberler ya da özel haberler olmadığını bunların yanı sıra gazetecilik çabasını ön plana çıkaran ve bu anlamıyla toplumsal duyarlılığı olan haberleri dikkate alarak ödülleri belirlediklerini ifade etmektedir. Sendikalar gibi doğrudan emek kökenli bir merkezden çıkmamakla beraber çalışmalarının, basın emekçilerinin her türlü hak arayışını içermekte olduğunu, bazen işten çıkarılma, bazen ifade üzerindeki baskılar, bazen de diğer özlük haklarına

yönelik ihlallere karşı ÇGD'nin gazetecilerle dayanıştığını ifade eden Özer Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin kuruluş sürecindeki emek örgütlenmesi bilincinin bu vizyonun arkasında yattığını ifade etmektedir. ÇGD'nin cezaevindeki gazetecilerle ilgili olarak da en kapsamlı çalışma yapan örgütlenme olduğunu belirten Özer, gözaltı, yargılama ve tutuklama dönemlerine ilişkin ÇGD'nin ayrıntılı raporlar oluşturduğunu, cezaevi koşulları hakkında görüşmecilerden bilgiler alınmaya çalışıldığını ifade etmektedir. Hapisteki her gazeteci ile görüşemediklerini belirten Özer dönem dönem tutuklu gazetecilere yönelik mektup kampanyalarının düzenlenmesinde de ÇGD'nin etkin rolü olduğunu ifade etmektedir. Bütün duruşmalara gidemediklerini söyleyen Ankara Şube Başkanı Özer, ancak duruşmalara katılan arkadaşlarından ya da yapılan haberlerden neler olup bittiğini öğrendiklerini, hukuki destek ile ilgili herhangi bir talep olduğunda ise sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedir.

Gazetecilik kanununa ilişkin fikirleri sorulduğunda ise Özer gazeteciliğin, daha geniş anlamıyla basın-yayın faaliyetlerinin aslında 'düşünce ve ifade özgürlüğü' alanı içinde bir yerde tanımlandığını, bu açıdan basın-yayın faaliyetlerine ilişkin düzenlemelerin genel olarak düşünce ve ifade alanının özgürleşmesinden gelmesi gerektiğini; ancak bu anlamda ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar kapsamına alınarak ağır şekilde cezalandırılmanın yanlış olduğunu belirten Özer, gazeteciliğin güvenceli ve güvenli bir meslek olması için öncelikle bu alanın olabildiğince özgürleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Gazetecilere son zamanlarda verilen birçok cezanın gerekçesi olan örgüte üye olmamakla birlikte, bilerek isteyerek yardım etmek suçu ise Özer'e göre mesleki faaliyetin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Türkiye'deki politik polarizasyonun yaşattığı örgütlenme açmazları sorulduğunda ise Özer tüzükleri ve ilkelerinin bizleri ve dolayısıyla üyelerinin bu dipsiz kuyuya girmekten kurtulduğunu, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin, gazetecilik mesleğinin bir kamu görevi olduğu bilinciyle ve hiçbir çıkar grubunun kontrolü altına girmeksizin yürütülebilecek bir kimlik, duruş ve tavır olduğunu üyeleri bağlamında da ortak bir şekilde tanımladığını ifade etmektedir. Ona göre derneğin üyelik bilinci de bu yönde kökleşmektedir. Yaşanan polarizasyonun farklı camialardan gazetecilerin dayanışmasına etkileri sorulduğunda ise Özer aslında

bundan çok kısa süre önce yeterince dayanışma gösteremediklerini, zira ülkedeki kutuplaşmanın gazetecileri de kutuplaştırdığını ifade etmektedir. Cezaevindeki gazeteci sayısında bile örgütler arasında bir uyum olmadığını belirten Özer mesleğe meslek dışı kimlikler yüklendiğini; oysa gazeteci tanımının gazetecinin çalıştığı kuruma bağlı olarak değişmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Gazetecileri kurumları üzerinden tanımlamanın otoriter bir perspektif olduğunu ve devlet anlayışıyla kategorilere ayırmak olarak tanımlanabileceğini belirten Özer, son sürecin ise farklı gruplar arasında dayanışmayı pekiştirdiğini; yine de siyasal örgütlerin ve kimliklerin baskılarının sendikaların da derneklerin de alanlarını fazlasıyla kısıtladığını ifade etmektedir.

Ben Gazeteciyim İnisiyatifi üyesi Fatih Polat ise cemiyet, dernek ve sendikaların yoğun olarak çalıştığı bu dönemde bir inisiyatif olarak nasıl ortaya çıktıklarını anlatırken Haber Nöbeti isimli sürece dikkat çekmektedir. 2016 yılı başında gerçekleşen, Haber Nöbeti denilen ve tez kapsamında konuşulan muhabirlerden Tuğba Tekerek'in de katıldığı, gazetecilerin çatışma bölgesine giderek haber yaptığı sürece vurgu yapan Polat, inisiyatifin köklerini bu deneyime dayandırmaktadır. İstanbul'daki bir avuç gazeteci olarak başlattıkları bu inisiyatif kapsamında 2016 Şubat ayının başından Mart ayının sonuna kadar, 8 hafta boyunca toplam 68 gazetecinin çatışma bölgelerine giderek oradaki meslektaşlarıyla birlikte görev yapmalarını organize ettiklerini belirten Polat amaçlarının çatışma bölgelerinde zor koşullarda görev yapan meslektaşlarına yalnız olmadıklarını hissettirmek ve orada yaşananlara dair haber akışının önündeki engelleri biraz olsun kırabilmek olduğunu ifade etmektedir. Genç gazetecilerden mesleğin duayenlerine kadar 68 gazetecinin bu çalışma boyunca 350'yi aşkın haber içeriği ürettiğini belirten Polat, Haber Nöbeti'nin Almanya'da Günter Wallraff Eleştirel Gazetecilik yarışmasında büyük ödüle layık görüldüğünü ifade etmektedir. Aldıkları para ödülünün tamamını, çatışma sürecinde Sur'daki binası zarar gören Özgür Gazeteciler Cemiyeti'ne binasının tadilatı için aktardıklarını belirten Polat, Haber Nöbeti'nin ardından 15 Temmuz darbe girişiminin ardından Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'ni başlattıklarını ifade etmiştir. İnisiyatiflerinin amacını gazetecilik mesleğinin arkasında olma, mesleğin doğru şekilde yapılması çabalarını destekleme ve ben gazeteciyim cümlesinin arkasında durma olarak tanımlayan Polat, inisiyatif üyelerinin birçoğunun TGS, DİSK BASIN-İŞ, TGC, ÇGD'ye üyelikleri olduklarını;

ancak üyeleri oldukları meslek örgütlerini ikame etmek için yola çıkmadıklarını ifade etmektedir. Polat yaptıkları işi 'beyin fırtınası' ve mesleki anlamda bir ambulans ekibi olmak, dönemin hızlı hareket etme ihtiyacına yanıt verebilme amacıyla birlikte olmak olarak tanımlamaktadır. Gazetecilerce oluşturulan bu inisiyatifin geleneksel kurumlardan daha görünür ve aktif olduğu hatırlatıldığında zaman içinde sıkı bir dostluk ilişkisi oluşturmuş gazeteciler olduklarını belirten Polat, üyelik, aidat ve benzeri prosedürlerin, bir inisiyatif oldukları için söz konusu olmadığını belirtmektedir. Aidatlarını üye oldukları basın meslek örgütlerine zaten ödediklerini belirten Polat, hangi görüşten olursa olsun, hakkında somut bir suç delili ortaya konulmamış tüm meslektaşlarıyla dayanışma amacını önemsediklerini, onların ailelerine yalnız olmadıklarını hissettirmeyi amaçladıklarını ifade etmektedir. Polat farklı görüşlerle ortak platformda olma durumu sorulduğunda ise bazı gazetecilerle farklı dünyalara sahip olsalar da duruşlarının mesleğin değerlerine, kendisine sahip çıkan bir duruş olduğunu ifade etmektedir.

İnisiyatiflerin dahil oldukları çatışmalı bölgelerdeki Haber Nöbeti gibi süreçlerde hukuki ve ekonomik güvence yaratma konusunda yasal bir bağlayıcılığı olmadığı hatırlatıldığında Polat, Haber Nöbeti için çatışma bölgelerindeki illere gazetecileri gruplar halinde götürürken, sahaya çıkmadan önce, kurumlarda Haber Nöbeti'ne başlamadan önce, bir bilgilendirme toplantısı yaptıklarını ifade etmektedir. Her grup için bu toplantıları yaptıklarını dile getiren Polat, oluşturdukları Telegram ya da Whatsapp grupları üzerinden sürekli iletişim içinde olduklarını ve meslektaşlarının sıcak çatışma alanları değil, güvenlik açısından girilebilecek olan bölgelerde görev yapmalarını esas aldıklarını ifade etmiştir. Çatışmalı bölgelerde fotoğraf çekimi sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konularda notlar hazırladıklarını ve bunu gruplarla paylaştıklarını belirten Polat, Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'nin daha çok bir koordinasyon ekibi üzerinden hareket ettiğini ve bir de mail grubu üzerinden iletişimde olduğunu ifade etmektedir. Polat, yasal bağlayıcılığın olmamasının yanı sıra birbirlerine duydukları güven duyguları dışında hiçbir aidiyetleri olmadığını, inisiyatife yeni katılanlar içinse güven duygusunun zamanla deneyimlenerek kazanıldığını ifade etmektedir.

Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'nin ortaya çıkışında kilit bir rolü olan Gazetecilik Suç Değildir kodlu iletişim çalışması ve yarattığı bilinirlik hatırlatıldığında Polat,

tasarımı Haber Nöbeti'ne katılan ve Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'nin çalışmalarında da yer alan Ümit Kıvanç'ın yaptığı banner'ı 5 gün boyunca tam 13 günlük gazetenin birinci sayfalarında yayınlattıklarını bunun Türkiye basın tarihinde bir ilk olduğunu ifade etmektedir. Polat ayrıca yeni yıla girerken gazetecileri bir araya getirerek çektiydikleri yılbaşı fotoğrafının da benzer bir etki yarattığını fotoğraf fikrinin amacının da, kendisine mektup ve kart ulaşmayan ama gazete okuyabilen cezaevindeki gazetecilere 2016'nın son gününde, yani yeni yıla girerken bir selam göndermek olduğunu ifade etmektedir. Bu fotoğrafın da 31 Aralık 2016 günü Hürriyet ve Posta da dahil olmak üzere tam 7 gazetede yayımlandığını belirten Polat, ayrıca Türkçe ve İngilizce sosyal medya hesaplarından her akşam, basın alanındaki ihlallere ve önemli gelişmelere dair bir bülten yayınladıklarını; bunu bu biçimde iki dilli olarak her gün yaptıklarını ve uluslararası basın ve meslek örgütlerinin bu paylaşımları takip ettiklerini ifade etmektedir. İnisiyatifin üye yapısı sorulduğunda inisiyatifte gazetelerde, televizyonlarda, Internet medyasında görev yapmış olan çeşitli alanlardan gazetecilerin olduğunu belirten Polat, sosyal medya çalışmaları ve basın özgürlüğü mücadelesi bakımından yayınevi çalışanlarının veya genel yayıncılık faaliyetinde bulunanların uğradıkları mağduriyetleri de yansıttıklarını ancak açıkçası her biri günlük yoğun mesleki işleri olan gazeteciler olarak, mesleğin tüm boyutları ile ilgilenme iddiasında olmadıklarını ifade etmektedir. İşin bu kısmının üyeleri oldukları basın meslek örgütlerinin çatısı altında yapılmasının daha uygun olduğunu düşünen Polat kendi hedeflerinin 12 dev adam iddiası karşısında bir avuç mütevazı ve çalışkan insan inisiyatifi olarak tanımlanmak olduğunu ifade etmektedir.

Medyadaki daralmanın, işten çıkarmaların ve ekonomik dönüşümün doğası sorulduğunda ise Polat bu dönüşümün temelinde kâr amaçlı daralma hamlesinin olduğunu altını çizmektedir. Politik saiklerle yapılan işten atmalar ve medya kapatmaların basın alanındaki işsizlik gerçeğinin diğer belirleyenleri olduğunu savunan Polat'a göre bunlar işin patronaj ve iktidara dair kısmına ilişkindir. Sektördeki diğer önemli faktörlerin de güçlü meslek örgütlerine sahip olamamakla ilgili olduğunu söyleyen Polat, merkez medya dahil olmak üzere tüm basın sektöründe gümbür gümbür örgütlenmiş sendikalara sahip olursa, bu düzeyde bir işsizlik gerçeği ile yüz yüze olunmayacağını ifade etmektedir.

9. TÜRKİYE’DE NİTELİKLİ GAZETECİ EMEĞİNİN İŞVERENLERCE TANIMLANMASI

Türkiye’deki gazetecilik pratiklerinde önemli yer tutan tartışmalardan biri de Türkiye’de gazeteci emeğine ilişkin kaliteli içerik üretimi tartışmasıdır. Gazetecilerin sık sık kendilerini içerisinde buldukları bu tartışma, çoğu zaman etik ve politik tartışmaların gölgesinde kalsa da, hem gazetecilik meslek örgütleriyle yapılan görüşmelerde bahsedilen kendini beğenme ve başkalarının işlerini beğenmeme durumu, hem de artan gazeteci işsizliğinin çoğunlukla politik nedenlere dayandırılması ve gazeteciliğin ölüyor olduğuna dair işlevsel olmayan söylem, nitelikli gazeteci emeği tartışmasının gecikmesine yol açmaktadır. Dünyadaki haber odalarına ve Türkiye’deki haber odalarına baktığımızda teknolojik anlamda özellikle anaakım medyada büyük farklılıklar göze çarpmasa da gazeteci emeğinin kullanımı, yerleştirilmesi ve idaresi bağlamında farklılıklar mevcuttur. Bu bağlamda ilk olarak dünyada sonra da Türkiye bağlamında gazeteci istihdamı ve gazeteciden beklenen nitelikleri incelemekte fayda vardır.

2010’lu yıllara girerken bir gazetecinin sahip olması gereken ideal özellikler Lavrusik (2009) tarafından şöyle özetlenmişti: Gazeteciler girişimci ve işletme kültürüne hâkim, programlama ve kod yazma konusunda okuryazar, açık fikirli ve deneyimsel haber yapım süreçlerinde aktif, multimedya öykü anlatımında tecrübe sahibi, sosyal ve topluluk oluşturabilme yahut topluluğu yönlendirebilme yetisine sahip, blog gibi türleri küçümsemeyen; aksine bu türleri kullanmayı iyi bilen, farklı içerikleri etkili şekilde toparlayabilen ve birden çok üretim yeteneğine eş zamanlı olarak sahip olan bireyler olmalıydı. Lavrusik’in tanımının son ve en önemli parçası ise gazetecilerin temel gazetecilik becerilerine hâkim olmayı sürdürmeleri gerektiği idi. Bu özelliklerin büyük kısmı yeni medyanın ve dolayısıyla yeni medya

ekonomisinin getirdiği yeni arz-talep dengesine hitap eden niteliktedir. 2017 yılının başında yayınlanan New York Times raporu ise gazeteciliğin doğasındaki değişimlerin gazetelerde bir farkındalık yarattığını ancak bu değişimin sağlanması için haber odalarında eğitim programlarının arttırılması gerektiğini ifade etmektedir. Times raporuna göre iddialı bir değişim planını hayata geçirmek için haber odasında doğru becerilere sahip insan kaynağı Times özelinde henüz sağlanamamıştır. Görsel becerileri yüksek yeterince gazeteci istihdam edilmemiştir, aynı şekilde yeni medya yeteneklerine sahip ve geçmişin baskı odaklı formlarının tekeli kırabilecek kadar yeterli insan kaynağı da bulunmamaktadır. Times raporunda istihdam bağlamında en ilgi çekici faktör de yatırımların içerik üreticileri olan muhabirler, grafik editörleri ve fotoğrafçılar gibi gruplara verilmesi gerektiğidir. Son yıllarda yılda ortalama 70 kişinin işe alındığı ama alınan bu kişilerin yalnızca %50'sinin gazetecilikle doğrudan ilgili olduklarını belirten rapora göre bu oran kesinlikle artmalı ve gazetecilik eğitilmiş kişilerin istihdamına ağırlık verilmelidir. Times'ın raporundaki istihdam önerileri yalnızca üretim teknolojilerine dair becerilerle de sınırlı değildir. Rapor haber merkezinde farklılığın şart olduğu koşulunu öne atmaktadır. Rapora göre haber merkezindeki çeşitliliği artırmanın –daha fazla kadın, daha uzak şehirlerden insanlar, daha genç gazeteciler ve daha farklı uluslardan kişiler– görece zengin ve ilgi çekici bir üretim kabiliyeti açısından kritik önem taşımaktadır. Times bu farklılıkları hem hedef kitesini genişletmek hem de genç okur kitlesini ve onların açık zihinlerini etkilemek bakımından zorunlu görmektedir. Raporda haber odası organizasyonu bağlamında söylenenler de birçok açıdan istihdam stratejilerinin ve işyerindeki rekabetçi ortamın ahenke etkileri bakımından incelenmeye değerdir. Zira rapora göre Times, hâlâ ekip çalışması, arkadaşlık ve farklı masalar için gazeteciler ve gazeteler arasındaki koordinasyon eksikliği yüzünden sıkıntı çekmektedir. Gazeteciler daha yetenekli ve daha açık kafalı olmak için farklı editörlerle çalışma eğilimi geliştirememiştir; gazete içi rekabet ortamı içeriklerin doğru şekilde sunulması ve doğru yerlerde incelenmesini engellemektedir. Bu raporla ilgili önemli bir detay, raporun Times çalışanları tarafından ve New York Times çalışanlarıyla yapılan mülakatlar sonucunda oluşturulmuş olması ve bunun kurum içerisinde bir tür gelenek olmasıdır. New York Times'ın iş ilanlarına bakıldığında ise ciddi bir kategorizasyon dikkati çekmektedir. Gazetenin ortaya koyduğu istihdam kategorileri sırasıyla reklam, işletme fonksiyonları, ticari işlemler, veri ve yorumlama, tasarım, editörlük, finans, uluslararası medya, uluslararası fırsatlar, yatırımcı ilişkileri, pazarlama, haber

hizmetleri, haberler, haber odası, New York Times yaz stajı, nyt küresel, nytlive çalışmaları&program yönetimi, ürün üretim, satış, paylaşmış hizmetler, merkezi strateji ve kalkınma, öğrenci dergisi enstitüsü, yeterlilik ve kapsayıcılık, teknoloji video ve kurgu olarak belirlenmiştir. Bu kategorilerden geleneksel habercilerle ve habercilik eğitimiyle doğrudan ilgili olanlardan yalnızca editöryal ve haber odası başlıkları altında işler önerilmektedir. Editöryal alandaki görevler editöryal asistan görüş sayfası ve görsel editör, köşe yazarı şahsi editörü olarak sıralanırken, haber odası içerisinde 10 Mart 2017 itibariyle 20’yi aşkın kategoride iş ilanı vardır; bu iş ilanlarının yarısından fazlası prodüksiyon ekibinde çalışmak üzere teknik becerileri olan haber odası çalışanlarına açıktır, editör yahut geleneksel anlamdaki muhabir veya tematik yazarlar için açılan pozisyonların sayısı 5’tir.²¹ Bu bağlamda, diğer ilanlar incelendiğinde her ne kadar tek bir kategori altındaki iş sayısı bağlamında haber odası hiçbir kategori tarafından domine edilemiyor olsa da toplam olarak bakıldığında ilanına çıkılan işlerin çoğunluğu teknoloji, pazarlama, reklam veya kurgu gibi teknik işlerle ilgilidir. ABD’nin bir başka önemli gazetesi olan Washington Post’un 11 Nisan 2017 tarihi itibariyle gözetilen açık 30 pozisyonu olduğu görülürken müşteri hizmetleri uzmanları, muhasebeciler gibi işler çoğunluktadır, doğrudan haber bağlamı içerik üretimiyle ilgili yalnızca bir yapımcılık pozisyonunun açık olduğu görülmektedir.²²

Gazetecilik konusunda bir başka özgün pazar olan İngiltere söz konusu olduğunda ise bu alanda önde gelen kuruluşlardan biri olan The Guardian’ın Work For Us portalı istihdam nitelik gereksinimleri kapsamında incelenmiştir.²³ 11 Nisan 2017 itibariyle buradaki işler arasında hesap direktörleri, muhasebeciler, yazılım geliştiriciler, kampanya yöneticileri, dijital ürünler yöneticileri, müşteri deneyimi uzmanları, bilişim teknolojileri destek analistleri gibi onlarca iş varken doğrudan haber odasında haber üretiminde çalışacak kişilere yönelik yalnızca üç ilan olduğu bu ilanlardan ikisinin de annelik iznine ayrılan çalışanların yerine açılan geçici pozisyonlar olduğu dikkat çekmektedir. Bir başka İngiliz gazetesi olan Telegraph’ın

²¹ <http://www.nytc.com/careers/newsroom/> adresinde yapılan araştırma sonucu bu veriler elde edilmiştir.

²² <https://washpost.wd5.myworkdayjobs.com/washingtonpostcareers/fs/refreshFacet/318c8bb6f553100021d223d9780d30be> adresinde yapılan araştırma sonucu bu veriler elde edilmiştir.

²³ <https://workforus.theguardian.com/search-jobs-and-apply/> adresinde yapılan araştırma sonucu bu veriler elde edilmiştir.

Telegraph'taki kariyer imkânlarına ilişkin sayfanın 11 Nisan 2017 tarihi itibarıyla yayınladığı iş ilanları da editöryal görevler bağlamında daha zengin olmasına rağmen ürün ve reklam yönetimine yönelik yoğunlaşmaları gereği benzer bir yapı göstermektedir. Telegraph'ın Brexit konusunda özel bazı pozisyonlar yarattığı görülse de halkla ilişkiler, reklam ve hesap yönetimi gibi alanlarda daha fazla kariyer alanı açtığı görülmektedir. Telegraph'ta dijital bir dönüşüm hamlesinin parçası olarak klasik bir haber odasının parçası olmayan trend haber editörleri, sosyal ağ ve trafik veri analistleri, veri bilimciler, yazılım geliştiriciler gibi mesleklerin de kariyer seçeneği olarak var olduğu görülmektedir. Arayüz tasarımcıları, kullanıcı deneyimi uzmanları gibi grupların da burada aktif olarak arandıkları görülmektedir.

Türkiye'ye döndüğünde ise 11 Nisan 2017 itibarıyla Doğan Grubu'na ait Hürriyet Gazetesi'nin aktif ilanlarında dış haberler gece editörü ve Jr. ve Sr. Back-End Yazılım geliştiriciliği pozisyonlarının açık olduğu görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin doğrudan gazeteciliğin içerik üretim süreçleriyle ilgili ilanı olarak değerlendirilebilecek dış haberler gece editörlüğü pozisyonu için belirlediği gerekli nitelikler ise şöyledir: Üniversitelerin İletişim Fakültesi'nden mezun, dış haberler editör/muhabir pozisyonunda en az 2 yıl deneyimli, gece vardiyasında çalışabilecek, araştırmacı, dinamik, yeniliklere ve gelişime açık, dili doğru ve etkili kullanabilen, yazım ve dil bilgisine hâkim, iyi derecede yabancı dil bilen, takipçi, özgüveni ve çalışma disiplini yüksek, gündemi sürekli takip edecek ve gündem yaratacak, insan ilişkileri ve iletişim becerileri kuvvetli, takım çalışmasına yatkın, erkek adaylar için askerlik hizmetini tamamlamış. Yine aynı gruba ait Posta Gazetesi'nin açtığı pozisyonlara bakıldığında da gazetenin Ankara, Bursa, Kayseri ve Antalya'da bölge reklam müşteri temsilcileri aradığı görülmektedir. Türkiye'deki çok satan gazetelerden biri olan ve 2015 yılında 86 milyon lira kâr açıklayan Sözcü Gazetesi ise şu anda yalnızca bir grafik tasarım uzmanı aramaktadır. Türkiye'deki haber üretiminin yoğun kısmını Anadolu Ajansı'nın iş ilanları sayfasında ise 11 Nisan 2017 itibarıyla aktif bir ilan olmadığı görülmektedir.²⁴ Yeni Şafak Gazetesi'nin ve TVnet'in sahibi olan Albayrak Grubu'nun kariyer.net üzerinden yayınladığı 28 ilan içerisinde ise 11 Nisan 2017 itibarıyla yalnızca dört içerik odaklı pozisyon bulunmaktadır. Bunlar yemek editörü, arapça haber editörü, Internet gece editörü ve

²⁴ <http://aa.com.tr/tr/Ik> adresinde yapılan araştırma sonucu bu veriler elde edilmiştir.

İngilizce İnternet editörü olarak tanımlanmıştır. Geri kalan pozisyonlarsa mühendislik ya da yazılımcılık alanlarına kaymaktadır. Yeni Şafak Gazetesi'nin editörler için öne sürdüğü şartlar ve talep ettiği özellikler arasında üniversitelerin ilgili bölümlerinden tercihen Basın, Yayın ve Gazetecilik bölümü lisans mezunu olmaları, İnternet haberciliği alanında en az 2 yıl deneyim sahibi olmaları, tercihen yabancı dil bilmeleri, sosyal medyayı habercilik açısından etkin kullanabiliyor olmaları, Adobe Photoshop programını iyi derecede bilmeleri, iletişim yönlerinin kuvvetli olması, editörlük alanında yetkin olmaları, inisiyatif alabilmeleri, dil bilgisi ve yazım kurallarına hâkim olmaları, erkeklerinse askerlik görevlerini tamamlamış olmaları ve en önemlisi tercihen 35 yaşını aşmamış olmaları vardır. Arapça editörü gibi pozisyonlarda ise İnternet editörlüğündeki Photoshop bilme zorunluluklarının yerini dil bilgisi almıştır. Ciner Yayın Holding tarafından açılan üç ilan ise yeni medya teknolojileri ile ilgili başlıklardır. Bunlar sosyal hesap yöneticisi, sosyal medya uzmanı ve İnternet Editörü olarak tanımlanmaktadır. Bu pozisyonlardan İnternet editörlüğü pozisyonu için aranan nitelikler ise şöyle sıralanmıştır: Üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun, en az 3 yıl online mecralarda editörlük deneyimi bulunan; moda, yaşam, dekorasyon, alışveriş gibi konularda kadınlara yönelik içerik üretebilecek; Life Style gündemine özellikle önem veren; kültür ve sanat gelişmelerini takip eden; sergi, bienal gibi sanat etkinlikleriyle ilgilenen ve bunlarla ilgili içerik üretebilecek; tercihen röportaj deneyimi bulunan; çeviri yapabilecek düzeyde İngilizce bilen; pratik ve hızlı çalışacak, erkek adaylar için askerlik görevini tamamlamış. Yine 11 Nisan 2017 itibarıyla Doğuş Yayın Grubu tarafından açılan pozisyonlar bağlamında ise biri engelli personel kontenjanı olmak üzere toplam üç pozisyon söz konusudur. Bu pozisyonlardan biri satın alma uzmanlığı olarak tanımlanmışken, bir diğer pozisyonun da ntv.com.tr'de gece editörlüğü olduğu görülmektedir. Editöryal pozisyon için gerekli özellikler ise şu şekilde tanımlanmıştır: Üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun, İnternet haberciliğinde en az 3 yıllık tecrübesi olan, ülke ve dünya gündemini takip eden İnternet haberciliğinde kariyer hedefi olan ve SEO, web terminolojisi ve temel web teknolojileri konusunda bilgi sahibi, dili iyi ve etkin kullanabilen, dil bilgisi ve yazım kurallarına hâkim, video montaj konusunda temel bilgiye sahip, teknolojik gelişmelere meraklı, sorumluluk sahibi, takipçi, çalışma disiplini yüksek, araştırmacı, dinamik, yeniliklere ve gelişime açık, takım çalışmasına yatkın, yoğun çalışma temposuna ayak uydurabilecek, gece vardiyasında çalışabilecek bir personel.

Demirören Medya Grubu tarafından yaratılan ilanlarda ise yazılımcı ve geliştiricilerin hâkimiyeti göze çarpmaktadır. 11 Nisan 2017 itibariyle açık bulunan 10 pozisyondan 6 tanesi milliyet.com.tr operasyonu ile ilgilidir. Bu pozisyonların ise tamamı yazılım ve geliştirme uzmanlarına açıktır. Editöryal herhangi bir pozisyon açığı bulunmamaktadır. Türkiye’deki büyük medya gruplarından olan Turkuvaz Medya Grubu’nun da 11 Nisan 2017 itibariyle 19 açık pozisyonu bulunmaktadır. Bu pozisyonlardan üçü genel başvuru olarak tanımlanmaktadır. Geri kalan 16 pozisyondan 9 tanesi ise haber odası dışı pozisyonlardır. Grubun çoklu sahibiyet yapısı ve birden fazla medya organına sahip olduğu düşünüldüğünde geriye kalan ve sayıca az olan 7 pozisyon ise çoğunlukla Daily Sabah Gazetesi için açılmış, dil bilen ve yeni medya yetenekleriyle donatılmış gazetecilere açıktır. Turkuvaz Grubu’nun istihdam stratejileri ile ilgili dikkat edilmesi gereken noktalardan biri daha önce ele aldığımız ilanlarda yer alan 2 ya da 3 yıllık deneyim şartını vurgulamamış olmalarıdır; ancak bu açıdan bir alternatif oluşturmaktadır. Yenibiris.com ve kariyer.net üzerinden Türkiye’deki büyük medya kuruluşları ve küçük medya kuruluşları dahil edilerek medya ve iletişim sektörü genelinde yapılan aramalarda ise editöryal işlerin İstanbul’da toplandığını ve bunların sayıca oldukça az olduğu görülmektedir. Buna karşın sosyal medya uzmanlığı, veri analistliği, pazarlama, reklamcılık ve kurumsal iletişim alanlarında gazeteler ve medya kuruluşlarının yarattığı istihdam fırsatları daha çeşitli ve daha geniş alanlara yayılmış durumdadır.

Posta Gazetesi’nin Genel Yayın Koordinatörü Elif Yılmaz basılı yayınlarda haber odasında çalışanların her geçen gün mesleki anlamda daha fazla risk içerisinde olduklarını hissettiklerini ifade etmektedir. Yılmaz’a göre gazeteciler işlerinin dijital işlerce ikame edileceğini düşünmektedirler. Posta’da basılı yayınlarda çalışacak bir gazetecinin seçimindeki temel kriterin 5N1K hâkimiyeti olduğunu söyleyen Yılmaz Posta çalışanlarından bir toplumsal görev üstlendiklerine dair farkındalık istediklerini ifade etmektedir. Birilerini işe alırken en çok bu iki özelliğe dikkat ettiklerini söyleyen Yılmaz, geleneksel yayınlarda iletişim ve edebiyat fakültelerine öncelik verseler de Internet yayınlarda bu prensiplerin geçerli olmadığını söylemektedir. Pozisyonların ölümü ve nitelikli emek sorunu vurgulandığında ise Yılmaz gençlerin artık gazeteciliğin para getiren bir meslek olmadığını gördüğünü, ifade özgürlüğü kısıtları ve hukuki riskler gibi durumların yalnızca tutku sahibi insanların bu mesleği seçmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Yılmaz bunun bir yandan da iyi

olduğunu, bir dönem piyasayı domine eden köşe yazarı olma sevdalısı gençlerin sayıca azaldığını belirtmektedir. Yılmaz söz konusu iletişim fakültesi eğitimi olduğunda önlerine gelen insan kaynağının çoğunlukla yeterli olmadığını, hangi fakülteden mezun olunursa olunsun pratiğin çok önemli olduğunu iletmektedir. İki yıllık stajın makul olduğunu belirten Yılmaz, deneyimsiz birine magazin haberi dahi emanet edilmemesi gerektiği görüşündedir.

Gazete Duvar Genel Yayın Yönetmeni Ali Duran Topuz ise 2016 yılında organize ettikleri ve gazetecilerini istihdam ettikleri Duvar'daki işe alım süreçlerindeki kriterlerinin iki boyutlu olduklarını belirtmektedir. Birinci boyutun kendisinin de ömrünün içinde geçtiği geleneksel gazeteciliğin prensip, kural ve gereklilikleri olduğunu belirten Topuz, ikinci boyutun ise elektronik dönüşümün işaret ettiğini düşündükleri istikametlerden oluştuğunu ifade etmektedir. İkinci boyutu kimin doğru tanımlayabileceği konusunda kendisinin de emin olmadığını belirten Topuz, ideolojik farklılık gözetmeseler de ideolojik farklılığın başvuran gazeteciler bağlamında bir kriter haline geldiğini ifade etmektedir. Gazetecilik konusundaki ilkelerini bir kenara bırakmış olanların, siyasi rant ve güç peşinde olanların Duvar'da çalışmasının mümkün olmadığını belirten Topuz, bunun sadece içinde bulunulan dönemle ve yandaşlık olarak adlandırdığı durumla ilgili olmadığını belirtmektedir. Muhalefet içerisinde de güç odaklı bir tutum olduğunu belirten Topuz, eğitim konusunda ise gazeteci arayışında zaten önlerine çıkan insan kaynağının çoğunlukla yüksek öğrenim görmüş olduğunu ifade etmektedir. Topuz'a göre lisans ya da yüksek lisans konusundaki eğitim alanları gazetecilik dışındaki konularla ilişkili olanlar gazetecilikte daha başarılıdır. Topuz çalışanlarının önemli bölümünün gazetecilik dışı eğitim arka planlarından geldiğini belirtirken bunun Babıali hastalığı olarak yorumlanmaması gerektiğini, eskinin gazeteci okulundan gazete çıkmaz anlayışına karşı olduğunu belirtmektedir. Topuz görüşünü meslek içi eğitimin yokluğuna, meslek koşullarının kötü olmasına ve gazetecilik okuyan birinin mesleğe başladıktan sonra öğrenmesi gereken diğer alanlarda kendisini geliştirme koşullarını anlayamamasına dayandırmaktadır. Lisans ya da yüksek lisanstan biri başka bir disiplinse, bunun gazetecinin performansına Topuz'a göre pozitif bir katkısı olmaktadır. İşe alım süreçlerinde cinsiyetlerin eşit istihdam hakkını gözetmek istediğini; ama başarılı olamadığını belirten Topuz başlangıçta da olsa bunu temin

edemediklerini, bu oranın dışarıdan yazanlarla (freelancer'lar) dengelendiğini ifade etmektedir.

Genç gazetecilerle 35 yaş üstü mesleğe geleneksel mecralarda başlamış ya da onların hâkim olduğu dönemde yetişmiş gazeteciler arasındaki farklar sorulduğunda ise Topuz böyle bir ayrımın var olduğunu; ancak gençlerin gazetecilik standartlarına belirli bir yaş grubunun ise dijital mecraya geçişinde büyük problemler yaşamadıklarını ifade etmektedir. Kendi tecrübesinde, Radikal'ın dijital tecrübesini de yaşamış geleneksel temelli gazetecilerin entegrasyonunun hızlı gerçekleştiğini belirten Topuz bu iki kuşağı birlikte çalıştırmanın hiç de kötü bir fikir olmadığını ifade etmektedir. Karşılığın ateş parçası olarak tabir ettiği gençlerin çıktığını ve 5N1K gibi temel meselelerin sıkıntıya dönüşmediğini belirten Topuz gençlerin mesleğin kötü alışkanlıklarından haberdar olmamasının da bir avantaj olarak algılanabileceğini belirtmektedir. İsviçre çakısı olarak tabir edilebilecek, çok işlevli yahut android'e benzer gazetecilerin yetişmesinin ve sektörü domine etmesinin mümkün olup olmadığı sorulduğunda ise Topuz çok işlevliliğin insanlık dışı bir durum olduğunu her an her şeye yetişebilen birinin derinlemesine dikkat kabiliyetini yitireceğini ifade etmektedir. Yabancı dil konusunda ise Topuz, teknolojinin de etkisiyle dil bilmeyen insan sayısının özellikle 35 yaş altında iyice düştüğünü ifade etmektedir. Her birimin kendi uzmanını istihdam ettiklerini belirten Topuz, videocu, dış haberi çekip çevirecek kişi, dış kaynaklı bilim-sanat işlerini izleyecek kişi gibi kimi pozisyonlar oluşturduklarını belirtmektedir. Topuz bu özel pozisyonların dışındakilerdense işlerini yaparken ihtiyaç duyacakları kadar kabiliyet beklediklerini ifade etmektedir. Hem içerik yaparım, hem video çeker, keser biçerim, hem çeviri yaparım diyenler artsa da kendisinin asıl ustalığın nerede olduğunu sorguladığını belirten Topuz, gazetecilikte nitelik ölçümü bağlamında zanaatkârlığa yatkın bir yaklaşımı benimsemiştir. Topuz, kısıtlı insan kaynakları gereği az kişiyle çok iş yapılması gereken her yerde olduğu gibi herkes birincil alanının dışına katkı verdiğini ve bunun kendisine göre doğru bir yol olduğunu ifade etmektedir.

Ciner Yayın Holding'in yeni medya dönüşümünü koordine eden İsmail Hakkı Polat, gruplarındaki iş ilanlarının çoğunluğunun klasik haber odası meslekleri dışındaki mesleklere yönelik olmasını yorumlarken temel gazetecilik prensiplerinin aslında ortadan kalmadığını ama gazetecilerin iş süreçlerinde kullandıkları

niteliklerin değiştiğini ifade etmektedir. Analogdan yeni medyalara taşınan teknolojiler gereği gazeteciliğin ihtiyaç duyduğu niteliklerde radikal bir kayma oluşturduğunu belirten İsmail Hakkı Polat, rneğin bir araştırmacının, gazetecilik eforu dahilinde en basitinden Internet kullanmak, veriyi analiz edebilmek, görselleştirebilmek ve okuyabilmek gibi becerilere ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Gazetecilerin artık veriyi yalnızca analiz etme değil büyük veri içerisinden çekme ve anlamlandırma gibi sorumlulukları da olduğunu belirten Polat, geleneksel iletişim fakültelerinin gazetecilik bölümlerinde ya da benzer alanlarda bu tür yetkinliklerin gazetecilere kazandırılmadığını ifade etmektedir. Mevcut retim süreçlerine bakıldığında muhabirliğin de yapısının değiştiğini, artık muhabirlerin her an her yerden bilgi aktarabilecek kapasiteye erişmesi gerektiğini belirten Polat, Vice'a ve benzeri platformlara içerikler üreten Tim Pool'un Google Glass kullanımı gibi türlerle yayıncılık yaparak her zaman her yerde yayıncılık olgusunu temsil ettiğini ve çıtayı yukarı taşıdığını ifade etmektedir. Polat, editörlerden görsel pozisyonlara artık temelde bir yeni medya okuryazarlığına, hatta onu da aşan kodlama gibi yeteneklere gerek duyulduğunu ifade etmektedir. Polat'a göre diğital araç ve uygulamalardan verileri sağlamak için belirli monitrlerme uygulamalarını da kullanabilen, yeni medya ruhunu anlayabilen bir insan profiline ihtiyaç vardır. Polat, artık bir üretim sürecinin yetmediğini izleyici, dinleyici ve okurun önüne sunum aşamasında da gazetecilerin yeterlilik geliştirmesi gerektiğini bildirmektedir. Ciner Grubu'nun haber odasına dair istihdam stratejisi sorulduğunda İsmail Hakkı Polat, New York Times'ın 2020 stratejik planını hatırlatarak derin, okurun para ödeyebileceği tarzda haber üretimini farklı ortamda pazarlama vizyonunu örnek vermektedir. Polat, haberin içerik ve veri katmanının zenginleştirilmesinin hedef olması gerektiğini savunup, bu yaklaşımın temelinde yeni gazetecilik becerileri olduğunu belirtmektedir. Times'ın ortaya koyduğu kodlama, veri gazeteciliği gibi kriterleri örnekleyen Polat, geleneksel ile diğitali yöneten arasında çok ciddi farklılıklar olduğunu belirtirken bunun işleyişin de değişimine bağlı olduğunu belirtmektedir. Geçmişe yapılacak atıflarda hiperlink kullanımı, arama motoru optimizasyonu gibi yeni standartların artık devreye girdiğini, geçmişteki gibi geleneksel içeriği kopyalayıp yapıştırmanın imknsızlaştığını belirten Polat, köşe yazarlarından editör ve muhabirlere bir dönüşümün söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Sosyal medya platformlarının geleneksel ya da yeni yayıncılık yapanlara okur, izleyici ya da dinleyicinin trafik yönlendirmeleri bağlamında büyük katkılar sağladığını söyleyen

Polat, sosyal ağların dönüşümüyle ortaya çıkan yeni özellikleri de artık medyanın takip ettiğini, gazetecilerin de bu yeniliklerden haberdar olması gerektiğini ifade etmektedir. Dünyada artık gazeteci istihdamında yeni yönelimler oluştuğunu LinkedIn’de hedefli tanıtımla yeni medya bilinçli gazetecilerin büyük gazetelerce bulunmaya çalışıldığını belirten Polat, 2017 yılıyla iyice moda olan anlar ve hikâyeler gibi alanların nasıl kullanılacağına ilişkin problemlerin aslen bu dönüşümün bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Polat’a göre tam zamanında, tam yerinde, her zaman ve her yerde tüketiciye ulaşılması gerekmektedir ve 5N1K bilgisi bu işin temelinde olsa da hedef kitleyle bu niteliği birleştirecek bir mekanizma kurulması şarttır. Freelance gazetecilerden yararlanma konusu söz konusu olduğunda ise İsmail Hakkı Polat, gazetecilikte hedefin artık daha grupsal ya da daha kişisel hale geldiğini, ağır haberlerden hafif haberlere doğru bir geçiş olduğunu ifade ederken, bu tür haberler yapabilen freelance gazetecilerin avantajlı olduğunu, hikâye anlatım bakımından bu grubun görece avantaj sahibi olduklarını ifade etmektedir.

Diriliş Postası Genel Yayın Yönetmeni Erem Şentürk ise elbette işe alım sürecinde kimi kriterleri gözettiklerini söylemektedir. “Hiçbir ayrım yapmadık” diyen yalan söylüyordur diyen Şentürk, kuruluş sürecinde 2017 Nisan itibarıyla hâlâ çözememiş bulundukları para dertlerinin olduğunu, küçük bir gazete olarak az parayla ve az insanla çok iş yapma derdiyle yola çıktıklarını belirtmektedir. Şentürk gazetenin bir meslek gazetesinden çok dava gazetesi çerçevesi ve misyonunda çıktığını belirtmektedir. Genç insanları tercih etme konusunda da bir ayrım yaptıklarını zira çağın dilini, eğilimlerini ve beklentilerini yakalamanın başka çaresi olmadığını belirten Şentürk sadece cinsiyet ayrımı yapmadıklarını belirtmektedir. Bazı dönemlerde kadın çalışan bazı dönemlerde erkek çalışan sayılarının yüksek olduğunu belirten Şentürk bu devir daimin devam ettiğini belirtmektedir. Öğretim meselesinde hiç ayrım yapmadıklarını ama eğitim meselesinde kimi ayrıcalıklar tanıdığını ve bunu devam ettirdiğini söyleyen Şentürk Diriliş Postası’nda en önemli konulardan birinin de aynı dili konuşmak ve kavramları aynı anlamda kullanmak olduğunu ifade etmektedir. Şentürk kavramlar konusundaki kaygılarını şu şekilde ifade etmektedir:

Hürriyet derken ne kast ediyorsunuz mesela. Sadece Türkiye’de hürriyet kelimesinin bazıları birbirine zıt bile olabilen onlarca farklı tarifi var. Şimdi siz Hürriyet derken

ne dediğiniz bizim için önemli. Bu birlik de ancak aldığınız eğitimle sağlanabilir ve bu yüzden öğretim değil ama eğitim ayrımcılığı yapıyorum. Din, hürriyet, aile, dünya, evren, insan, insanlık, anne, baba gibi kadim çerçeve değerlerde anlaşılmamış olmayı, yani bunları aynı tarif etmeyi önemsiyorum. Çünkü bana göre bunları farklı tarif etmek zenginlik olan farklılık değil kavgaya sebep olan çatışmalardır.

Yaş gruplarının yeni medya teknolojilerine ve gazetecilik pratiklerine yaklaşımının farklılaştığı hatırlatıldığında ise Şentürk Diriliş Postası'nda 65 yaşında da 21 yaşında da insanların çalıştığını belirtirken gençlerle çalışmanın avantajı olduğu gibi dezavantajları da olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda ortaya çıkan açıkları birbirini tamamlama taktiği üzerinden gidermeye çalışmadığını, zira bunun bir çözüm olduğuna inanmadıklarını belirten Şentürk, bunu çözülmesi gereken bir sorundan daha çok faydalanılması gereken bir durum olarak görmektedir. Şentürk'e göre herkesin önceden tanımlanmış alanlarında özgür ve özerk olmasını sağlayıp hepsinin üzerine şemsiye gibi çerçeve değerleri koyduklarında siyah beyaz ve kimine göre sıkı olan bir haberin yanına, çok renkli ve kimine göre abartılı bir haber gelebiliyor ve bu gazete ekibini daha canlı kılmaktadır. İsviçre çakısı gibi, çok işlevli gazetecilere dair görüşleri sorulduğunda ise Şentürk bu tür çok işlevli gazetecilerle ilgili pişmanlığını ifade etmektedir. Bu hatayı yaptığını ve çok pişman olduğunu belirten Şentürk onu da yapıyor, bunu da yapıyor, oh ne güzel İsviçre çakısı gibi adam diyerek takıma dahil ettiği bütün gazetecilerin günün sonunda her işi yarım ve ruhsuz yaptığını fark ettiğini ifade etmektedir. Maddi ve manevi açılardan kendisine çok pahalıya patlayan bu tip hatalı kararlar verdiğini ifade eden Şentürk söz konusu gelişen trendlerden robot gazeteciliği olduğunda ise karışık sayısal verileri işleyip hızlı şekilde servis etmede bu tür gazeteciliğin oldukça işlevli olduğunu ifade etmektedir. Siri, Alexa, Cortana, Assistant, Watson, Amelia gibi yakından ilgilendiği yapıların bu işe gireceğini tahmin etmenin zor olmadığını belirten Şentürk buzdolabını dolduran, klimayı ayarlayan, arabaları park edip bebeklere bakıcılık yapan sistemlerin bir araya geleceklerini ve insanlar için haberleri derleyeceklerini ifade etmektedir. Burada asıl işin ilk bilgiyi üretmekten daha çok işleyip sunmak olduğunu belirten Şentürk, güvenlik kameralarından dünyayı takip eden, mahkeme kayıtlarını gözleyen, hastane ve polis kayıtlarına erişebilen, müsabakaların elektronik skor tablolarını ya da müsabaka sonrasındaki sporcuların hareket, tansiyon, sağlık verilerini daha o anda tahlil edebilen yapay zekâlar için haberi yapmak ve servis

etmek zor olmayacak demektir. Bir muhabirin buna yetişmesinin zor olduğunu belirten robotlar insanlardan daha tarafsız tartışmalarının da yakın olduğunu, tam burada en büyük kırılmanın ahlak ve manevi değerler üzerinden başlayacağını ve belki de organik ve inorganik ayrımı üzerine yürüyecek tartışmalarda organik içeriği savunanların elinde tek cephenin ahlak olacağını ifade ederken çok yakında robotların insanları işsiz bırakabileceğini çünkü bilimselliğin bunu getirebileceğini ifade etmektedir. Sosyal ağ kullanımının gazetecilerde ve gazetecilik pratiklerinde aradığı bir özellik olarak işlevi sorgulandığında ise Şentürk dikkat havuzu denen olgunun dünyanın en kıymetli malı olduğunu ifade etmektedir. Futbol takımlarının taraftarlarını sattığını, bunu taraftara gönül bağı, aşk, spor, heyecan, tutku gibi sihirli kelimelerle yansıttıklarını ama aslında her şeyin milyonlarca insanın dikkatini bir süreliğe bir yere toplamaları ve bu dikkat havuzunu reklam verenlere satmaları üzerine kurulu olduğunu ifade etmektedir. Medya da aynı şeyi yapıyor diyen Şentürk okuyucu, takipçi adı verdikleri şeyin aslında bir dikkat havuzu olduğunu ve bu havuza ne kadar çok insan attıysanız o kadar para kazanabildiğinizi ifade etmektedir. Kapitalizmin havuzun içindeki müşterinin, sayısıyla, harcama kapasitesi ve eğilimleriyle ilgilendiğini belirten Şentürk kadın hakları konusunda mangalda kül bırakmayan Milliyet ya da Hürriyet'in hiç çekinmeden kadın bedenini satılığa çıkarak gördüğü bacak ya da göğüs resimlerine tıklayan milyonlarca erkeği reklam verenlere sattığını savunmaktadır. Şentürk başka bir gazetenin de Filistin'e üzülen birilerinin dikkatini çekerek bir araya getirip bir dikkat havuzu kurup onu Umre şirketine müşteri olarak sattığını ifade etmektedir. Dikkat havuzuna toplanan insanlar aynı zamanda seçmen kitlesi oldukları için belli sezonlarda oya ihtiyacı olan partilere, iktidara gelmek isteyen muhalefete yada iktidarda kalmak isteyen hükümetlere satılıyorlar diyen Şentürk'e göre bu havuzların satışının bir sonu yok. Bütün bu çarkın arasında ahlaklı olarak bir şey yapmaya çalışırsanız; hayatta kalma ile ayakta kalma arasında gidip geliyorsunuz diyen Şentürk, tıklanma oranlarının Türkiye'nin en düşük seviyesinde olduğunu bildiklerini geçmiş aylarda nerede hata yapıyoruz diye düşünürken "Galata Kulesi'nde Poz Veren Rus Mankenler Yürek Hoplattı" diye haber yaparak kendi çaplarında küçük bir test yaptıklarını, sonucunda kadın satmadan, gizli özneye tuzak başlıklar kurmadan, bel altı vuran sansasyonel haberler yapmadan tık rekabetinin imkânsız olduğunu anladıklarını ifade etmektedir. Sadece özgün içerikle rekabet edilebileceğini ancak bunun uzun bir zaman, sürekli bir sermaye gerektirdiğini belirten Şentürk, doğrudan bir sosyal medya ekiplerinin şu

an için olmadığını, Internet ekiplerinin sosyal medyayı da işlerinin bir parçası olarak görüp düşük sevide de olsa ilgilenmeye çalıştıklarını ifade etmektedir.

Evrensel Gazetesi'nin dijital operasyonlarından sorumlu olan Mehmet Özer ise Evrensel için basılı gazetede de Internet editörlüğünde de temel düzeyde kriterlerin aynı olduğunu ifade etmektedir. Bu kriter ise gazeteciliğin esaslarına uygun davranmaktır. Ancak Internet yayıncılığının kendine has bazı özellikleri nedeniyle, bu bölümde çalışan arkadaşların da bazı ek niteliklere sahip olmasında fayda olduğunu belirten Özer'e göre örneğin, her gazeteci şüphecilik ve haberi doğrulama gibi özelliklere sahip olmalıdır ama basılı gazetede bunlar için görece uzun bir zaman varken Internet editörünün birkaç dakika içinde karar verebilir, sorgulayabilir ve doğru bilgiye ulaşabilir olması gerekmektedir. Bunun için de gözü, kulağı, zihni açık kişilerden oluşan bir ekibin ideal olduğunu belirten Özer Evrensel olarak, çalışma arkadaşlarıyla birlikte bu ideale yaklaşmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Internet yayıncılığında gençlerin tercih edilmesinin belirli sebepleri olduğunu belirten Özer ilk nedenin basılı yayıncılıkta çalışan bir gazetecinin sahip olması gereken teknik altyapı ile Internet yayıncılığında çalışanının altyapısının aynı olmaması olduğunu ifade etmektedir. İçinden geçilen dönemde gençlerin bu altyapıya sahip olmak adına daha şanslı olduğunu belirten Özer ancak 10 yıl sonra bu farkın ortadan kalkacağını ifade etmektedir. Bu durum, günümüzde gençlerin tercih edilme nedenlerinden biri olabilir, diyor Özer'e göre ikinci neden bugünün geleneksel gazetecilerinin Internet yayıncılığını hâlâ basılı gazeteciliğin devamı, yan ürünü ya da basılı gazetecilikte işsiz kaldığında yapabileceği geçici bir iş olarak görmeleridir. Bu durumda da, özellikle ana akım gazeteler açısından, Internet yayıncılığında çalıştırılan isimler, basılı gazetelerde kadro bulamayanlar oluyor diyor Özer bu kurumlarda Internet yayıncılığının, basılı yayıncılığa bağlı çalışan taşeron kurumlar gibi görüldüğünün söylenebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, taşeron çalışmaya dair tüm kavramların, düşük ücret, güvencesiz ve esnek çalışma gibi, buralarda da geçerli olduğunu ifade eden Özer, Türkiye açısından basılı gazeteciliğin sahip olduğu reklam payının Internet yayıncılığından çok daha büyük bir paya sahip olmasının da etkin bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Evrensel özelinde ise durumun farklı olduğunu, Evrensel'in yayıncılık faaliyetinin temelinde haberden para kazanmak değil haberi, yani gerçeği, en geniş kitlelere ulaştırmak, hatta bu gerçek etrafında okurları bir araya getirmek olduğunu belirten Özer buna hizmet edebilecek

tüm yayın mecraları ve bu mecralarda görev yapan herkes Evrensel için aynı değere sahiptir demektedir. İletişim fakütesi mezunları söz konusu olduğunda Özer iletişim fakültelerinden gelenler açısından ilk etapta bazı çelişkiler yaşandığını ifade etmektedir. Özer, tarafsızlık kavramının anlamı, haberin yarattığı değer, haber reklam ilişkisi, gazetecinin okurla ilişkisi, gazetede hiyerarşi, manşet toplantısı gibi kavramlar açısından iletişim fakültelerinde öğretilenlerle Evrensel'de var olan durum arasındaki farka alışmalarının ardından bu mezunların iyi bir performans sergilediklerini söyleyebileceğini ifade etmektedir. Uzun süren staj uygulamaları sorulduğunda Özer staj açısından Evrensel'in faydalı bir mecra olduğunu, stajın süresiyle ilgili tasarrufun kişisel olduğunu; ama bunun kendi kurumlarında görev yapanlar için mesleki anlamda büyük fayda sağladığını ifade etmektedir. Özer staj sürecinin angarya olmadığını altını çizmektedir. Basılı yayınlar ve online yayınlar birbirinin alternatifi değildir diyen Özer'e göre ikisi de farklı ihtiyaçlara yanıt veren ürünler olarak tanımlanabilmektedir. Bunlardan hangisinin ortadan kalkacağına, hangisine dair ihtiyacın ortadan kalkacağı karar verir diyen Özer, yeni medya yayıncılığının basılı gazeteleri ikame edeceğini düşünmenin online yayıncılığı basılı gazetenin yan ürünü olarak gören anlayışın sonucu olduğunu ifade etmektedir. Özer'e göre aksine online yayıncılığı, kendine has ihtiyacın ürünü olan bağımsız bir mecra olarak değerlendirmek ve her iki mecraya ömür biçerken de bu ihtiyaçları değerlendirerek karar vermek gerektiğini ifade etmektedir. Özer Evrensel'deki istihdam sürecini ise şöyle tarif etmektedir. Evrensel'de görev yapacak gazeteciler için bugüne kadar hiç iş ilanı vermedik diyen Özer yayın yönetmeninden muhabirine kadar Evrensel'de görev yapanlarla bir şekilde yollarının kesiştiğini ve bu yola birlikte devam ettiklerini ifade etmektedir. Evrensel'de yapılması gereken işin tamamının, görev alan herkes tarafından birlikte üstlenildiğini ve görev dağılımının da keskin sınırlarla belirlenmiş olmadığını ifade etmektedir.

Medyascope'un başındaki isim olan Ruşen Çakır ise başlangıç aşamasında farklı bir yapıları olduğunu; ilk aşamada maddi imkânları olmadığını belirtmektedir. Yapıp ettiklerinden etkilenen gençlerin e-posta yoluyla kendisine ulaşip katkıda bulunmaya başlamalarıyla projenin büyüdüğünü söyleyen Çakır, istisnasız bu gençlerin hepsini ekiplerine kattığını ifade etmektedir. Bu ilk aşamada CV'lere bakma gereği dahi bulmadığını belirten Çakır, kendilerine para veremeyeceklerini; ama yeni teknolojilerle gazetecilik yapmayı hızla öğrenebileceklerini bu gençlere

söylediklerini daha en başta ifade ettiklerinin altını çizmektedir. Bazılarının bu işi sevip içinde kaldıklarını, kimi katılanların da çoğunlukla okulları nedeniyle bıraktığını belirten Çakır, maddi imkânları oluştuğunda kalanlara kadro teklif ettiklerini, 30'u aşkın kişinin Medyascope'ta kadrolu olarak çalışmakta olduğunu ifade etmektedir. Medyascope'ta maaşların yüksek seviyede olmadığını belirten Çakır, hâlâ gönüllü olarak çalışan ve çalışmak isteyenlerin de ekiplerinde olduğunu, bu kişilerin çoğunun da öğrenci olduğunu ifade etmektedir. Çakır, okulları bittiğinde kalmak istemeleri halinde bu isimlere imkânları ölçüsünde iş imkânı sağlamaya çalışacaklarını belirtmektedir. Çakır, yeni medya araçlarını bilmemenin önemli bir sorun olmadığını, zira gençlerin istekli olmaları halinde hızla öğrendiklerini ifade etmektedir. Montaj, kamera ve benzeri yetenekleri kazanmalarını herkesten beklediklerini ve bu konuda herkese öneri yaptıklarını belirten Çakır'a göre en önemli sorun gençler söz konusu olduğunda gazetecilerin 5N1K bilmemesinden ziyade gazetecilikle aktivizmi karıştırmalarıdır. Kadrolarında sol görüşlü ya da Kürt hareketine sempati duyan birçok insan olduğunu belirten Çakır, gazetecilikle aktivizmi karıştırmamanın küresel bir dert olduğunu ifade etmektedir. İş süreçlerinde karşılaştıkları sorunların en büyüğünün yaptıkları işin bir kullanım rehberi olmaması ve böylece birçok niteliği kendiliğinden elde etmek zorunda olduklarını ifade eden Çakır sorunları aşmayı ancak yaşayarak öğrendiklerini ifade etmektedir. Kadrolarında gazetecilik eğitimi alanların sayısının hayli yüksek olduğunu belirten Çakır, sosyal bilimlerin değişik alanlarında okumuşların da Medyascope'un bir parçası olduğunu; teknik konulara daha fazla hâkim olanlarınsa eğitimden geçmekten ziyade merak, beceri ve deneyime sahip olanlar olduğunu iletmektedir.

10. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye’de gazeteci emeğinin prekerleşmesinde çoğunlukla üstünde durulunun aksine siyasi eğilimler kadar teknolojik ve ekonomik dönüşüm süreçlerinin de etkili olduğu tezinden hareket eden bu çalışma kapsamında ilk bölümde araştırma sürecinde göz önünde kavramsal teorik çerçeve ve araştırmanın kapsayacağı haber odası emekçileri olan gazetecilere dair bir tanım ortaya konmuştur.

Tartışmalı bir kavram olarak günümüzde Guy Standing (2014) ve Bourdieu (1997) tarafından kullanımıyla sosyal bilimcilerin önüne farklı çerçevelerdeki ifadeleriyle konmuş prekarya ve prekerlik yahut prekerleşme kavramlarının izinin sürüldüğü ilk kısımda, başlangıçta bir sistem olarak neoliberalizm esneklik ve güvencesizlik, devlet politikaları gibi bakımlardan incelenmiş; ardından prekarya ve prekerlik tanımlarının yapılmasına girişilmiştir. İlgili bölümde de belirtilmiş olduğu üzere çalışmada bir sınıf olarak prekarya kavramından ziyade Bourdieu’nün geleneksel sosyal statü birimleri arasında kesişen güvensizlik durumu tanımı benimsenmiş, prekerleşme durumu çalışmanın odağındaki durum olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak prekerliğin bir durum olarak tanımlanması içinse kavramın tarihsel gelişiminin yanı sıra kavrama dair tanımın oluşumundaki aksaklıklar ve bilimsel aşamalar değerlendirilmiş; kavramın günümüzdeki yanlış kullanımları da bölüm kapsamında incelenmiştir.

Prekerleşme, Bourdieu’nün (1997) ortaya koyduğu gibi bir durum tespitidir. Prekerleşme yerine önerilen güvencesizleşme, esnekleşme, emeğin değersizleştirilmesi, yedek emek ordusu, lümpen proletarya gibi kavramların hiçbirisi tam anlamıyla bu çoklu yapıyı içeren kavramı karşılamadığından prekerleşme kavramı henüz türkçeleştirilmemiş bir kavram olarak tez başlığında da bulunacak şekilde bir durum olarak tez içerisinde tanımlanmıştır. Tez boyunca haber odasındaki

gazetecilerin durumu bir vaka analizi ve gazeteciler de odak grup olarak ele alınmış olsa da kavramın tartışmalı yapısı ve güncelliği gereği sıklıkla dünyanın farklı bölgelerindeki prekerleşme pratiklerine değinilmiş, buna bağlı olarak da prekerleşmeye dair nihai tanıma ulaşma yolunda ortak karakterlerin tespiti üzerinde Standing'in de tanımından yararlanarak çalışılmıştır. Bu noktada ilgili karakterlerin sıralanmasında fayda vardır. (1) Bu ortak karakterlerin ilki prekerleşmenin statüler ötesi bir durum olması ve farklı gelir gruplarından olup geleneksel ya da hâkim üretim ya da dağıtım araçlarına sahip olmayan veya üretim ya da dağıtım araçları etkisiz olan grupların; gelir düzeyleri fark etmeksizin prekerleşmeye maruz kalıyor olmalarıdır. Prekerleşme, ücretli olarak çalışan her gruptan çalışanın gazete hiyerarşisi ve emek hiyerarşisi çerçevesinde maruz kalabileceği bir durumdur. (2) Prekerleşmenin öngörülen ikinci karakteri bunun bağımsız olarak ortaya çıkan bir olgu olmadığı; bir politika sonucunda bilinçli şekilde ortaya çıkan ve devlet tarafından sürdürülebilirliği desteklenen çalışma rejimlerine dayanıyor olması; bir neoliberal ürün olmasıdır. Buna bağlı olarak gazetelerin içinden geçtiği politik atmosferdeki zorluklar kadar, sonuç bölümünde tekrar değineceğimiz finansal ve güvence odaklı denetlenmezlik gibi faktörler, sendikalaşma karşıtı patron stratejilerinin cezalandırılmaması gibi devletçe denetlenmezlik durumları, birer devlet yaklaşımı olarak tanımlanmış, prekerleşmenin neoliberal bir strateji olarak devletlerce göz yumulan bir durum olduğu ifade edilmiştir. (3) Prekerleşmedeki üçüncü bir karakteri de Standing'in (2014, 19) de vurguladığı ücret politikalarının ayarlanması, esnekleştirilmesi ve düşürülmesidir. Gazeteler bağlamında ele alındığında ücretlerin ayarlanması, esnekleşmesi ve düşürülmesi her ne kadar Türkiye'deki büyük sermayeye ait medya şirketleri söz konusu olduğunda 1980 sonrası sendikasızlaştırma hamlesinin bir parçası olsa da, ki burada gazetelerde orantısız maaş dağılımına yol açan ve rüşvet olarak da tanımlanabilecek bir ücret tarifesi ortaya çıkmıştır, yeni nesil medya kuruluşlarında da ücret esnekliği ve ücret ayarlaması, tezin ikinci bölümünün başında da vurgulanan kriz söylemi ve güvencesizleşmenin temel nedeni olarak sunulmak istenen politik tansiyon ve durum üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çalışanlar kendi aralarında da işverenleriyle kurdukları ilişkilerde de maddi beklentileri konusunda şeffaf değillerdir; bu da hem kolektif olarak bir standart ücret uygulamasının ortaya çıkmasını zorlaştırmakta; hem de toplu sözleşme gibi durumların yokluğu gereği benzer statülerde benzer niteliklerdeki çalışanların çok büyük farklılıklara denk gelen

maaş aralıkları gereği işyerini huzursuz bir mekân haline getirmektedir. Bu da rekabet odaklı, kliklerle örölü işyerlerini ortaya çıkarmaktadır. (4) Dördüncü temel karakter de aslen prekerleşmenin bir parçası olan ama zamanla prekerleştirilenlerin ana karakterlerinden biri haline getirilecek olan uzaktan çalışma, yarı zamanlı çalışma ya da kadrosuz çalışma pratikleridir ki dijitalleşme ve yeni medya araçlarıyla gelen üretim araçlarına ulaşımında eşit şartlara dayanan pratikler bir yanıyla da bu atipik çalışma durumunu beslemiştir. Uzaktan çalışma rejimi, şirketlerin maliyetlerini kısmalarını sağlarken, üretim araçlarını da emekçi ile birlikte kiraladıkları; ancak bundan sorumlu olmadıkları bir süreç halini almıştır. Özetlemek gerekirse bu karakterler statüler ötesi bir durum olması, devlet ve şirketlerin iştirak ettiği bir istihdam politikasının sonucu olarak ortaya çıkması, örgütsüzlüğe dayalı ücret ve emeğin esnekleşmesi ve aşınması, son olarak da emeğin gayrimerkezileşmesi olarak tanımlanmıştır.

Bu teorik çerçeve dahilinde prekerliği Türkiye'deki sektör örnekleminde tanımlamak üzere sırasıyla gazeteciler, meslek örgüt ve sendikaları, işverenler ve yöneticiler olmak üzere üç farklı kategoriden profesyoneller, temsilciler ve aktivistlerle görüşmeler yapılmıştır. Burada görüşmelerin amacını hatırlatmakta fayda vardır. Amaç prekerleşme durumunun ardında yatan nedenleri tanımlamak, farklı prekerleştirme pratikleri ile sektörün içindeyken ya da sektör dışına itildiğinde mücadele eden, sektör standart ve beklentilerine uyup, içerilen ve pasifleşen yahut sektörün tamamen dışına çıkıp gazetecilik alanını terk edenlerin motivasyonlarını anlayarak gazeteciliğin cazip, güvenceli, sürdürülebilir bir meslek haline nasıl tekrar gelebileceğini görüşmecilerin fikir ve tecrübelerinden yola çıkarak ortaya koymaktır.

10.1. Gazetecilerle Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler

Çalışmanın temellerinin atıldığı 2014 yılında geleneksel formatları sona eren Sol ve Radikal gibi gazetelerin hikâyesinden hareketle Türkiye'de geleneksel medyadaki alternatif yahut anaakım fark etmeksizin yok oluş trendinden yola çıkılarak, prekerleşmenin yoğun olarak hissedildiği haber odalarında çalışma tecrübesi elde etmiş muhabirlerle konuşularak araştırmaya başlanmıştır.

Bu kapsamda yapılan görüşmelerde ortaya çıkan tecrübeli bir gazeteci olan Kumru Başer'in medya dönüşümü anlatısı ile yine tecrübeli bir gazeteci ve gazete

yöneticisi olan Nurcan Akad'ın benzeşen anlatıları medya sermayesinin dönüşen yapısının prekerleşme üzerindeki mihenk taşı olarak rolünü vurgulamaktadır. Olağan şüpheli olarak medya sahipliği yapısını işaret eden her iki gazeteci de 1980 sonrası gazetecilik ortamında yaşanan dramatik dönüşüme vurgu yaparken, Başer medya sahiplerinin inşaat, petrol ve benzeri alanlardaki yatırımlarının yayın politikalarına etkisine dikkat çekmiş, Akad'ın Özal dönemindeki iki buçuk gazete söylemine atfettiği önem de özleri ve sonuçları bakımından Başer'in ifadeleriyle örtüşmüştür. Bir gazeteci sendikacısı olmasının yanı sıra aktif gazetecilik de yapan TGS Genel Başkanı Gökhan Durmuş da medya patronlarının konudaki rolünü vurgulayıp, medya patronlarının siyasal durumdan vazife çıkarıp bahaneler ürettiğini, editöryal bağımsızlık ve basın özgürlüğüne kendi çıkarları doğrultusunda balta vurduklarını ifade etmiştir. Medya sahipliğinin tezin başında dile getirdiğimiz medyanın çalışma ekonomisine etkisine dair Durmuş, Akad ve Başer'in söylemleri çoğunlukla patronların politik konumlanışlarına odaklanmıştır. Burada politik sebeplerin de sektörel bir dışlanma olarak Kumru Başer ve Gökhan Durmuş tarafından ifade edilmiş olması tez bakımından önem taşımakla birlikte Başer ve Durmuş medyadaki yeni sermaye yapısının sendikalaşmanın engellenmesinin de çalışma koşulları ve düşük ücretler üstündeki önemi konusunda mutabıktırlar.

Dönüşen medya sahipliği yapısı ve sermaye siyaset ilişkileri ise bu dönemdeki prekerleşmenin yegâne kaynağı olarak ifade edilemez. Zira yapılan görüşmelere göre medya sahipliğinin etkisine ek olarak yaş, eğitimsel arka plan, cinsiyet, etnik kimlik, yeni medya ve teknoloji okuryazarlığı, gazete içi hiyerarşi kaynaklı statü farklılıkları gibi etkenler de prekerleşme pratiklerinde öncü rol oynamaktadır. Sahiplik yapısı ile etkileşerek tüm bu sayılan faktörler prekerleşmeyi derinleştirmektedir. Buna bağlı olarak gazetecilikte prekerleşmeyi derinleştiren aşama ve durumlar belirlenmiş, görüşmeler süzülerek bunlara ilişkin çıktılar alt başlıklar kapsamında paylaşılmıştır.

Stajyer ve genç emeği preker medya endüstrisine giriş aşamasında önemli göstergeler sunmaktadır. İlk gösterge özellikle son düzenlemeler öncesinde sık sık görülmekte olan uzun ve ücretsiz staj uygulamalarıdır. Örneğin Milliyet Gazetesi'ndeki çalışma tecrübesi dahilinde Karakaş'ın işe giriş döneminde yaşadığı bir yıllık staj evresi, gazeteci emeği bağlamında staj süreçlerinin uzun olduğu dönemden kötüye kullanımı üzerine önemli bir örnek oluşturmaktadır. Karakaş'ın

staj sürecinin bir yılın ardından Karakaş'ın artık kadrolu olmayacaksa gazeteyi terk edeceğini söylemesinin ardından hızla sona ermesi ve kadrolu pozisyona geçmesi staj süreçlerindeki keyfiliğe dair önemli bir detay sunmaktadır. Habertürk'te çalışan Gülin Küpelioglu'nun Karakaş'a göre daha kısa süren staj evresi ise önce telifli çalışmaya ardından 212'si olmayan bir kadroya geçişiyle sonuçlanmıştır. Bu, görece iyi bir senaryo olmasına rağmen Küpelioglu'na resmen 212 statüsü kazandırmadığı için tam güvenceli bir geçiş olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

Staj söz konusu olduğunda emek güvencesi kadar hukuki ve fiziki güvenlik de önemli bir faktördür. Gazeteci Cansu Pişkin ise Posta Gazetesi'nde staj yaptığı dönemde gazetecilik faaliyeti nedeniyle kendisine soruşturma açıldığını, stajyer olduğu için kartı da olmadığından sorun yaşadığını ifade etmiştir. Bu staj süreçlerinin yarattığı statü ve güvenlik problemine dair önemli bir göstergedir; dahası staj sürecinde yaşanabilecek bu ve bu gibi durumların takibinin de stajın yapıldığı kurum tarafından yapılması gereğinin altı çizilmelidir.

Staj süreçlerinde yapılan seçimler ve stajın yaratacağı artı değer de preker emek pratiklerinde önemli bir belirleyicidir. Genç gazeteciler olan Bağdaş Çetin ve Diren Çelik'in Cumhuriyet Gazetesi'nde staj tecrübeleri olmasına rağmen iş bulmakta büyük sıkıntı çekmeleri de stajın tek başına bir iş garantisi olmamasına, kurumsal itibarın da burada belirli olamayacağına dair bir başka kanıttır. Stajyerlik her ne kadar medyaya girişin ana kapısı olarak sunulsa da bu mutlaklık arz etmemektedir.

Ücretli çalışmanın gençler için sıradışı bir durum olduğu görüşmelerde sık sık dile getirilirken gençlere yönelik ilk aşamada bir ayrımcılığın söz konusu olduğu görüşmecilerin ifadelerindeki ortak noktalardandır. Staj konusunda önemli bir faktör de zorunlu staj pratikleridir. Bazı üniversitelerin iletişim fakültesi öğrencileri için zorunlu stajı kaldırması kimi genç gazeteciler için sektördeki ilk deneyim biletleri olan stajın da önünü tıkamaktadır. Bu bağlamda preker çalışma yaşamına dahi olsa sektöre bir giriş evresi olarak düşünülebilecek ve en kurumsaldan en organigine birçok medya örgütlenmesinde staj aşamasının ücretsiz genç emeği olarak algılandığı ve bu yaş diliminin her geçen yıl artmakta olduğunu, stajın yarattığı sektörel artı değer ise büyük bir faktör olmadığını belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar staj günümüzde kanunlarla düzenlense ve uzun stajyerlik evreleri yasal düzlemde ortadan

kaldırılmış olsa da telif sözleşmeleri gibi sözleşmeler üzerinden staj bağlamı çalışmanın sürdürülmesi, stajın prekerleşmenin ilk ve en erken evresi olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Gazeteciler arasında statüye dayalı farklılıklar da prekerleşmeye karşı mücadele bağlamında birleşememe, ortak davranış gösterememe ve hatta yer yer grup içi çatışmalara yol açabilmektedir. Bunların en açık olanlarından biri de gazeteciler ve köşe yazarları arasındaki tansiyondur. Burada Nurcan Akad'ın yaptığı her köşe yazarı gazeteci değildir; ancak gazeteci olan köşe yazarları da vardır tespiti haber odasının köşe yazarı statüsüne bakışı bağlamında önemli bir veri sağlamaktadır. Zira Akad'ın görüşüne göre haber odasında haberin temel unsurları ile bir şekilde ilgilenmiş kişilerin köşe yazarlığı yapsalar da gazetecilik kimlikleri üstlerinde kalırken, şarkıcıların ve benzeri kamu figürlerinin köşe yazarı olmaları onları gazeteci yapmaz.

Köşe yazarlığı bağlamında en temel sorun star gazetecilik kavramıdır. Yine 1980 sonrasının medya sistemine bağlanan ve Milliyet, Hürriyet gibi gazetelerde görülen; ancak temelde 90'ların başındaki Güneş Gazetesi'nin sisteminin taklidi olan star gazetecilik bağlamı, gazeteciler açısından emek mücadelesi veya çalışan statüsü ile bağın kopmasına neden olmuş, muhabirlikle yöneticilik arasında bir ara sınıf ve hatta yöneticilerle benzer hayat tarzına sahip yeni bir grup yaratmıştır. Köşe yazarlığının gazetecilik olarak sayılmamasının ardında görüşmelerden elde edilen izlenime göre yalnızca köşe yazarlarının mesleki bilgi yetersizlikleri değil; ayrıca sınıflararası bir gerilim de yatmaktadır. Bazı köşe yazarlarının beş haneli maaşları ve köşe yazarlığından televizyona sıçrayarak arttırdıkları gelirleri haber odasında yükselme konusunda herhangi bir şansı olmadan çalışan muhabirler için ulaşılamaz durumdadır ve bu bir statülerarası çatışma ortaya çıkarır. Köşe yazarlarının gizli ajandaları olduğu, gazeteciliği temel motivasyonlarıyla icra etmediklerine ilişkin ortağa yakın bir inanç söz konusuysa köşe yazarı emeğinin muhabir emeğinin üstüne konulması, içerik kürasyonunda köşe yazarı işlerinin daima muhabir emeğinin yerine konuyor olması gazetecileri ciddi anlamda rahatsız etmektedir. Muhabirler, köşe yazarlarına yöneticilerin de yaklaşımının eşitlikçi olmadığını savunmaktadır. Dahası kaynaklar için de benzer bir durumun söz konusu olduğunu, kaynakların köşe yazarlarına konuşmakta muhabirlere konuşmaktan daha istekli olduğu

görüşmecilerce ifade edilmektedir. Köşe yazarlığı yapanlar bunun statüsel olarak bir farklılık getirdiğini belirtirken köşe yazarlığı sonrası işini kaybetmenin bir statü yitimi bağlamında daha dramatik sonuçları olduğunu, zira daha yüksek statüde hisseden ve köşe yazarlığıyla ya da orta düzey yöneticilikle meşgul gazetecilerin önemli bir travma yaşadığını belirtmektedirler. Köşe yazarlığı pratiği her ne kadar haber odasında tam olarak kabul görmeyen ve çoğu zaman maddi haksızlığa sebep olan bir statü olarak görülse de köşe yazarlarının telif almadığı ve yalnızca görünürlük için yazdığı modeller de mevcuttur.

Elbette sektördeki daralma bir kısım gazeteci için freelance çalışmayı zorunlu hale getirirken, bir kısım gazeteci de freelance çalışmamakta ya da çalışmamakta ve başka sektörlere yönelmek zorunda kalmaktadır. Görüşme yapılan yahut ikincil kaynaklardan beyanları elde edilen gazetecilerin ifadeleri karşılaştırıldığında gazetecilikten kopma ya da koparılma durumunun çoğu halde zorunluluk eseri olduğu ve 15 Temmuz 2016 sonrası dönemde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle kapatılan kanalların sektörde önemli sayıda gazeteci için istihdam krizi yarattığı ortaya çıkmaktadır.

Özellikle kapanan kanallarda tam zamanlı olarak çalışanların aynı alan içerisindeki arayışları çoğunlukla daha düşük gelir vaat eden, yarı zamanlı ya da parça başı işlerle sonuçlanırken; bir kısmı da düzenli hayatlarını bu şekilde sürdüremeyeceklerini anlayıp sektörü terk etmektedirler. Nihan Bora'nın da vurguladığı teliflerin geç ödenmesi ya da ödenmemesi gibi problemler de gazetecilerin düzenli bir hayat kurmasının ve freelance emek üretmelerinin önünde engel oluşturmaktadır. Görüşme yapılan gazetecilerin önemli bir kısmı sektörü terk etmeyi akıllarından en az bir kez olsun geçirmiş olmakla birlikte Gökhan Kazbek, Serpil Savumlu gibi sektörü terk ederek yeni alanlarda iş aramaya ya da açmaya karar verenler de mevcuttur.

Burada çoğunlukla yarı zamanlı işlerle geçinen Adalet Çavdar gibi birçok tanınan gazetecinin farklı sektörlere yönelik kayış çabalarında da ciddi problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. Kalem erbabı olarak gazeteciler sürdürülebilir bir hayata adım atılırsa çoğunlukla reklam, halkla ilişkiler gibi sektörlere kaydıkları görülmektedir. Diğer alanlara yönelmiş gazeteciler söz konusu olduğunda ise görüşmeciler arasında büyük kariyer ve başarı hikâyelerine rastlanmamıştır.

Gazetecilikle ilgili en önemli problemlerden biri mesleki tanım ve legal statüye ilişkindir. Buna ilişkin çıktılar hem gazetecilerle, hem meslek örgütleriyle, hem de işveren temsilcileriyle yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. Gazetecinin kim olduğu, işinin ne olduğu, hangi niteliklere sahip olması gerektiği, eğitimi ve misyonu konusunda bir fikir birliği olmadığı gibi geleceği ve doğrultusu kadar; bugünü, güvence altyapısı ve arka planı hakkında da yeterli bilgi en azından gazeteci, meslek örgütleri ve işverenlerde bulunmamaktadır. Görüşülen gazeteciler, 212’li olma kavramı altına yerleştirdikleri güvenceli olma kavramının gereği olarak tanımlanan gazetecilik faaliyetini tanımlama konusunda yetersizken, güvenceli ve güvencesiz çalışma arasındaki sınırlar silikleşmiş, devletin işyerlerinde denetlemeyi azaltması ve sendikal örgütlenmeye karşı firmaların özel taktikler uygulaması gereği gazeteci statüsü ve beraberinde gelen ayrıcalıklar ve örgütlülüğün eş zamanlılığı imkânları da teker teker engellenmiştir.

212’li olma statüsü bir yandan görüşülen tüm gazetecilerin üzerinde uzlaştığı bir hak iken, öte yandan gazeteciler örgütlenmelerinin önündeki engeller, şirketlerin örgütlenmemeleri için ortaya koydukları çoklu yapı ya da işkolu farklılaştırma gibi temel taktiklerin farkında değildir. Görüşülen her iki gazetecilik sendikasının da benimsediği sendikalaşmaya karşı şirketlerin tercih ettiği bölünmüş işyeri mantığı ile ilgili farkındalık düşük düzeydedir. Dahası sendikalı olma süreçlerindeki kolaylıkların farkına varmamışlar; yahut birçok vakada sendikalı olmanın gerekliliğini işlerini kaybettikten sonra anlamışlar; yahut sendika ile bu noktadan sonra temasa geçmişlerdir. Görüşme yapılan gazetecilerin, ifade özgürlüğü aktivizmi gibi alanlarda mücadele verenleri TGS, DİSK BASIN-İŞ gibi sendikal aktörlerle işbirliği ya da temasa sahipken, bazı gazeteciler ise işsiz kaldıkları dönemden sonra sendika aktivizmine dahi yönelmiş olsalar da örgün olarak çalıştıkları dönemde sendikalı olmaya sıcak bakmamış, bunu gerekli görmemişlerdir. Bir kısmı bunun için patronajın olası baskısını ve işten atılma ihtimalini gösterse de bugün dağınık olarak da olsa bu gazetecilerin geçmişte çalışıyor gözüktükleri şirketlerde birçok gazeteci aktif çalışan ve sendika üyesi konumundadır. Burada gazetecilerin sendika algısından da bahsetmek gerekir. Türkiye’de yaşanan politik tansiyon gereği gazeteciliğin emek ve iş bağlamından uzakta tartışılır oluşu, ifade özgürlüğü mücadelesinin güvence mücadelesinin önüne geçmesi gazetecilerin sendikalardan beklentileri konusunda da bir karmaşaya neden olmuştur. Gazeteciler meslek örgütleri ya da derneklerin

işlevini de sendikalardan beklediklerini çoğunlukla ifade etmişlerdir. Bu, sendikalar bakımından büyük bir dezavantaj olduğu gibi bir eksikliği de ifade etmektedir. Sendika üyeliğinin ve olası getirileri olarak toplu sözleşme ya da iş güvencesi gibi ayrıcalıkların; ancak çalışırken sendika üyesi olunması halinde elde edilebileceği, sendikanın yalnızca bu şekilde ortaya bir legal mücadele alanı açıp, gazeteciyi koruyabileceğine ilişkin iletişimin yeterince iyi yapılamadığı, yahut gerekli karşılığı politik, ekonomik yahut sosyal sebeplerle veremediği söylenebilir.

Gazeteciler, güvencesizleşme süreçlerini yalnızca politik ve idari yaptırımlar üzerinden okurlarken piyasanın finansal dönüşümünün, ürettikleri ürüne olan talebin azalmasının ve dönüşen okur alışkanlıklarının yeterince farkında değillerdir. Anlatılar çoğunlukla geçmişte var olan sistemin güzelliği ve sürdürülebilirliği üzerine kurulu olsa da hâlâ istihdam yaratabilen; ama bunu farklı pozisyonlar için mümkün kılan medya sektörünün yapısına yönelik tam bir hâkimiyetten bahsetmek yeterince mümkün değildir.

Bazı gazeteciler aldıkları eğitimlerden, dönüşen medya düzenine adapte olmak için yaptıklarından bahsederken, gazetecilikteki kalitesizleşmenin sorumlusu olarak da çoğunlukla yeni medya düzeni, sosyal ağlar, tık kaygısı gibi faktörler gösterilmektedir. Oysa bunlar birbiriyle doğru orantılı olan faktörler olmamakla birlikte, aksine gazeteciliğin kalitesinin geliştirilmesi ve yeni medya kanallarının kötü kullanımının engellenmesi arasında pozitif bir bağlantıdan söz edilebilir. Yeni medya teknolojilerinin yalnızca dağıtım teknolojileri ve sosyal ağlardan ibaret olarak algılanıyor oluşu, yeni medya araçlarına üretim araçlarından çok tüketim ve dağıtım aracı olarak bakılıyor oluşu, görüşülen gazetecilerin perspektiflerine dair temel problemlerden biridir.

5N1K ve temel haber yazma bilgisinin yeni medya okuryazarlığı ile birleşmesi gereği tüm işverenlerce bildirilirken, gazetecilerde çoğunlukla genç emeği ve yeni kuşağın 5N1K gibi temel becerileri bilmediğine dair genel bir önyargı gözlenmektedir. Bu 5 yılı aşkın süredir sektörde olan gazeteciler için dahi gözlenebilen bir durumdur. Yeni medya bilgi, beceri ve donanımıyla haber odasının parçası olan yeni nesil gazetecilere yönelik ortak bir eleştiri vardır. Bu eleştiriyi işveren temsilcilerinin çelişen söylemleriyle birlikte düşünmekte fayda vardır. Zira

eleştirilerin yer yer haklı olduğuna, yer yerse haksız olduğuna dair görüşlerle karşılaşmaktadır.

Gazetecilerin yeni medya gibi konularda verilen eğitimlere katılımı da beklenenden düşüktür. İletişim fakültelerinde okuyan ya da yeni mezun gazeteci adayları ve işsiz gazeteciler bu tür eğitimlere katılırlarken örneğin Türkiye Gazeteciler Sendikası'na yapılan yeni medya temelli eğitim başvurularında iletişim öğrencileri başta olmak üzere gazeteciliğe ve yeni medyaya ilgi duyan öğrencilerin yoğunlukta olduğu, sendika üyeleri de dahil olmak üzere gazetecilerin bu tür eğitimlere katılmada tereddüt gösterdiği görülmektedir. Burada elbette işyerinde işyerinin geliştirme faaliyetini gerçekleştirilmesi önerisi ortaya konulabilir; zira Türkiye Gazeteciler Sendikası da 2017 bahar dönemindeki eğitimlerindeki öğrenci ağırlıklı başvuruları göz önüne alarak üniversite kampüsleri bağımsız alanlarda ya da sendika ofisinde yaptıkları eğitimleri haber odalarına taşıma kararı almışlardır. TGS Akademi eğitimlerine katılanlara dair ilk gözlemse bir kısmı dijital yayınlarda çalışan gazeteciler de dahil olmak üzere gazetecilerin temel olarak yeni medyanın ekonomik işleyişi hakkında fikirleri ve ortaya koyacak bir modelleri olmadığıdır. Bu bağlamda sıfırdan bir yeni medya girişimi başlatma amacıyla yola çıkan grupların çoğunlukla birbirine benzer sonuçlar üretmesi olağan karşılanabilir. Bu eğitimlerden çıkan en belirgin sonuçlardan biri de eğitimlerin belirli bir odak kitle üzerinde süreklilik arz edecek şekilde yapılmasının azami yararı sağlayacağıdır. Zira mevcut haliyle çoğunlukla sivil toplum ve büyükelçilikler ya da konsolosluklar desteğiyle yapılan eğitim ve geliştirme çalışmalarının –Punto 24, Türkiye Gazeteciler Sendikası ve TAREM bu tür eğitimler düzenlemektedir– kısa sürelerinin ve daha fazla kişiye ulaşma amacı taşımalarına rağmen kısa süreli angajman yaratmalarının bir dezavantaj olarak tanımlanması mümkündür. Kısa süreli angajman eğitim alan bakımından tam motivasyon sağlanmasını güçleştirmektedir. TGS Akademi'deki tecrübeye geçmişte bir proje kapsamında altı hafta aynı odak grupta yapılan eğitimlerin daha başarılı olduğu, o dönem mezunlarının piyasaya ve TGS'nin faaliyetlerine daha fazla katkı sunduğu yönündedir. Bu bağlamda gazeteciler için nitelik geliştirme çalışmalarının angajman yönünden tekrar ele alınması, yeni medya teknolojilerinin yalnızca işaret edilerek değil atölye çalışmaları ve üretimle gazetecilerin pratiğinin parçası haline getirilmesi önerilebilir.

10.2. Meslek Örgüt ve Sendikalarıyla Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler

Tez kapsamında DİSK BASIN-İŞ ve Türkiye Gazeteciler Sendikası ile yapılan birebir derinlemesine görüşmelerin sonuçları ise tespitler ve öneriler olarak iki kategoride incelenebilir. Tespitler kategorisi sendikaların gazetecilerin sosyal, psikolojik ve hukuki durumuna ilişkin tespitleri ve iki sendika arasındaki yaklaşım farklılıkları gibi iki alt kategoriye ayrılmışken, öneriler kısmı da hem sendika temsilcilerinin dile getirdiği öneriler; hem de sendikal bağlamda tez kapsamında gazetecilerle ve yöneticilerle yapılan görüşmeler ve alan araştırması sonucunda elde edilen öneriler toplamına ilişkin iki alt kategoriden oluşmaktadır.

Söz konusu durum tespitleri olduğunda Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın da DİSK BASIN-İŞ'in de temsilcileri sendikaların medya sektöründe 1980 sonrası süreçte özellikle de plazalaşma evresiyle birlikte etkisizleştirildiğini bunun özel bir politika olduğunu ifade etmektedirler. Alanda toplu sözleşme yetkisi olan Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın Başkanı Gökhan Durmuş, toplu sözleşme yaptıkları kurumların çoğunlukla alternatif ya da sol medya kuruluşları olduğunu kabul etmekteyken; DİSK BASIN-İŞ ise toplu sözleşme yapma yetkisine sahip değildir. İki sendika arasındaki en temel fark kurumsallaşmaya ve kitlelerine bakış açıları ile ilintilidir. Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın faaliyetlerinin büyük çoğunluğu haber odalarındaki gazetecilere yönelik toplu sözleşme faaliyetinin bir parçası iken DİSK BASIN-İŞ mesleğin geniş tanımı ve kanundaki yenilemeler gereği matbaa işçileri üzerindeki geçmişten bugüne gelen etkisi ile bilinmektedir. Her iki sendikayı teze konu yapan ise örgün ya da freelance olarak haber odaları için içerik üreten gazetecilerin çalışmalarının kapsamında olması ve her iki sendikanın da preker düzenin asli parçalarından biri olan freelance gazeteciler için özel politika ve çalışmalar üretiyor olmasıdır.

Söz konusu sendikalar tarafından ortaya konan tespitler olduğunda üzerinde ortaklaşılan ilk nokta gazetecilerin sınıfsal farkındalıklarındaki eksikliklerdir. Örneğin her iki sendikaya göre de matbaa işçileri ile aralarında 1000 TL'lik ortalama bir maaş farkı olsa da kendilerini içlerinde bulundukları mesleğin günlük pratiği, mekânları ve statüsü gereği farklı bir sınıfsal durumda görmektedirler. Bu sınıfsal aidiyetin reddine, sendikalara yönelik bakış açısındaki terslikler de eklenmektedir. TGS de

DİSK BASIN-İŞ de bu gazeteciler için aktif çalışma hayatına dahilken bir parçası olunabilecek kurumlarken gazeteciler sendikalı olmamayı tercih etmelerine ilişkin benzer yorumlarda bulunmaktadır. Örneğin TGS tarafından sendikasızlaşmayı ciddi bir politika haline getiren kuruluşlardaki sendikadan kopmalar yahut sendikaya üye olmada çekinceli davranma pratiği genel bir durumun ifadesi olarak tanımlanırken, özellikle 90'larda sendikalardan kopan ekibin sendikalarla ilişkilerinde her ne kadar olumlu olsalar da birebirde sendika düşmanlığı yaptıkları ifade edilmiştir. Her iki sendikanın temsilcilerinin de üstünde durduğu bir başka sorun tespiti ise gazetecilerin sosyalleşme pratiklerine ilişkindir. Gazeteciler belirli küçük baloncuklar içerisinde yaşamaktadırlar. Onlarca yıl aynı gazete binasında çalışmalarına rağmen birbirlerini tanımayan gazeteciler örgütlenme için bir pratik geliştirememelerinin yanı sıra, sendikal bir örgütlenme dışında ortak hareket etmeleri gereken noktalarda da çoğu zaman birlikte hareket edememektedirler. Birçok gazetecinin belirli kliklere aidiyet duyduğu; o klikler dışına çıkmadan iş yaşamını sürdürdüğü; hatta birçok gazetecinin yalnız olduğu iki örgüt temsilcileri tarafından da iletilmiştir. Her iki kurum da sendikalı olma sürecinin e-devlet üzerinden gerçekleştirilebilmesini olumlu ve örgütlenmeyi pratikleştiren bir unsur olarak sunmuş; ancak şirketlerin sigorta sisteminde sendikalaşmayı engelleme adına ortaya koydukları şirketin etkinlik sahasını değiştirme, aynı çatı altında birden çok şirketi birlikte çalıştırarak çalışanların sendikalaşmasının önünü tıkamaktadır. Özellikle Durmuş'un şirketlerin çalışanları bölme ve birlikte çalışmalarını engelleme amaçlı olarak ortaya konulan bu politikaların kendilerinin de örgütlenmede topyekün bir başarıyı hedeflemeye başlamalarına neden olmasına yaptığı vurgu burada önem arz etmektedir. Politik söylemler ve örgütlenme davranışı söz konusu olduğunda TGS de DİSK BASIN-İŞ de politik söylemlerden çok etkinlik ve manevraların sendikayla ilgili fikirlerin değişiminde önemi olduğunu ifade etmektedir; hatta DİSK BASIN-İŞ temsilcileri gazetecilerin sendikalı olma süreçlerinde tıpkı üniversitelerdeki ideolojik örgütlenme süreçlerine benzeyen eylem ve tavır odaklı bir angajman sürecinin hâkim olduğunu vurgulamaktadır. İki kurumun sendikalardan beklenenlerle sendikaların kanuni olarak sunabilecekleri fırsatlar arasındaki farklılıklara yaptığı vurgu da önemlidir. DİSK BASIN-İŞ temsilcileri emek eksenini yerine ifade özgürlüğünün temel eksen haline geldiği ve gazetecilerin bağlarını bu alan üzerinden kurduklarını ifade ederken, TGS bu konuda kendilerinin toplu sözleşme ve büyük medya kuruluşlarındaki üyelerinin geçmişten bugüne uzanan varlığı gereği daha aktif

olduğunu öne sürmektedir. Sendikahılığın bir tür mimlenme durumu olduğu konusunda sendikalar kurumdan kuruma fark etse de hemfikir durumdadırlar ve gazeteciler bağlamından sendikalı olma sürecinde mimlenme korkusunun baskın bir faktör olduğunu ifade etmektedirler. Politik davalarda gazetecilerin daha fazla yargılanır olması ve gazeteciliğin kamu yararı için yapılan bir meslek kimliğinden siyasilik olarak toplumda adlandırılan ve çoğunlukla yasadışı faaliyetle ilişkilendirilmiş bir meslek kimliğine geçmesinin gazetecileri olumsuz etkilediğini belirten sendikalar gazeteciler arasındaki siyasi çekişmenin de sendikalaşma konusunda belirleyici olduğunu belirtmektedir. TGS daha merkezi, kapsayıcı bir sendika olma konusunda pozisyon alırken, bu siyasi tartışma halinde DİSK BASIN-İŞ daha politik bir tutum ortaya koymaktadır. Her iki sendikanın temsilcileri de KHK ile kapatılmış –farklı karar ve kapsamlarda olmakla birlikte– gazetelerde çalışmış olan gazeteciler üye ya da sendika aktivisti konumunda olduğundan, sendikalar KHK sonucu işini kaybetmiş gazetecilerin özlük haklarına ilişkin mücadelelerin kurumdan kuruma fark gösterdiğini; gazetelerin sermaye sahiplerinin birikmiş borçları ödememe ve benzeri davranışlarına karşı gazetecilere destek sağladığını ifade etmiştir. Her iki sendikanın da üstünde uzlaştığı bir başka nokta da özellikle freelance çalışma söz konusu olduğunda gazetecilerin bireysel sözleşme imzalamamış olmalarının kendileri için büyük hak kaybı doğurduğudur. İki sendika bir arada ele alındığında öne çıkan temel veri devlet denetiminin yokluğuna yapılan vurgudur. Çalışmanın önemli argümanlarından biri olarak neoliberal ve devlet destekli bir strateji olarak prekerleşmenin önünü açan denetimsizlik hususu iki sendikanın uzlaştığı bir diğer önemli noktadır. Devletin medyada özellikle çalışan ilişkileri ve güvencesi söz konusu olduğunda neleri denetlemesi gerektiğini dahi kendilerine sorduğunu belirten TGS'den Gökhan Durmuş'un söylemleri burada büyük önem arz etmektedir. Söz konusu bu sendikalarla yapılan görüşmelerden çıkabilecek öneriler olduğunda özellikle prekerleşmede toplu sözleşme olan yerlerde bile bireysel sözleşmenin gerekliliği hususunun altı çizilmektedir. Sendikalara göre hak iddiasını doğrulayamayacak sözlü sözleşmelerin yahut bir geçerliliği olmayan yazışmalara dayalı sözleşmelerin yerine önceden oluşturulmuş yasal bağlayıcılığı olan sözleşmelerin kullanılması, sendikaların veya kanunun koruma dışında kalan gazeteciler açısından önemli bir hukuki kalkan işlevi görmektedir. Özellikle yeni medyada belirli şirketler için içerikler üreten gazetecilerin kendilerini güvence altına almak ve işlerinin karşılıklarını almaları için bu tür sözleşmelere başvurmaları şarttır.

2017 Mayıs itibariyle mevcut durumda eserlerin sözleşme ile güvence altına alınması mümkün olsa da bunun hangi sektörler için mümkün olduğu belli olmadığı ve meslek örgütleri de ücret tarifeleri gibi konularda standart belirlemedikleri için güvenceli ve sağlıklı bir çalışma ortamının koşullarının oluşmadığı görülmektedir. Bireysel sözleşmenin sendikalar ve meslek örgütlerince özendirilmesi gereğinin yanı sıra sendikalaşmanın ve tam zamanlı çalışmanın güncel ve verimli hale getirilmesinin şartlarının sağlanması gerekmektedir.

Çağdaş Gazeteciler Derneği ve Ben Gazeteciyim İnisiyatifi ile yapılan görüşmeler biri kurumsal ve belirli bir tarihsel anlatıya dayanan, diğeri ise dönemsel ihtiyaçlar nedeniyle kurulmuş ve günümüz çokluk örgütlenmeleriyle (Hardt ve Negri, 2012) benzeşen iki tür kurumla yapılan görüşmeler olarak sınıflandırılabilir. Türkiye’de gazetecilik ortamının politik ve ekonomik sıkışmışlığı nedeniyle ulaşılmak istenen kimi diğer meslek örgütlerine ulaşamamış olsa da Çağdaş Gazeteciler Derneği ve Ben Gazeteciyim İnisiyatifi tarafından ortaya konulan anlatıların ortak noktaları ve benzerlikleri, sendika dışı gazetecilik örgütlenmelerinin çıkmazları, avantajları ve iç içe geçen mücadele alanlarındaki manevra kapasiteleri çalışma bakımından büyük önem arz etmektedir. Biri kurumsal diğeri kolektif bilinç ve eyleme dayanan bu iki yapının söylemsel ve ilkesel olarak benzer çerçevelere ait olduğunu, her ikisinin de gazeteciliğin ilkelerini belirlemeye yönelik örgütlerden çok benimsenen bazı ortak ilkeleri koruma odağında oldukları anlaşılmaktadır. Fatih Polat’ın Ben Gazeteciyim İnisiyatifi’ni tanımlarken kullandığı kendilerinin aynı zamanda cemiyet, sendika ve derneklerin de üyeleri olduğuna dair vurgu teknik olarak bize sendika ya da dernek mantığının dışında işleyen, yani kurumsallığı olmayan yapıların işleyişi bakımından önemli fikirler vermektedir. Dahası örgütlü siyasal hareketin değişen koşulları göz önüne alındığında gazeteciler bakımından bu yapıların sürekliliği de kurumsal ve duygulanım temelli bu iki yapının karşılaştırılması etrafında sorgulanabilir.

Her şeyden önce TGS’nin 1000’i aşkın üyesiyle oluşturduğu yapı ve yine ÇGD gibi örgütlerin binlerce üyeden oluşan yapılarını ele almak gerekir. ÇGD Ankara Şube Başkanı Çınar Livane Özer’le yapılan görüşmeden elde edilen çıktıların başında ÇGD’nin gazeteciliğin pratik koşullarını politik ve ilkesel bakımdan ele almayı öncelik olarak görmesi gelmektedir. Kurum, hem kanun gereği hem de yapı

gereği sendikanın sahip olduğu istihdam bilgilerine sahip olmadığı gibi politikalarını da bunun üstüne konumlamamıştır. Dahası sendikalardaki devlet şartnamelerine dayalı üyelik yapısı ÇGD’de öğrenci tipi üyeliğe kadar varan çok daha esnek uygulamalara dönüşmektedir. Bu bağlamda ÇGD’yi sendikaların dahil olduğu kanunların tamamına dahil olmayan ve üye havuzunu böyle oluşturmayan bir yapı olarak başlangıçta tanımlamak gerekmektedir. Aynı şekilde ÇGD ile örgütlenme ve yapısı bakımından gazetecilere sunduğu imkânlar vesilesiyle karşılaştıracığımız Ben Gazeteciyim İnisiyatifi’ne baktığınızda ise, bu on yılın sivil toplumunun yükselen değeri olarak inisiyatiflerin küçük ağlara dayanan; ama azami etki yaratma potansiyeline sahip yapılarını gözlemlemek mümkün olmaktadır. Her iki organizasyonun ortak noktası gazetecilik kavramını haber odalarındaki haber emekçileri etrafında tanımlıyor olmalarıdır. ÇGD üyeliğinin legal olarak normalde bir yaptırımı olmasa da bilinirliği ve politik aidiyet yorumuna yol açması gereği bazı üyelerin bir süre sonra resmi ilişkilerini sonlandırması ama gayriresmi olarak içinde olmaya devam etmesinin mümkün olduğu bir yapısı varken, esnek bir yapı olarak Ben Gazeteciyim İnisiyatifi ise eylemlerde aktif görünürlük olmadığı sürece yarı anonim bir yapı sergilemektedir.

Bir kurum olarak ÇGD’nin yaptığı yıllık, süreklilik arz eden hak ihlali raporları gibi çalışmalarla Ben Gazeteciyim İnisiyatifi’nin sonucu olarak ortaya çıktığı Haber Nöbeti gibi çalışmalar arasında belirgin farklılıklar vardır. Kurumsal kültür, hesap verebilir olma zorunluluğu ve süreklilik gerektirdiği için yıllık veya dönemsel raporlar ÇGD’nin aktiviteleri olarak öne çıkmaktadır. Haber Nöbeti gibi ihtiyaç dahilinde hızlı, geçici liderliklere dayalı ya da yatay örgütlenme temelli organizasyonlar ise kendi içlerinden elde ettikleri sonuçla inisiyatifi doğurmuştur. ÇGD’nin bir kurum olarak gazetecilik kavramının tanımı kadar gazeteciliğin itibarını da sorun ettiği belli durumdayken, Ben Gazeteciyim İnisiyatifi kurumsal bir stratejik hedef yerine dönemsel dayanışma geliştirme hedefine sahip olduğu için daha ziyade aktüel bir konu olan ifade özgürlüğü ve tutuklu ya da gözaltındaki gazeteciler üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmaktadır. Buna rağmen iki organizasyonun gazeteciliğin güvencesiz, güvenliksiz durumuna ilişkin tespitleri arasında özellikle de gazetecilik faaliyetinin riskli faaliyet sınıfına dönüşmesi ile ilgili ortak noktaları bulunmaktadır. ÇGD temsilcisinin siyasal kutuplaşmaya dair tespitiyle Ben Gazeteciyim İnisiyatifi’nin felsefesi arasında da benzerlikler göze çarpmaktadır. Zira her iki

kurum da gazeteciliğin mevcut durumunun farklılıkları önemsizleştirdiği yaklaşımındadır. Bu da geniş bir ortaklık ve geniş bir hareket zemininin kurumsal ve spontane olarak ortaya çıkan bu iki aktör tarafından paylaşıldığı anlamına gelmektedir. Meslek örgütlerindeki gibi üyelik ya da aidat mekanizmaları olmayan Ben Gazeteciyim İnisiyatifi esnek bir gazeteci yapılanmasıdır ve tıpkı ÇGD gibi iş hukuku bağlamında bir bağlayıcılığı yoktur. Daha önce Ben Gazeteciyim İnisiyatifi için kullanılan duygulanım hareketi kavramı burada daha geçerlidir. Zira birlikte olma motivasyonlarından, hapisteki gazetecileri psikolojik olarak destekleme motivasyonlarına kadar çoğunlukla duygusal aidiyet ya da dayanışma, ÇGD'nin kurumsal idealist vizyonu ile farklılaşmaktadır. ÇGD'nin aktif olarak gazetecilik yapanların örgütü olsa da aktif gazeteciliği örgütlenmediği, yalnızca ödüllendirdiği ya da raporlandığı veya iyileştirmeye çalıştığı söylenebilecekken, Ben Gazeteciyim İnisiyatifi gazetecilik pratiğinin sürdürülmesi konusunda bir direniş de sergilemektedir. Çatışma bölgelerindeki gazetecilere alana gitmeden önce eğitsel materyal yollamak gibi bazı çalışmaları da olması bakımından organik bir inisiyatife göre Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'nin gelişkin olduğu söylenebilir. Yine de ÇGD'nin geniş örgütlenme yapısı karşısında çok az sayıda insandan oluşan bir aktif ekibin başını çektiği bu inisiyatifin geniş kitlelere çalışmalarını yayma şansı en azından uzun vadede kalıcılık arz edemeyebilir. Hukuki tanınma eksikliği de burada bir faktördür. Ancak Haber Nöbeti'nde olduğu gibi yılbaşındaki fotoğraf etkinliğinde de olduğu üzere kısa vadede medyada görünüm elde etme olasılığı fazladır. Üstelik kurumsal bir bagajları olmadığı için kısa vadede geniş kabul bulma ihtimalleri de daha fazladır. Ancak kurumsal bagajın yokluğunun gazetecilerin örgütlenmesi ve güven sağlama bağlamında sorun yaratabileceği de ortadadır. Dahası, gazetecilerin sivil toplum örgütleri ve sendikalarına gazeteciler arası dayanışmayı kolaylaştırmak ve mesleki standartları geliştirmek adına katkılar sunan uluslararası organizasyonlar da yapılandırılmış, hukuki statüsü olan örgütleri inisiyatif gibi organik birlikteliklere tercih etmektedirler. Ancak tıpkı Gazetecilik Suç Değildir kampanyasında olduğu üzere inisiyatifin nötr ve amatör görünümlü kimliği kurumsal gazetelerden de geçmişte sendika ya da cemiyetlerin göremediği desteği görmesine yol açmıştır.

Bu noktada gazetecilik meslek ve emek örgütlerinin yaklaşım, avantaj ve dezavantajlarını toplu şekilde ele alma gereksinimi doğmuştur. Öncelikle her organizasyon kendi ajandasına sahiptir ve ajandalar arasında yer yer çekişme ve

rekabet de olduğu doğrudur. Ben Gazeteciyim İnisiyatifi dağınık organik bir yapısı olduğundan diğer organizasyonların da içine yayıldığı için kısa vadeli kampanya ve birlikteliklerde başarılı olmakta, sendikalar ve dernek örnekleri ise daha uzun vadeli, hesap verebilirlik gerektiren freelancer emeği projeleri ya da raporlar gibi projeler için önem arz etmektedir. Güvencesizlik, gazeteci emeğinin değersizleşmesi gibi temel konularda dört organizasyonun da görüşleri arasında örtüşmeler vardır ve ayrılık yok gibidir. Burada farklılaşmalar yaklaşımda değil, reaksiyonda öne çıkmaktadır. Sendikalardan TGS yapısı gereği çalışmanın konusu olan güvencesizleşmenin ekonomik ve teknolojik boyutunda politik boyutunu da gözardı etmeden eğilirken DİSK BASIN-İŞ basın özgürlüğü ve ekonomik boyutla ilgilenmiş, teknolojik boyut içinse pek proje üretmemiştir. ÇGD ise bunların her birini sorun olarak tanımlamış ama basın özgürlüğü alanında yoğunlaşmıştır. Ben Gazeteciyim İnisiyatifi ise yoğunlukla basın özgürlüğü alanına vurgu yapmaktadır.

Burada ortaya konulması gereken belirli öneriler vardır. İlk olarak bireysel sözleşme sendika ve meslek örgütlerince özendirilmelidir. İkinci öneri örgütlenme pratikleri ve organikleşme üzerinedir. Ben Gazeteciyim İnisiyatifi'nin organik birlikteliğinin yarattığı sosyalleşmeye dayalı etki de göz önüne alınarak sendikalar ve dernekler gazeteciler arasındaki sosyal ve finansal bariyerlerin kırılması için beyaz yaka örgütlenmeleri ile işbirliğine gitmeli, onlarla örgütlenme ve sosyalleşme tarzlarına dair fikir alışverişinde bulunmalıdır. Sendika ve meslek örgütü arasındaki ayırım konusunda gazeteciler bilgilendirilmeli; gazetecinin sendika ve derneklerden beklentileri buna göre şekillendirilmeli, sendikaların şeytanlaştırıldığı dönemden sendikanın profesyonel iyileştirici ve güvence sağlayıcı konumda olduğu döneme geri dönüş sağlanmalıdır. Sendikalar ve dernekler işyeri içi eğitimleri arttırmalı, işyerlerine işverene de bir şey sunacak bir yöntemle de olsa geri dönmeyi, sendikanın ya da mesleki derneklerin demode kurumlar olmadığını anımsatmalıdır.

10.3. İşveren ve Yöneticilerle Yapılan Görüşmelerin Çıktıları ve Öneriler

İstihdam süreçlerinin karmaşık yapısı elbette yalnızca kaynak ve kaynağa yönelik olarak rezerve edilen emekten ibaret değil. Hatta istihdamı bir süreç haline getiren en önemli özellik de bu faktör: Yani istihdam edilenin seçimi. Teorik olarak beğeniler konusunda belirleyici olma, iyi gazetenin ne olduğunu bilme, toplumun seveceği şeyin ne olduğunu ve kimin tarafından üretilebileceğinin sezilmesi ile

ilişkili tartışma bu tezin yazıldığı tarihten yaklaşık 60 yıl öncesine yani 1960'lara, Bourdieu'nün (2016) ayrım üzerine yaptığı tartışma üzerinden anlamlandırılabilir. Ancak burada bir yandan toplumsal tercihler sorgulanmalı öte yandan da bunların nasıl oluştuğuna dair bir tez ve beğeni ortaya konmalıdır. Yine de istihdam süreçlerinde aktif rolü olan kişilerle yapılan görüşmeler ve iş ilanlarında aranan nitelikler istihdam süreçlerinde toplumsal beğenin etkisini ölçmeye yetecek bir veri sunamamaktadır. O sebeple gazetecilerin istihdam süreçlerini her ne kadar neticede etkisi olsa da yönetici ya da işverenin beğenileri değil, kriterleri ve iş algıları üzerinden tanımlanması tercih edilmiştir.

Bu tercihlere yönelik iki tür analiz ortaya konmuştur. Birinci tür analiz küresel ve ulusal bağlamda iş ilanlarında gazeteci istihdamında geleneksel haber odası personelinin konumu, iş imkânlarının yoğunluğu ve aranan niteliklerin tespiti ile karşılaştırılması üzerinedir. İkincisi ise birebir görüşmelerde elde edilen bilgilere, yani işveren ya da yöneticilerin kendi beyanlarına dayanarak ortaya konan kimi aranan nitelikleri içermektedir.

Amerikan ve İngiliz gazetecilik alanının uluslararası bilinirliğe sahip kimi yayınları üzerinden yapılan analizlerde geleneksel haber odası çalışanları ya da veri gazeteciliği ve benzeri yeni tip gazeteciliğe ilişkin iş ilanları olmakla birlikte; reklam, prodüksiyon, müşteri ilişkileri, muhasebe gibi alanlara ilişkin çok daha fazla sayıda iş ilanı gözlenmektedir. Buradan üç sonuç çıkarılabilir:

Birinci sonuç gazeteciliğin endüstriyel olarak geliştiği, gazetelerin uluslararası platformlarda reklam ve benzeri alanlarda ürüne talep gereği istihdam talebi ürettiğidir. Gazetenin bir ürün olarak pazarlanabilir, satılabilir ve dağıtılabilir kılınması süreci yeni mecralarla birlikte daha karışık hale gelirken, yine aynı şekilde karışıklaşan okur ve tüketici davranışları da medya sermayesini iş modellerini ve insan kaynaklarını bu ihtiyacı cevap verecek şekilde kurmaya itmiştir. İkinci sonuç haber odası istihdamına ilişkin süreçlerin gazetecilerle görüşmelerimizde de belirgin olduğu üzere klasik ilan usulüne uygun gitmediği okumasıdır. Özellikle, merkez alan dışında gazeteler tarafından çalıştırılacak kişilere ilişkin ilanlar verilmemekte, uluslararası büyük yayınların alandaki gazetecilerini sitelerindeki istihdam platformlarından aramadıkları görülmektedir. Bu, görüşme yapılan dönemde New York Times için içerik üreten Şafak Timur'la yapılan görüşmede Timur'un

dillendirdiği iş paslama –yani bir işi bir gazetecinin diğerine önermesi, bunun için açık çağrıya çıkılmaması– pratiğinin alandaki yaygınlığına da işaret olarak okunabilir ki bu da ağı kuvvetli olmayan, geçmişte tecrübesi olmayan, belirli bir geleneğe geçmişte dahil olmamış gazetecilerin böyle büyük kurumlarca uluslararası seviyede sürekli istihdamının zorlaştığı anlamına gelmektedir; ancak aynı sebeplerle piyasaya ilişkin sınırlı bilgi, iyi ağ oluşturma ve temel niteliklere sahip gazetecilerin istihdam edilebileceğini de işaret etmektedir. Uluslararası yayınlara yönelik araştırmadan çıkarılabilecek üçüncü sonuç ise şöyledir. Haber odasının istekleri değişmiş, yönetimler haber odalarından çıkacak içeriklerle ilgili form ve söylem odaklı bir değişikliğin peşine düşmüşlerdir. Yeni nesil okurla iletişim kurmak adına yeni medya okuryazarlığı yüksek gazeteciler istihdam etme isteği, yeni medya alanının gazeteci açısından da bilginin alınacağı mekân haline gelmesiyle birlikte veri gazeteciliği ya da veri yorumlama gibi nitelikler dijital hikâye anlatıcılığı yeteneklerinin yanında sürece dahil olmuştur. Gelenekselleşmiş haber odası emeğine eklenen kodlayıcılık, uygulama üreticiliği, sistem mühendisliği gibi çok temel nitelikler de gazeteciliğin bir meslek olarak gereksinimlerinin tekrar değerlendirilmesi ihtiyacını işaret etmektedir. Bu kısıtlı veriye dayanarak gazetelerin geleneksel haber odalarındaki pozisyonlarını öldürdükleri yahut korudukları sonuçları çıkarılamayacak olsa da, haber odasında aranan niteliklere ilişkin konu uzmanlığı dışında bir eğilimin geliştiği söylenebilir. Yazılım geliştiriciler, kullanıcı deneyimi uzmanları ya da reklamcıların gazetelerce istihdamının artması sektör açısından ürünün kaderi, araştırma ve geliştirme gibi aşamaların şu an kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Türkiye’de büyük ve küçük ölçekli medya kuruluşlarındaki ilanların yapısında da geleneksel haber odası pozisyonlarının eridiği gözlemlenmekle birlikte, ilana açılan geleneksel pozisyonlarda da konu uzmanlığı ve dil bilgisi gibi gazetecilerle yapılan görüşmelerde öne çıkan faktörlerin belirginleştiği, yeni medya okuryazarlığı yahut kodlama gibi becerilerin de gazetecilik dışı alanlardan gelecek kişiler için oluşturulmuş temel pozisyonlarda daha belirgin olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu noktada çıkarılabilecek iki temel sonuç vardır. İlk sonuç istihdam süreçlerine firmaların yeni medya dönüşüm stratejilerini gazeteci emeğini doğrudan dönüştürmeden ya da gazetecilerden doğrudan bir radikal dönüşüm beklemeden gerçekleştirdikleri yönündedir ki bu, görüşmelerde de gazeteciliğin temel

niteliklerine, politik gerçekliğe ve mesleki eğitim yetersizliğine yapılan vurgu ile örtüşmektedir. İkinci temel sonuç ise medyadaki yeni sermaye yapısının haber odasındaki gazetecilerin istihdamı konusunda ve haber odasının işleyişi konusunda kesin bir fikri olmadığı, istihdam edilecek gazeteciye ilişkin belirlenen niteliklerin karşılanamaz nitelikte olması ya da o nitelikleri taşıyanların farklı sektörel deneyimlere yönelerek daha fazla gelir elde etme imkânına sahip olmasıdır. Yani, medyadaki sermaye yapısı dijital dönüşüme dair farkındalıklar geliştirmiş, buna bağlı olarak yeni birimler ve pozisyonlar oluşturmuştur; fakat bu pozisyonların geleneksel haber üretim süreçlerine entegrasyonu ya da haberin daha yaratıcı bir şekilde üretimi ya da yeniden üretimi konusunda yaratacağı katkıyı optimize etme aşamasında bir başarısızlık söz konusudur. Burada bir irtibatsızlık ve gazetecilere yönelik yeni medya eğitimlerinde de sık sık fark edilen yeni medyaya dair söylem, ilgi ve yeni medya kullanım kültürü farklılığı probleminden bahsedilebilir. Ayrıca 1980 sonrası süreçte sendikasılaştırma ve örgün çalışmanın baltalanması yoluyla gazeteciliğin sistematik olarak prekerleşmesinin bu pozisyonlarda çalışanlara ödenen ortalama ücretlere yaptığı etki ve hem gazeteci olup hem bu yeni pozisyonlarla konuşabilecek niteliğe sahip insan kaynağının gazetecilikten geliri, toplumsal statüsü ve güvencesi daha yüksek mesleklere geçme eğilimi bu dönüşümün önünde bir engel olarak durmaktadır.

Türkiye ve dünyadaki haber odalarındaki iş ilanları temelinde genel eğilim söz edildiği gibi, alanda iş verme ya da yönetme pratiği olanların istihdam süreçlerine, istihdam ettikleri gazetecilere ve yaptıkları işlere bakış açıları ise farklılık göstermektedir. İstihdam sürecinde karar verici konumu olan görüşmecilerden projelerinin maddi durumuna, kaynaklarına ya da ödeme miktarlarına ilişkin bilgi istenmemiş, bunun yerine –sektörel anlamda tüm kurumlarda bu tür bir şeffaflığı oluşturmak çalışma ekonomisi alanına daha yaklaşık olacağından ve konuyu emeğin haber odasında istenen nitelikler bağlamından saptıracağından– aranan niteliklere ve haber odasının oluşumunda rollerin belirlenmesine ağırlık verilmiştir. Dijital yayınlar, geleneksel yayınlar ve geleneksel yayınların dijital ayaklarına ilişkin sorumlularla yapılan söyleşilerde ortaya çıkan temel sonuçlar ise şunlardır. İlk olarak geleneksel medya mecrasında yönetici ya da editör seviyesinde olanların gazeteciliğin temel niteliklerine ilişkin beklentileri oldukça fazla; yine aynı beklentilere aldıkları karşılıklara dair tutumları ise oldukça

olumsuzdur. 5N1K gibi yetenekler olarak adlandırılan temel gazetecilik yetenekleri söz konusu olduğunda gelenekseli temsilen konuşanlar tam bir mutluluk tablosu çizemezken, dijital mecralara kaydıkcça bunun tek başına yeterli olamayacağına dair görüş de ağırlık kazanmaktadır. Burada güvencesizleştirici nitelikler bağlamında önemli olan noktalardan biri de tıpkı mesleki örgütlerin açıklamalarına da yansıdığı üzere gazeteciliğe siyasal yahut etik kategorilerde yaklaşım meselesidir. Gazetecilikte ortak bir dilin bulunması, yayıncılık tipi gibi meseleler hâlâ çözümlenebilmiş değildir ve haber odası yöneticilerinin çoğu bu meseleye daha büyük önem atfetmektedir.

Bu noktada İsmail Hakkı Polat'ın tespit ve önerileri profesyonellere yönelik yönetim beklentilerinin doğrultusu yönünde önemli bir göstergedir. Polat'a göre İnternet kullanmak, veriyi analiz edebilmek, görselleştirebilmek ve okuyabilmek gibi becerilere ihtiyaç duyulmakta; editörlerden görsel pozisyonlara artık temelde bir yeni medya okuryazarlığına, hatta onu da aşan kodlama gibi yeteneklere sahip olunması gerekmektedir. 5N1K temel olsa da hedef kitleyle bu niteliği birleştirecek bir mekanizma kurulması şarttır. Polat'ın bu noktadaki önerisindeki çok yetenekli gazeteci tanımıyla örneğin Diriliş Postası'nın Genel Yayın Yönetmeni Erem Şentürk'ün fikirleri farklılık gösteriyor olsa da o da daha genç ve yeni medya okuryazarı bir kitlenin şart olduğu konusunda ısrar etmiştir.

Burada farklı kurumlarda ve farklı sermaye yapılarında istihdam süreçlerinin farklı şekilde gerçekleştiğinin de altı çizilmelidir. Örneğin Ciner Medya'dan İsmail Hakkı Polat'ın ya da Doğan Grubu'ndan Elif Yılmaz'ın temsil ettiğİ hazır ve geniş sermaye yapılarına nazaran alternatif ve küçük sermaye yapılarını temsil eden Duvar ve Medyascope gibi girişimlerin yaklaşımları oldukça farklıdır. Hatta kuruluş ve sermaye hikâyelerinin farkları göz önüne alındığında bu iki yayın arasında da dramatik farklılıklar gözlenebilmektedir. Medyascope'un bir gönüllü havuzu içerisinden zamanla performans göstererek kaynak yaratan yapısı içerisinde direnen ve kalıcılık sağlayarak kadro alanlar söz konusuysa; Duvar'ın kendi ekibini daha özgür biçimde seçme şansı olmuştur.

Medyascope'taki gönüllülük üzerine başlayan iş ilişkilerinin zamanla kalıcı ilişkilere döndüğü, Ruşen Çakır'ın başlangıçta başvuranların özgeçmişlerine dahi bakmadığını söylediğİ göz önüne alındığında Medyascope'un insan kaynağını da

eğitme ya da dönüştürme gibi bir vizyonu en başından benimsemek zorunda olduğunu ifade etmek mümkündür. Yine Duvar'ın geçmişte Radikal ekibinde birlikte çalışmış, bir kısmının radikal.com.tr tecrübesi olan bir ekip yoğunlukta olmak üzere bir gazeteci grubunu istihdam etmiş oluşu da Medyascope'la farklılık arz etmektedir. Çakır'ın Medyascope'a katılan herkese önerdikleri kamera, montaj ve benzeri yeteneklere ilişkin söylemleri de dikkate değerdir.

Kurumlar bağlamında prekerleşmeye ve emeğin niteliksizleşmesi problemine karşı yapılması gerekenler konusunda yapılabilecek çıkarımlar ise şöyledir. İlk olarak, geleceğe yönelik nasıl bir gazetecilik sorusuna verilen yanıtlardaki ütopyik bağlamın işgücü seçimine yansıyor yansımayacağı konusunda bir netlik oluşturulması şarttır. Zira yeni nesil haber odası olarak adlandırılabilir haber odalarında dahi geleneksel televizyon döneminden ya da basılı gazete döneminden aşına olunan niteliklere yönelik bir talep öne çıkmaktadır. Gazetecilerin işverenle ilişki kurmaları konusunda ya da açık olan pozisyonlara ulaşmaları konusunda şahsi ilişkilerle açık ilanların birlikte etkili olduğu melez bir yapı hâkimdir. Yani piyasa dijital iş başvuru platformlarına erişimi olan herkese kapsamlı bir açıklık sunmamakta; Duvar örneğinde olduğu üzere ağlar daha belirleyici olmaktadır. Hatta fixer ya da içerik sağlayıcı gibi sıfatlarla çalışacak kişiler için de alan tecrübesi ve alanda tanınan diğer isimler büyük önem arz etmektedir.

10.4. Tezlerin Sınanması

Çalışmanın en başında ifade edilen tezlerin literatür taraması, derinlemesine görüşmeler ve etnografik araştırma dahilinde denetlenmesi gerekirse, sırasıyla tezler ve bulguların örtüşüp örtüşmediğine ilişkin çıktılar şöyledir:

Standing'in yeni tehlikeli sınıf kavramına uygun olacak şekilde gazeteciler sınıfsal bir dayanışma örmeyen, politik kutuplaşmaya istekli/isteksiz dahil olup birbirlerine ya da toplumun veya demokrasinin başka öznelerine zarar verebilir hale gelen bir grup durumundadır. Gazeteciler için total olarak bir yeni sınıflaşma durumundan değil; ama politik, ekonomik ve teknolojik faktörlere dayanan bir güvencesizleşme, esnekleşme, değersizleşme yani geniş bağlamıyla prekerleşme durumundan bahsetmek mümkündür. Bu hem politik iklimle birlikte artan gazeteci işsizliğiyle, hem haber odası çalışanlarına ilişkin azalan taleple birlikte

okunabilecekken haberin içerik denen bir kavramla ikamesi sonucu haber odasında üretilen haberlerin değer yitimi de bu durumun bir boyutu olarak tanımlanabilir.

İkinci tezde ifade edilene uygun olarak gazeteci emeğinde prekerleşme durumuna neden olan teknolojik ve ekonomik faktörlerin tek başlarına etken olmadıkları, en azından bunun arkasındaki öznel iradenin çok geniş bir sosyal/ekonomik politikayı ifade ettiğini söylemek gerekir. Zira medyanın ekonomi politiği ve neoliberal emek stratejisinin dünyadaki mevcut durumu göz önüne alındığında gazetecilerin durumu marjinal yahut sıradışı bir durum değildir. Yalnızca prekerleşme bakımından daha göz önünde bir örnek teşkil etmesi gereği gazeteciler daha makul bir örnek sunmuşlardır.

Üçüncü tezde ortaya konan Türkiye’de sendikal örgütlenme koşullarının zor olması tespiti, sendikalarla ve çalışanlarla yapılan görüşmeler sonucunda doğrulanmıştır. Özellikle kurumların sendikalizmi kırma amaçlı şirket yapısını değiştirmesi, devletin sendikal güvence sağlayacak yaptırımları uygulamaması, medya sektöründe yapılması gereken denetimleri yapmıyor oluşu gibi durumlar sendikaların toplu sözleşme imzalamasının önünde büyük engel teşkil etmektedir. Sendikaya e-devlet’ten üye olunabilmesi, sendikanın çalışan için güvence yaratabilmesini güvence altına alamamaktadır. Sendikaların demode olduğuna dair bir algının öne çıkması, özellikle gazetecilik sektöründe ifade özgürlüğü mücadelesinin sendikalaşmanın önüne geçmesi, çok daha geniş bir ifade özgürlüğü krizine yol açmış, medya sermayesinin kökten dönüşümüne sessiz kalınmasına ve medyanın söylemsel dönüşümüne karşı haber odası çalışanlarının çaresiz kalmasına neden olmuştur.

Çalışmanın dördüncü tezinde belirtilen gazetecilerin siyasal tercihlerinin kazançlarına yansması hususu görüşülen birçok gazeteci tarafından tespit edilmiş; bazı gazeteciler işlerini siyasal anlamda patronajla paralellik sağlayamadıkları için kaybettiklerini belirtmiş, sendika ve meslek temsilcileri bu hususta tecrübelerin yaşandığını onaylamış, görüşülen medya işveren temsilcileri ya da yöneticileri de bu siyasal yönelim hususunun kendileri için önem arz ettiğini ifade etmişlerdir. Gazetecilikte taraflılık ve taraftarlık güvencesizleşmeye karşı bir sığınma/içerilme pozisyonu olarak ortaya çıkmış, etik ve politik olarak gazeteciliğin bağımsızlığını savunamayacak durumda olanlar söylemsel olarak sinmiş, kendi fikirlerinde ısrarcı

olanlar dışlanmışlardır. Dışlananların bir kısmı tamamıyla sektör dışına itilerek farklı gerekçelerle iş bulamaz hale gelirken bir kısmı da farklı roller ya da çalışma sistemleriyle haber üretimine devam etmekte, direnmektedir.

Kadın gazeteci emeği sömürüye, kadın gazeteciler ise güvenlikleştirme politikalarına en çok hedef olan gruplardır. Çatışma alanında da işyerinde de kadınlar farklı güvencesizleştirme, güvenlikleştirme ve borçlandırma pratikleriyle karşılaşırken, temsil bağlamında ise sendikalar ve meslek örgütlerinde gazetecilik özelinde daha iyi temsil yakalamalarına rağmen yöneticilik ve gelir konusunda emekleri prekerleşmeye en açık olan kategorilerden biridir. Bu bağlamda beşinci tezdeki, mevcut prekarya çalışmalarında prekaryanın cinsiyetine ilişkin, preker durumda olanların kadın yoğun, esnek ve örgütsüz bir grup olduğuna dair savın gazetecilik alanında kendini doğruladığı, güvencesiz, sözleşmesiz ve zaman-mekân kısıtlarına dayanmayan çalışma şartlarının çoğunlukla da kadınlara uygulandığı söylenebilmektedir.

Çalışmanın altıncı ve son tezi olan preker durumda olanların, çoğunlukla toplumun periferilerinde yaşayan insanlar olarak tanımlanması durumu ise gazetecilerin yaşam standartları, statüleri ve yaşam biçimleri bağlamında tam bir sonuca vardırılamamış; ancak geçici işe, güvensizlik ve istikrarsızlığa bağlı bir gazetecilik tecrübesinin hâkim olduğu görülmüştür. Gazeteciler yaşamın periferilerinde olmasalar da kendi mesleklerinin merkezi olan plazalar ve büyük kurum binalarından sürekli uzaklaştırılmakta, geçmişte yaşadıkları yerlerden ve içinde bulundukları sosyal topluluklardan prekerleşme ile birlikte kopmaktadırlar. Bir kısmı ailelerinin yanına dönen, bir kısmı eş ya da partner desteğiyle geçinen bir konuma gelmiştir. Bu, toplumsal değil ama sektörel bir periferiye itilme durumu olarak tanımlanabilir.

Buna dayanarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Türkiye'deki haber odalarında çalışmış, çalışmakta olan yahut çalışmak isteyen gazetecileri kapsayan bu çalışma başlangıç evresinden bu yana ele aldığı prekerleşme kavramının pratikteki izlerine hem haber odası içindeki yönetsel pratiklerde, hem gazetelerin yeni insan kaynakları politikalarında, hem değişen teknolojinin yarattığı yeni niteliksel taleplerde rastlamıştır. Prekerleşme, haber odasında teknolojik, ekonomik ve politik bazı etkenlerin sonucu olarak gerçekleşmektedir. Gazetecilerin buna verdikleri

reaksiyon ya da içinde kendiklerini buldukları durumlar ise üç temel tür altında sınıflandırılabilir: direniş, içerilme ve dışlanma. Mevcut içerilme pratikleri çoğunlukla politik anlamda gazetecilerin inanmadıkları bir iş sürecinin içerisinde olmaları olarak tanımlanabilecekken, aynı anda düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak; yalnızca mesleğin içerisinde olmak için mesleğin içerisinde olmak da bu şekilde tanımlanabilir. Direniş kategorisi ise içeriden ve dışarıdan direniş olarak iki ayrı kategoride tanımlanabilir. İçerideki direniş büyük ve geleneksel medya kuruluşlarında örgün ya da freelancer olarak taraftarlaşmadan, güvencesizleştirmeye rağmen farklı yöntemlerle mücadele ederek sektörün içerisinde kalanların direnişidir. Dışarıdaki direniş ise gazetecilerin geleneksel büyük sermayeye ait olmayan medya örgütlenmeleri yaratarak ya da birey olarak gazeteciliğe devam etme ve habercilik yapma deneyimidir. Bu direniş biçimlerinin hiçbirisi prekerleşmeden azade değildir; yalnızca işyeri içerisindeki prekerleştirici ve doğrudan etkili olan faktörlerden azade konumdadır. Dışlananlar ise örgün ya da yarı zamanlı olarak iş bulamayanlardır. Bunlar bazen direniş alanına geçip gazetecilik alanında içerik üretmeye çalışsalar da işlerini geniş kitlelere ulaştırma ya da bundan bir gelir modeli yaratma imkânı olmayanlar veya direniş alanına geçmeyen; sektörle bağını kesenler olarak tanımlanabilir. Freelance gazetecilerin TGS'nin freelancer projesi için birlikte olduğu 15 Şubat 2017 tarihli gündem toplantısında freelancer bir gazetecinin artık bu mesleği freelance olarak yapmayı kimsenin istemediğini, bunun hem riskli hem sürdürülemez olduğunu; bu nedenle sivil toplum destekli telifli haber üretirme projelerinin de sürdürülebilir çözümler olmadığını söylemesi özellikle dışlanan ya da sektörün dışına kendi isteğiyle çıkan gazetecilerin sayısının artacağını önemli bir göstergesidir.

Bu üçlü kategorizasyonla ilgili en önemli çıktı prekerleşmenin her kategoride mümkün olması ve bunun da genel olarak medyanın içerisinde bulunduğu kaynak ve model krizine bağlı olmasıdır. Geleneksel medyanın sermaye modelleri çoğunlukla sürdürülebilir değildir yahut politik anlamda etkiye açık olduğundan etik değerlere dayalı bir gazetecilik eforunun sürdürülebilir kılınmasını imkânsız hale getirmektedir; dahası geleneksel ya da yeni medya tipi fark etmeksizin alternatif medya alanından gelen medya girişimlerinin de sürdürülebilirliği konusunda bir belirsizlik hâkimdir. Gazeteciler bu kurumlarda sektör standartlarının altında ücretlere çalışırken, yeni nesil haber odalarında ise maaşlar alternatif medyanın

geleneksel aktörleri olan bazı gazetelere göre daha iyiyken ortada kesin bir gelir modeli olmadığından harcamalar sürekli kasadan yapılmakta, elde edilen gelirler zayıf kalmakta; önce ücretlerin geç ödenmesi ve nihayetinde de projenin sonlanması kaçınılmaz gibi görülmektedir. Bu bağlamda freelancer'ların krizi temel olarak medyanın modelsizlik, bağımlılık ve sürdürülemezlik krizinde; dolayısıyla da neoliberal ekonomik modelin yarattığı medya sermayesinin denetlenemezliği, bağımlılığı ve etik anlamda hesap vermezliği ile bu güvencesizleşmeyi bir arada ele almak kaçınılmazdır. Gelecekte yapılacak haber odasında gazeteci emeğinin prekerleşmesi üzerine çalışmalarda da bu modelsizlik krizinin güvencesizliğe yaptığı etkiyi, teknolojik dönüşüm karşısında gazetecilerin adaptasyon probleminin nasıl çözümlenebileceğini ve politik olarak gazetecilerin taraftarlaştırılmasının mesleki örgütler ve sendikalarca nasıl engellenebileceğini tartışmak olumlu çıktılara vesile olabilecektir.

KAYNAKÇA

Abbott, A. (1988). Transcending general linear reality. *Sociological theory*, 169-186.

Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de medya endüstrisi: Neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri*. Ütopya Yayınları.

Agafonoff, N., (2006), "Adapting Ethnographic Research Methods to Ad Hoc Commercial Market Research". *Qualitative Market Research: An International Journal*, 9(2). 115-125.

Ağbaba, V.; Özel, Ö.; Demir, N.; Işık, M. (2014). *Kalemi Kırılan Gazeteciler: AKP İktidarında Karanlık Bir Dönem*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Akkaya, Y. (2002). Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık 1 (Kısa özet). *Praksis Dergisi*, 5, 131-176.

Akkaya, Y. (2004). Düzen ve Kalkınma Kıskaçında İşçi Sınıfı ve Sendikacılık. Balkan, Neşecan ve Sungur Savran (der.), *Neoliberalizmin Tahribatı*.

Aktan, İ. & Güvendik, E. (2017). Yeni "İşlerinde" Konuşuyorlarsa da Onlar Gazeteci. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/diger/185333-yeni-islerinde-konusuyorlarsa-da-onlar-gazeteci>

Appay, B. (2010). Precarization and flexibility in the labour process: A question of legitimacy and a major challenge for democracy. *Globalization and Precarious Forms of Production and Employment: Challenges for Workers and Unions*, 23.

Aronowitz, S. & Cutler, J. (1998). *Post-work: The wages of cybarnation*. Psychology Press.

Attali, J. (2014). *Kriz ve Sonrası*. İstanbul: Ekslibris Yayınları.

Aydoğanolu, E. (2011). 60'lı yıllarda işçi sınıfı mücadelesi ve DİSK'in kuruluş süreci. *Özgürlük Dünyası*.

Aytaç, Ö. (2004). Kapitalizm Ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 28 No:2*, 115-138.

Aytekin, E.A. (2002). *The Ottoman-Turkish Labour Movement and International Solidarity: A Hundred Years Ago, A Hundred Years Later*. Middle East Technical University, Ankara, Binghamton University, SUNY, Binghamton.

Bahçetepe, S. (2016). Ofiste ergonomi: Bel kütletmekle olmaz. *Journo*. <https://journo.com.tr/ofiste-ergonomi-bel-kutletmekle-olmaz>

Bakır, O. & Akdoğan, D. (2009). Türkiye'de Sendikalaşma ve Özel Sektörde Sendikal Örgütlenme. *TÜRK-İŞ Dergisi*, 383, 88-95.

Baraka Kültür Merkezi (2014). *Neoliberalizm Nedir?* www.baraka.cc/down/neoliberalizm.doc

Batty, D. (2002). Social Exclusion: the Issue Explained. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/society/2002/jan/15/socialexclusion1>

Bauman, Z. (2013). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baydar, Y. (2015). *Bir Açık Hava Hapishanesi Olarak Haber Merkezi: Türkiye Medyasında Yozlaşma ve Otosansür*. İstanbul: P24 Kitaplığı.

Becker, B.S., (1958), Problems of Inference and Proof in Participant Observation, *American Sociology Review*, 23(6), 652-660.

Beerepoot, N. & Lambregts, B. (2015). Competition in online job marketplaces: towards a global labour market for outsourcing services?. *Global Networks*, 15(2), 236-255.

Belek, İ. (1999). *"Post-Kapitalist" Paradigmalar*. İstanbul: Sorun Yayınları.

Berardi, F. (2012). *Ruh İşbaşında: Yabancılaşmadan Otonomiye*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berardi, F., Empson, E. & Bove, A. (2009). *Precarious rhapsody: Semiocapitalism and the pathologies of the post-alpha generation*. Ed. Stevphen Shukaitis. Minor Compositions.

Besheer, M. (2015). UN Adopts Resolution on Protection of Journalists in Conflicts. *VOA*. <https://www.voanews.com/a/un-adopts-resolution-on-protection-of-journalists-in-conflicts/2793005.html>

Bonefeld, W., Holloway, J. (2007). *Küreselleşme Çağında Para Ve Sınıf Mücadelesi*. Çeviri: Münevver Çelik, A. Rıza Güngen, Cumhur Atay, A. Serkan Mercan. Otonom Yayınları.

Boratav, K. (2015). *Laborcomm 2015 Konferansı Çağrılı Konuşması*. Ankara Üniversitesi: 9 Mayıs 2015.

Boratav, K. (2015). *Diplomalı proleterler: Öğretmen olmak*. <http://www.sendika.org/2015/03/diplomali-proleterler-ogretmen-olmak-korkut-boratav/>

Bourdieu, P. (1997). *La précarité est aujourd'hui partout: Intervention lors des Rencontres européennes contre la précarité. Grenoble*. http://natlex.ilo.ch/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/meetingdocument/wcms_161352.pdf

Bourdieu, P. (2005). Political Field, the Social Science Field and the Journalistic Field. *Bourdieu and the journalistic field*. Der: Rodney Benson and Erik Neveu.

Bourdieu, P. (2015). Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bögenhold, D. & Fachinger, U. (2013). Self-Employment, Journalism And Hybridization: The Decline Of A Profession. *Global Business & Economics Anthology*, 2.

Bronstein, A. S. (1991). Temporary work in Western Europe: Threat or complement to permanent employment. *Int'l Lab. Rev.*, 130, 291.

Brophy, E. & de Peuter, G. (2007). Immaterial labor, precarity, and recomposition. *Knowledge workers in the information society*, 177-192.

Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.

Buğra, A. (2013). Siyasetin Geri Dönüşü. *Express Dergisi*, Sayı 137.

Castells, M. (1998). *The Information Age III: Economy, Society and Culture*. Blackwell.

Chomsky, N. (1997). What makes mainstream media mainstream. *Z magazine*, 10(10), 17-23.

Chomsky, N. (2012). *Occupy*. Penguin.

Coffee, S. (2007). Freelance Journalism: A Series of Profiles on the Practice of Creative Individuals. *Honours Newcastle: University of Newcastle*.

Cohen, N. S. (2014). *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikimi*. Der: Vincent Mosco - Christian Fuchs, Tr. Der: Funda Başaran. Nota Bene Yayınları.

CPJ (2016). 48 Journalists Killed in 2016/Motive Confirmed. <https://cpj.org/killed/2016/>

Crary, J. (2015). *7/24: Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Creswell, J. W. (2012). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage.

Crouch, C., Finegold, D. & Sako, M. (2001). *Are skills the answer?: the political economy of skill creation in advanced industrial countries*. Oxford University Press.

Çığ, E. Ç., & Çığ, Ü. (2015). The Precarization of Journalistic Labor: Debating News Ethics in the Age of New Media. *The Journal of Business Ethics*, 8(2), 218-232.

Çolak, E. (2015). Akademide Güvencesiz Çalışma: Araştırma Görevlilerinin Deneyimleri. *Viraverita* 2015/2. <http://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/akademide-guvencesiz-calisma-arastirma-gorevlilerinin-deneyimleri.pdf>

Çelik, A. (2010). *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, A. (2012). AKP’nin on yılında sendikalar ve sendikasılaştırma. *Boell.org*. <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/akpnin-yilinda-sendikalar-ve-sendikasislastirma>

Çelik, A. (2015). İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Yıllar. *Bianet*.

Daubas-Letourneux, V. & Thébaud-Mony, A. (2001). Les angles morts de la connaissance des accidents du travail. *Travail et emploi*, 88, 25-42.

Davies, J. B., Sandström, S., Shorrocks, A. & Wolff, E. N. (2008). The world distribution of household wealth. *WIDER Discussion Papers, World Institute for Development Economics (UNU-WIDER) (No. 2008/03)*.

D’Agostino, G. (2004). Should Freelancers Keep Their Copyrights in the Digital Era? *Copyright & New Media Law Newsletter*, 2004, 8.4, 6-8.

De Oliveira, F. (1981). *A economia brasileira: crítica à razão dualista*. Editora Vozes.

Debord, G. (2006). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Dougherty, J. (2016). Twitter in Crisis: 5 Things You Need To Know. *Cision*.
<http://www.cision.com/us/2016/02/twitter-in-crisis-five-things-you-need-to-know/>

Dörre, K. (2006). Precarity – The Cause and Effects of Insecure Employment. *Goethe.de*. <http://www.goethe.de/ges/soz/dos/arb/pre/en1870532.htm>

Duménil, G. & Lévy, D. (2011). *The crisis of neoliberalism*. Harvard University Press.

Duménil, G. & Lévy, D. (2015). *Büyük Yol Ayrımı: Neoliberalizme Son Noktayı Koymak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dumenil, G. & Levy, D. (2007). Neoliberal (karşı) devrim içinde. *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Yayınları.

Elliott, J. (2005). *Using narrative in social research: Qualitative and quantitative approaches*. Sage.

Erdoğan, N. (2000). Gündelikçi Kadınlar, Emir Erleri ve Benzerlerine Dair. Aşağı Sınıflar, “Yüksek” Tahayyüller. *Birikim*, (132).

Erdut, T. (2005). İşgücü piyasasında enformelleşme ve kadın işgücü. *Çalışma ve Toplum*, 3, 11-49.

Erdut, T. (2007). Enformal İstihdamın Sosyal ve Siyasal Etkileri. *Çalışma ve Toplum*.

Ergunalp, S. (2016). *Gezi’den Sonra Sınıf: Neoliberal Sınıf Teorilerinin Eleştirisi*. İstanbul: H2o Yayınları.

Fanelli, C. & Shields, J. (2016). The Paradox of Low-Wage Work. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 27.

Fracchia, J. (2008). "The Capitalist Labour-Process and the Body in Pain: the Corporeal Depths of Marx's Concept of Immiseration." *Historical Materialism* 16 (4), 35-66.

Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2013). The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation. *Retrieved September, 7.*

Frier, S. (2017). Twitter Co-Founder Ev Williams' Medium Cuts One-Third of Staff. *Bloomberg.com* <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-04/twitter-co-founder-ev-williams-medium-cuts-one-third-of-staff>

Fuchs, C.; Mosco V. (2014). Marx Geri Döndü. *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikimi*. Der: Vincent Mosco & Christian Fuchs, Tr. Derleyen: Funda Başaran. İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Fuchs, C. (2012). Google Capitalism. *Triple-C – Cognition Communication, Co-operation: Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*. 10 (1).

Fuchs, C. 2010. Labour in Informational Capitalism. *The Information Society* 26 (3), 176-196.

Fuchs, C. (2012). "The political economy of privacy on Facebook." *Television & New Media*, 13.2, 139-159.

Furedi, F. (1997). *Culture of Fear: Risk-Taking and the Morality of Low Expectation*. Bloomsbury Academic.

Gandour, R. (2016). A New Information Environment How digital fragmentation is shaping the way we produce and consume news. *Knightcenter*. <https://knightcenter.utexas.edu/books/NewInfoEnvironmentEnglishLink.pdf>

Gibson-Graham, J.K. (2010). *(Bildiğimiz) Kapitalizmin Sonu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Godfrey, J.; Bernartd, C.; Miller, N. (2016). State of App Economy. *Actonline*. https://actonline.org/wp-content/uploads/2016_State_of_App_Economy.pdf

Gorz, A. (2011). *Maddesiz: Bilgi, Değer ve Sermaye*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gorz, A. (1997), *Farewell to the Working Class: An Essay on Post-Industrial Socialism*. Pluto Press.

Göker, E. (2001). Durkheim'in Sol Eli, Pierre Bourdieu'nün Muhalefeti. *Praksis (3) 2001*, 228-251.

Görkem, K. (2015). David Harvey'le Gezi Direnişi'nden kapitalizme ve çelişkilere dair. *K24*. <http://t24.com.tr/k24/yazi/harvey,222>

Graeber, D. (2015). *Borç*. İstanbul: Everest Yayınları.

Graefe, A. (2016). Guide to Automated Journalism. *Tow Center Digital Journalism*. <http://towcenter.org/research/guide-to-automated-journalism/#about-the-author>

Graham, M. (2016). Organising in the “digital wild west”: can strategic bottlenecks help prevent a race to the bottom for online workers? *Union Solidarity International*. <http://bit.ly/1TqdePV>

Gupta, A. (2015). Walmart İşçi Sınıfı. *Socialist Register 2014: 21. Yüzyılda Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi*. Der. Panitch, L., Albo, G., Chibber, V.. İstanbul: Yordam Yayınları.

Gülmez, M. (1981). Bir İnsan Hakkı Olarak Sendika Hakkı Konusunda Türkiye’de Yasakçılıktan ‘Yasal Tanıma’ya Geçiş: 1947 Yasası. *İnsan Hakları Yıllığı, 1982*.

Gürbüz, R. & Akkaya, Y. (2015). Türkiye’de “Vakıf” Üniversiteleri: Eğreti Bir Özellik. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 8, 17-18.

Hacısalıhoğlu, E. (2015). Kitap İncelemesi: Prekarya: Yeni ve Tehlikeli Bir Sınıf (Mı?). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1).

Hallin, D. C. & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge University Press.

Hardoon, D., Fuentes-Nieva, R., & Ayele, S. (2016). An Economy for the 1%: How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped. *Oxfam*. <https://www.oxfam.org/en/research/economy-1>

Hardt, M.; Negri, Antonio (2012). *Duyuru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M.; Negri, Antonio (2015). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2012). *Marx'ın Kapitali İçin Kılavuz*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2015). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*. İstanbul: Sel Yayınları.

Harvey, D. (1999). Time-space compression and the postmodern condition. *Modernity: Critical Concepts*, 4, 98-118.

Hebblewhite, J. & Henning, W. (2014). "Üretim Araçları Olarak İletişim Araçları". *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikimi*. Der: Vincent Mosco & Christian Fuchs, Tr. Derleyen: Funda Başaran. Nota Bene Yayınları.

Hesmondhalgh, D. & Baker, S. (2008). Creative work and emotional labour in the television industry. *Theory, Culture & Society*, 25(7-8), 97-118.

Hinchman, L. P. & Hinchman, S. (1997). *Memory, identity, community: The idea of narrative in the human sciences*. Suny Press.

Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (1995). *The active interview (Vol. 37)*. Sage.

Horning, R. (2012). Precarity and 'affective resistance'. *The New Inquiry*, 14.

Howard, R. (2015). 4 Conflict-Sensitive Journalism. *Communication and Peace: Mapping an Emerging Field*, 62.

ILO (1972). *Employment, Incomes and Inequality: A Strategy for Increasing Productive Employment in Kenya*. Geneva: ILO.

ILO (2015). Global Wage Report 2014/15. <http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-wage-report/2014/lang--en/index.htm>

İnceoğlu, Y. G. (2004). *Uluslararası medya: Medya eleştirileiri*. Der Yayınları.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (2016). *İş Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu 2016 Ağustos*.

Jackson, P., (1983), “Principles and Problems of Participant Observation”, *Geografiska Annular, Series B, Human Geography*, 65(1), 39-46.

Jonna, R. J. & Foster, J. B. (2016). Marx’s Theory of Working-Class Precariousness—And Its Relevance Today. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 27.

Kadın Emeği İstihdamı Girişimi (2015). Özel İstihdam Büroları ve Bürolar Aracılığıyla Geçici İş İlişkisi: Kadın İstihdamı için Çözüm Mü? Güvencesiz Esneklik için Tuzak Mı? *Keig.org*. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/04/oib-web.pdf>

Kalleberg, A. (2011). *Good Jobs: Bad Jobs*. New York: Russel Sage Foundation.

Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 83-127.

Karakaş, B. (2017). *Yalan Dünya: Reytingler, Tıklar ve Şimdi Reklamlar*. İstanbul: P24 Kitaplığı.

Karakaş, B. (2017). Genç işsizliği-3: ‘Krizi en derinden hisseden üniversite mezunları’. *Journo.com.tr*. <https://journo.com.tr/genc-issizligi-3-universite-mezunlari>

Kperogi, F. A. (2010). Cooperation with the corporation? CNN and the hegemonic cooptation of citizen journalism through iReport.com. *New Media & Society*, 1461444810373530.

Kurban, D. & Sözeri, C. (2014). *Caught in the wheels of power: The political, legal and economic constraints on independent media and freedom of the press in Turkey*. İstanbul: TESEV.

Kutal, G. (2005). Türkiye'de Çalışma Hayatında Esneklik Uygulamaları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 23.

Kutlu, D. (2012). Güncel Gelişmeler ve Güvencesizleşme Örüntüleri, 117-142. *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak*. Der: Özay Göztepe. Nota Bene Yayınları.

Kutlu, D. (2015). Kitap İncelemesi: "Prekarya" Üzerine Eleştirel Notlar ve Düşünceler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1).

Küpelioğlu, G. (2016). Çatışma bölgesinde muhabir olmak. *Journo.com.tr*. <https://journocom.com.tr/catisma-bolgesinde-muhabir-olmak>

Lavrusik, V. (2009). 8 Must-Have Traits of Tomorrow's Journalist. *Mashable.com*. <http://mashable.com/2009/12/09/future-journalist/#a2YuYey01qqt>

Lazzarato, M. (1996). *Immaterial Labour*. In *Radical Thought in Italy*, ed. Paolo Virno & Michael Hardt, M. 133-146. University of Minnesota Press.

Leah, L. & Cowper-Smith Y. (2016) Women And Public Sector Precarity Causes, Conditions And Consequences. *Criaw-icref.ca*. [http://www.criaw-icref.ca/images/userfiles/files/Women%20and%20Public%20Sector%20Precarity%20FINAL\(1\).pdf](http://www.criaw-icref.ca/images/userfiles/files/Women%20and%20Public%20Sector%20Precarity%20FINAL(1).pdf)

Levy, P. (2000). *World Philosophie*. Paris: Odile Jacob.

Lewchuk, W. (2016). The Precarity Penalty: How Insecure Employment Disadvantages Workers and Their Families. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 27.

Lewchuk, W., Lafleche, M., Dyson D., Goldring, L., Meisner, A., Procyk, S., Rosen, D., Shields, J., Viducis, P., and Vrankulj, S. (2013). It's more than poverty: Employment precarity and household wellbeing. Retrieved from the United Way Poverty and Employment Precarity in Southern Ontario Research Group. *Unitedwaytoronto.com*. <http://www.unitedwaytoronto.com/downloads/whatwedo/reports/ItsMoreThanPoverty2013-02-09FReport.pdf>

Luce, S. (2016). Raising Wages. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 27.

Lyotard, J. (1986). Rules and Paradoxes and Svelte Appendix. *Cultural Critique* 5, 209-219.

Mahiroğulları, A. (2013). Türkiye'de 1980 Sonrası Sendikalaşma Ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (40).

Mandel, E.. *Late capitalism*. Verso.

Martin, Meg (2007, 25 January). Online Journalism Ethics: Guidelines from the Conference. *Poynter.org*. <http://www.poynter.org/2007/online-journalism-ethics-guidelines-from-the-conference/80445/#ugc>

Marx, K. (2010). *Kapital*, 1. Cilt. İstanbul: Yordam Yayınları.

Marx, K. (2013). *Kapital*, 2. Cilt. İstanbul: Yordam Yayınları.

Marx, K. (2015). *Kapital*, 3. Cilt. İstanbul: Yordam Yayınları.

Mandel, E. (1983). *Marksist ekonomi el kitabı*. Suda Yayınları.

McKercher, C. (2014). Precarious Times, Precarious Work A Feminist Political Economy of Freelance Journalists in Canada and the United States. *Critique, Social Media and the Information Society*. Der: Fuchs C. & Sandaval, M. New York: Routledge.

Melin, M. (2014). *Flight as Fight Re-Negotiating the Work of Journalism. Critique, Social Media and the Information Society*. Der: Fuchs C. & Sandaval, M. New York: Routledge.

Milkman, R. & Ott, E. (Eds.). (2014). *New labor in New York: Precarious workers and the future of the labor movement*. Cornell University Press.

Mills, C. W. (1951). *White collar: The American middle classes* (Vol. 3). Oxford University Press on Demand.

Mirowski, P. & Plehwe, D. (2009). *The Road from Mont Pelerin*. Harvard University Press.

Mishler, E. G. (1986). The analysis of interview-narratives (233-255). *Narrative psychology: The storied nature of human conduct*. Praeger.

Munck, R. (2013). The Precariat: a view from the South. *Third World Quarterly*, 34(5), 747-762.

Narin, B. (26.04.2016) Robot gazetecilik yayılıyor: İnsan gazetecilerin sonu mu?. *Journos.com.tr*. <http://journos.com.tr/robot-gazetecilik-yayiliyor-insan-gazetecilerin-sonu-mu>

Näsström, S. & Kalm, S. (2015). A democratic critique of precarity. *Global Discourse*, 5(4), 556-573.

Neilson, B. & Rossiter, N. (2005). From precarity to precariousness and back again: labour, life and unstable networks. *Fibreculture*, 5.

Oxford Internet Institute, University of Oxford, (2016, March 22). Rentier Capitalism: Taskers in the Precariat. *Youtube.com*. <http://www.youtube.com/watch?v=6nyGCbxD848>

Özügür, S. B. (2012). Düzenleyici Devlet Modelinde İstihdam Rejimi: Güvencesizlik, 143-145. *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak*. Nota Bene Yayınları.

Ören, E. (2015). Neoliberal Yönetimsellik, Çalışma İlişkileri ve “Girişimci Özne”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(1).

Palmer, B.D. (2015). Sınıfı Yeniden Düşünmek: Proleterleşme Olarak Güvencesizlik. *Socialist Register 2014: 21. Yüzyılda Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi*. Der. Panitch, L., Albo, G., Chibber, V.. İstanbul: Yordam Yayınları.

Parlak, D. (2012). Çin’de Güvencesiz Çalışma, 199-226. *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak*. Derleyen: Özay Göztepe. Nota Bene Yayınları.

Paya, M. M. (2001). *Makro iktisat*. Filiz Kitabevi.

Piketty, Thomas (2014). *Kapital*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Potter, J. & Mulkay, M. (1985). Scientists’ interview talk: Interviews as a technique for revealing participants’ interpretative practices. *The research interview: Uses and approaches*, 247-271.

Purkis, S. (2008). Informal Labour Use in Tourism-Led Development: The Case of Marmaris. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(69), 107-126.

PWC, (09.05.2016). Global market for commercial applications of drone technology valued at over \$127 bln. *PWC Blogs*. http://pwc.blogs.com/press_room/2016/05/global-market-for-commercial-applications-of-drone-technology-valued-at-over-127bn.html

Truong, A. (09.05.2016). Drones could replace \$127 billion worth of human labor and services. *Qz.com*. <http://qz.com/679591/drones-could-replace-127-billion-worth-of-human-labor-and-services/>

Quinlan, M. (2012). The ‘pre-invention’ of precarious employment: the changing world of work in context. *The Economic and Labour Relations Review*, 23(4), 3-24.

Rancière, J. (1982). *Proletarian Nights*, Verso.

Rancière, J. (1989). *The nights of labor: the workers' dream in nineteenth-century France*. Temple University Press.

Resurrecion, A. D. (2015). Dependence of Digital Economy on Free Labor. *International Journal of Social Science and Humanity Vol:5 No:5*.

Richardson, L. (1990). *Writing strategies: Reaching diverse audiences*. Sage. (Vol. 21).

RSF (2016). Media Ownership Monitor Turkey. *Turkey.mom-rsf.org*. <http://turkey.mom-rsf.org/en/findings/shutdown-media/>

Saka, E. (2015). Geleneksel medya zihniyeti yeni medyacıları da etkileyin. *Sosyalkafa.net*. <http://sosyalkafa.net/2015/11/erkan-saka-geleneksel-medya-zihniyeti-yeni-medyacilari-da-etkileyin-iki-yurttas-gazeteciligi-kolektifiyle-iliskimi-kesmeme-dair/>

Sandoval, M. (2014). *Critique, Social Media and the Information Society*. Der: Fuchs C. & Sandaval, M. New York: Routledge.

Sanders, B. (2011). *The speech: A historic filibuster on corporate greed and the decline of our middle class*. Nation Books.

Sarı, C. (2006). Formel ve Enformel Arasında: Ankara'da Atık Kâğıt Toplayıcılarının Deneyimine Eleştirel Bir Bakış, 126-137. *Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak*. TÜSAM.

Savul, G. (2012). Standart Dışının Standartlaşması: Güvencesiz İstihdam, 117-142. Der. Özey Göztepe. *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak*. Nota Bene Yayınları.

Sennett, R. (2012). *Beraber*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2003). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Karakter Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2009). *Yeni kapitalizmin kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2008) *Zanaatkâr*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Seidman, I. (2013). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. Teachers College Press.

Seymour, R. (2012) *We Are All Precarious: On the Concept of the „Precariat” and its Misuses*. *Newleftproject.org*.
http://www.newleftproject.org/index.php/site/print_article/we_are_all_precarious_on_the_concept_of_the_precariat_and_its_misuses.

Shenk, T. (2015). Neoliberalizm Tam Olarak Nedir? *Amargi Dergi*.
<http://www.amargidergi.com/yeni/?p=1567>

Shevchuk, A. & Strebkov, D. (2015). The rise of freelance contracting on the Russian-language Internet. *Small Enterprise Research*, 22(2-3), 146-158.

Sparreboom, T. & Staneva, A. (2014). Is education the solution to decent work for youth in developing economies? *Un.org*. <http://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2014/10/Work4Youth-Publication.pdf>

Standing, G. (2011). *Precariat: The New Dangerous Class*. New York: Bloomsbury Academic.

Standing, G. (15.03.2012). Response: Misunderstanding The Precariat. *New Left Project*. <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/10/>

Steams, J. (2013). How Do We Make Freelance Journalism Sustainable. *Pbs.org*. <http://www.pbs.org/mediashift/2013/06/freelancing-the-future-of-journalism/>

Stiglitz, J. E. (2013). *The Price of Inequality*. London: Penguin Books.

Streeck, W. (2012). Citizens as Customers. Considerations on the New Politics of Consumption. *New Left Review* 76.

Stross, R. (2008). *Planet Google*. New York: Free Press.

Tahaoğlu, Ç. (2015). Özel İstihdam Büroları Kadınlar İçin Çözüm mü? Tuzak mı? *Bianet*. <http://bianet.org/bianet/kadin/169734-ozel-istihdam-burolari-kadinlar-icin-cozum-mu-tuzak-mi>

Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*, 160, 154-176.

Taş, H. Y. & Bilen, M. (2015). Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6).

TBMM (1947). *Tutanak Dergisi*, Cilt 4.

Tonak, A. (2015). Prekarya mı, Proletarya mı? *Sonuna Doğru*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (2015). *2015 Yılı Basın Özgürlüğü Raporu*.

Türkiye Gazeteciler Sendikası Kadın ve LGBTİ Komisyonu (2016). Namlunun ucundaki gazeteciler: savaş bölgelerinde görev yapan kadın gazeteciler anlatıyor. *Tgs.org*. http://tgs.org.tr/file/2016/03/Namlunun_ucundaki_gazeteciler.pdf

Uzun, Ruhdan (2006). Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 633-656.

Uzunoğlu, S. (2015). Yeni Medyada Dijital Emek Sömürüsü: Tüketiciden Üreticiye Yeni Medya, Yeni Sömürü Pratikleri. *Intermedia Bahar 2015*.

Uzunoğlu, S. (2013). Prekarya Güneşi selamlarken. *Bilim ve Gelecek*, 114.

Vatansever, A. (2013). Prekarya Geceleri: 21. Yüzyıl Dünyasında Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 1.

Vatansever, A. & Yalçın, M. G. (2015). "Ne ders olsa veririz": Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü. İletişim Yayınları.

Yücesan Özdemir, G. (2009). *Emek ve teknoloji: Türkiye'de sendikalar ve yeni iletişim teknolojileri*. Tan Kitabevi.

Yüksel, İ. (2011). Çalışma yaşamı kalitesinin tipik ve atipik istihdam açısından incelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1), 47-58.

Williams, R. (1977). *Marxism and literature. Vol. 1*. Oxford University Press.

Williams, R. (2013). *Kültür ve Materyalizm*. İstanbul: Sel Yayınları.

Zizek, S. (2013). *Tehlikeli Rüyalar Görme Yılı*. İstanbul: Encore Yayınları.

GÖRÜŞME YAPILANLAR ve GÖRÜŞME TARİHLERİ

Aydın Nadir (9 Şubat 2017, İstanbul, DİSK BASIN-İŞ, görevli)

Alptekin Babaç (9 Şubat 2017, İstanbul, DİSK BASIN-İŞ, görevli)

Ali Duran Topuz (12 Nisan 2017, İstanbul, Gazete Duvar, genel yayın yönetmeni)

Atakan Yorulmaz (17 Şubat 2017, İstanbul, İnternet haber, gazeteci)

Bağdaş Çetin (20 Şubat 2017, İstanbul, staj aşamasında, gazeteci)

Burcu Karakaş (29 Eylül 2016, İstanbul, fixer ve freelancer)

Bülent Mumay (5 Ekim 2017, İstanbul, freelancer ve eski hürriyet.com.tr yöneticisi)

Cansu Pişkin (10 Aralık 2015, İstanbul, Evrensel, gazeteci)

Çınar Livane Özer (7 Nisan 2017, Ankara, Teyit.org editörü ve ÇGD yöneticisi)

Diren Çelik (20 Aralık 2016, Kocaeli, freelancer)

Elif Yılmaz (14 Nisan 2017, İstanbul, Posta Gazetesi, yazı işleri müdürü)

Erem Şentürk (13 Nisan 2017, İstanbul, Diriliş Postası, genel yayın yönetmeni)

Eyüp Tatlıpınar (30 Nisan 2017, İstanbul, freelancer)

Fatih Polat (18 Nisan 2017, İstanbul, Evrensel, genel yayın yönetmeni ve Ben Gazeteciyim aktivisti)

Gökhan Durmuş (6 Şubat 2017, İstanbul, TGS Genel Başkanı ve Evrensel'de gazeteci)

Gülfem Karataş (10 Mart 2017, İstanbul, eski IMC çalışanı, sendika çalışanı)

Gülin Küpelioglu (15 Ekim 2016, İstanbul, eski Habertürk çalışanı, üniversite teknisyeni)

Halit Bingöllü (19 Nisan 2017, İstanbul, eski Posta çalışanı, freelancer)

İsmail Hakkı Polat (10 Nisan 2017, İstanbul, Ciner Grubu, dijitalden sorumlu medya yöneticisi)

Kumru Başer (14 Aralık 2015, İstanbul, BBC, gazeteci)

Mehveş Evin (20 Mart 2017, İstanbul, eski Milliyet çalışanı, freelancer)

Mehmet Özer (20 Nisan 2017, İstanbul, Evrensel, web sorumlusu)

Nihan Bora (31 Ekim 2016, İstanbul, freelancer)

Nurcan Akad (25 Mart 2016, İstanbul, Zete.com.tr, eski Akşam ve Hürriyet yöneticisi)

Rıfat Doğan (15 Ocak 2017, İstanbul, freelancer)

Ruşen Çakır (19 Nisan 2017, İstanbul, Medyascope, gazeteci ve medya yöneticisi)

Şafak Timur (10 Aralık 2016, İstanbul, New York Times, freelancer)

Tuğba Tekerek (5 Mart 2017, İstanbul, fixer ve freelancer)

Tunca Öğreten (15 Aralık 2015, İstanbul, Diken, gazeteci)

Umur Yedikardeş (7 Mart 2017, İstanbul, freelancer)

Zeynep Yüncüler (15 Nisan 2017, İstanbul, freelancer)

ÖZGEÇMİŞ

1988’de Bursa’da doğdu. Bursa Erkek Lisesi’nden 2006’da; İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü’nden bölüm ve fakülte birinciliğiyle 2011’de; Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya Anabilim Dalı’ndan ise *Resistance From Within Hegemony: Rise of Semi-Anonymous Resistance in Turkey’s New Media Environment* isimli teziyle 2013 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans yaptığı dönemde Turkcell’in Teknoloji Liderleri Lisansüstü Burs Programı’nda Bursiyer olmaya layık görüldü. Uzunoğlu, halen Kadir Has Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir. Uzunoğlu burada Lobcilik, Siyasal İletişim, Propaganda, Yeni Medya Okur Yazarlığı ve Yayıncılık alanlarında dersler verirken ayrıca Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın kurduğu TGS Akademi’nin eğitim koordinatörlüğünü, Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın yayınlarından journo.com.tr’nin de yazı işleri müdürlüğünü yürütmektedir. Öğretim görevlisi olmadan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, Agora Kitaplığı’nda ve Mesele Dergisi’nde danışmanlık ve editörlük gibi görevlerde bulunmuş olan Uzunoğlu, birçok ulusal dergi ve gazetede günlük ve aylık köşe yazıları yazmıştır. Uzunoğlu ayrıca Cambridge Scholars Publishing’den çıkan *Framing Violence: Conflicting Images, Identities, and Discourses* ve *New Media Politics: Rethinking Activism and National Security in Cyberspace* isimli derlemelerde *Resistance from within Hegemony* ve *Economic Violence, Precariousness and Prosumerism* isimli makalelere katkı sunmuştur. Uzunoğlu’nun Efe Sevin’le birlikte yazdığı *Do Foreigners Count? Internationalization of Presidential Campaigns* isimli makale ise *American Behavioral Scientist* dergisinde yayınlanmıştır.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	Galatasaray Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı	Sarphan UZUNOĞLU
Tez Başlığı	Gazetecilikte Preker Emegın Türkiye’deki Durumu
Savunma Tarihi	25.08.2017
Danışmanı	Prof.Dr.İnci ÇINARLI

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

İmza

PROF.DR.İNCİ ÇINARLI

PROF.DR. NİLGÜN TUTAL CHEVIRON

PROF.DR. BANU BAYBARS HAWKS

DOÇ.DR. ÇİĞDEM BOZDAĞ BUCAK

YRD.DOÇ.DR. ZAFER FEHMİ YÖRÜK

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK

